

Шукати свій материк

Богдан Сушинський

З ЛІТЕРАТУРНИХ СТУДІЙ

1968-2020 років

ЧАСТИНА ПЕРША

ЛІТЕРАТУРА —

МИСТЕЦТВО ЕЛІТАРНЕ

З ЛІТЕРАТУРНИХ СТУДІЙ

Справжній письменник зароджується не так із таланту, як з Особистості, при формуванні якої талант виявляється всього лиш підґрунтям, на якому і формується все те, завдяки чому письменник виникає перед нами як творче та громадське явище — інтелект, освіченість, життєвий і творчий досвід, професіоналізм й — обов'язково! — громадянська мужність. А ще виняткова, до самовиснаження і самозречення, працелюбність!

СВЯТИСТЮ КНИЖНОГО СЛОВА

Промова, виголошена 28 жовтня 1998 року зі сцени Одеського українського музично-драматичного театру, під час відкриття урочистого зібрання громадськості Одещини з нагоди 1000-ліття українського книгодрукування.

* * *

Книжне слово... Зароджене з народної пісні і козацької думи, з провидницьких легенд і праведних літописів прийшло воно до нас, мудре і віще, аби поєднати буремні віки — у впокорену вічність; різнолікі племена — у могутню націю; бунтівливі покоління — у великий славетний народ!

Нестор-літописець, чернець Сильвестр, митрополит Іларіон і Володимир Мономах; Феофан Прокопович, Тарас Шевченко, Леся Українка, Іван Франко і Михайло Коцюбинський; Михайло Грушевський, Олесь Гончар, Василь Симоненко і Ліна Костенко; Павло Загребельний, Роман Іваничук і Юрій Мушкетик...

...Несть числа тим, хто у непевні часи та грізні епохи історії нашої стояв біля витоків української книжності, хто творив і нині творить мистецьке слово, висвячуючи з нього тисячолітню історію народу, як нічим іншим переконливо і талановито засвідчену тисячолітньою традицією книгодрукування.

Козацька шабля, селянський плуг і письменницьке перо — ось три ангели-хранителі, гідні нашої національної слави і нашого національного герба! Ось три великих воїтелі, котрі привели наш народ від погибельної минувшини — до осяйної прийдешності; від чумацького воза — до космічного корабля; від чернечого літописання — до академічної вершинності науки і мистецтва.

Одначе згадаймо — саме сьогодні, на тисячоліття українського книговидавання — згадаймо: навіть тоді, коли падав у бою останній княжий меч і гинула у повстанні

остання козацька шабля — нас, українців, рятувало СЛОВО!

...Коли половина народу нашого гинула в голодоморах, знемагала по концтаборах та ідеологічних зашморгах — нас, українців, рятувало СЛОВО!

...Коли чужинці цинічно плюндрували нашу державність, підступно витруювали національну свідомість, вогнем випалювали нашу книжність та принижували національну гідність — нас, українців, боронило і рятувало пісенне, поетичне, книжне, наше мудре і мужнє СЛОВО!..

Тож тепер, стоячи на порозі ХХІ століття на священних підмурівках відроджуваної української державності і духовності, мов заклинання, мов нагорну проповідь і гологофну молитву витворюймо самі і заповідаймо нащадкам нашим: "Бережіть СЛОВО! Бережіть святе книжне СЛОВО! Бережіть, філософськи і людяно збагачайте духовну велич і невмирущу душу народу нашого, вівіки-віків заковані у самим провидінням дароване нам материнське, УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО!

ТЯЖІННЯ МИСТЕЦЬКОГО ВСЕСВІТУ

1

"Літературна Одеса..." За цим поняттям — значний пласт культурного і духовного життя величезного краю, де, на зламі епох, перехресті вінь і цивілізацій, мудро і віщо витворюється унікальний геополіс Українського Причорномор'я.

Так вже склалося, що мало не від дня заснування свого, в уяві поетів та іншого пишучого люду, Одеса височіє над навколишнім суєтним літературним світом із такою вселенською величчю, як Монмартр, ця Голгофа і Мекка художників, — над осяяним авантюрною романтичністю віків і вічності Парижем.

Навіть важко досягнути всю безліч мистецьких постатей і творчих особистостей, що, хвиля за хвилею, когорта за когортою, зринають із глибини століть, освячуючи наш край зоряністю свого таланту, творячи на його обширах не тільки своєрідний літературний бомонд, але й самобутній літературно-мистецький Всесвіт.

Саме тяжінням цього Всесвіту позначені вершинні твори, мистецькі біографії та й просто особисті долі велетів української літератури Лесі Українки та Івана Франка, Володимира Сосюри та Степана Олійника... Бунтівний, волелюбний дух Одеси, її краса й аристократично-авантюрна вдача, знайшли своє неповторне відображення у творчості Олександра Пушкіна, Костянтина Паустовського, Валентина Катаєва, Івана Буніна, багатьох інших російських та російськомовних поетів і прозаїків.

А хіба ж не на одеських берегах, по салонах та бульварах міста, впокорювали свою норовливу музу поляк Адам Міцкевич, румун Міхай Емінеску, сотворці єврейської літератури Шолом-Алейхем та Ноте Лур'є?

Відійшовши від національної градації, можна з упевненістю стверджувати, що Одеса була і, незважаючи ні на які політичні, економічні та соціальні негаразди і злами, продовжує залишатися одним із тих мистецьких лон, тих джерел натхнення, в яких і завдяки яким, зароджується могутній континент європейської, а відтак і світової культури.

Недарма ж у цьому місті з такою побожністю ставляться до всього, що пов'язане з

історією літературного процесу, провідними митцями краю. Твори і рукописна спадщина письменників, свідчення їх злетів і падіння накопичуються і досліджуються у чи не найкращому в Україні Одеському державному літературному музеї та по фондах бібліотек; мистецькі традиції, розмаїття поглядів, стилів і методів творення аналізуються вченими кількох мистецтвознавчих кафедр одеських вузів.

Втім, зачаровуючись літературним минулим Одеси, ми часом настільки захоплюємося, що не помічаємо очевидної речі: сучасна, повоєнна літературна Одеса тежуже встигла подарувати творчому світові цілу плеяду по-справжньому талановитих, самобутніх літераторів, які не тільки нікого не наслідують, але й самі варті наслідування.

Ще чекає свого літературознавчого і громадського осмислення творчість корифея сучасного поетичного бомонду Івана Рядченка, збірка якого "Свержение громов", як і низка інших видань, засвідчують, що маємо справу з непересічним талантом, який проростає з такої ж непересічної особистості.

Вишуканим одеським гумором, і гірко-солоною, як піт солдатський, "окопною правдою" пройняті кращі вірші збірки "Баллада о зеркалах" Ізмаїла Гордона, яка нещодавно побачила світ у Москві. Про цього поета давно слід говорити як про митця, що зумів створити свій, і то досить своєрідний, поетичний літопис Великої Вітчизняної, як, зрештою, творять його у прозі інші фронтовики — Григорій Караєв, Микола Сердюков, Дмитро Сергієвич.

До такої ж "окопної правди", тільки делікатно завуальованої ліричним світосприйняттям, тяжіє український поет Володимир Гетьман.

Через тернії історії до поглибленого, подеколи й болісного, пізнання сучасного світу і сучасних реалій ведуть свого читача Валентин Мороз та Олекса Різниченко, що належать до тієї ж плеяди одеських поетів-"шістдесятників", контури якої талановито окреслено творчістю Бориса Нечерди, Станіслава Стриженюка, Віталія Березінського, Анатолія Глушак, котрий заявив про себе і як талановитий перекладач; а ще — Антона Михайлевського, чимало творів якого присвячено вже сучасній українській армії; Ігоря Неверова, Віктора Нарушевича, Станіслава Конака...

Може, й нема поки що підстав для того, щоб формувати в громадській свідомості нову хвилю вісімдесятих-дев'яностих, проте реально вона все ж таки виокремлюється. Це та хвиля митців середнього й молодшого покоління, чия творчість яскраво спалахнула на тлі загострення політичних і соціальних пристрастей, пов'язаних із так званою "перебудовою" та здобуттям Україною державної незалежності. Що не могло не позначитися на тематиці, поглядах і настроях багатьох митців.

Образ сучасного селянина у центрі сільського мікросвіту — ось домінанта, що постійно знуртовує творчу уяву поета Миколи Палієнка. А на шпальтах періодики все частіше з'являються його вірші з циклу, присвяченого Тарасу Шевченку. Творчість, погляди, доля творчого генія, побачена очима сучасного поета, ним осмислена і романтизована — це справді цікаво. Образною філософічністю позначені також твори Ігоря Геращенка, Мурата Базоева, Василя Вихристенка та Олега Дряміна.

А тим часом усе впевненіше заявляє про себе наймолодше покоління, найяскравішою представницею якого слід вважати посправжньому талановиту "поетесу від Бога", лауреата премії ім. Багрицького та літературних конкурсів "Південна ліра — 97" і "Південна ліра — 98" Наталію Палашевську, яка, після численних публікацій у періодиці, дебютувала першою книжкою віршів "Осінні пророцтва" і незабаром була прийнята до Спілки письменників.

Помітним явищем сучасного літературного життя України залишається добротна, характерна, сюжетно вирізьблена проза Анастасії Зорич, Юрія Трусова та Лідії Селютіної, Анатолія Колісниченка, Михайла Циби та Олексі Шеренгового. Окрему, своєрідну сторінку вітчизняного літературознавства складають дослідження на царині новелістики лауреата Державної премії ім. Шевченка, доктора філологічних наук Василя Фащенко, чиї наукові і творчі здобутки теж уже, у свою чергу, варті серйозного літературознавчого вивчення; а також дослідника сучасної української поезії, професора Євгена Прісовського, одного з тих науковців, котрі творять літературознавчу науку, аналітично опрацьовуючи сучасний літературний процес.

Наше історичне та літературне минуле вдячно й повчально повертається до нас завдяки літературно-краєзнавчим пошукам Григорія Зленка, Олега Олейникова, Володимира Лясковського та Василя Вихристенка. І вже важко уявити собі нинішню дитячу літературу без казкових фантазій Володимира Ругківського та психологічних оповідок Ольги Булгакової-Петренко, без повістей Дмитра Буханенка.

Якщо зважити на те, що нині видати книжку серйозному письменникові, який уміє професійно працювати в літературі, але не вміє, та й не має особливого бажання, "крутитися" у книжковому бізнесі, надзвичайно важко, то варто уявити собі, що саме життя сучасного літератора, його творчі поривання — це вже мистецький подвиг. Одначе за всіх життєвих неймовірностей, що відбуваються в сучасній, постперебудовній Одесі, пізнання її, як і раніше, неможливе без пізнання специфічного одеського гумору, а отже пізнання творчості Михайла Жванецького, що вже давно став живою літературною легендою нашого міста. Такою ж печаттю нев'янучої одеської словесності позначені й твори Володимира Івановича, Костянтина Сергієнка, Віктора Дзюби та Володимира Гараніна.

2

Одесу завжди огортала ота особлива літературна аура, в південній благодаті якої, на межі двох екосвітів — степу і моря та цілого суцвіття національних культур, утворювалося щось неповторне, позначене ароматом своєрідного мовного середовища та всесвітньовідомим одеським шармом.

Пройдіться літературною біографією міста, вчитайтесь в "одеські" рядки Анни Ахматової, Едуарда Багрицького, Володимира Івановича. Пориньте в кипіння гомеричних пристрастей одеського "Привозу"; спробуйте пройнятися неперевершеною житейською винахідливістю Молдованки й Пересипу, і тільки тоді вже беріться за томик Ісака Бабеля, Степана Олійника, багатьох інших поетів, прозаїків, драматургів — Валерія Хаїта, Леоніда Сущенка, Родіона Феденьова, Юрія Овтіна... — які зуміли

піднести дворово-філософські роздуми "за життя" до високого мистецтва життєвої, позначеної мудрим народним гумором "невмирущості".

Час од часу в навкололітературних колах спалахує суперечка: чи існує "одеська літературна школа"? Прилучаючись до цих розмірковувань, можу сказати, що визначити обриси такої школи в "серйозній" поезії та прозі поки що неможливо. Але що вона як незаперечна реальність давно засвідчена жанрами не менш серйозної гумористичної літератури — то це безсумнівно.

Інша річ, що просив би не плутати справжню "одеську літературу" з "літературою по-одеськи", отим примітивом, який, на хвилі ринковості мистецтва, все впертіше заповнює книжковий ринок, підробляючись то під Ільфа й Петрова, то під Бабеля або й просто під вульгарний слобідсько-пересипський фольклор, не дотягуючись однак за рівнем таланту навіть до нього, теж по-своєму самотнього, а отже й талановитого.

Підсумовуючи все мовлене тут, можу з упевненістю стверджувати: літературні сили на Одещині є, вони активні, творчо потужні і небезталанні. Інша річ, що вже впродовж багатьох років вони не мали свого журналу, тобто не мали постійного, надійного зв'язку з читачем. Тож чи варто дивуватися, що перше число "Літературної Одеси" — незалежно від того, хто і як сприйматиме видруковані в ньому твори — за суттю своєю постає втіленням багаторічної мрії повоєнних поколінь одеських літераторів, мрії обласної організації Спілки письменників України про свій, власний літературний часопис. Ішли ми до здійснення цієї мрії давно і тяжко, через усі можливі сум'яття і негаразди, проте йшли.

Хто ж не розуміє, — і нам це не раз намагалися доводити, замість того, щоб допомагати, — що засновувати мистецький журнал сьогодні "економічно не вигідно"? Але невже, крім економічних, інших критеріїв вартісності в нашому суспільстві вже не існує?

Вважаю так: якою б потенційно талановитою не була письменницька організація, без літературного часопису, власної творчої трибуни, вона така ж безбожно недоречна в існуванні своєму, як церковна дзвіниця — без дзвону, а сам храм божий — без увінчуючих його хреста і священика.

Та ось він нарешті є! У муках творчості зроджений, журналістським старанням обрамлений, за фінансової підтримки облдержадміністрації — щира їй вдячність — видрукований, наш письменницький журнал. Не бачу потреби представляти авторів його, майже всі вони — люди у творчому світі відомі, а з поданим до часопису доробком їх маєте змогу познайомитися. Скажу про інше: не треба ні великого розуму, ні особливого таланту, щоб виявити усі можливі недоліки цієї першої журнальної спроби, здійсненої на безгрошів'ї, без редакційного штату, гуртом невинуватих мрійників...

Значно більшого досвіду і таланту потрібно, щоб, згуртувавшись навколо "Літературної Одеси", творити надалі справді нову, сучасну, талановиту, справді літературну... Одесу, гідну непохитних у своїй класичності попередників і не менш класично прискіпливих нащадків. Не кажучи вже про іронічно всезнаючих, від народження геніальних одеситів-сучасників. Але то вже тема окремої розмови.

Впевнений: маємо достатньо духовних і творчих сил, маємо когорту талановитих митців і, що дуже важливо, легіони не менш талановитих читачів, тобто об'єктивно маємо все для того, щоб наш журнал став не лише прикметною ознакою, але й помітним, визначним — бо коли не так, то які ж ми з вами одесити?! — явищем літературного життя Одеси, краю, всієї України. Тож нехай нам усім творчо щастить на цій звабливій, але примхливій і тернистій літературно-журнальній ниві^[1].

ШУКАТИ СВІЙ МАТЕРИК

1

ЛІТЕРАТУРА не знає поколінь. Зароджена осяйною мудрістю наших предків вона всотує в себе творіння все нових і нових творчих хвиль, поєднуючи їх в єдине полотно національної, а відтак і вселюдської культури.

Так, література не знає поколінь, однак кожне нове покоління літераторів відбиває на полотні мистецтва своє неповторне світосприйняття, своє розуміння, образне осмислення явищ сучасного життя народу, засвідчуючи їх таким чином для поколінь майбутніх^[2].

Ще тільки мужніє, тільки утверджується у глибинності і життєдайності свого покоління талант письменників, які прийшли в літературу впродовж минулого десятиліття, сформувавши мистецьку хвилю сімдесятих, — Богдана Бойка, Броніслава Грищука, Миколи Лукова, Любові Голоти, Василя Шкляра, Наталки Білоцерківець, і в цьому ряду й молодих митців Одещини — Тараса Федюка, Миколи Суховецького, Дмитра Буханенка, Володимира Панченка, Миколи Палієнка, Василя Сагайдака...

А вже досить виразно, якщо не за творчою манерою, формальними пошуками чи проблематикою творів, то, принаймні, за "обоймою" імен, окреслюється нова плеяда початківців, яким судилося прилучитись до літературного процесу як генерації років вісімдесятих і серед якої, вірю, не загубляться імена наших земляків — Валерія Ірошка, Лесі Борщевської, Василя Полтавчука, Ігоря Березінського, Людмили Семененко, Валерія Виходцева, Василя Півня...

Їх значно більше — здібних початківців, яких варто було б згадати в цьому переліку. Я ж називаю лише тих, хто, на мій погляд, приходить у поезію чи прозу зі своїм виразним мистецьким уподобанням, усвідомленням проблем сучасності з власним, лише йому притаманним світоосяганням; хто — кожен по-своєму сприймаючи реалії і символи нашої моралі, етики і фольклору та йдучи тільки йому властивим творчим шляхом — врешті-решт стає у своїх творах на захист найвищого і найсвятішого, що є в людині, — людяності.

Яким буде це покоління вісімдесятих? Чи вдасться йому залишитися в історії нашої літератури як особливий, неповторний за силою свого мистецького спалаху хвилі, чи увіллється воно у загальний літературний потік новими іменами? Знати цього ми не можемо. Та й суть роботи з творчою молоддю, мені здається, полягає не лише в намаганні будь-що відкрити, передбачити, піднести нову літературну "зірку", що в усі часи вважалося престижним, але й у тому, щоб залучати якомога ширше коло творчо обдарованих людей до активної творчої і громадської діяльності, виховуючи їх на

кращих зразках світової літератури, на прикладах високої громадськості.

Ясна річ, входження початківців у літературу — процес вельми складний, і не все тут залежить лише від уваги і доброзичливості з боку людей старших та досвідченіших...

Але чи в кожному районі існують літературні об'єднання, чи задовольняє рівень їх роботи? На ці запитання загалом можна відповісти заперечно. Так, справді, сьогодні навряд чи знайдеться районна або міська газета, в якій не з'являлися б літературні добірки. Але будемо дивитися правді у вічі: в більшості випадків студії існують суто формально, і якоїсь організаторської, виховної, творчої роботи в них практично не ведеться. У цьому переконав нас огляд студій, що проводиться обласною молодіжною газетою, ці ж недоліки виявляли кущові (регіональні, зональні) наради-семінари. Одна з причин такого явища, мабуть, — у відсутності в районах більш-менш підготовлених літераторів, членів Спілки, які могли б очолити ці творчі зібрання.

Якщо вже зайшлося про студії, то хотів би зупинитися ще на одному аспекті цієї проблеми. Студій та літературно-мистецьких об'єднань (а різняться вони лише назвами) в області справді можна нарахувати чимало. Але про одні об'єднання слід говорити особно, так само як і увагу їм слід приділяти особливу. Я маю на думці обласні об'єднання літераторів-початківців, які діють чи принаймні повинні діяти за Статутом, при кожній обласній організації Спілки письменників України. Для прикладу зупинюся на об'єднанні імені Євгена Бандуренка, яке діє нині при відповідній організації в Одесі.

Одразу ж зазначу, що працює воно загалом активно. Та все ж сьогодні можемо говорити про нього лише як про одне з тих об'єднань студій, що діють не лише в Одесі, але й в Іллічівську, в Ізмаїлі, в Миколаївці, в Кілії та по кількох інших містах. Адже, по суті, обласне об'єднання при Спілці нічим від них не відрізняється. На мій погляд, обласному об'єднанню вже час повернути той статус, якого воно заслуговує і заради якого створене, а саме — воно повинно стати резервом Спілки, тим колективом, до роботи в якому залучалися б не просто всі бажаючі, а та найобдарованіша частина початківців, яка вже має перші або й другі книжки чи хоча б заявила про себе вагомими публікаціями в колективних збірниках і солідними добірками в республіканській та обласній періодиці.

Зрештою, так воно й повинно бути. Обласне об'єднання має згуртувати, власне, письменників (незалежно від їхнього віку), які ще не стали членами Спілки. А для цього треба, по-перше, щоб об'єднання працювало не лише з одеситами, а й з літераторами із районних центрів, тобто мало, по суті, й заочне відділення. Тільки тоді воно стане обласним. За активного сприяння всієї письменницької організації, таке об'єднання має стати методичним центром, який би подавав методичну й практичну допомогу студіям на місцях і на прикладі роботи якого вчилися б керівники інших студій.

Утім, хоч би як було налагоджено роботу студії, вона не здатна дати молодому митцеві те, що дає спілкування з досвідченим майстром слова, знайомство з його творчою лабораторією; підтримка, поради старшого товариша під час роботи

початківця над твором. Уже зараз чимало молодих митців завдячує виходом своїх перших книжок, своїми публікаціями у колективних збірниках та дебютами на шпальтах газет нашим письменникам старшого покоління: Анастасії Зорич, Володимиру Івановичу, Лідії Селютиній, Володимирові Домріну, Юрієві Михайлику, Борису Нечерді, які постійно працюють з молодими, віднаходячи їх серед початкуючого загалу за покликом душі, за спорідненістю образного світостприйняття та мистецьких пошуків.

2

Аналізуючи доробок молодих, критики полюбують порівнювати сучасний стан молоді поезії, рівень її творчих пошуків із поетичною хвилею шістдесятих років, зазначаючи при цьому, що нині ця поетична хвиля менш потужна, а, за великої кількості початківців середнього рівня, рідко з'являються твори непересічні, твори, які одразу стали б подією мистецького життя, викликали полеміку, були позначені печаттю творчого пошуку, експерименту, новаторства.

Ну що ж, теперішні початківці, можливо, менше схильні до новацій, та все ж переважна більшість їх уже з перших своїх творів намагається компенсувати це шляхом філософського осмислення подій сучасності, а ще — по-своєму трактувати вже існуючі психологічні й соціальні концепції людського буття, по-своєму осмислювати минувшину і сьогодення народу. Кращі твори наших початківців відзначаються передусім чітко окресленою життєвою позицією, умінням авторів проникати в суть подій і явищ, тією соціальною заангажованістю, яка визначає їх як митців по-громадянськи зрілих.

Існують люди, для яких образне асоціативне сприйняття світу — цілком природний засіб пізнання реальної дійсності. Вони є поетами не з волі своєї, не з прагнення переплавити в риму свої почуття, а за самою сутністю душі, за своїм світосприйняттям, усвідомленням єдності з усією оточуючою природою. Саме такими бачаться мені сьогодні Валерій Грошко та Леся Борщевська. Обоє вони з чарівного Поділля, тієї смуги землі української, між Дністром і Південним Бугом, що дала й продовжує давати нашому мистецтву нових і нових талановитих самобутніх митців, і приходять вони у мистецтво слова, пізнають його таїну завдяки щирій залюбленості у свій рідний край, його історію, дивовижні за мелодійністю пісні, залюбленості в самих мудрих хліборобів-подолян.

Валерій Грошко нещодавно закінчив факультет журналістики Львівського університету. І так склалося, що перші кроки його в журналістиці збігаються з першими кроками в поезії, а все це разом визначає нелегкий період його творчого становлення. Та вже вимальовується розкиданий по газетних шпальтах його цикл віршів про Поділля, що є нібито своєрідним літописом, у якому історію пропущено через свідомість, через образне сприйняття людини двадцятого століття, і який, за задумом автора, має стати основою першої поетичної збірки.

Творча манера Валерія, у кращому розумінні цього слова, традиційна для української поезії. Але, може, в цьому і складність його мети. Тому лишається побажати, щоб він, зберігаючи природою дарований йому голос, формував свою власну

образну систему.

У цьому, власне, бачиться й творче майбутнє Лесі Борщевської, поезію якої, за рівнем філософічності, за технікою віршування, та й взагалі, за рівнем професіоналізму, можна вважати явищем непересічним (за віком вона наймолодша серед усіх наших початківців).

...І майбутнє молодого вчителя з Кілії Валерія Виходцева, у віршованих рядках якого — не поетична декларація, а сконцентроване вираження сутності усієї поезії молодого автора, осягання органічної спорідненості мелодії своєї душі з мелодією життя.

Тривалий час залишається вірним тематиці героїчного минулого, легендарній героїці громадянської війни Ігор Березинський. Сучасне південне степове село, з його талановитими народними умільцями, красивими працею і душею, постає перед нами у своєрідній за своєю образністю, несподіваною асоціативністю та афористичністю поезії Олександра Гаркавченка.

* * *

Ми вже якось звикли до термінів "міська" та "сільська" проза. Вживати їх щодо поезії критики поки що не наважуються, хоча тенденція до такого поділу, безперечно, існує. Не можна не помітити, наприклад, що вірші досить чималої групи здібних одеських літераторів — то своєрідне трактування сутності "людини у великому місті", її побуту, поривань, майже підсвідомого потягу до минувшини свого роду, до первісності незайманих куточків природи; що це, власне, — осмислення взаємин між громадянами і громадами; взаємин, які дедалі частіше стають темою полеміки серед соціологів та психологів. Десять близькі їй за манерою поетичного мислення і за тематикою багатьох творів Тетяна Коваленко, Світлана Джигун, Володимир Дрізо, Андрій Галушко, Вячеслав Титов...

Можливо, й не варто було б так докладно зупинятися на цьому, якби не одна вельми помітна і досить характерна для початкуючих літераторів тенденція. Навіть у тих авторів, які вже друкуються, не кажучи вже про багатьох із тих, що лише мріють про свої перші публікації, досить відчутне прагнення до так званої "настроєвої" поезії. Насправді ж вона виявляється набором ремінісценцій, і в ній із вірша у вірш, декларуються не так вічні, як вічнобанальні сентенції; а брак життєвого досвіду, небажання чи невміння пізнавати сутність сьогоденного життя компенсується переспівами модних поетів та примітивними стилізаціями.

Що більше читаєш творів таких поетів, тим більше утверджуєшся в думці, що деякі автори аж ніби соромляться спуститися у своїх творах у будення, до людини від землі і верстата, сповідуючи при цьому оту абстрактну поетику самоспоглядання, про яку вже стільки йшлося на нарадах та письменницьких зібраннях.

На жаль, досить виразно проявляється така тенденція і в нашій молодій прозі, в якій легше говорити про те, вважаймо, середнє покоління молодих авторів, які заявили про себе серйозними публікаціями в республіканській і навіть у центральній періодиці, стали авторами колективних збірок, або чекають появи своїх перших книжок, — маю на

увазі передусім Сергія Рядченка, Галину Соколову, Василя Полтавчука, Ігоря Божка, чий твори — то своєрідний, але цілком природний, вияв життєвого досвіду, отож і перейняті вони духом щирої життєвої правди, яка є першою і найпримітнішою ознакою правди мистецької.

Свого часу заявила про себе прозовими мініатюрами Світлана Кондратюк з Балти. Ось уже кілька років активно пробують своє перо Григорій Яценко з Ширяєвого, Людмила Семененко з Березівки, яка нещодавно стала студенткою філологічного факультету Одеського університету; Олександр Сидюк із Одеси. Хочеться, однак, щоб і вони, й інші прозаїки та й поети ставали у своїй творчості ближчими до реального сьогодення, розкривали зміст соціальних змін, свідками яких стаємо нині і на селі, і в місті.

Життєво правдивішими повинні бути наші твори — ось у чому суть зростання таланту кожного з нас. І якщо сьогодні ми не можемо говорити про деяких із молодих як про цілком сформованих прозаїків, то лише тому, що вони вперто перебиваються любительськими вправами, обираючи для цього якісь аморфні, тривіальні, сентиментально-романтичні сюжетики.

Одначе справа не в самих сюжетах — бо знайти цілком новий сюжет практично неможливо, це річ загальновідома — а в тому, що, переказуючи їх, автори навіть не намагаються розкривати при цьому характери героїв, наділяти їх певними життєвими принципами, мораллю, філософією, тобто творити повноцінні художні образи.

Як тут не згадати мудрі слова Віссаріона Белінського: "Талант оцінюється як земля: не просто з того, що вона є, а за родючістю своєю, за тим, що на цій землі виростає".

А слід сказати, що родючість наших початкуючих нивок неоднакова, і виростає на них іноді таке, що й не збагнеш, що воно й до чого. Або ж, навпаки, одразу стає зрозуміло, з твором якого гатунку ти маєш справу.

Гонитва за зовнішньою ефектністю фрази, задля якої іноді ігноруються закони мови і мислення, не кажучи вже про якісь там закони жанру, дедалі частіше підводить, наприклад, прозаїка Олександра Айзенберга, в чийй особі, якби сам він ставився до своєї творчості серйозніше, мали б здібного письменника в жанрі історичної прози. Досі, вже котрий рік, шукає свій стиль, свій жанр і свій голос десь між гуморескою, психологічною оповідкою та ліричною новелою Олександр Сидюк. Ніяк не вийде на серйозний, вартий мистецького втілення, соціально вагомий художній образ Григорій Яценко, учнівський період якого, на мій погляд, затягнувся.

Утім, і серед прозаїків наймолодшого покоління з'являються початківці, які, за умови, що вони серйозно ставитимуться до своєї творчої праці, до формування себе як творчої особистості, можуть з часом стати хорошими письменниками. Маю на увазі передусім російського прозаїка Юрія Невежіна. Вже перші його оповідання засвідчують, що перед нами ерудований, вдумливий митець, який уміє аналізувати життєві ситуації, прагне проникати в сутність характеру, наполегливо вчиться вмотивовувати вчинки своїх героїв. Те ж саме можна сказати і про надзвичайно емоційну українську прозу Людмили Семененко.

Проте одразу ж зауважу: як і багатьом іншим згадуваним і не згадуваним тут прозаїкам, їм ще належить оволодіти азами майстерності творення прози, саморедагування і багатьма-багатьма іншими премудрощами, без яких не може йтися бодай про якийсь там професійний рівень молодого прозаїка. А професіоналізм нам потрібен. Високий професіоналізм, у кращому розумінні цього поняття.

Ми часто послуговуємося поняттями "молодий поет", "початківець", нерідко користуючись ними як виправданням, як щитом, забуваючи, однак, що молодість митця — то не пора безтурботного учнівства, а передусім надзвичайно відповідальна пора творчого й громадянського становлення, мужніння. І від того, яке коло соціальних, філософських та морально-етичних проблем окреслює собі початківець на початку свого мистецького шляху, наскільки він глибоко проникає, чи хоча б намагається проникнути, у суть цих проблем, залежить, власне, вся його подальша творча доля, його життєва позиція, його громадянське кредо.

І не слід втішати себе — а втішаємо ж, чого гріха таїти — що до сорока п'яти (на превеликий жаль, середній вік початківця дедалі впертіше тяжіє саме до цієї межі) будемо перебиватися переспівами переспіваного, а ось тоді вже, ось тоді!.. Так от, омріяного нами творчого "тоді" може й не настати. А соціально активним слід бути вже зараз, сьогодні, цієї миті; слід із перших написаних нами сторінок шукати свій Материк, свою тему і свій, лише тобі притаманний голос, своє місце в суспільстві.

ЧИМ СЛОВО НАШЕ ПРОРОСТЕ

...Від подальшої долі Національної спілки письменників України значною мірою залежатиме й подальша доля українського народу, доля нашої нації.

Богдан Сушинський

Від редакції одеської обласної газети "Чорноморська комуна": 16— 19 квітня 1991 року в Києві відбуватиметься черговий X з'їзд Спілки письменників України (СПУ). Напередодні від'їзду делегації одеських літераторів до столиці, редакція звернулася до голови правління Одеської організації, члена правління та Президії правління Спілки письменників України, заступника голови літфонду СПУ Богдана Сушинського з проханням поділитися з читачами своїми думками, викликаними підготовкою до з'їзду

* * *

Пригадалося, як нещодавно один мій знайомий, із войовничих технократів, не без іронії запитав: "Ви що це там, з'їзд письменників затіяли? Цікаво: про що ж ви на ньому говоритимете? Народ босий, голодний і злий, а ви, мабуть, знову про своє: про мову, про екологію, про мораль і поезію?"

"Так ото, — кажу йому, — мабуть, тому ми всі зараз босі, голодні і злі, що нас десятиліттями відучували дбати про рідну мову, про екологію, про мораль і поезію. Особливо жпро мораль нашого сучасного народного буття".

І я не кривив душею. Певен: про що б не казав письменник, виходячи на трибуну з'їзду, він говоритиме з думою про народ. Навіть якщо це стосується суто спілчанських проблем, яких нині стільки, як і в усіх інших сферах громадського життя України.

Подобається комусь такий висновок, чи ні, визнає він його правдивість, чи не визнає, але я переконаний: від подальшої долі Спілки письменників певного мірою залежатиме й подальша доля українського народу. І це не перебільшення. В мене є всі підстави говорити так.

Десятий з'їзд письменників, упевнений, залишиться не тільки в історії літератури, а й в історії всього українського національного відродження. Прийняття парламентом республіки Декларації про державний суверенітет, конкретні кроки з її реалізації — надзвичайно гостро поставили на порядок денний і питання про подальший статус СПУ, її суверенітет, місце і роль в громадському житті і в громадянському суспільстві України.

Відомо, що досі СПУ була всього-на-всього республіканською структурою СП СРСР, з усім тим фразеологічно завуальованим безправ'ям, яке з цього випливає. Ясна річ, таке становище вже не просто не може задовольняти українське письменство, але й видається протиприродним, оскільки суперечить реаліям суверенної держави.

Виходячи з цього, кілька місяців тому спеціальна комісія правління СПУ розробила проект першого в історії Спілки письменників України власного Статуту. Проект цей вийшов небезгрішним, та якщо, з усіма можливими доповненнями і поправками, з'їзд все ж таки схвалить його, республіканська письменницька організація теж стане суверенною, зі своїм бюджетом, із безпосереднім виходом на зарубіжні зв'язки, в тому числі й із закордонними видавцями; з правом залучати до національного літературного процесу все те передове, демократичне, що створене українським літературним зарубіжжям. Отже, перспективи нібито райдужні. Але...

Недавній пленум СПУ, на якому затверджувався порядок денний роботи з'їзду (вірніше, його проект), засвідчив, і це не було несподіванкою для мене, що питання про статус і Статут СПУ виявиться найбільш принциповим, причому принциповим настільки, що існує реальна загроза розколу Спілки.

Річ у тому, що значна частина письменників, передусім україномовних, виступає за те, щоб СПУ зовсім вийшла із структур СП СРСР і стала абсолютно незалежною організацією. Але друга, менш значна частина, до якої входять російськомовні літератори й немало проросійськи, прокомуністично налаштованих україномовних, так само рішуче виступає за те, щоб усе залишилося "як було". Хіба що з розширенням певної самостійності СПУ в деяких аспектах діяльності. Але за умови, що всі ми залишаємося членами СП СРСР.

Отже, загроза полягає в тому, що зі з'їзду ми можемо вийти, хто членом Спілки письменників України, а хто — все ще членом Спілки письменників СРСР. Саме полярність цих позицій і стане основою для найбільш гострої конфронтації, яка визначатиме тональність усього з'їзду.

І тут ви маєте право запитати: а якою ж є позиція одеських письменників? Вона визначилася досить чітко. На загальних зборах, на яких обговорювався проект Статуту, всі ми, на мою пропозицію, одностайно, зважте — одностайно, обрали третій, на мій погляд, найбільш перспективний шлях. На цьому етапі становлення суверенної

Української держави СПУ повинна бути цілковито незалежною творчою організацією, але при цьому підтримувати з усіма іншими республіканськими організаціями (а також із СП СРСР, якщо тільки вона й надалі існуватиме!) міцні договірні стосунки. Те ж саме стосується і взаємин Літфонду СПУ з Літфондом СРСР та літфондами інших республіканських організацій. Тобто ми — за своєрідну творчу (не за організаційну, звертаю увагу, а саме за творчу) конфедерацію. Ось цю позицію ми й відстоюватимемо на з'їзді.

Ще одне болюче питання, відповідь на яке шукатимемо всім письменницьким миром — ситуація з папером, від якої залежить доля і подальшого літературного процесу в Україні і, в цілому, культурного відродження. Ситуація ця створена, на моє глибоке переконання, штучно. Дозволивши паперовим фабрикам перейти на ринкові відносини, держава, по суті, дозволила їм скооперуватися з чорним ринком.

Це призвело до того, що цього року державні видавництва, і зокрема одеський "Маяк", будуть забезпечені папером тільки на 30 відсотків від потреби, в той час, як тисячі тонн паперу опинилися в руках видавничих мафіозі, які доводять його ціну вже до десяти тисяч карбованців за тонну. До того ж деякі паперові фабрики, а майже всі вони чомусь виявилися за межами України (в Україні, в основному, розташовані целюлозні комбінати, які поставляють цим фабрикам сировину), взагалі відмовляються виконувати свої договірні зобов'язання, відшукуючи партнерів, здатних на бартерний обмін: ми вам папір, а ви нам рефрижератори з м'ясом або вагони з будматеріалами чи овочами.

Неважко зрозуміти, що до такого, з дозволу сказати, "ринку" ні видавництва, ні Спілка не готові. Та й держава теж. А наслідки? Видавництва — на грані економічного краху, завали рукописів збільшуються, а позбавлені можливості жити зі свого фаху письменники з сумом і тривогою починають замислюватися над своїм майбутнім. Теж сумним і тривожним.

Саме через оцю штучну паперову кризу та ще через дивовижно високу вартість видавничих послуг, транспорту і торгівлі виявляються марними всі спроби обласних організацій створити свої журнали, альманахи чи тижневики. На жаль, це трагічна особливість нашого з вами буття: доки існувала реальна можливість створювати такі видання, партійно-державні органи засновувати їх категорично забороняли. Тепер же, будь ласка, створюйте журнали, займайтеся видавничою діяльністю або ж просто видавайте за свій кошт, за спонсорські гроші, не створюючи власних видавництв. А що всі ці дозволи тепер, за нинішньої економічної кризи, більше схожі на одверте знущання, ніж на серйозну зацікавленість у розвитку літератури, то це вже вибачайте.

Ситуація з видавничою справою могла б докорінно змінитися, якби в країні існував закон, що дозволяв би створювати приватні (акціонерні) видавництва. Це одразу ж допомогло б значно розширити видавничу базу, залучити чималий підприємницький капітал, використати ініціативність багатьох підприємців, які в недалекому майбутньому отримували б папір не тільки з вітчизняних, але й закордонних фабрик, дбаючи при цьому й про краще закордонне друкарське обладнання.

Поява нових видавництв неминуче сприяла б і появі нових плеяд митців, навколо них об'єднувалася б творча молодь, створювалися б письменницькі клуби й асоціації, що, у свою чергу, призвело б до заснування періодичних видань. Тобто відбувався б нормальний процес розвитку культури, який ми спостерігаємо в усіх розвинутих європейських державах. З тією лише особливістю, що для України все це ще й стало б могутнім стимулом не тільки літературного, а й загальнонаціонального відродження.

Заборонили ж створення подібних видавництв, мабуть, виходячи з ідейних міркувань. От тільки цікаво б знати: заради яких таких ідей?

Перелік гострих, конфліктних питань, що неминуче виникнуть на з'їзді, на цьому не завершується. Той же пленум СПУ, про який уже йшлося, підтвердив: існує певна група письменників, яка взагалі ставить під сумнів доцільність подальшого існування Спілки. Які тільки аргументи не висуваються цими новоявленими "ліквідаторами": і що Спілка "забюрократилася", і що її створено, аби "керувати письменником"; що вона, мовляв, віджила своє і повинна розпастися на невеличкі творчі групи, котрі об'єднували б письменників за мовою, жанрами, творчими уподобаннями. На практиці це означає, що вона має розпастися на об'єднання детективістів, фантастів, критиків, літературознавців, а ще — на україно-, російсько-, —молдавськота інших іншомовних письменників...

Загалом, я не маю нічого проти створення таких об'єднань. Але скажіть, будь ласка, що заважає їм існувати в межах Спілки? Або й поза Спілкою?

А якщо дуже хочеться — ну, просто-таки "приспичило!" — створювати незалежну асоціацію, то що заважає цим людям вийти зі Спілки й організовуватися так, як це їм до вподоби?

Але ж ні, передусім ставиться за мету будь-що ліквідувати Спілку письменників. На пленумі я різко виступив проти такої групи "ліквідаторів". А в інтерв'ю "Літературній Україні" заявив, що, за сьогоденного становища, сьогоденної політичної ситуації в Україні, ліквідація Спілки мала б такі ж трагічні наслідки, як свого часу ліквідація Запорізької Січі.

Якась доля перебільшення в цьому порівнянні проглядається — згоден. Але згадаймо, що саме завдяки Спілці зароджувалися в Україні і Товариство української мови імені Шевченка, і Рух — незалежно від того, хто і як ставиться нині до нього; і Закон про мови, й екологічна асоціація "зелених", й ідея утворення Української Духовної Республіки, і низка інших ідей, демократичних рухів, культурологічних течій, масових громадських заходів.

А чи не зі Спілки, наче з орлиного гнізда, вилетіла ціла плеяда народних депутатів усіх ступенів, що становлять нині впливову силу? А коли ще до цього додати, що Спілка, її морально-етичні засади, заходи та заяви постійно впливають на громадське життя і настрої народу, то можемо погодитися, що в моєму порівнянні її з Січчю — не так вже й багато перебільшення.

Не замислюються потенційні "ліквідатори" і над тим, що Спілка, з її Літфондом і Бюро пропаганди літератури, з будинками творчості і творчими відрядженнями та

системою роботи з молодими авторами, нарешті, з її фінансовою взаємодопомогою — єдина організація, яка може хоч якось захистити їх же самих у цьому соціально незахищеному суспільстві.

Та, поза всім цим, не бажано, щоб робота з'їзду звелася лише до економічних та організаційних проблем, до "паперової" істерії. Передусім це має бути з'їзд інтелігентів, що може стати могутнім імпульсом відродження української національної інтелігенції, яка в більшості своїй, а особливо — провінційна, сільська та містечкова, перебуває в летаргічному сні.

Ну й, безумовно, з'їзд має підняти свій голос на захист української мови. Ні для кого не секрет, що положення "Закону про мови в Українській РСР" стосовно української мови в більшості областей або зовсім ігноруються, або ж виконуються незадовільно. І замовчувати ці факти не можна. Обсяг статті не дозволяє зупинитися на цьому докладніше. Але "Чорноморська комуна" вже не раз писала про те, як вирішуються, а правдивіше, не вирішуються, мовні проблеми на Одещині. Зокрема, і сам я неодноразово виступав з цього приводу на шпальтах обласних та республіканських видань.

І ще одне. Незважаючи на складне становище з папером, ми вже зараз повинні подбати про масовий вихід української книжки за межі республіки. Досі наші твори з'являлися на всесоюзному книжковому ринку тільки в тих випадках, коли комусь із літераторів вдавалося "пробитись" в одному з двох доступних для нас московських видавництв. Нічого, окрім приниження, оце плазування в чергах при московських видавництвах нам не несе. Отже, на часі створення видавничоекспортного об'єднання, яке взяло б на себе оперативний масовий переклад творів українських та інших національних авторів на російську, інші мови країни і світу, а відтак — розповсюдження їх. Україна — велика європейська держава, тому спосіб мислення і дії наші мають бути відповідними.

Поки український народ героїчно змагається з чорнобильським ядерним пеклом четвертого реактора, у нас, на півдні України, формуються структури, які на всю зловіщу можуть розкочегарюють п'ятий реактор — реактор сепаратизму. Паливом для нього стає масове, демонстративне, на державно-кремлівському рівні сплановане переселення росіян із Сибіру і центральних областей Росії (досить сказати, що іноді на одне наше південне село припадає по 200—300 переселенців!).

Подеколи цей організований наплив "російськомовних" призводить до заселення цілих міських кварталів відставниками з усього Союзу, а ще — до тотального нав'язування громадянам південних регіонів маніакальної ідеї новоросійської особистості та винятковості, під яку все гучніше підганяють пропаганду створення Придунайської, Новоросійської, Бесарабської та Донецько-Криворізької (в останньому варіанті — "Донецької інтернаціональної") республік.

Ми повинні домогтися, щоб найближчим часом Верховна Рада України ухвалила закон, який би заборонив будь-яке організоване масове заселення українських земель вихідцями з інших республік і країн, а місцеві посадові особи, які форсують ці

переселення, визнавалися б ним державними злочинцями.

Підкреслюю, цей закон має бути прийнятий негайно, бо за масовим переселенням виразно проглядається намір певних кіл змінити етнічний склад населення півдня України, аби створити нові вогнища міжнаціонального напруження і довести справу до нових референдумів про автономію, або й до виходу зі складу України. Коротше кажучи, нам готують нові "Карабахи" і "Придністровські республіки". І в цих питаннях державної, історичної ваги ми, українці, мусимо бути пильними і рішучими.

Ясна річ, з'їзд письменників передусім повинен глибоко, професійно проаналізувати процеси, які відбуваються в сучасному літературному житті республіки, наші творчі здобутки і прорахунки, оглянути молоде поповнення Спілки. Мовивши це, я подумав: "Як було б добре, якби письменники мали змогу зосередити свою увагу тільки на цих природно притаманних Спілці, рідних нам проблемах!" Але що вдієш, життя нашого суспільства настільки складне, а ще й штучно ускладнене та непрогнозоване, що, зібравшись на свій з'їзд, письменники, ця провідна, а подеколи й рушійна, сила громадської думки та національного відродження, неминуче повинні переболіти всіма болями народу.

Отже, попереду — Х з'їзд Спілки письменників України, попереду — кілька днів напруженого пульсування розуму, серця, нервів^[3].

ОБ ЭЛИТАРНОСТИ ЛИТЕРАТУРЫ И ЛИТЕРАТОРОВ

Элитарное искусство это искусство, которое создается аристократами таланта для аристократов духа.

Богдан Сушинский

От редакции "Литературной газеты в Украине": После появления на страницах нашей газеты статьи А. Яни "За что одесский писатель избил одесского журналиста?" (вып. № 3) и редакционного комментария к ней, редакция обратилась к известному писателю, академику, почетному профессору, автору около восьмидесяти книг, члену Национального союза писателей, вице-президенту Украинской ассоциации писателей и президенту Аркадийского литературного клуба Богдану Сушинскому с предложением продолжить разговор о проблемах этики и элитарности в литературе; о роли и призвании писателя и писательских организаций, о значении личности писателя в искусстве и в общественной жизни.

Решение обратиться именно к этому писателю объясняется еще и тем, что он является автором известной, на материале из жизни и творческой практики многих отечественных и зарубежных литераторов созданной книги "Беседы у литературного камина: как стать писателем...", которую во многих литературных объединениях используют сейчас, как своеобразное литературоведческое пособие. Как вы уже поняли, эта же книга подарила нам и название рубрики, под которой будет опубликован цикл бесед Богдана Сушинского о литературе и литераторах.

* * *

В своей речи при получении Нобелевской премии (зачитанной от имени писателя

послом США в Швеции) Эрнест Хемингуэй утверждал: "Жизнь писателя, когда он на высоте, протекает в одиночестве. Писательские организации могут скрасить его одиночество, но едва ли повышают качество его работы. Избавляясь от одиночества, он вырастает как общественная фигура, и нередко это идет во вред его творчеству. Ибо творит он один, и, если он достаточно хороший писатель, его дело — изо дня в день видеть впереди вечность или... отсутствие таковой".

Во все века и у всех народов могущество нации определялось могуществом армии и талантом ее полководцев, а уровень культурного развития — величиим литературы, талантом и гражданственностью ее писателей. Вот почему, нравится нам это или нет, но вся история цивилизации в самых высоких проявлениях ее предстает перед нами в именах Ричарда Львиное Сердце и Шекспира, Наполеона и Гюго, Суворова и Пушкина, Хмельницкого и Шевченко, Собеского и Мицкевича...

По моему глубокому убеждению, литература как искусство — действительно элитарна. Но я не согласен с тем, что элитарность ее следует искать в опытах некоторых писателей, которые, прибегая к помощи всевозможных новаций и псевдоноваций, пытаются "кодировать" текст, содержание и образную систему своих произведений, дабы постичь их мог узкий круг "посвященных" и творчески подготовленных.

Тот же Хемингуэй — коль уж мы коснулись его творческих принципов — в книге журналистских заметок и репортажей "Смерть после полудня" писал: "...Если писатель пишет ясно, каждый может увидеть, когда он фальшивит. Если же он напускает тумана, чтобы уклониться от прямого утверждения... то его фальшь обнаруживается не так легко, и другие писатели, которым туман нужен для той же цели, из чувства самосохранения будут превозносить его. Не следует смешивать подлинный мистицизм с фальшивой таинственностью, за которой не кроется никаких тайн и к которой прибегает бесталанный писатель, пытаясь замаскировать свое невежество или неумение писать ясно".

Так вот, на мой взгляд, настоящая элитарность литературы заключается в высокой духовности лучших, наиболее талантливых образцов ее; в тех морально-этических постулатах, исходя из которых, она привлекает все новые и новые поколения к святыням искусства, к народным традициям, к национальной культуре и к величию человеческой цивилизации.

Я сказал: "привлекает", но сразу же следует уточнить: должна привлекать, владеет такой способностью — да и то лишь в апогее своего развития; при условии, что из сплошного, творчески и организационно неуправляемого литературного потока нации удастся сотворять плеяду людей, способных подняться до осознания избранности своего призвания, до соединения этого призвания с высоким уровнем ответственности за свое творческое Слово, свое место и свою роль в искусстве. Исходя из этой логики, я и вывел формулу, которая известна теперь многим писателям в Украине и за ее пределами: "Элитарное искусство — это искусство, которое создается аристократами таланта для аристократов духа".

Писатель — не ремесло и даже не профессия. Писатель — это статус высокого таланта в соединении со статусом высокого интеллекта. Настоящий писатель начинается, собственно, не из таланта, а из Личности. Из таланта начинается... литературный аматор. Тогда как весь опыт мировой литературы убеждает, что, даже обладая могучим талантом, писатель как творец может и не состояться.

В том-то и дело, что при формировании Личности писателя талант является всего лишь основанием, на котором и благодаря которому формируется все то, благодаря чему писатель возникает перед нами как творческое и общественное Явление: интеллектуальный потенциал, мировоззрение и мировосприятие, жизненный и творческий опыт, профессиональный уровень и — обязательно! — гражданское мужество. А еще — исключительное, до самоистощения и самоотречения, трудолюбие!

Понимание сути существования Союза писателей, его функции и целесообразности; взаимоотношения "необелеченного" членским билетом литератора с теми, кто этого билета, заслуженно или незаслуженно (кто и кому тут судья?!) удостоен и кто входит в Союз, — все это вопросы сложные и проблематичные. Если обратиться к формальной стороне литературного процесса, то увидим, что во времена Пушкина и Шевченко, Байрона, Гете и Бальзака писательских организаций как таковых — в нашем понимании — не существовало. Но из этого не следует, что не существовало и литературной среды, литературной жизни, не было налажено общение литераторов, обсуждение их произведений.

Да, творческих союзов в то время действительно не существовало, но в Киеве, Петербурге и Одессе, в Париже, Лондоне и Берлине, да, по сути, в каждом крупном культурном центре, а иногда и в провинциальных городках, существовали литературные салоны и клубы (которые, в конечном итоге, тоже действовали по принципу салонов), благодаря которым формировался и особый, салонный стиль объединений поэтов, прозаиков, драматургов — то ли на общих, так сказать, форумных принципах, то ли на основе определенных творческих концепций или художественно-политических вкусов, взглядов и традиций.

Именно по этим салонам, у каминов и при свечах, выкристаллизовывалась элитарность искусства; здесь формировались аристократизм мышления и поведения, здесь литераторы знакомились со своими коллегами и их произведениями, вырабатывали критерии литературоведческих оценок, и, достаточно часто, именно здесь писатели находили своих будущих издателей, критиков и биографов.

Когда в тридцатые годы в СССР создавались областные и республиканские организации советских писателей, эта акция преследовала несколько целей. Во-первых, создать объединение профессиональных литераторов (еще и в наше время членам СП исчисляется трудовой стаж, ибо Союз считается их местом работы); во-вторых, оказывая идеологическое влияние на членов Союза, в то же время превратить сам Союз в мощную, влиятельную идеологическую организацию; в-третьих, превратить Союз в творческий, идеологический и методический центр по работе с литобъединениями, литстудиями и отдельными литераторами, превращая их в свой

членский резерв.

Союз имел свои издательства (теперь их по существу нет; кстати, гонорары членов СП и в писательских, и во всех прочих издательствах были значительно выше, нежели для нечленов), свое Бюро пропаганды литературы (теперь его нет), свои дома творчества, санатории и поликлиники; свой транспорт и офисы, свои жилые дома и общежития, свой Литинститут в Москве и, наконец, свой Литфонд, финансово поддерживавший его и аккумулировавший средства от отчислений с каждой изданной писателем книги, а также прибыли от своих издательств, книжных магазинов, бюро пропаганды (большинство выступлений писателей были платными) и т. д.

А еще вспомним, что члены Союза вне очереди получали жилье, у них была своя, высокая пенсия, и им полагались 20 м² дополнительной жилплощади для кабинета. Кстати, сейчас мало кто знает, что Литфонд был четвертой по богатству организацией в СССР — после КПСС, Церкви и ВЦСПС (профсоюзов). Причем, кроме рублевых, Литфонд имел еще и валютные счета, что по тем временам было просто-таки немыслимой роскошью.

Однако сразу же оговорюсь, что во времена СССР подобный творческий союз мог существовать только в единственном числе! В сонном бреде никому не могло прийти в голову создавать параллельные творческие структуры (конкурирующие и враждующие между собой литстудии на местах — не в счет, все равно все они были под опекой КГБ). В то время как в условиях независимой Украины вы можете создать хоть сто творческих союзов (не пугать с общественными творческими организациями, создавать которые значительно проще!).

И тогда, чтобы сохранить особые позиции традиционных Союзов — писателей, художников, композиторов... — государство придало им статус "национальных". Кто-то может спросить: а стоит ли так подробно останавливаться на основах Союза? Стоит, потому что многие конфликты литераторов с Союзом (а сейчас всяк издавший свою книжечку в любой доморощенной типографии, вплоть до самиздата, сшитого с домашней компьютерной распечатки, — независимо от степени таланта, уровня профессиональной подготовки и даже элементарной грамотности — тут же начинает именовать себя "писателем"!) происходят от непонимания сути и назначения этой организации в нынешних условиях. А еще потому, что многие обращаются ко мне с просьбой объяснить — а что такое, собственно, Союз писателей, и каков смысл его существования, состоят ли писатели, подобно чиновникам, на государственной службе, а значит и на ставках.

Так вот, чтобы избавить многих наших литераторов от наивных иллюзий, вынужден сказать следующее. Да, в уставных документах и решениях съездов Союза говорится и о пропаганде литературы, и о работе с молодыми литераторами, и о литобъединении при областной организации. Но основное призвание этой (как и любой другой творческой организации с фиксированным членством в любой стране мира; а я знакомился с их деятельностью в США, Франции, Италии, Германии, Греции, Чехии, Болгарии, Румынии и многих других странах) заключается в создании условий для

работы и творческого развития ее членов, пропаганды их творчества, защиты их творческо-правовых интересов, их авторского права и творческого наследия. Она же заботится о своем резерве, отбирая наиболее достойных из числа самодеятельных литераторов, и пополняет свои ряды путем жесткого отбора, с обсуждениями и несколькими тайными голосованиями в Одессе и Киеве. И все!

Поэтому, с точки зрения закона, а Союз зарегистрирован в Минюсте, если кто-то из пишущих желает стать членом Союза, он обязан пройти предусмотренную его Уставом процедуру. Помещение Союза (на Белинского, 5) принадлежат только этому Союзу, его руководство содержит его и несет за него ответственность; и это члены Союза решают, что там проводить и кого на свои мероприятия приглашать. И никто в мире не может заставить членов Союза принять в свои ряды литератора, принимать которого они по тем или иным причинам, по справедливости или не по справедливости, не желают (увы, тайное голосование!).

Да, согласен, при этом возникает масса коллизий, типа: "Все ли новопринятые в Союз достойны этого; и все ли достойные этого, уже приняты в Союз?" Порой доходит до абсурда. Из собственного опыта. В Союз приходит автор, психически, кстати, вроде бы вполне нормальный человек, о двух дипломах, кладет на стол шесть папок абсолютной графомании, на которой Пегас даже кучки навоза не оставил, и говорит: "Вычитайте, отредактируйте и издайте! Только тиражом не мене ста тысяч (!) экземпляров, чтобы вы смогли разослать их во все школы СНГ".

И когда, ознакомившись с частью одного из этих "произведений", мы с коллегой попытались деликатно объяснить автору, что, для начала, это творение ему следовало бы элементарно вычитать, отредактировать и внести правки, он искренне удивился: "А вы здесь для чего сидите?! Мое дело написать. А вы уж туг правьте, черкайте, издавайте. Вам ведь за это деньги платят!" И таких примеров масса! Так что тут уж вступает в силу принцип: "Со своим уставом в чужой монастырь не суйся!"

Просто диву даешься, глядя, как некоторые новоявленные "гении от рифмы", не успев и десяти стишков хоть как-то там срифмовать, начинают носиться с ними по редакциям и союзам, как курица с тухлым яйцом. А какие амбиции при этом изрыгаются: их не издают, их не признают, в Союзе и в издательствах — сплошь одни завистники; а государство-то, государство талант их напрочь не ценит! А все потому, что в Союзе писателей все, как один, — бездари, все позахватывали, никому хода в литературу не дают!

И поверьте, я не утрирую, а, наоборот, смягчаю. Хотя совершенно ясно, что ваши стишки — это ваши стишки. И как говаривал в таких случаях наш незабвенный Александр Сергеевич: "Не продается вдохновенье, но можно рукопись продать!" А вот как и кому ее продать — это уже, пардон, ваши собственные проблемы: не Папы Римского, не Президента и Правительства, не Союза писателей и не издателей, а исключительно ваши собственные!

Кстати, о Пушкине. "Ради Бога, — объяснял он свое отношение к высокому искусству поэтического слова 22 мая 1824 года, в письме к своему знакомому А.

Казначееву, — чтоб я смотрел на стихотворство с детским тщеславием рифмача; оно просто мое ремесло, отрасль честной промышленности, доставляющая мне пропитание и домашнюю независимость". Вот так вот, просто и доходчиво.

Однако вернемся к работе Союза. Тут совет один: те, кому не нравится его деятельность, могут создавать свой собственный Союз, и, совершенствуя его на основе собственных несовершенств, делать в нем все, что им заблагорассудится, добиваясь при этом поддержки государства (что предусмотрено законом) и спонсоров.

Но это только одна стороны проблемы. Есть и другая, моральноэтическая. Она заключается в нескольких постулатах. Первый: писатель, воспитай себе ученика! То есть каждый писатель, обнаружив в произведениях начинающего автора, который обратился к нему за помощью, искру божью, должен сделать все возможное, чтобы помочь этому человеку: подсказать, подправить редакторским карандашом, помочь с первой публикацией. Это святое. Как святое и то, что писатели должны, если не руководить теми или иными студиями города и области, то, по крайней мере, шефствовать над ними: выступать, рецензировать.

Примером тут могут служить члены Союза Владимир Гаранин, Олэкса Ризниченко, Валентин Мороз, Мыкола Палиенко, Дмытро Шулта, которые действительно активно работают с молодыми; а еще — Наталья Палашевская, возглавляющая литобъединение в Кодыме; недавно ушедший от нас Васьгль Сагайдак, в течение многих лет руководивший студией в Ильичевске, Валерий Выходцев, возглавлявший студию в Килие... А каким благородством отличались на этом поприще Иван Гайдаенко и Иван Рядченко, Григорий Вязовский, Иван Дузь и Евгений Присовский!

Мне трудно судить, на какой подспудной почве возник неприятный конфликт между автором статьи "За что одесский писатель избил одесского журналиста" Анатолием Яни, замечу, талантливым переводчиком и поэтом-пародистом; и членом Союза Анатолием Глушаком. Но ясно одно: подобных конфликтов не должно возникать в принципе. Я не собираюсь выступать в роли судьи, но считаю, что конфликт следует исчерпать, причем инициатором этого "исчерпывания", конечно же, должен представлять А. Глушак, кстати, тоже много сделавший и для пропаганды литературы (он прекрасный переводчик), и для поддержки молодых литераторов. Инициатором — уже хотя бы потому, что он — член Союза, и конфликт произошел в здании Союза; и тут уж вопрос чести не только собственного мундира, но и мундира всей организации. А главное — вопрос этики, воспитанности, интеллигентности.

Абстрагируясь (подчеркиваю: абстрагируясь) от этой ситуации, должен сказать: знаете, коллеги, мы порой очень жестоки по отношению друг к другу. Посмотрите, сколько в том же Союзе творческой зависти, околелитературных сплетен, примитивной, недостойной личности писателя, групповщины; какими скудными оказываемся мы на слово сочувствия, слово творческой и житейской поддержки.

Почему мы не учимся беречь друг друга? Почему на слова похвалы расщедриваемся только на поминках и посмертных юбилеях? Да и то, видит Бог, не всегда; мертвым — и то не научились прощать! А во что превращается в нашем Союзе

підготовка к отчетно-выборным собраниям и съездам! Групповщина, истерические поиски недостатков и компромата, околомитературная чернуха и расколы. А как в это время активизируются все эти, невесть как оказавшиеся в Союзе, "околомитературные людишки"!

Не зримые ни на книжных полках, ни в общественной "спилчанской" жизни, они накануне спилчанских выборов вдруг агресивно активизируются, кучкуются, проникаются гипертрофированным осознанием собственной значимости. Еще бы: ведь наконец-то и от них что-то там зависит — могут, видите ли, проголосовать "за", а могут и "против"! Даже не осознавая, что вся их общественно-спилчанская суэта никакого отношения к искусству не имеет.

А не имеет потому, что утверждаться в литературе следует не в околомитературных чварах, а... за письменным столом. Только за письменным столом, в каторжной работе над собой, своим интеллектуальным потенциалом, своим профессиональным самоусовершенствованием и, естественно, над писательским, литературным СЛОВОМ, которое, в конечном итоге, является единственным, неподсудным мерилom нашего таланта и трудолюбия, нашей гражданской позиции.

ІВАН ГНАТЮК:

"З НОВОЮ ВІРОЮ У СЛОВО"

Роздудай над збіркою поезій лауреата Національної

прелаїї України імені Тараса Шевченка

Івана Гнатюка "Меч Архистратига"

Якщо виходити з того, що кожна книжка має свою історію буття, свій характер і свою долю, то збірка віршів "Меч Архистратига"^[4] (Харків, 2000) Івана Гнатюка може слугувати переконливим прикладом того, наскільки спорідненими іноді виявляються характер і доля твору — із характером і долею їх творця.

Як часто, читаючи вірші того чи іншого поета, нехай навіть посправжньому талановитого і досвідченого, ми раптом ловимо себе на відчутті, що всіма своїми канонами поезія чинить спротив задумові творця; що, маючи намір мистецьки відтворити якесь дуже важливе, в системі свого світосприйняття і соціального збурення, кредо, поет раптом збивається на газетно-публіцистичні декларації або ж шукає рятунку у філософських вишуканостях "чистої поезії".

Свого часу я вже казав, що в сучасній українській літературі утвердилося лише кілька поетів — Дмитро Павличко, Борис Олійник, Іван Драч, Петро Осадчук... — котрі здатні говорити зі своїм читачем про наболілі соціально-політичні проблеми, не жертвуючи при цьому атрибутами справжньої поезії та не зрікаючись визначальних ознак філософської лірики. До витворів цієї плеяди з цілковитим правом можемо долучити і кращі твори франкового земляка та послідовника з Борислава Івана Гнатюка.

Попродали й поїли все, як тля, Взялись уже й за землю богодану, Байдуже їм, що, може, ця земля То наша кров, запечена, як рана.

Торгують всім: од батьківських колиб До княжих замків, піднятих з румовищ, Якби

могли, то й сонце продали б, Зірвавши з неба жадібно, як овоч.

Чого не мали, й те вже продали, Ні осуду, ні сорому не чують, Перевелися торги з-під поли Відкрито нині й совістю торгують.

Доля самого поета, незламного борця за незалежність України, а відтак — і багаторічного в'язня комуністичних концтаборів, цензорами та партноменклатурою переслідуваного, — це тема окремої статті, окремого творчо-біографічного дослідження, до якого я ще згодом звернуся. А тим часом...

Вчитуючись у рядки віршів Івана Гнатюка, неминуче ловиш себе на дивному відчутті. Всі твори збірки "Меч Архистратига" нібито ж датовані 1997—2000 роками, тобто написані в часи, коли і радянські концтабори, і період здобуття народом нашим національної волі, залишилися для митця в минулому. Але майже за кожним твором постає образ такого собі політичного пілігрима, який, оце щойно повернувшись із далеких місць ув'язнення, намагається суворо, подеколи з нещадними оцінками та вироками, сприймати й осмислювати і те нове, але зі старими політичними та соціальними виразками, суспільство, яке нам вдалося сформувати; і свою, власне кожного з нас, роль у цій недосконалій, по суті конаюче-ненародженій системі національно-державних відносин, в якій всі ми змушені зараз функціонувати.

Ось чому з таким болем сприймаються сповідні слова поета, якими він намагається не лише самовизначитись у цій системі державотворчих координат, але й співставити мрійні ідеали з образами і явищами нещадної реальності:

Не знаю, де я: вдома чи в неволі.

Один як перст щотуги, щодоби.

Нелегко бути воїном у полі

І не зректися волі боротьби.

Така вже доля вічні суховії

І що не день то важче, ніж торік,

Вже не одурить марево надії,

Ні словоблудство блазнів-просторік.

Не заведуть в облуду переміни,

Навпереміну в рідну і в чужу, —

Я в Києві столиці України Й тепер за Україною тужу.

Причому прояви і рефлексії цього пізнання проглядаються у десятках творів, по суті, вони становлять провідний задум усієї збірки, у віршах якої поет раз по раз ритуально бичує себе і всіх нас, грішних, вбивчими зізнаннями на кшталт:

О, Господи! То зрада чи байдужість?

Де ж речники святої боротьби? —

Ми зубожіли духом, як раби,

Безсилі встати і випростати душі.

Чи:

Ну й дожились ні страху, ні закону,

Немов у казці скинули ярмо

І, наче коні, зірвані з припону, Почувши волю, в прірву летимо.

А з якою літописною вігцією та епохальною образністю відтворює Іван Гнатюк стан духовного занепаду та культури, і самого буття нації, котра, так і не пройшовши через горнило ні революційного, ні внутрішнього, ідейно-пророчого очищення, виявилася в такому стані, коли, за висловом поета:

Ніхто не чує чорної зневаги.

Співці на жебрах. Слово на хресті.

Правдива слава й честь у забутті,

А на престолах блазні та варяги.

Об'єктивно триптих "Згуртовані зграї" постає лише одним із невеличких, тематично окреслених циклів цієї книжки, проте — помітив це сам автор чи ні, але узагальнений образ соціально-політичної зграї, про яку в нього мовлено...

У їх руках і право, і скарби, Всі голоси і душі закупили, Гуртуються і тлумляться щосили, Не чуючи ні страху, ні ганьби...

...поступово переростає у світоглядне кліше, яке, починаючи тяжіти майже над кожним твором, зрештою перетворюється на провідний, сюжетно визначальний макрообраз усієї збірки. Організовані зграї карних злочинців і продажних "тушок"-нардепів; озвірілих "тітунюк" і підступних політиканів; до долі і народу, й країни давно збайдужілих бізнесменів, корупціонерів і казнокрадів; україноненависницьких церковників, духовних окупантів і зрадників-сепаратистів... Саме "згуртована зграя" врешті-решт зринає у творах Івана Гнатюка в іпостасі моделі, що відтворює і певну структуру значної частини нашого суспільства, й одну з форм його існування.

До речі, про окупантів та сепаратистів... П'ятивіршевий цикл "Нащадки оріїв" було написано тепер уже далекого 1998 року, за шістнадцять років до російської агресії, до окупації кремлівськими рашистами Криму і значної території Донбасу. Але з якою провидницькою правдивістю мовиться тут і про колоніально-погибельну "дружбу" з московітами, і про "державницькі гени", котрі, жевріючи в колективній свідомості української нації, змушують її до збройного спротиву орді окупантів і зрадників, adeptів "русскава міра".

І вічні зради, й розбрати, й руїни,

І чорне горе, випите сповна... Віками землю й душу України Спустошує московська сарана.

Братерство з нею гірше, ніж прокляття, Воно на нас упало, як чума:

Здається ж, є і мужність, і завзяття, А голови державної нема.

Учора, нині, завтра і спрадавна Ми самозречні лицарі й раби, Та в наших генах жевріє державна Могуть і слава Княжої доби.

Одразу кидається у вічі, що, навіть у найпубліцистичніших, політично загострених творах своїх, поет залишається вірним образному асоціативному мисленню; він добре знає настрої пересічного, патріотично налаштованого українця і доладно оперує тими поняттями, які вмотивовують його песимізм і породжують нерозвійну зневіру, таку характерну для середовища соціально незахищеного люду і доведену в якихось

моментах до розпачу.

З особливою разючістю це продемонстровано в багатьох строфах поеми "Патріарх", у якій відтворюється опоетизований життєпис Патріарха Київського і всієї Руси-України Володимира (Романюка). Постать цього екзарха, який, очоливши Київський патріархат, до останнього подиху свого протистояв московській релігійно-колоніальній експансії... Події, пов'язані з його службою Господові й Україні, та ще — із намаганням патріотів поховати його останки на території Софії Київської, чи хоча б поблизу входу до цього храму, яке було вороже зустрінуте і тогочасною владою незалежної України, і "святенницькою" раттю Московського патріархату..

Ми Патріарха й то не захистили, Розбіглися як вівці хто куди. Не згуртували вродженої сили Супроти люті дикої орди.

Зреклись його, вже мертвого, без бою. Не встали, як під Кругами, на смерть. Дарма, що він пожертвував собою Заради нас і наших добросердь.

...Все це — зокрема, і через світоглядні переконання Патріарха Володимира — дозволило поетові розкрити перед читачем увесь спектр трагічного українського москвофільства. Отого, на межі громадянської війни, політичного і релігійного протистояння між державницьки налаштованим українським православ'ям і вороже-проросійським православ'ям московським, яке постійно — фінансово, кадрово та пропагандистськи — підживлюється з Москви, підштовхуючи українське поспільство до остаточного розколу.

Московська церква зграєю на Харків.

Без України їй як без душі.

Вже по-московськи й бог захарамаркав,

Рахуючи печерські бариші.

Москва Москвою стольна і церковна.

Однакові і цар, і патріарх.

Два непробудних грішники, що сповна

Впилися кров'ю стогонів і скарг.

Вони самі в собі як у барлозі,

У церкві й дружбі вічні крутії, Москва безбожна, й нам не по дорозі

Ні з дружбаю, ні з церквою її...

Згоден, вірші цієї збірки, як і взагалі твори Івана Гнатюка, — читиво не для романтичних мрійників і поціновувачів цнотливої поезії ліричних почуттів. Як згоден і з тим, що в якихось моментах митець аж занадто драматизує і саму ситуацію в країні, і душевне сприйняття її, доводячи читача до тієї межі покайного самопізнання, коли той уже здатен сприймати найгнівніші і найруйнівніші для національної свідомості інвективи поета: "Не вороги, а ми таки самі собі давно вже стали ворогами"; "Самі себе ненавидим навзаєм, готові тільки їстися їдьма..."; "Забули давню славу. Як раби, засліплені у розбраті ми знову"; "І так нам треба. Ми того достойні. Так безборонно гинем, як воли...".

Але моя вам читацька порада. Коли вже й справді на пізнанні одного з гнатюкових

циклів душевний стан ваш досягне позначки нищівно-саркастичного кипіння, не забудьте повернути себе до холодної, жертвовної розсудливості таким же запальним, але доленосно відповідальним підсумком буття, яким час від часу остуджує власну гарячковість сам поет:

Кінець. Життя коротке, як тире.

Юдоль сум'ять і тиша безгомінна.

Але душа безсмертна, й Україна

В моїй душі вівки не помре.

...А нагадавши собі про цю власну, причому кожного зокрема, відповідальність перед предками і нащадками за свою долю і долю України, наберімося мужності знову подивитися у вічі правді і реаліям нашого буття.

29—30 червня 2016.

Ірпінь. Будинок творчості письменників

ВОЛОДИМИР ЯВОРІВСЬКИМ:

"СВІТОВІ МИ ЦІКАВІ НАШОЮ

УКРАЇНСЬКОЮ культурою"

Від редакції газети "Одеські вісті — Одесские известия": "Україна — зона культурного лиха" — під таким гаслом відбулася 30 січня в Одеському обласному центрі української культури прес-конференція голови Національної спілки письменників України (НСПУ), голови комітету Верховної Ради з питань культури та духовності Володимира Яворівського.

Сьогодні ми подаємо нотатки нашого спеціального кореспондента, написані під враженням від цієї прес-конференції та від розмови з Володимиром Яворівським.

* * *

Передусім слід сказати, що прес-конференція з такою тривожною і, по суті, трагічною констатацією: "Україна — зона культурного лиха" — має свою передісторію. Річутім, що ще 30 листопада в Києві відбулися Перші Надзвичайні збори "Україна — зона культурного лиха", в яких взяло участь 679 делегатів з усіх областей України. Факти, якими оперували ці делегати, з усією можливою очевидністю засвідчували, що, і на регіональних рівнях, і на рівні всеукраїнському, становище наших закладів культури, а також наших істерико — культурних пам'яток і музеїв, осередків кіномистецтва та книговидавання, а відтак — і наших навчальних закладів, які готують фахівців з культури, справді вкрай важке. Як важким є і саме буття сучасного митця та працівника культури.

З цього приводу Надзвичайні збори ухвалили "Резолюцію" та "Звернення до української і світової громадськості", якими вони зверталися також і до Президента, Верховної Ради та уряду України, привертаючи їх увагу до становища сучасної української культури, становища українського митця, українського інтелігента. Отож і прес-конференція, яка відбувалася в Одеському українському центрі, теж проходила під впливом проблем, порушуваних на Надзвичайних зборах української культурно-мистецької інтелігенції.

А розмову з Володимиром Яворівським я починав із того, що близьке і що болить нам обом, як і тисячам інших літераторів, книговидавців, бібліотекарів та книгорозповсюджувачів — зі стану українського книговидання, а отже, й української літератури, українського письменства.

В одному з інтерв'ю, які В. Яворівський давав з нагоди свого недавнього 65-річчя, на запитання, чи багато книжок видають нині члени Спілки письменників, він відповів: "Мало, тому що видавництво "Український письменник" розікрали. З півтора мільйонів гривень, які виділяють Спілці письменників, половина йде на... Шевченківські свята. В усіх областях є організації письменників, отож треба утримувати голову та відповідального секретаря (додам, що в більшості областей — ще й літконсультанта. — Б. С.). На книговидання держава виділила двадцять один млн гривень, але грошима цими розпоряджається телерадіокомітет. Видавництво "Український письменник" їх не бачить.

Всього в Спілці 1700 письменників. Середній вік літераторів — сорок два роки. Найстаріший — 90-літній Олекса Ющенко з села Хоружівки Сумської області. Він пише спогади про Малишка, Рильського і Тичину. На гонорари теж ніхто не живе. Колись за роман платили сорок п'ять тисяч карбованців, і при цьому "Волга" коштувала дванадцять тисяч, а "жигулі" — шість".

Вже навіть такого коротенького, лаконічного звіту Яворівського перед читачами та літераторами досить, щоб зрозуміти, що справи в цьому виді культури справді перебувають "у зоні лиха". Проте я звернув увагу голови Спілки на один цікавий парадокс. Так, письменникові-професіоналу видаватися у нас важко. Але неправі ті, хто вважає, що книговидання у нас в занепаді. Навпаки, за всю історію свого існування Україна не знала такого книговидавничого буму.

Раніше, скажімо, на весь південь України, точніше, на п'ять областей: Одеську, Миколаївську, Херсонську, Вінницьку та Кіровоградську, існувало одне-єдине видавництво. Причому автор з цієї зони не мав права подавати рукописи, наприклад, до донецького, дніпропетровського чи львівського видавництва. Він був "приписаний" до свого, зонального. А тепер майже всі районні типографії взяли собі державні ліцензії на книговидання. Не кажучи вже про те, що в кожному обласному центрі з'явилося щонайменше два десятки видавництв.

Причому, що вражає. Якщо ви не маєте належної кількості фахівців-медиків, вам ніколи не дозволять відкривати медичний заклад. А ось видаючи районним типографіям ліцензії та міжнародні номери ISBN, ніхто не цікавиться, а чи має ця типографія в штаті фахових редакторів, коректорів, оформлювачів та поліграфістів. Зараз ці районні та міські типографії продукують десятки тисяч (це без будь-якого перебільшення) книжок, рукописи яких ніхто не читав, не редагував і не корегував. Більшість із них написана безнадійним "суржигом", і Пегас копитом по них, ясна річ, не ступав. Свого часу я вже ввів у літературознавство навіть спеціальний термін — **"літературне самогоноваріння"**.

— Я абсолютно згоден з тим, — говорить Володимир Яворівський, — що нам слід

переглянути всю політику видачі ліцензій на видавничу діяльність. Потік цього низькопробного "чтива" — причому низькопробного і з погляду своєї художності, і з погляду поліграфії — стає все загрозливішим. На книжкових полицях з'являється безліч так званих "творів", які взагалі не повинні були б побачити світ у вигляді книжок. Звичайно, ми не маємо права повертатися до тих часів, коли існувало одне видавництво на кілька областей, і коли панувала цензура. Але ж якийсь професійний відбір, якась робота над твором все ж таки повинні вестися! Повинна існувати експертна оцінка цих видавництв.

Та й взагалі, у нас в культурі відбуваються дивовижні речі. Наприклад, у віданні Міністерства культури у нас є десять вищих навчальних закладів, які готують фахівців для культури. Але на університет, очолюваний "співуючим ректором" М. Поплавським, який готує перукарів і ще когось там, виділено було 102 млн державних коштів, а на інші дев'ять вузів лише — вдумайтесь — 148 млн. Це ж якої такої логіки слід дотримуватися, аби так розподіляти бюджетні кошти?!

Виявляється, що величезна сума державних коштів іде на несмак, який пропагує і сам Поплавський і, на жаль, діти, які в нього навчаються. Звичайно ж, ми в депутатській комісії робитимемо все можливе, щоб подібних речей більше не відбувалося, цього року 40 млн грн нам вже вдалося перерозподілити.

А як збагнути таке співвідношення, коли в 2007 році на культуру у нас в державі виділено було 869 млн грн, а на утримання в'язниць — 1,3 мільярда?! І якої логіки дотримуються оті володарі державних коштів, які на рік планують проведення в Україні 4 міжнародних конкурсів гітаристів? А це ж безліч коштів. Навіть цілковито "загітаризована" Іспанія — і та не може дозволити собі такого. А що ж лишається на проведення конкурсів та фестивалів національного, народного мистецтва? Чому, скажімо, не заплановано жодного конкурсу чи фестивалю бандуристів?

Тобто, з одного боку, на культуру нашу виділяється плачевно мало коштів, а з іншого — навіть ті гроші, які ми від держави маємо, значною мірою витрачаються нерационально. Якщо в Національному університеті культури ми починаємо навчати за держзамовленням на... перукарів, то це вже абсурд!

І на зборах у Києві, і під час прес-конференції в Одесі йшлося про аморальність багатьох програм телебачення та про його шкідливий вплив на дітей і підлітків, про засилля низькоякісної зарубіжної кінопродукції, яка, здебільшого, пропагує злочинну романтику, секс і криваве насильство; і водночас — про занепад українського кіномистецтва та проблеми українських кіностудій.

— Звичайно ж, — прилучається до цієї полеміки Володимир Яворівський, — дуже шкода, що занепала Одеська кіностудія, яка дала Україні і світові стільки яскравих імен і стільки чудових фільмів. Ми ще остаточно не втратили її, контрольний пакет акцій залишається за державою, зараз на кіностудії налагоджується дублювання фільмів українською мовою, дещо й знімається. Проте зрозуміло, що для нормального функціонування Одеської, Ялтинської та Київської кіностудій нам слід змінити саму державну політику щодо їх фінансування, закупівлі фільмів, налагодження всіх видів

кінопрокату.

Зараз на створення українського кіно виділяють щось із 51 мли гривень на рік, але на такі гроші можна зняти всього-на-всього один повнометражний художній фільм. Щоправда, вже на поточний рік нам вдалось збільшити фінансування на шість додаткових мли гривень, але, звичайно ж, цього дуже і дуже мало.

Тим часом у нас з'явилося кілька молодих талановитих кінорежисерів. Один із них — Тарас Томенко — на свої власні кошти зняв чорно-білий фільм, який посів перше місце на кіноконкурсі у Німеччині, а другий його фільм "Суха земля" — здобув перше місце на фестивалі у Японії. Тобто у нас є молоді режисерські сили, є талановиті сценаристи. Отже, справа — за державною підтримкою нашого кіномистецтва, яке нам обов'язково слід відродити.

Передумови для цього, як вважає Володимир Яворівський, існують. Вбачаються вони, передусім, у тому, що Україна нарешті отримала "культурний уряд", у складі якого — перший вгце-прем'єр Олександр Турчинов, який сам є автором кількох книжок та членом Національної спілки письменників. Та й Юлія Тимошенко майже в кожному своєму виступі говорить, що ми, українці, повинні розпочинати відродження України з душі, а вже потім буде й економіка, і все інше.

Відповідаючи в цьому контексті на запитання одного з одеських журналістів, як він ставиться до появи в Одесі пам'ятника російській імператриці Катерині II, Володимир Яворівський заявив:

— Я вважаю, що робити цього не варто було. Треба враховувати настрої у державі. Адже скільки ця імператриця завдала шкоди українському народові, українській культурі, самому українському життю! Отож сьогодні не варто було збурювати Україну цим пам'ятником. Та й взагалі, слід приймати якусь постанову, щоб Україна нарешті звільнилася від пам'ятників тоталітарного минулого.

Потребує врегулювання і проблема, пов'язана з правами студентів, які навчаються на священиків. Зокрема, за словами Володимира Яворівського, цього року планується ухвалити закон, згідно з яким студентам церковно-духовних навчальних закладів надаватимуться такі ж пільги, як і студентам усіх інших навчальних закладів.

Буде прийнято новий закон про культуру, який передбачатиме значне підвищення заробітної плати для працівників бібліотечної сфери. Бо це ганебно, що в наш час сільські бібліотекарі здебільшого працюють на чверть окладу, а чимало з них отримують на місяць якихось 500 гривень.

— Цей рік, — прогнозує депутат Володимир Яворівський, — фінансово видасться неймовірно важким для України, проте уряд не відступиться від того, щоб повернути громадянам їх заощадження. Хто б там що з цього приводу не говорив, і як би не залякував нас інфляційними процесами, але в даному випадку уряд робить велику справу, повертаючи в такий спосіб довіру людей до влади. Вперше ми маємо в парламенті національну більшість. Хай ця більшість всього лише два-три голоси, але вона існує, і тому ми вже маємо можливість вирішувати якісь важливі для народу питання. Ми вперше маємо команду однодумців, і в нас є можливість здійснити

український прорив у кількох, визначальних для самозбереження та відродження нашої нації, напрямках.

* * *

Наступного дня Володимир Яворівський взяв участь у творчому вечорі з нагоди 70-річчя поета Валентина Мороза, що відбувся в літературному музеї, отож ми мали змогу спілкуватися і під час пресконференції, і після неї, та під час ювілейного вечора.

Ще на прес-конференції, торкаючись власних творчих справ, Володимир Яворівський з прикрістю сказав, що чимало того часу, який мав би піти на написання книжок, на жаль, витрачено на політику. Йому все здавалося, що ось-ось діяльність наших політиків призведе до справжнього відродження української культури, самої України. Ясна річ, з цього приводу не раз довелося зазнавати розчарувань, але останнім часом як депутат Верховної Ради він знову поринув у цю роботу, відроджуючи власну віру у корисність своєї діяльності на парламентській ниві. До речі, нещодавно побачив світ і двотомник його вибраних творів^[5], з чим ми його й вітаємо.

Говорячи про місце і роль молоді незалежної України у європейському та світовому контекстах, Володимир Яворівський зазначив, що найближчим часом Україна навряд чи здатна вразити світ розквітом своєї економіки, своїми новітніми технологіями, здобутками на енергетичному, машинобудівному чи якомусь іншому ринку. Єдине, чим ми поки що цікаві світові, то це нашою самобутньою українською національною культурою. Тож, погоджуючись із ним, мушу додати: святий обов'язок наш — берегти це надбання багатьох поколінь предків наших.

І В ЖИЛАХ — МУДРА КРОВ ЛЮБОВІ...

Любов Проць. Кितिця білих утіх. Поезія. Київ,
2013

Переважна більшість творів Любові Проць лежить у площині тієї філософської лірики, в якій філософію осяйного вселенського світобачення поетесі вдається пронизувати ліризмом сільського будення, а ліризм душевного жіночого сум'яття змудрювати високою філософією земного буття. Проймаючись при цьому і покликанням у нашому бутті-буденні... Поета. Як богообраного співця краси навколишнього світу і провісника вічної і віщої любові.

Високий світ зимових верховіть, Де зріє пісня золотого плоду. Стою собі, задивлена в природу, Немов жива і кров її, і віть.

Кладу сніги на схилене плече, Карбую в серці: ми не випадкові, Бо в жилах наших мудра кров любові, Яка ніколи не перетече.

Бо доки світу доти в ньому ми, І вища сутність жити і кохати, І цвіт весни, і усмішка маляти, І цей пречистий, дивний сніг зими...

Відтворити в ліричній строфі щось своєрідно своє і по-своєму сучасному поетові надзвичайно важко, адже поезія, можливо, як жоден інший вид мистецтва, має підступну здатність зримо і контрастно накопичувати на шпальтах образного метафоричного мислення всі оті мікроімакрообрази, все оте чуттєво безмежне, але словесно вичерпне, і вже майже вичерпане, джерело епітетів і метафор, порівнянь та

алегорій, із яких, і завдяки яким, тільки й здатна творитися істинна поезія. Але...

В тому ж бо й таїна Таланту поетеси Любові Проць, що, оперуючи ним на мистецькій межі між афористичним словом, зримою акварельністю сільських пейзажів і психологією інтелігента від землі, вона примудряється сотворяти такі зримі та чуттєві образки рефлексій, такі іконостаси поклоніння рідному краю, батьківській земліземлиці, древньому роду і відроджуваній Батьківщині, — естетична вартісність яких однаковою мірою проявляється на всіх філософічних рівнях мистецького, соціального, історичного і, звичайно ж, державницько-патріотичного сприйняття.

Причому цікава риса: в її поезії годі шукати викличної публіцистики, а тим паче — публічної злободенності, якою пройняті, подеколи аж провокаційно пронизані, твори, скажімо, Бориса Олійника, Івана Драча, Петра Осадчука чи Анатолія Звірика. За рідкісним винятком, таким, як у пекучо житейських строфах віршованої новели "Баба пішки всю ніч — до зірок", Любов Проць звертається до читачів і їй самій наболілого, послуговуючись не дразливими рудиментами нашого соціального збудження, а задумливим смутком зрілої сільської жінки, "любов до поезії" якої навіки усталилася на утаємничених постулатах саме Любові і... саме Поезії.

Мовчать сніжні дерева, бо зима,

І я мовчу сама під небесами.

Цілую небо, що пливе над нами,

И цілую землю. Кращої нема.

Або:

Час пташині гніздо полишати Набрякає тривогою мить.

Під веселим копитцем лошати Стежка в поле осіннє біжить.

Скоро серце зажура поколе, Бо тумани й дощі наповзуть, І пожовклим рукавчиком поле Витре першу осінню сльозу.

Я далекий від наміру навішувати на твори Любові Проць грайливий ярличок "жіночої поезії"; та, водночас, перечитуючи їх, підсвідомо утверджуюсь: а вона ж таки, справді, по-жіночому, "жіноча", ця поезія! Проте "жіноча" не усталеними істеричними плачами "вічно звабленої і недоречно зрадженої"; не чуттєвим дівочим сюсюканням з приводу ще й самою не проявленого, але вже не розділеного... А вселенською материнськістю своєю; прагненням возвести свої чуття до... тривожного передчуття, до власним досвідом вистражданих пророцтв; до тієї вершинності — не легковажного поетичного інтиму, а інтимно довірливих поетичних сповідей, коли цілі, подеколи розлогі, строфи сприймаються читачем, як... одне коротке, душевно вистражане зітхання:

Комора пам'яті, де на полицях —

В суліях, бутлях, жбанах, пляшечках Палахкотить, прозориться, іскриться Вода життя бентежна і терпка:

Любовей давніх вистояні вина, Од браги днів хмільніші у стократ, Наливка весен молода, жасминна, Цикута чорна підлості і зрад.

Шухлядки, скриньки, кадіби, коробки...

В них, Боже мій, чого тільки нема! Здавалось би, життя таке коротке, А всякої різноти в ньому тьма!

Я не випадково послуговуюсь тут — вводячи його у смисловий літературний обіг — терміном "інтелігент від землі". Не "людина від землі" — цим газетярсько-пропагандистським штампом, котрий теж має право на життя, проте апріорі відроджує в нашій уяві "виробленого" і знеособленого вічною працею "при землі" селянина, здебільшого колгоспника; а саме... "інтелігента від землі". Для якого нелегка праця в полі не стає приводом до зневіри у своєму життєвому виборі; шанобливе ставлення до власної нивки ніколи не руйнує усталеного образу землі-годувальниці як такої, а щоденна турбота про хліб насущний не заважає час від часу відривати погляд від домашньої "годівниці", аби поглянути на небо... А, вже завдяки його віддзеркаллю, допомогти не обтяженому поетичними пошуками селянинові-читачеві зором уяви побачити, як "сад, по коліна у травах, тихо у червень бреде", "верба останній листик ронить, кристаль сльози — у дна на дні", чи, як "місяць на хвилюк освітить вічності мудре лице", або:

Полотна тиші згорнуті в сувої —

Громи їх завтра спустять з молотка. Послухай, травню: тиші грозової Лиши хоч клаптик! для мого рядка.

Цілком природно, що осібне місце в цій нечисленній когорті "інтелігнетів від землі" посідає зрощений і виплеканий селом поет. Свого часу я вже говорив, що не кожен літератор може і повинен жити в столиці, проте в будь-якій провінційній глибинці він повинен поводитись так, щоб вона неминуче перетворилася для нього і шанувальників його на... духовну і творчу столицю. Ось чому я з таким розумінням сприйняв спокутні рядки поетеси, яка, переймаючись зрадливою лірою-долею сільської вчительки, ніколи не зраджувала ні професії своїй, ні селу, ні музи:

Далеко від столиць і Спілки, Але живем. Яюсь живем. Навішано на шию стільки "Дрібнокаліберних" проблем.

Не щеплені лукавством зроду, Ростуть думки. Та хай їм чорт. В зеленій рамочці городу Барв набирає натюрморт.

І липи вчаться зеленіти

Дурманно так, що будь здоров!

Навперебій сокочуть квіти Про літо, легіт і любов...

Першою ознакою образного, філософського віршування є те, що ці твори не лише хочеться читати-перечитувати, але й... можна і хочеться цитувати. Бо є що... цитувати, є на чому зупинитися не лише зорові, але й серцю та думці. Так от, на відміну від збірок багатьох сучасних поетів, у Любові Проць майже не зустрічається віршів, "вишитих" літературно грамотною, а проте безликою і бездушною словесною гладдю. А ще — її твори справді можна цитувати й цитувати...

Інша річ, що, при схильності авторки до образного метафоричного мислення, вона не завжди турбується про філософську концепцію твору; що, захоплюючись асоціативною образністю, вона подеколи забуває просту істину: вірш як викінчений

твір з'являється тільки тоді, коли система цієї образності формує провідну думку твору, його макрообраз. Й оскільки в тому чи іншому вірші концепція або зовсім відсутня, або ж авторка не зможе реалізувати її, у них і з'являються такі зайві, "баластові" рядки, як у двох завершальних строфах вірша "Далеко від столиць і Спілки", кращі строфи якого я щойно процитував.

Перечитайте цитовані мною три строфи, і ви зрозумієте, що поетеса або повинна була обмежитися ними, переконуючи читача в тому, що все, що вона мала намір сказати — вже сказано. Або ж віднайти якесь афористичне вивернення всього досі мовленого. Проте авторка не знайшла нічого кращого, як втулити туди банально-дівоче: "та чорний кіт пробіг між нами і стали ми такі чужі...", які кричущо "не звідси", не з того рівня поетичного мислення, та й взагалі, з якоїсь іншої "опери". До того ж вони відривають від основного тексту, від його смислової концепції, а відтак і зводять нанівець останню строфу вірша, з її чудовою знахідкою — "І серце... кину просушити на сонячне сплетіння рим".

Викликає сум'яття і прозоро мрійливий віршик "Сімнадцять". Якого можна було б сприймати, як такий собі ажуровий спогад у стилі "ностальжі", якби ж то...

Замріяна. Черешеньки цвітуть.

Довкола ходять люди незвичайні. І перші вірші майже геніальні, Лиш підігнати б ритміку **чуть-чуть**.

...Отож і кажу, якби ж то не оце "**чуть-чуть**", яке вдало напросилося і на омріяну поетесою "ритміку", і на асоціативно-звукову риму, але, в іпостасі бруталного російськомовного суржика, цілковито зруйнувало українську словесну тканину вірша. До того ж стає зрозуміло, що підганяти авторці слід не лише "ритміку", але й, що значно складніше і відповідальніше, — мову своїх поезій.

Напрошується й низка зауважень з приводу деяких інших творів, на яких я наразі не зупинятимусь. Натомість хотів би порадити поетесі таке. Якщо зайдеться на перевидання рецензованої збірки, або ж до видання томика "вибраних творів", — а вибирати у Вас є що і є з чого! — поставтеся до формування цього тому значно прискіпливіше. Орієнтуючись при цьому не стільки на думку тих — щедро цитованих вами в кінці збірки — колег, які добре вміють хвалити, як на тих, які не згірше вміють... аналізувати.

Подобається нам це чи ні, а користь від думки тих, котрі здатні професійно проаналізувати твори автора, а відтак і дещо професійно підказати йому, — завжди очевидніша.

2—4 червня 2016

искусство "ЗВАТЬ к топору"?

НЕ ИСКУССТВО — БЕЗУМИЕ!

Так уж в этом мире повелось, что, несмотря на всю бренность бытия и веками неугасающую суетность, заботы о хлебе насущном, вдруг то тут, то там, в разное время и в силу самых разных обстоятельств появляются некие заветные уголки, города и даже целые края, которые словно бы только для

того и сотворены Всевышним, чтобы, в свою очередь, сотворять целые плеяды талантов, кумиров, гениев...

Возвышающийся над Парижем, а словно бы над всем миром, Монмартр — это, конечно же, прежде всего традиция. Но не только. Пойдите у венчающего сей холм всемирного признания храма Сакре Кьер, посмотрите на раскинувшийся перед вами — ибо кто решится сказать, что у ваших ног? — Париж, и вы почувствуете, что магию этой Голгофы всяк уважающего себя художника творит нечто большее, нежели обычная традиция. Есть в этом уголке Европы некое озарение, в самом воздухе его витает некое предчувствие истинности вашего таланта, священности вашего призвания. Ясное дело, существуют и другие блистательные города и края.

Но даже в соцветии звезд творческого бомонда Одесса выделяется особо. В мире, очевидно, нет другого такого города, имидж которого сотворялся бы писателями с такой силой таланта, такой, до самоотреченности, любовью и таким неподражаемым, специфически одесским юмором. И когда мы говорим "литературная Одесса", то в сути этого понятия не просто перечень имен писателей — А. Пушкин, Леся Украинка, И. Бабель, С. Олійник, Н. Лурье, М. Жванецкий, И. Рядченко, Б. Нечерда — но и мощный пласт культурной и духовной жизни огромного края, где на изломе эпох, перекрестке веяний и цивилизаций, во взаимодействии и взаиморазвитии украинской, русской, еврейской, молдавской, греческой и других культур мудро и вечно сотворяется уникальный геополис Украинского Причерноморья.

Открывали мы недавно мемориальную доску Михаилу Божию. В преддверии этого события приходилось выслушивать разное. И что "народного" он получил при СССР, и академика присвоили, учитывая его "творческую дань времени". Хотя было таких абсолютное меньшинство. Остальные же помнили, что жил в этом городе могучий талант, истинный художник, народный по существу своего миропонимания, по глубине проникновения в сущность национального характера, истории и быта народа... А все те работы, которые кое-кто спешит причислять к "дани времени", политически более уравновешенные потомки наши вполне справедливо причислят к "свидетельствам" этого самого времени, памятуя при этом, что до конца дней своих оставался художник М. Божий от Бога талантливый и от таланта богоизбранным. Что и есть той основой, которая позволяет всем нам сходиться во взглядах на творчество не только этого, но и любого другого творца.

Можно менять порядок имен, можно размышлять о силе таланта, манере и стиле письма, игры, мазка; месте и роли того или иного творца... Но так или иначе, а в каждом виде искусства обнаруживается целое созвездие неподражаемых "одесситов", независимо оттого, кто в этом городе родился, а кого этот город всего лишь породил или хотя бы вдохновил, втягивая в орбиту своей творческой, духовноаристократической ауры. Что дает право сказать, что не только великие творят биографию и творческий имидж Одессы, но и сама Одесса сотворяет великих — требовательностью своих традиций, основоположением имен предшественников и все еще живых (что всегда было их непростительным упущением) классиков.

И если экстраполировать подобный подход и на нашу общественно-политическую, экономическую жизнь, то все мы сойдемся во мнении, что ведь нам, черт возьми, есть что терять. Ведь нами и до нас созданы прекрасный город, порт, флот; мирно уживающееся многонациональное братство горожан, потрясающие произведения архитектуры и искусства.

Почему заговорил об этом? Да потому что, просмотрев очередную кипу местной прессы, изобилующей компроматом, сведением счетов, откровенной спекуляцией на именах и обстоятельствах; буквально растаскивающей, разрывающей нас по политическим, национальным и религиозным лагерям, партиям, кланам, командам — очень напоминающим то ли комендантско-расстрельные, то ли похоронные, вдруг ловлю себя на мысли, что ведь единственной общественной и духовной силой, которая все еще сохраняет свои содружество, братство, духовное единение; единственным неделимым и нравственно недевальвированным миром этого города остается мир истинного искусства! Мир творцов. Мир творящий. И это, заметьте, при всем традиционном кураже отдельных "непризнанных"; при всех творческих амбициях всяк уважающей себя творческой личности; при всем, совершенно естественном для пишущей, живописующей, лицедействующей, музицирующей и прочей цеховой братии, кучковании по школам, взглядам, признаниям и привязанностям; при всем том, что социальное, финансовое, сугубо житейское положение творческой личности в нашем городе, в стране уже давно потеряло не только признаки подобающей интеллигенту бытовой интеллигентности, но и начало свидетельствовать об элементарной негосударственности наших якобы государственных мужей, явно не по-государственному относящихся к тому, что имеем, но, по скверной привычке, не храним...

Так вот, невзирая на все это, мы, люди искусства, все еще представляем собой ту не поддавшуюся политическим, религиозным, национальным и прочим распрям силу, которая способна предстать в нашем обществе и силой объединяющей, единящей, умиряющей братоубийственную непримиримость. И мы должны использовать эту возможность.

Еще много лет назад польский юморист Ежи Лец предостерегал нас от рвения, при котором "...В разгоревшейся борьбе за мир они не оставили камня на камне". Обратите внимание, как все большее число политиков и кандидатов, все большее число возомнивших себя неистовыми и непримиримыми борцами за социальную и прочую справедливость журналистов в буквальном смысле разжигают идеологическую, национальную и клановую вражду, разрушая во все еще верящих печатному слову голодных, обиженных согражданах остатки их веры в государственные институты как в пусть несовершенные, но все же единственные формы общественного сосуществования. Разрушая саму основу законопослушности гражданина, его веру в справедливость и в более или менее приемлемое будущее. И в эту социальную истерию уже поневоле начали втягиваться известные писатели, актеры, художники.

Да нет же, дело сейчас вовсе не в том, кто по поводу чего и насколько прав. Я о

другом: эти люди словно бы напрочь позабыли, что для того, чтобы в очередной раз подтолкнуть "голодную Русь к топору", много ума не надо. Скорее, наоборот, вновь требуются носители утопически-социального безумия. Но только хочу напомнить нашим неистовым ревнителям народного гнева и социальной справедливости, что, однажды взявшись за топор, эта самая "голодная Русь" очень долго и неохотно расстается с ним. И, по темноте, по наивности своей душевной, начинает "рубить сплеча" головы тех умников, которые давно уже своих голов на плечах не имели, и на "священно правое" дело топорное мужичка этого самого, совратив-спровоцировав, благословляли.

Предки наши говаривали: "Если ты не в состоянии изменить обстоятельства, значит, надо изменить свое отношение к ним". А ведь по-житейски мудро сказано. Всем нам, а пишущей газетной братии — в первую очередь, пора понять: какой бы компромат, какую "чернуху" со страниц, экранов и трибун мы ни изрыгали, сиючасно изменить ситуацию, преломить повинные в ней обстоятельства — не удастся. Нужны время, терпение, мудрость, труд... Многие годы терпения и труда.

Но тогда следует признать, что социальная реанимация общества, как и физическая реанимация отдельно взятого больного, творится не истериками, поруганием и бесконечным, ностальгическим оплакиванием, а всем накопленным специалистами, самой человеческой цивилизацией, жизненным и научным опытом.

Что от нас всех, без исключения, требуется сейчас, — так это умерить свой обвинительный гнев и политическую прыть и приняться решать свои личные, общественные и государственные проблемы максимально взвешенно, подчиняясь законам экономики и государственности, а главное — цивилизованности.

Никакие лишения, никакие трудности не могут и не должны лишить нас кодекса чести и человечности. Хватит бороться до "камня на камне". Самое время собирать те самые, из нами же разрушенного, камни и... творить. Одесса — из тех городов, которые всю свою историю гордились своими великими творцами, не сотворив при этом ни одного великого разрушителя.

ПОБАЧЕНЕ ОЧИМА СЕРЦЯ

Наталя Бутук. Моя любове. Поезії. Київ, 2001

Наталя Бутук належить до тих чистих і витончених ліриків, чие ніжне, сповідальне і, водночас, пророче слово зароджується із найчуттєвіших глибин душі, зі святої нездійсненності мрій і висвяченої омріяності спогадів. Як і будь-кому з ліриків, їй, звичайно ж, доводиться послуговуватися одвічними, сказати б, канонічно-любовними поняттями, висловами та ритуальними заклинаннями. І все ж таки образна система її творів пройнята якоюсь особливою, наповторною афористичністю подільського літа; отією метафоричною таїною, якою сповите буття кожного подолянина, що поважає себе, і яка зароджується із язичницьких обрядових традицій предків наших та сягає астральної ментальності сучасників.

Про який би твір не йшлося, він завжди найточніше, найвиразніше сприймається тоді, коли постає перед нами на тлі творчої і суто житейської постаті самого митця, у

контексті його долі. Саме в такому контексті життєвих зламів, колізій і трагедій сприймається, наприклад, більшість лірико-філософських поезій Лесі Українки, Дмитра Павличка чи Ліни Костенко, або прозових творів Василя Стефаника, Джека Лондона чи Антуана Сент-Екзюпері... Тож не лише назва першого зшитка цієї збірки — "Очима дитинства", а й первісна суть, джерельний психологізм всієї книжки стають зрозумілішими, якщо зважати на те, що витворено її поетесою, котра ще в дитинстві втратила зір, і відтоді усе реалістичне світосприймання її виявляється пропущеним через незгасиме відтворення предметів і явищ, які Наталя встигла досягнути ще в ті літа, коли здатна була хоч трішечки, бодай напівморочно, спілкуватися зі світом Божого світла й земних образів.

Проте, за всієї трагічності свого становища, поетеса зуміла не лише зберегти відбитки непогасного дитячого прозріння, але й мужньо, талановито розвинути отой образний, внутрішній зір, котрий подеколи дозволяє бачити, осмислювати, душею досягати навколишній світ і людські долі в ньому значно виразніше, ніж це вдається людині зрячій фізично, але затьмареній, зачерствілій душевно. Ось чому кращі поезії Наталки Бутук здатні відлунювати в серці читача не стільки пронизливою тугою за власним "нездійсненим", скільки відчуттям вселенського болю:

Я, мов Кассандра, чорну долю, Закривши очі, серцем бачу, І від безсилля гірко плачу, Чужою пройнята бідою.

"Бачення серцем" уже давно стало для Наталки тим визначальним принципом, за яким досягається істинність сприйнятих і співпережитих нею реалій, отим "журавлиним ключем", яким вона як поетеса навчилася "відкривати свою душу" для співчуття і життєвої самодостатності, для віри в природну людську щирість, а отже і в саму людяність.

До своєї першої віршованої збірки поетеса Наталя Бутук ішла давно. Склалося так, що майже двадцять років тому мені випала честь благословити її віршовані спроби — тоді ще під дівочим прізвиськом Чухрай — на шпальтах одеської обласної молодіжної газети "Комсомольська іскра". Відтоді голос її поетично та філософськи змужнів і професійно вивершився. Вона закінчила філологічний факультет Одеського державного університету імені І. Мечникова та фахово визначилася як учитель української словесності. Твори Наталі все частіше з'являються на сторінках обласних газет, лунають по радіо й телебаченню. Вона двічі ставала лауреатом обласного літературного конкурсу "Південна ліра" (1999, 2000 роки), а також лауреатом конкурсу імені К. Паустовського (1999).

Одне слово, роки творчого сходження Наталі Бутук засвідчили, що в літературі вона людина не випадкова, що лірична муза заповонила її душу давно й остаточно. Тож давайте по-читацькому щиро благословимо її при цьому поетичному первісткові, народженому — як і будь-яка істинна поезія — з мужності, таланту і неземної вселенської любові^[6].

ХРОНІКА СІЛЬСЬКОГО ІНТЕЛІГЕНТА

Цікаве і недосліджене це явище — інтелігенту сучасному далекому, навіть щодо

райцентру свого віддаленому, українському селі.

Самотньо здійснюючись над провінційністю буття і мислення, плекаючи рідну мову посеред велелюддя суржикумовної безмовності; свято оберігаючи зародки інтелігентності і духовного аристократизму — посеред повені культурного і духовного зубожіння, він залишається тим останнім хранителем українського національного духу, який усіляко оберігає економічно, соціально та духовно зубожіле село від остаточної його деградації.

Саме до плеяди таких сільських інтелігентів належить й учитель з далекої Ульянівки Миколаївського району Сергій Мефодовський. Увібравши в себе красу природи рідного подільського села Шершенці, що на Кодимщині та збагативши материнське слово одеськими філолого-університетськими студіями, він якось уранці прокинувся молодим учителем української мови та літератури сільської школи і відтоді, ось уже майже впродовж тридцяти семи років, залишається вірним своєму далекому — але не глухому! — селу; скромній, але відданій одвічному покликанню школі; і звичайно ж, щирому захопленню всього свого життя — лірико-філософській поезії, народному гумору та газетно-публіцистичному слову.

Для поколінь усіх віків, Переступивши п'єдестали, Ви в бронзі пам'яті постали
Перед очима земляків.

І все ж тривожно клекотить, Холоне в жилах кров і терпне: Ви це ж криниця
невичерпна, З якої пить не перепить.

...Хоч посивіла голова.

Але ж у серці квітень, квітень.

...Кладу до пам'ятника квіти і зайві. Зайві всі слова.

Це — з поезії Сергія Мефодовського "Степану Олійнику на його Енну весну". Одеська Миколаївщина, в якій випало вчителювати Сергієві Мефодовському, творчо і біографічно пов'язана з долею визначного українського поета-гумориста Степана Олійника. Саме тут, у Левадівці, де минуло шкільне дитинство поета, щороку відбуваються Олійниківські читання, на які з'їжджається цвіт української гумористики. Тут вшановують поважних лауреатів премії ім. Степана Олійника. Так от, Сергій Мефодовський завжди був тією творчою людиною "з місцевих", яка газетними публікаціями, віршами, участю у мистецьких заходах незмінно відгукувалася на ці події.

Незважаючи на те, що Сергієві Мефодовському випало жити в такому відстанях та бездоріжжями віддаленому селі, впродовж десятиліть свого провінційного буття він намагався залишатися в руслі всіх культурницьких подій свого краю, рідного філфаку і літературного буття області. Саме це й засвідчують зібрані під обкладинкою його збірки "Дякую долі" статті, в яких він відгукується: на книжку спогадів "Про Степана Олійника" ("Увічнений у слові"); на відхід у вічність наставника цілого покоління філологів, професора — літературознавця Івана Дузя (вірш і стаття "Життя духотворна краса"); на творчість знаного гумориста й незмінного учасника Олійниківських читань Полікарпа Шабатина ("Плідний ужинок майстра"), А також чимало інших

публіцистичних статей, заміток та поезій, які свого часу публікувалися на шпальтах "Чорноморських новин", "Одеських вістей", "Думської площі", "Слави і честі" та кількох інших обласних видань і, звичайно ж, у місцевій районці. А також у колективних збірках: "Ярмарок сміху", "Жартома і всерйоз", "З глибин степів".

Свого часу я вже казав: "Усі письменники жити в столиці не можуть і не повинні. Інша річ, що кожен письменник повинен писати, жити і являти свою особистість настільки яскраво, щоб навіть найвіддаленіше село чи хутірець, до яких закинула його доля, перетворювалися на духовно-мистецький центр, на справжню літературну столицю, якими були і залишаються, скажімо, покутське село Русів — для Василя Стефаника, чи донська станиця Вешенська — для Михайла Шолохова".

Ось і Сергій Мефодовський уявляється мені постаттю, яка духовно олюднює і своє село, і свій край; яка, підносячи свою непровінційну провінцію до рівня своєрідного культурно-духовного осердя, нагадує багатьом іншим інтелігентам, що в будь-яких краях і за будь-яких обставин вони повинні залишатися інтелігентами. І не розчинятися, "щоб бути як усі", в масі споживчого обивательства, а підносити своє оточення до рівня національної та духовної самоусвідомлюваності.

Згоден, не все в цій збірочці рівноцінне. Виразно позначається на ній, передусім, ота контрастна неспівставність "заміточки з районки", яку не зовсім доречно вміщено поруч із цілком пристойною поезією. Але...

Як на мене, важливо, що і в поезії, і в прозі слово Сергія Мефодовського щире, пожитейськи мудре та душевно схвильоване. Він уміє залишатися вдячним своїм учителям та наставникам; телефонно і газетно відгукується на публікації своїх студентських друзів та однокурсників, що стали відомими науковцями, письменниками чи журналістами, щоб незаздрісно підтримати їх або й разом із ними порадіти.

Опубліковані тут гумористичні вірші, фрази та іронічно-філософські мініатюри засвідчують, що Сергій Мефодовський володіє афористичним мисленням та образним світобаченням, що він уміє сприймати і відтворювати красу рідного краю, живучи при цьому і його історичною минувшиною, і його соціальними та екологічними тривогами.

Вже як це "вступне слово" було готове до друку, я раптом знову замислився над тим, з чого розпочинав знайомство з рукописом: "А як, все ж таки, слід визначати жанр цієї книжки?" І відповів собі: "Мабуть, найвірогідніше буде назвати її "Хронікою духовного буття сільського інтелігента". А потім, ще раз перечитавши, переконався: саме такою і слід її вважати!

К ИСТОКАМ НРАВСТВЕННОСТИ

Четыре вопроса, заданные редакцией газеты "Вечерняя Одесса"
председателю правления Одесской областной организации
Союза писателей Украины
Богдану Сушинскому

1. Какое событие общественно-политической жизни страны, республики за последний год кажется вам наиболее значимым? Ваш прогноз развития событий на текущий год.

— За захлестнувшими нас войнами законов, волнами межнациональных обид и амбиций, парадами суверенитетов и парламентского словоблудия, мы и не заметили, как, освободившись от приказного, казенного безбожества, словно река из мрачной теснины, потянулась... вот именно, потянулась вся некрещенная, но мыслящая, томящаяся Русь к ее же распятому и оплеванному Христу Может, и не к Богу пока еще потянулась она, ибо трудно верить в массовый исход из безбожия, путь из которого всегда мучительно одинок и нравственно мучителен, а всего лишь к церковным традициям, к спасительной святости храмов, чудом уцелевших посреди вселенского хамства, мрачной озлобленности и классовой непримиримости. Но видится мне, что дальше этот голгофный путь неминуемо поведет к вере, от веры — к пониманию освященных Библией и святыгми книгами иных религий нравственным человекозаповедям. А уж через них — снова к самому себе.

Кстати, национализм, в общепринятом толковании, — та же религия. Возрождение национального самосознания, возвращение к национальным истокам и святыням таит в себе огромный заряд и жертвенного служения национальной идее, и разрушительного неприятия всего, что в эту идею не вписывается. Вот где писателю следует быть вдумчивым и мудрым. Вспышка в нашей стране национального корнеискательства не есть порождение перестройки, как считают многие. Это захватившая нас краем ударная волна общеевропейского, точнее даже, всемирного цунами этнического, национального возрождения. На штормовых ветрах которого возрождаются фризы и корсиканцы, курды, шотландцы и лужицкие сербы, каталонцы, эскимосы и множество других духовно возвысившихся над малочисленностью своей народов, входящих ныне в состав различных государств мира.

Я не пророк, чтобы изрекать провидческие прогнозы. Но коль уж они запрашиваются редакцией, замечу следующее. Сегодня мы с тревогой и душевной болью оглядываемся на вспышки религиозного фанатизма и национализма, на связанные с ними конфликты и нетерпимость. Слов нет, опасность реальная. Однако истинная, великая беда придет в наше общество не оттуда. Она скрыта в мощном, глубинном возрождении станилизма, идеология которого бурно произрастает на общественно-духовной ниве экономически несуразной, зараженной манией тысячелетней истории, агонизирующей Российской империи. Именно с этой страдной нивы придется собирать нашему обществу в ближайшие годы тот урожай, который оно само, не перекрестясь на восход солнца, в очередной раз взрастило.

2. Ограничивал ли вас метод социалистического реализма? Как могли бы вы назвать метод, который исповедуете в работе сейчас? Что приходится делать во времена гласности вашему "внутреннему цензору", если таковой имеется?

— С умилением читаю риторические стенания коллег: ах, да был ли такой метод — соцреализм? Да возможен ли он вообще? Возможен, братцы, возможен. Был. Весь он на библиотечных полках под рубрикой "Современная советская литература". Другое дело, что романтизм, реализм, сюрреализм, с его "сферой подсознательного",

импрессионизм, с его "психологизмом настроения" формировались как творческие методы, из личностного своеобразия, творческого видения, стилистической манеры и философских взглядов, к примеру, П. Элюара, А. Бретона, Н. Гоголя или братьев Гонкуров. Они зарождались в творческой стихии таланта, в глубинных литературных процессах и представляли перед общественно-государственными институтами в той форме, в какой самоопределились, будучи лишь терминологически откорректированными и научно припудренными литературоведами-"талмудистами". И существовали они, независимо оттого, какая часть общества и его институтов воспринимала их, а какая демонстративно отвергала.

Соцреализм же — явление совершенно иного порядка. Он-то как раз зарождался не за письменными столами писателей, а в недрах тоталитарно-регламентирующих весь жизненный уклад народа общественных институтов. Об этом в литературных пособиях говорилось много и с предельной ясностью, цитирую: "Коммунистическая партия постоянно направляла развитие литературы и искусства социалистического реализма, определяла основные задания на различных этапах его развития, указывала на недостатки и пути преодоления этих недостатков".

Но дело даже не в этом. Существование такого регламентирующего метода контроля за творчеством писателя позволяло великому множеству людей — от ведомственных профессионалов до профессиональных невежд — непосредственно вмешиваться в литературный процесс, по своему усмотрению руководить им и по своему же разумению судить не только произведение, но и самого писателя.

Целый сонм разношерстного люда — внутренние рецензенты, редакторы, цензоры, критики, литературоведы, партхозруководители всех рангов и уж, конечно, неусыпные "представители трудовых коллективов", которые всегда имели свое окончательное суждение по поводу любого произведения, будь-то "Собор" Олеся Гончара, "Аз и Я" Олжаса Сулейманова, "Круглянский мост" Василия Быкова или "Меч Ароя" Ивана Билыка, — этот сонм достоверно знал о чем, а главное как именно должен "воссоздавать современность" всяк сущий под знаменем соцреализма писатель. И прокурорски поучал его. Кто там бросил тень на советских железнодорожников, да, к тому же, умудрился недооценить роль парткома?! Это что за голод 33-го, которого не было и быть не могло?! Неважно, что из себя представляет беспаспортное колхозное крестьянство, важно писать, что оно из себя должно представлять. Один внутренний эмигрант "выдумал, видите ли какой-то там "ГУЛАГ", другой дураша, описывает разговор физиков за бутылкой вина, словно не знает, что вся страна борется с пьянством. С ума сойдешь с этими писаками!

"Наш реализм потому и социалистический, — определял Александр Фадеев, — что выражает и утверждает новую, социалистическую действительность, а когда обращается к историческому прошлому, то рассматривает его с вышки современного социалистического мировоззрения".

Ну, относительно "вышки" — тут Фадеев, конечно, прав: рассматривали в основном с вышек, и в основном с лагерных, причем не только историческое прошлое.

Кстати, какого-либо вразумительного определения соцреализма не существует. Очевидно, потому что всяк пытался подогнать его под творческий метод писателя, в то время как на самом деле это метод, регламентирующий само творчество писателя. И не только писать мешала эта регламентация писателю, но и... жить. Так способен ли членораздельно ответить на вопрос "Не ограничивал ли вас метод соцреализма?" писатель, проработавший под сенью этого метода двадцать или тридцать лет? Если, конечно, ему претят заявления типа того, что он создавал "литературу подтекстов". Которую, конечно же, пытался создавать. Если только в самом деле пытался...

Метод, исповедуемый мною в литературном творчестве, я, не претендуя на научный термин, уже давно именую "психоаналитическим реализмом". Основы его закладывал еще в университете, увлекаясь психологией творчества. Мой герой — это, как правило, человек, возведенный на грань. Так вот, возведя его на эту самую "житейскую грань", я вынужден отступать от строгого реалистического повествования, прибегая к замедленной съемке работы нервов своего героя, кипения его страха и ярости, мужества и чудовищной низости. Именно таким образом выписаны главные герои моих романов "Голос реки безымянной", "В лодке посреди Вселенной", "Жребий войны", повести "Река в полночь".

Что же касается моего "внутреннего цензора", то это неотесанное наглое мурло я всячески заставляю смириться с законами метода. Правда, получается не всегда, так что противостояние происходит с переменным успехом.

3. Рыночные отношения и дефицит бумаги разрушают привычную перспективу издания книг, увеличивают количество "невостребованных" рукописей. Приведет ли это к здоровой конкуренции на благо литературы и читателя или же к диктату книжного рынка, с его перекосами в сторону бездуховности и бульварщины? И тогда все сведется к усугублению социальной незащищенности писателя!

— Наивно верилось, что декларированный переход к рынку естественным образом приведет к созданию частных (акционерных) издательств. Это сразу же расширило бы скудную издательскую базу страны, привлекло капитал, позволило бы писателям объединяться вокруг издательств, исходя из творческих убеждений, литературной школы и жанровой солидарности. Неминуемо появились бы новые литературные клубы и ассоциации, которые, скажем, действовали бы в писательском Союзе на правах автономии или же существовали вне всякой связи с ним.

Кстати, читающий люд вряд ли знает, что в нашей стране писатель до сих пор постоянно и навечно, словно крепостной — за барином, закреплен был за территориально-республиканским издательством. И кроме него, мог подать рукопись только в столичное, если, конечно же, оно обладает статусом республиканского. Но, Боже упаси, одессита сунуться в издательство в Симферополе, Львове, Днепропетровске или в Донецке, не говоря уже о соседних республиках. Ату его, чужак!

А в каком сонном бреде может померещиться зарубежному писателю повеление,

согласно которому писатель в год может издать только одну книгу, только в одном издательстве и, не доведи господь, два года подряд?! Да, появление частных издательств обострило бы конкуренцию. Но, при нормальной постановке дела, это была бы конкуренция талантов, а не конкуренция таланта с графоманом-доставалой, яростно созревшим для того, чтобы под свои несозревшие стишки "выбить" хоть египетский папирус, а хоть китайский пергамент. И еще: вместе с творческими группами эти издательства обрастали бы журналами, альманахами, еженедельниками.

Я столь подробно развиваю эту идею не ради фантазии. Именно в ней видится выход за кулисы того театра абсурда, на подмостки которого загнали наше писательство практики теперь уже книгоиздательского соцреализма. Однако создание частных издательств запрещено. Запретили, надо полагать, прежде всего по идеологическим соображениям. Но этого показалось мало. Дав рыночную свободу бумажной промышленности, власти по существу отдали ее на растерзание черному рынку, доведя до черты полного экономического краха все издательства, исключая разве что политиздательские. Правда, некоторые издательства попытались создавать на своей базе сеть кооперативов, что уже подвело их к самоликвидации. В то время, как созданные ими кооперативы вынуждены выпасаться на чернушнопорнушно-детективных чернорыночных лугах.

4. Ваша точка зрения на будущее творческих Союзов. Что нужно изменить в структуре и в методах работы Союзов писателей страны, республики, областной писательской организации! О чем бы вы хотели сказать на Съезде писателей Украины, в котором будете принимать участие в апреле?

На недавно состоявшемся пленуме Союза писателей Украины мне пришлось вступать в полемику с людьми, добивающимися его ликвидации. Причем, интересная деталь: сами выходить из него не собираются, создавать свои, "идеальные", с их точки зрения, творческие союзы не хотят, хлопотно, видите ли. Но мириться с тем, что Союз и дальше будет существовать, причем вопреки их воле, тоже не желают.

Вот разрушить все, что было создано трудом многих сотен писателей, за их, что называется, кровные; извести Литфонд, со всеми его, пусть скромными, но социально-защитными возможностями, домами творчества, системой работы с молодыми авторами, творческими командировками и финансовой взаимовыручкой — это да! И тогда свобода! И тогда "никто не будет руководить писателем". Вот как!

А что, появился некто такой, кто способен руководить писателем? Это, что, возможно? В эпоху перестройки и гласности, как бы мы к ней не относились, писатель в творчестве своем зависит лишь от пишущей машинки. Во всем остальном он свободен, как опьяненная полетом курица над Куяльницким лиманом. Вот почему буду настаивать на том, что разгонять нам самих себя, в Союзе писателей собранных, не стоит, об этом позаботятся другие. Наоборот, нужно создавать эффективную экономическую и юридическую службы, усиливать социальную защищенность писателя, налаживать связи с издательствами и книготоргующими организациями...

Да, финансово областные писательские организации ныне бесправны и нищи. Однако у республиканского секретариата Союза и Литфонда кое-какие средства все же имеются. Еще больше их появится, если добьемся получения своей доли из казны всесоюзного Литфонда. В рамках ныне раздутого административного республиканского секретариата следовало бы создать небольшой экономический секретариат, который занимался бы исключительно проблемами выживания. Единственное наше, сугубо писательское, издательство "Радянський письменник" следует оживить, надеясь, что бумажный кризис не вечный. Но уже сейчас параллельно создавать еще хотя бы одно издательство и добиваться, чтобы ныне действующие, государственные, становились государственно-писательскими, акционерными.

В то же время мне бы не хотелось, чтобы съезд свелся к бумажной истерии. В последнее время мы так увлеклись поисками бумаги, что когда, в конце концов, ее обнаружат, может оказаться, что печатать на ней нечего, зря искали. Это должен быть съезд интеллигентов. Где бы решительно был поставлен вопрос о возрождении интеллигенции, ее народовольческих традиций, ее мессианской ответственности за судьбу народа. Но это должен быть и съезд именно писателей, на котором шел бы серьезный разговор о путях развития литературы, ее поисках и неудачах, ее молодом пополнении. Все мы, украинцы, а также русские и "русскаяязычные", должны выступить за единство Украины, против маниакальных попыток незаконнорожденных, аппаратно-недоношенных "комитетов национального спасения" расчленить ее на партноменклатурно-русскаяязычные бантустаны.

Есть вопрос, который способен расколоть СПУ. Одна, значительная, часть его, выступает за полный выход из состава Союза писателей СССР; другая, не менее значительная, — за "все, как было". На своем собрании одесские писатели единодушно высказались за третий путь: независимый СПУ, со своим уставом, казной и прямыми выходами на зарубежные связи, но при сохранении самых тесных договорных связей со всеми республиканскими союзами. При этом возможен и определенный координационный общесоюзный центр. Эту линию я как член Правления и Президиума Правления Союза писателей до сих пор отстаивал и намерен отстаивать на грядущем съезде.

Считаю, что в недрах СПУ пора создавать структуры, которые активно включали бы писателей Украины в общеевропейский гуманистический процесс, помогали бы налаживать сотрудничество с ПЕН-клубом, литературным зарубежьем, а главное, позволили бы писателю выходить на прямые деловые контакты с зарубежными издателями.

Ещё один вопрос, муссируемый во всех писательских курилках: следует ли писателю "влезать в политику"? Напрасно спорим, коллеги. Хотим мы того или нет, в политику нас все равно втянут. Поэтому давайте сразу же определимся. Наша политика должна заключаться в том, чтобы возрождение национальных культур, гуманизма, демократии и религиозной свободы проходило с как можно меньшими

потерями от слонового топтания в них номенклатурных, военных и хорошо вышколенных "политиков в штатском".

И последнее, но главное. Союз писателей должен оставаться хранителем литературных традиций и критериев творческого мастерства. Ибо, пророчествую, не от временной нехватки бумаги суждено погибнуть нашему творческому союзу, не от его административного несовершенства и даже не от выпирающего изо всех щелей групповщинно-хуторянского хамства и кумовства. Если ему и суждено кануть в Лету, то лишь от нахлынувшей и захлестнувшей его, той самой, ордынской, появившейся "за счёт средств автора" — при соломоновой позиции издательств: "за шо человек платит, за то пусть и издаёт" — бесталанности и низкопробного непрофессионализма^[7].

МУДРІСТЮ ВІЩОГО СЛОВА

...Аякже невмируще "вмирав" в Іванові Михайловичу Дузеві не затеатралізований, не сценічний, а воістину народний... актор!

Богдан Сушинський

Існують люди, суспільне становище яких у тій чи іншій громаді, тому чи іншому соціумі визначається вже не так формальними ознаками, такими, як посада, науковий ступінь та вчене звання, чи масивом офіційних громадських обов'язків, як самим природним призначенням їх у суспільстві, тією енергетикою, яку вони випромінюють, акумулюючи в собі звичаї і традиції народу, його морально-етичні засади; тією роллю, яку вони, в силу самого існування свого, відіграють під час будь-яких громадських дійств. Саме до таких людей, як на моє сприйняття, належав й Іван Михайлович Дузь.

Склалося так, що в роки мого студентства в університетських аудиторіях доля нас не зводила. І хоча формально вже тоді ми були знайомі, проте по-справжньому знайомство і приязнь наші зав'язалися 1973 року, коли мене було призначено заступником головного редактора одеської обласної молодіжної газети "Комсомольська іскра".

На той час я вже був членом Спілки письменників України, то й за статусом і за переконаннями своїми робив усе можливе, щоб, поза свої "заідеологізовані" назву та призначення, газета ця, одна з усього лише двох обласних україномовних, стала виданням літературномистецьким та історико-культурологічним, навколо якого гуртувалася б передусім творча та філологічна громада Одеси.

Погортайте сторіки "молодіжки" тих літ, і ви переконаєтеся, що вже за рік постійними авторами її стали не лише відомі та молоді літератори області, для яких я запровадив щомісячну літературну сторінку "Гроно" та створив при редакції одноіменну обласну літстудію, засідання якої відбувалися в приміщенні Палацу студентів, але й уся мовознавча та літературознавча еліта держуніверситету ім. Мечникова: А. Недзвідський, Г. Вязовський, П. Маркушевський, Є. Прісовський, М. Левченко... Проте найактивнішим і, сказати б, найвідданішим автором її був, звичайно ж, Іван Михайлович.

Як незабаром з'ясувалося, за характером своїм він виявився природженим газетярем, який знав ціну як мовленого, так і друкованого слова, ціну оперативності;

який відчував вагомість будь-якої газетної публікації і, всупереч легковажному твердженню, що "газета живе лише один день", був твердо впевнений: опубліковане — отже увічнене! І коли вже щось із того, що досі залишалося невідомим, забутим чи зумисне замовчуваним, раптом піддавалося друкові в газеті, то подальшому забуттю це вже не підлягає. Зізнаюся, що в суєті газетної поденщини молоді журналісти не завжди усвідомлювали це. Тож я особисто сприймав таку переконаність професора Дузя як одну з його морально-етичних настанов.

І ще одна характерна деталь. Якщо інші викладачі здебільшого передавали свої матеріали через студентів-гінців, або зводили відвідини редакції до формальності: "Я тут ось приніс невеличку статейку.. Подивіться, може, вдасться опублікувати", то, за всієї своєї зайнятості, кожен відвідини мого редакційного кабінету Іван Михайлович перетворював на чергову історико-літературознавчу бесіду, під час якої, власне, й народжувалися все нові й нові теми для його наступних публікацій.

Зводячи розмову до певної теми, постаті, проблеми, він своєрідно перевіряв, наскільки це може бути цікаво для мене, для газети, для молодого читача нашої "молодіжки". А ще відчувалося, що йому імпонувала сама атмосфера редакції, той дух, пульс газети, який зближував нас.

Уже згодом, коли первісний варіант цієї статті був опублікований у збірці "Спогади про Івана Михайловича Дузя" (Одеса, 2004), мою особливу увагу привернули вміщені там же спогади колишньої викладачки університету імені Мечникова Онисі Іригорук та доньки Івана Михайловича доцента Лариси Дузь. Звертаючись до початків творчої діяльності майбутнього професора, Онися Григорук повідомляє, що, після навчання на філфаці, Іван Дузь певний час працював редактором районної газети "Зоря" в рідному місті Волочиську, що на Хмельниччині, згодом очолював відділ культури і побуту Хмельницької обласної газети "Подільська правда", а, повернувшись до університету, став не лише активним автором, але й редактором багатотиражки "За наукові кадри".

Те, що Іван Михайлович був ще й професійним газетярем, для мене стало своєрідним відкриттям. Не знаю, чому, але в розмовах зі мною Іван Михайлович згадував про те, як навчався на філфаці, як

став фронтовиком, і що впродовж кількох років учителював у школі, ну а далі йшлося про аспірантуру, захист дисертацій... Одначе ніколи, жодного разу не згадував про своє газетярство. Ясна річ, що, з делікатності, я ніколи й не намагався провокувати його на якісь біографічні екскурси. Та, незалежно від цих відомостей, я цілковито згоден із враженнями доньки професора і літератора Лариси Дузь, яка у вміщеній у вже згаданому збірнику статті "Пауза батькової енергії" писала:

"Газетні публікації батько вважав винятковою можливістю майже безпосереднього спілкування. Він не просто любив — не міг не писати для газет. Відчував себе журналістом завжди: і навчаючись в аспірантурі, і довгий час працюючи в університеті. Давалася взнаки робота замолоду в районній, а потім — в обласній газетах на Хмельниччині, за час якої виробився журналістський гарт, звичка писати щодня і необхідність відчувати живу реакцію на написане. Чергового номера газети з

літературно-критичною сторінкою очікував так само нетерпляче, як сигнального примірника своїх книжок... Не цурався університетської багатотиражки "За наукові кадри", редактором якої був у 50-ті роки. Найчастіше ж виступав в одеських і місцевих газетах — з літературними і театральними рецензіями, портретами й оглядами, з нарисами та публіцистичними статтями".

І можу засвідчити, що газетярський дух щоденного спілкування з читачем; я навіть сказав би — певний професійний, суто журналістський азарт Івана Михайловича, якими тією чи іншою мірою виявляється інфікованим кожен, хто хоч на певний час пов'язував своє буття з пресою, авторці вдалося передати досить правдиво.

На жаль, далеко не все і про все можна було в ті часи писати на шпальтах газет. Кожен, хто перебував у ті роки у складі керівництва газети, знає, наскільки пильно і жорстко цензура, КДБ та партійні органи стежили, щоб у пресі не з'явилося нічого "недозволеного". Але вже тоді професор Дузь добирав матеріали і про невідомого нам, репресованого, Остапа Вишню, і про поневіряння молодого Степана Олійника та про Олександра Ковіньку, до яких у Івана Михайловича, талановитого читця-гумориста, проявлялося особливо приязне ставлення, власне, як до своїх друзів, до талановитих колег.

І це від І. М. Дузя вдалося мені дізнатись чимало подробиць, пов'язаних із долею репресованого поета Панька Педи, якого професор називав своїм "двічі земляком", оскільки обидва були родом з Хмельниччини, а літераторами стали в Одесі. А ще професор, де і як тільки міг, збирав відомості про репресованих, замовчуваних або й просто забутих одеських літераторів: Івана Маловічка, Дмитра Надіїна, Андрія Портенка...

Значно тіснішою стала наша співпраця в 1978—1990 роках, коли Іван Михайлович був головою, а я — заступником голови правління Одеської обласної організації Спілки письменників України ("національною" Спілка почала іменуватися значно пізніше). То вже видались часи так званої "перебудови", часи певної політичної відлиги, і на моїх очах здійснювалася мрія професора Дузя — надати літературної форми й опублікувати всі ті матеріали, які він накопичував про репресованих письменників Одещини. І я знав, як наполегливо він домагався архівних матеріалів про них, особливо ж тих, що все ще осідали по архівах КДБ.

Й досі пригадую вечорові години в приміщенні Одеської організації Спілки, на Белінського, 5, коли ми залишалися наодинці й можна було спокійно поспілкуватися, обговорити подальші наміри та плани, обмінятися свіжою літературно-мистецькою інформацією.

Якось я звернув увагу Івана Михайловича на прикру тенденцію (про яку не раз говорив потім на зборах), що панувала в ті часи і в обласних, і в Київській республіканській письменницькій організаціях. Щойно письменник відходив у кращі світи, як про нього негайно забували — крім канонізованих класиків, ясна річ. Причому забували згадувати його ім'я на зборах, забували про існування його домашніх, неопублікованих і навіть не впорядкованих, архівів; не турбувалися про те, щоб

віднайти для нього хоч би трохи місця під час формування чергових чисел журналу, альманаху, колективного збірника; не дбали про публікацію спогадів...

"А мене це давно вражає, — зізнався Іван Михайлович. — Саме тому й готую до видання книжку про репресованих та забутих одеських літераторів. Саме тому й хочу, щоб у нас утвердилися Олійниківські читання, і не лише в межах області, а за всеукраїнського розвою".

До речі, можу засвідчити, що Іван Михайлович був просто-таки одержимим ідеєю проведення Олійниківських читань — і на вузівському, зокрема, в аудиторіях Південноукраїнського педагогічного університету ім. Ушинського та Національного університету ім. Мечникова, і на загальногромадських рівнях. І це професорові Дузю ми повинні завдячувати тим, що й читання ці, справді, переросли згодом у "Всеукраїнські Олійниківські дні на Одещині"; і що з'явилася премія ім. Степана Олійника (до слова, заслужено І. М. Дузь став одним із перших її лауреатів); і музей у Левадівці, де минало школярство сатирика, теж з'явився...

Саме тоді, працюючи в Спільці і буваючи на безлічі всіляких офіційних та напівофіційних заходах, я по-справжньому відкрив для себе Івана Дузя як блискучого, просто-таки унікального оратора. На жаль, в наштеле-комп'ютерний вік ми, в масі своїй, поступово втрачаємо й уміння, і критерії оцінки істинного, високого ораторського мистецтва. А шкода. Воно все ще відіграє величезну роль у формуванні свідомості людини, її соціального та політичного світогляду, в її ставленні до того чи іншого життєвого явища. Так ось, володіючи належним обсягом знань, чудово знаючись на психології тієї чи іншої — мистецької, студентської, робітничої чи селянської — аудиторії; талановито "граючи" на побутово-літературному гуморі і природному темпераменті, Дузь умів миттєво зорієнтуватися і визначитися в будь-якій публічно-діловій ситуації.

Траплялося кілька випадків, коли, з поважних причин, Іван Михайлович припізнювався на великі громадські зібрання. Однак це його не бентежило. Пробившись до мене і пошепки поцікавившись: "Яка ситуація? Про що йдеться і хто вже брав слово?" — він блискавично орієнтувався. Відтак, виступав з чудовою промовою, в якій було все: і глибинне розуміння явища, і бачення проблеми, й оцінка ситуації, і конкретні пропозиції...

Навіть якщо розпалювалася полеміка — а без неї на спілчанських зібраннях майже ніколи не обходилося — Іван Михайлович намагався залишатись максимально делікатним у виразах і стриманим у почуттях. Принаймні він ніколи не ображав гідності своїх опонентів, навіть якщо вони вперто, подеколи до нахабства, напрошувалися на це. Своїми палкими промовами, своїм почуттям гумору та акторським талантом (а в ньому, й справді, невмирущо "вмирав" актор!) Іван Михайлович умів максимально динамізувати будь-яку аудиторію, оживити будь-яке найрутинніше питання, яке в ній обговорювали, умиротворити найгарячіші голови...

Цікаво, що навіть неминучі в будь-якій промові узагальнюючі фрази він умів проказувати, по-своєму підносити їх слухачам так, що вони перетворювалися на мудре

бачення стану речей людиною досвідченою і широко зацікавленою. І це справляло належне враження. Втім, здебільшого він і справді глибинно зацікавлювався і допомагав своїм досвідом, своїм авторитетом.

Мені, скажімо, дуже імпонувало, що професор Дузь умів залишатися поза і понад письменницькими угрупованнями, які завжди формувалися за принципом: "Проти кого дружитимемо?!" та на засадах творчої заздрісності і суперницької неприязні. З одного боку, це робило його вразливим, оскільки, не пристаючи до жодної з письменницьких заздро-груп, він традиційно наживав собі зайвих ворогів, які діяли під гаслом: "Хто не знами, той проти нас!". З іншого ж, це дозволяло йому зберігати таку необхідну для кожного керівника свободу дії і прийняття рішень та оберігало від пліткарської заангажованості.

... Мені не доводилося чути, щоб він промовляв ці слова на людях, під час письменницьких зборів, але коли ми залишалися наодинці, щоб обговорити певні заходи по відзначенню ювілею чи роковин від дня смерті, або складали листи до видавництва чи редакції з проханням опублікувати щось із раніше неопублікованих творів померлих письменників, Іван Михайлович не забував проказувати: "Треба згадувати... Треба частіше згадувати про тих, що відійшли. То, може, й про нас колись люди згадають".

Він теж вражався тенденції, що запанувала була на початку 90-х, коли з різних літературних трибун наші, як я їх свого часу нарік, "літературні младотурки" починали вимагати, аби видавці і влада повикреслювали з літературних скрижалей мало не геть усіх: Тичину, Рильського, Бажана, Стельмаха, Гончара, С. Олійника, Загребельного... Бо, мовляв, усі вони слугували колишньому режимові. На відміну від них, професор Дузь був націлений на максимальне збереження всього нашого літературного надбання, незалежно від того, хто і як в ті чи інші часи, за тих чи інших обставин та світоглядних повітів, до надбання цього ставився і нині ставиться. Мені ж у цьому зв'язку завжди пригадувалися слова російського історика Карамзіна: "Хладный пепел мертвых не имеет заступников, кроме нашей совести"

Тож тепер, формуючи книжку спогадів про письменника, літературознавця та громадського діяча Івана Михайловича Дузя, ми, по суті, підтверджуємо мудрість його морально-етичних засад та життєвих уроків^[8].

ГОЛОСОМ РАЗБУЖЕННОЙ ТИШИНЫ

1

Появление каждой новой книги Елены Ананьевой — это событие, которое, независимо от рецензий и прочей общественной реакции на него, неминуемо останется замеченным и заметным, ибо в основе его — явление неординарное, профессионально самобытное, сотворенное из сплава классической поэзии, раскованной строфы влюбленного в историю и саму жизнь барда и... всевозможных мюзикхолльных интерпретаций.

В предисловии к одной из ее предыдущих книг — "Карнавалы судьбы" — я уже писал, что Елена принадлежит к тому миру искусства, который, зарождаясь на грани

поэзии и живописи, сотворяет особую атмосферу духовной возвышенности, завлекая на райские луга свои всех, кто все еще верит в святость таланта и творчества и в самодостаточную непогрешимость Творца; а еще она сотворяет атмосферу вечного праздника, сродни тому, что неумно царит, кого-то вознося, а кого-то душевно разувая и низвергая на Великой Мекке Отрешенных и Нераскаивающихся, то есть на Монмартре.

Сюжет поэмы "Точка тишины" можно очертить всего несколькими словами — это греховно-божественная любовь верховного бога Зевса и спартанской царицы Леды; да, да, еще одна, тепер уже самая современная трактовка мифической античной истории, но прочитанная, воспринятая и истолкованная человеком от искусства, поэтом, владеющим основательной искусствоведческой подготовкой, умеющим кодировать свое мировосприятие прозой, поэзией, живописными миниатюрами и музыкальной аранжировкой.

Но, прежде чем приступать к чтению этой поэмы, следует обратить внимание на аннотацию, или, может быть, точнее будет сказать, на своеобразную "психологическую установку восприятия", в которой говорится, что в данном случае мы имеем дело с "фантазиями по мотивам мифов Эллады" и что это — "авторская интерпретация, с песнями, одами, речитативом, танцами и играми; с показом слайдов известных художников, произведений живописи и скульптуры на экране, а также графических произведений художников современности на белых одеждах героев. Что перед нами собственно "новые фантастические герои — сплав древности с модерном".

Понимаю, что любой дотошный читатель тут же возразит и автору поэмы, и автору этих строк, что ведь в том виде, в каком он эту вещь сейчас воспринимает, то есть в обычном поэтическом сборнике, даже, несмотря на появление графических ликов некоторых героев, он не может видеть ни слайдов, ни белых одежд героев с графическими произведениями на них; ни любоваться "скульптурами на экране".

Да, возможности традиционного сборника поэзий в этом смысле ограничены, тем не менее, заданная поэтессой установка позволяет корректировать наше восприятие, поскольку окончательно автор реализует себя в данном произведении только тогда, когда оно будет возведено до совершенства современного мюзикла. Точно также, как, читая в поэтическом сборнике текст известной песни, мы почти подсознательно стараемся подгонять ее строчки и строфы под ритм и мелодику родственной ему музыки. Хотя нотной записи этой музыки в книге нет, а если бы и была, то, очевидно, девяносто процентов читателей вряд ли сумели бы воспользоваться ею, в виду своей нотной безграмотности.

Далеко не все, что поэтесса хотела высказать, закодировано текстом, многое и, я бы сказал, главное, следует "считывать" из подтекста; что же касается основной философской мысли, то лично я сформулировал бы ее так: "Кто сказал, что любить следует богов? Просто любить следует так, чтобы и любимый твой, и сама любовь казались божественными".

Вот почему спартанской царице Леде ее возлюбленный Тиндарей кажется более

прекрасным, величественным и божественным, нежели сам повелитель богов Зевс. И не страшно, что любовь, которую якобы должны спускать нам свыше Боги, так и не нисходит на нас с небес. На самом деле ничего в этом плане от небес ожидать не следует. Любовь нужно творить самим, причем здесь, на Земле, и по сугубо земным законам.

Ждала Леда любви с Тиндареем, Так просила спустить чувства свыше.

Видно боги ее не жалеют,

Отошли, гимн души не услышав...

...но, "что со всеми — то с нею случится опять. Что позволено Богам, от людей не отнять".

Наполнение древнего антично-эллинского сюжета новым смыслом, словно древнего сосуда — молодым играющим вином, прием не новый. Однако Елена Ананьева наполняет его вином собственной жизни, а, следовательно, собственной любви, собственных познаний и терзаний, собственного мировосприятия... Облачая все это реалиями наших дней — суровых, растерзанных прихотями религиозных и политических вождей, локальными войнами, и отзывающимися вселенской болью терактами.

Вот почему в сюжетно дополняющие поэму "Точка тишины" стихи "Здесь Спарта моя", "Сущность заветная", "Полночные этюды", "Убили поэта, или Горькие плоды", неожиданно, и в то же время совершенно уместно и психологически выверено, вторгаются то фрагменты из официальных сообщений: "11 февраля 2003 года. Из телевизионного репортажа: "США готовится к нанесению бомбового удара по Багдаду. В ответ на решение Джорджа Буша на объявление войны международному терроризму, по всей Германии прокатилась волна демонстраций протеста" (а в течение вот уже нескольких лет Елена Ананьева проживает в Германии, и то, что там происходит, касается ее непосредственно); то запись из дневника, с обращением к одесскому поэту и журналисту Анатолию Глушаку: "Некоторые его замечания и пожелания я не забыла. "Елена, пора за дело", — писал мне на выставке "За полчаса до весны", "И сумку приготовь, море заиндевело, как тысячи проводов", — цитировал поэтические строки молодого поэта Бориса Нечерды, с которым я тоже работала в газете. Вот и собрала сумку в дорогу... А еще написал: "Златокудрой Елене с пожеланиями быть первой Евой Европы". В этом одна из особенностей поэзии Елены Ананьевой, суть основного ее творческого метода и поэтического приема: круто замешивать чувственную лирику на автобиографическом восприятии событий, а локальные, казалось бы, почти бытовые сюжеты пропускать через трагизм глобальной нестабильности мира сего.

На первый взгляд, поэтесса слишком глобализирует переживания собственного лирического героя, но, если вдуматься... Разве постоянная подключенность каждого из нас к телевизионным, газетным, интернетовским и прочим источникам всемирной информационной нервной системы не превращает нас не только в наблюдателей, болельщиков и сострадателей, но, в какой-то степени, и в соучастников всего того, что

творится за окнами наших квартир, наших комнатушек-убежищ?

В том же стиле и духе поэтических фантазий на темы классических мифов выдержана и лирическая поэма, задуманная Еленой Ананьевой как рок-опера, "Богиня по имени Лето". Это очень важно: помнить, что в замысле мы имеем дело именно с рок-оперой, ибо, читая данную вещь, постоянно ловишь себя на мысли, что многие ее строчки трудно воспринимать в рамках канонической строфы; что не хватает музыкального ритма, некоего зрительного воспроизведения и соответствующих декораций; что какие-то фрагменты требуют особой музыкально-поэтической аранжировки и, если хотите, особого сценического эпатажа публики, предпосылки которого уже заложены поэтессой.

2

Хотя уже в течение многих лет Елена живет в Германии, куда она переехала, чтобы быть поближе к своей старшей дочери, в Одессе до сих пор помнят, как талантливо вела она, под эгидой городской администрации, конкурсные программы "Золотые мастера Одессы", с номинациями: "Мастера слова", "Мастера кисти", "Мастера сцены", превращающиеся в многолюдные презентации работ молодых авторов, а также в публикации лучших произведений в периодике, и даже в отдельные издания...

Она не порывает связей со своими давними друзьями, с творческой элитой Одессы, и даже там, "в дальнем зарубежье", активно включается в общественную жизнь, сотрудничая с одесситами, объединившимися в Общество Дерибаса, с их газетой "Дом Дерибаса"; и, что немаловажно, сумела издать несколько книг об одесских художниках и несколько сборников стихов.

Творчество одного из наиболее ярких и самобытных художников нашего времени Давида Беккера восходит к тем вершинам субъективного мировосприятия, к той степени чувственного воспроизведения замысла, его цветового и философско-образного решения, за которыми неминуемо предстают непознаваемая святость первотворца, озарение таинством причастия, интуитивные истоки истинного профессионализма.

Первая премия имени Альбрехта Дюрера, которую он получил в 1988 году, в ФРГ, за иллюстрацию средневекового эпоса Скандинавии, — всего лишь скромная дань таланту, утверждающемуся на скрижалях европейской цивилизации. Беккер не столько иллюстрировал эпос, сколько по-своему интерпретировал его, исходя из представлений XX века, дополняя образную систему древних сказателей фантазией и видением современного художника.

Все это, да еще глубинное знание творчества художника, и подтолкнуло искусствоведа и поэтессу Елену Ананьеву к созданию сборника своих поэтических эссе, комментариев, эпиграмм, посвященных творчеству Давида Беккера и навеянных теми или иными произведениями его, впечатлениями от выставок и всевозможных вернисажей.

И все же стихи эти ни в коей мере нельзя воспринимать лишь как поэтическое толкование произведений художника, точно также, как и представленные в сборнике

работы Д. Беккера грешно воспринимать лишь как иллюстрацию к поэтическому сборнику Елены Ананьевой. В данном случае эти два вида искусства, соединяясь и мудро, образно дополняя друг друга, порождают некий новый вид поэтически-художественного восприятия, сотворяющегося в ажурном плетении графики слова и карандаша, метафоры строфы и кисти.

Вот уже три десятилетия искусствовед Елена Ананьева, подобно вещей фее кисти и мольберта, является неизменным организатором многих художественных выставок и презентаций, устраиваемых не только в Одессе, но и далеко за ее пределами. Буквально одержимая идеей популяризации современной живописи, она сумела помочь многим и многим молодым талантливым художникам обрести своего ценителя, заставить заговорить о себе прессу, войти в круг истинных, отмеченных печатью неповторимости профессионалов.

Достаточно вспомнить в этой связи организованную Еленой, ее галереей "Вернисаж" и фондом культуры выставку произведений одесских художников в Москве в июле-августе 1991-го, за что получено благодарственное письмо от академика Дмитрия Лихачева; выставку на борту теплохода "Дмитрий Шостакович" и в культурном центре в Иерусалиме летом 1995-го; ее участие в акции "Художники и музыканты России — Украины" в Германии (Мюнхен), а также в Днях Украины в Мексике; а еще коллективные и персональные выставки Николая Вылкуна, Ольги Котляровой, Леонида Шилова, Василия Поникарова, Юрия Коваленко, Давида Беккера...

Получив диплом филолога в Одесском государственном университете им. Мечникова, Елена Ананьева увлекается занятиями в студии актера при Одесской киностудии (в которой занималась параллельно с университетом). Учитывая ее данные, Елена вполне могла бы стать прекрасной актрисой, что, собственно, ей и пророчили. И возможно, она, в самом деле, стала бы ею, если бы серьезно не увлеклась журналистикой.

Длительное время ее очерки, а также проблемные и искусствоведческие статьи и рецензии регулярно появлялись на страницах областных газет "Комсомольська іскра" и "Вечерняя Одесса", в штатах которых она работала; во многих других местных, республиканских и центральных изданиях той поры. И тогда же, в начале восьмидесятых, были опубликованы ее очерки в книге "Высота", подготовленной одесским издательством "Маяк", а также первые поэзии Елены Ананьевой.

Каждый, кто когда-либо присутствовал на вернисажах с ее участием, непременно обращал внимание на то, сколь умело, с выдумкой, со знанием теории искусства, артистизмом и известной долей юмора, представляла Елена и именитых, и пока еще совсем безвестных художников, для которых выставка их произведений превращалась в настоящее святилище надежды и веры в собственный талант, собственное предназначение. А еще... каждый вернисаж Елена наполняла не только небольшим искусствоведческим введением в творчество авторов выставки, но и... чтением стихов, в большинстве своем навеянных мотивами произведений любимых художников.

При этом всякий раз поэтесса стремилась проникнуть в таинство замысла творца; используя сугубо литературные приемы, помочь читателю взглянуть на окружающую реальность его, художника, глазами; освятить его мировосприятие...

Часто просим мы Бога, Забывая отдать Благодарности слово И судьбы благодать. Оторвать, как от ветки, Плод души расписной И открыть, если нужно, Клапан сил запасной.

В том, что сборник поэтических признаний художнику Давиду Беккеру появляется в серии "Золотые Мастера Одессы", тоже видится своя логика и своя высшая справедливость. Ведь когда Елена Ананьева — руководитель известной в Европе галереи "Вернисаж" — еще только задумывала эту серию, программный сборник ее "Мой вернисаж" (1999) появился в талантливом графическом воплощении именно этого художника.

Сборник имел несомненный успех, серия сразу же приобрела известность и популярность, а к творцу ее потянулись — с творческими и деловыми предложениями — многие одесские живописцы. Еще более укрепилась репутация "поэтического искусствоведа" Елены после появления ее второго сборника — "Одесский Монмартр Василия Поникарова" (1999). А затем творческое содружество двух творцов: известного, европейской славы графика и поэтически воспринимающего его работы и саму творческую судьбу искусствоведа — приобрело свое оригинальное образно-стилистическое выражение в виде сборника "Карнавалы судьбы", увидевшего свет в 2005 году.

Этот сборник уже нашел своих почитателей в широком кругу людей от искусства, и хочется верить, что в недалеком будущем мы сможем увидеть все три сборника под одной обложкой, что позволило бы читателям получить более полное и четкое представление и о цикле "Золотые Мастера Одессы", и о самих мастерах, а следовательно, о творчестве и подвижнической деятельности страстного пропагандиста плеяды одесских художников Елены Ананьевой — явлении интересном и самобытном.

3

Литературоведам хорошо известно, что существуют поэты, чьи произведения полнее всего познаются только тогда, когда есть возможность сопоставить, спроектировать их творческие литературные декларации на документальный экран их собственной жизни. Так вот, вся личная и творческая жизнь поэтессы Елены Ананьевой как раз и является примером такого мужественного сочетания черт характера самой поэтессы и многих ее героинь, надежды, творческие порывы и страдания которых прошли через благородную женскую душу их творца.

И не случайно авторское предисловие к поэме "Богиня по имени Лето" Елена Ананьева начинает в виде диалога с читателем. "Давайте, — провокационно предлагает она, — поставим вместо известных имен божеств в мифах обычные имена людей. наших с вами знакомых. Узнаете? Обычная картина..."

Поэтесса права, в основу всех мифов древности положено все то величественное и

низменное, что некогда сопровождало обожествленных людей и очеловеченных богов древности. Но разве тысячелетия, разделяющие наши поколения и поколения героев Софокла и Эврипида, что-либо изменили в сущности человеческих добродетелей и человеческих пороков?

Иное дело, что слегка изменился антураж наших грехов и благодеяний, изменилось восприятие мира... И все же поэтесса убелщена, что "главной движущей силой человечества по-прежнему остаются сила духа, сила любви и сила материнства". Понятно, что этот ряд можно продолжить и конкретизировать, скажем, "силой" зависти, ненависти, самопожертвования... Но вот в чем дело: какими бы богами или сколь божественными мы бы себя ни ощущали, настает время и, подобно Зевсу из поэмы Ананьевой "Богиня по имени Лето", мы спускаемся в поисках своей любви на грешную землю, чтобы встретить на ней свою Лето — "светлой ночи богиню".

Ну а дальше... Дальше все, как обычно: ночь любви была очень короткой, но все же она была; еще более короткими были дни любви, но они все же были! А ведь любовь тем и ценна, что быстротечна, и всякий кто хоть на одну ночь познал ее, всю оставшуюся жизнь должен считать себя неизлечимо счастливым.

А тем временем эта рок-поэма, как и некоторые другие произведения поэтессы, уже ждет своего режиссерского видения и своего сценического воплощения и, будем надеяться, в конце концов дождется.

Как вы уже заметили, в своей статье я умышленно не касался техники стихосложения, ритма и рифмы отдельных ее стихотворений. Впрочем, и так очевидно, что они вольные, не зацикленные, не закованные в литературоведческие каноны и постулаты. Кому-то подобная раскованность нравится, кому-то не очень...

Но каждый, кто внимательно и вдумчиво прочтет ее произведения, в конечном итоге согласится, что воспринимать все написанное Еленой Ананьевой следует с той же чувственно-вселенской сочувственностью, с каковой оно создавалось самой поэтессой.

ПОЭЗИЯ ХОЛСТА и кисти

Елена Ананьева принадлежит к тому миру искусства, который, зарождаясь на грани поэзии и живописи, сотворяет особую атмосферу духовной возвышенности, завлекая на райские луга всех, кто еще верит в святость творчества и самодостаточную непогрешимость Творца; атмосферу вечного праздника, сродни тому, что неумно царит, кого-то вознося, а кого-то душевно разоряя и низвергая, на Великой Мекке Нераскаявшихся — Монмартре.

Вот уже почти два десятилетия искусствовед Елена Ананьева, подобно вещей фее кисти и мольберта, является неизменным организатором многих художественных выставок и презентаций, устраиваемых не только в Одессе, но и далеко за ее пределами. Буквально одержимая идеей популяризации современной живописи, она сумела помочь многим и многим молодым, талантливым художникам обрести своего ценителя, заставить заговорить о себе прессу, войти в круг истинных, отмеченных печатью неповторимости профессионалов.

Достаточно вспомнить в этой связи организованную Еленой Ананьевой, её галереей "Вернисаж" и фондом культуры выставку произведений одесских художников в Москве в июле-августе 1991, за что получено было благодарственное письмо от академика Дмитрия Лихачева; выставку на борту теплохода "Дмитрий Шостакович" и в культурном центре в Иерусалиме летом 1995; участие в акции "Художники и музыканты России — Украины" в Германии (Мюнхен), а также в Днях Украины в Мексике; а еще коллективные и персональные выставки Николая Вылкуна, Ольги Котляровой, Виктора Чернова, Ларисы Матковской, Давида Беккера...

Получив диплом филолога в Одесском госуниверситете им. Мечникова, Елена Ананьева (Стахова-Калугина) предалась занятиям в студии актера при Одесской киностудии (в которой занималась параллельно с университетом) и, учитывая ее данные, вполне могла бы стать прекрасной актрисой, что, собственно, ей и пророчили.

Возможно, она, в самом деле, стала бы ею, если бы не увлеклась журналистикой, причем всерьез и надолго. В течение многих лет ее проблемные искусствоведческие статьи и рецензии регулярно появлялись на страницах областной газеты "Комсомольська іскра" и городской "Вечерней Одессы", в штатах которых она работала; во многих других местных, республиканских и центральных изданиях той поры. Тогда же, в начале восьмидесятых, были опубликованы ее очерки в книге "Высота" (изд. "Маяк", Одесса), а также первые поэзии Елены Ананьевой.

Каждый, кто когда-либо присутствовал на вернисажах с ее участием, непременно обращал внимание на то, сколь умело, с выдумкой, со знанием теории искусства, артистизмом и известной долей юмора, представляет Елена и именитых, и пока еще совсем неизвестных художников, для которых выставка их произведений превращалась в настоящее святилище надежды и веры в собственный талант, собственное предназначение. А еще... каждый вернисаж Елена наполняла не только небольшим искусствоведческим введением в творчество авторов выставки, но и... чтением собственных стихов, в большинстве своем навеянных мотивами произведений любимых художников.

При этом всякий раз поэтесса стремилась проникнуть в таинство замысла творца; используя сугубо литературные приемы, помочь читателю взглянуть на окружающую реальность его, художника, глазами; освятить его мировосприятие...

Опадают набрякшие яблоки

В перепуганную траву.

Отражает собор златоглавый Венчик розовый на снегу. И молиться не отомлиться, Не напиться святой воды, Только прошлое будет сниться Спасом праведным на крови...

Даже при первом, мимолетном, знакомстве со сборником поэзии Елены Ананьевой "Мой Вернисаж", становится ясно, что большинство опубликованных в нем произведений рассчитано на узкий круг друзей поэтессы, на тех, кто знаком с творчеством художников, оказавшихся то ли героями ее стихотворений, то ли адресатами посвящений, порой для которых и она становилась Музой.

И стоит ли удивляться, что восприятие многих из них представляется наиболее

образным, полным и контрастным лишь в соединении с восприятием полотен того или иного мастера кисти, со знанием его стиля, творческой биографии, особенностей направления, течения, школы и сонма учителей, в поле притяжения которых он работает и которые его вдохновляют. Именно такими предстают перед нами поэзии Елены Ананьевой — "С цветомузыкой Чюрлениса", "Марк Шагал — поднебесия странник", "Когда бы жизнь гончарным кругом..." и многие другие.

Следует учитывать и еще одну особенность этого сборника: отдельные произведения его представляют собой вернисажные экспромты, своеобразные эпиграммы и поэтические шутки — со всеми присущими этим жанрам условностями — как бы воскресающие нынче уже основательно призабытые салонные традиции "стихотворений для семейного альбома" времен Пушкина и Баратынского.

А ведь такие произведения всегда имели своих читателей и почитателей — как и довольно обширный круг творцов — и кто сказал, что изданная небольшим тиражом, сугубо личностная поэзия Елены Ананьевой, с ее авангардными и постмодернистскими тенденциями, со стремлением к фрагментарной растерзанности мира и ассоциативному, ирреалистическому восприятию художественных реалий — не может стать для многих чтящих творчество людей искусства своеобразным семейно-литературным альбомом? В котором каждый для себя, а кое-кто — и о себе, найдет что-то очень важное, эвристически неожиданное и возвышенное, что неминуемо зарождается из хиромантической поэтики холста и кисти^[9].

ИСПОВЕДЬ ПЕРЕД ВЕЧНОСТЬЮ

Поэзия Инги Фотинато-Сарло является совершенно естественным отражением ее творческого мировосприятия, ее видения себя в этом мире и мира — в себе; высшей и совершенной формой познания реального бытия через фантазии самопознания.

Уже первым сборником своих стихов "Казкарія", увидевшим свет в 1996 году, Инга дебютировала убедительно и ярко. В спор, десятилетиями длящийся в нашей стране, в которой миллионы людей все не могут решить для себя: следует ли знать два языка — украинский и русский или же один можно знать плохо, а другого не знать вообще, Инга вступает так, как должен вступать истинно интеллигентный высокообразованный человек.

Выпускница факультета романно-германской филологии, русскоязычная по происхождению и воспитанию, она не просто в совершенстве владеет украинским, русским и английским языками, но и свободно пишет на всех этих языках стихи и занимается переводами с языка на язык. А между этими занятиями усиленно изучает французский и испанский. Стоит ли удивляться после этого, что уже первый сборник ее состоял наполовину из стихов, написанных на русском и украинском, а целый раздел был составлен из переводов и перепевов из английской народной "детской" поэзии?!

Кстати, уже тогда, в произведениях первого своего сборника, Инга представала перед читателем как поэтесса, не просто познавшая, но и прекрасно чувствующая возрастную психологию, владеющая возрастными словарными запасами и образным

возрастным восприятием. Именно это позволяет ей одинаково уверенно чувствовать себя и в стихах для детей и юношества, и в стихах о детях, о юношеской чувственности. Весь этот опыт положительно сказался и на новой книге Инги Фотинато-Сарло "Путь к вечности".

Перед нами не столько книга, собственно, поэзий, сколько дневник лирической героини, составленный из облаченных в поэзию раздумий. Это и в самом деле своеобразный дневник мужественного человека, судьба которого обошлась с ним — как и с самой Ингой — довольно жестоко, ограничив его мир четырьмя стенами неподвижности, но который нашел в себе силы, вырываясь из собственного физического мирка, подвижнически познавать мир человечества и человечности. И почти каждое ее стихотворение — это исповедь мыслящего и душевно страждущего человека перед самим собой и перед вечностью и в то же время это послание, завет тем, к кому эта исповедь обращена:

...Куда потом уходят наши души?

Они спешат в бессмертии своем

Стать каплей в океане, частью суши, Травинкой малой, деревом, цветком...

С последним вздохом слабым не исчезну Воскресну я в обличии ином: Звездой стану в вышине небесной, Прохладным ветром, солнечным лучом.

Тропинкою лесной, древесной тенью, Началом нового земного дня...

Не предавайте лишь меня забвенью, Я не умру.. Вы помните меня!

Самодостаточность поэзии Инги не в горделивой замкнутости и отрешенности, а в постоянном общении с читателем мыслящим, читателем, знающим, что такое жизнь и какова истинная цена жизни, или по крайней мере пытающимся познать это. А посему и язык ее произведений — образный, философичный, исполненный внутреннего динамизма...

Она не приемлет творческой инфантильности, как не приемлет инфантильности гражданской. И призыв "не придавать забвению" касается не только ее самой как личности; нет, он должен восприниматься, как призыв не предавать забвению не только людей искусства, не только друзей и знаменитостей, но, главное, не предавать забвению высшие духовные ценности — любовь, веру, человечность, милосердие и сострадание. И в этом сущность новой книги, а следовательно, и новой встречи с нами Инги Фотинато-Сарло, в этом — оgranенная в злато поэзии суровая мудрость бытия.

ПЕСНИ КУБАНСКОЙ МАДОННЫ

Так уж испокон веков повелось, что высшим проявлением и самоутверждением всякой поэзии является... песня. Любимые народом песни вбирают в себя и мелодику человеческой речи, и музыку горных ручьёв, шепот осенней листвы и шелест трав, пенье солов'я и прощальный крик улетающего в теплые края журавлиного клина...

При этом происходит удивительная, парадоксальная вещь: стихи могут быть очень талантливыми, глубокими по своему содержанию и образности, но положить их на музыку любящего сердца и тоскующей души — невозможно! А случается наоборот: берешь известную, любимую публикой песню, вчитываешься в её текст и вдруг

открываешь для себя, что, на удивление, он очень простой, бесхитростный, и вроде бы ничего такого особенного в нем нет, а поди ж ты: песня живет десятки лет, ее исполняет уже третье-четвертое поколение, причем не только профессиональных певцов...

Именно таким парадоксальным явлением простоты стиха и нежности песни предстает перед нами искренняя, доверительная, из глубины женской души исходящая поэзия Таисии Куценко. Потомственная кубанская казачка, она родилась в станице Новомалороссийской Краснодарского края, населенной в основном выходцами из Украины, которую до революции официально именовали Малороссией, отсюда и название станицы. Отец ее, офицер Красной Армии, погиб в годы Второй мировой в одном из боев на Крымском полуострове. Ну а первые стихи Таисия начала слагать еще в восьмом классе. Это были по-детски наивные зарисовки с натуры, некое чувственное воспроизведение красоты окружающих равнин, восхищение пением птиц и многоцветьем трав. Однако о том, чтобы "учиться на поэтессу", она не помышляла, как, впрочем, и о том, чтобы стать профессиональной поэтессой-песенницей.

Сразу же после окончания школы она уехала в Краснодар и поступила на курсы радисток, то есть намеревалась получить профессию, которая в то время казалась современной и романтической. Однако вскоре, выйдя замуж, Таисия навсегда поселилась в Одессе. Здесь же она и продолжила получать образование. Ну а Кубань... В том то и дело, что, несмотря на всю влюбленность в Одессу, в этот, уже "свой родной" город, в который она действительно влюбилась со всей страстью истинной поэтессы и которому посвятила немало стихов и песен.. . Во многих произведениях её все же проступает ностальгическая тоска по Кубани, по местам ранней юности, по кубанским станичным традициям. Именно поэтому во время работы над предисловием к ее первому сборнику, я и посоветовал Таисии назвать его "Кубанская Мадонна" (по образу, наметившемуся в одном из стихотворений).

И следует сказать, что издание имело значительный успех как у читателей, так и в среде одесских композиторов и молодых исполнителей эстрадных песен. И еще: только так — "Кубанская Мадонна" — и называют теперь Таисию Куценко ее многочисленные почитатели и в Одессе, и в родных кубанских краях. Еще ярче вспыхнула ее популярность после выхода в свет сборников "Молитва", "Наедине с любовью" и "Песни любящего сердца".

Рецензируя одну из ее книг, рано ушедший из жизни одесский поэт Виктор Нарушевич писал: "В песнях, как и в стихах, Таисия Куценко выражает свою любовь ко всему живому на земле. Эта жизнеутверждающая струна является камертоном всего написанного. Она не обещает читателю больших поэтических открытий, но представляет поэзию женщины, умеющей жить, наблюдать, воспринимать и открывать вечные ценности человеческой жизни. В ее стихах и песнях присутствуют духовность, благородство, а также философское мышление. Талантливые произведения поэтессы — это манящее царство любви, в сочетании с реальностью суровых дней; она раскрывает в своих песнях и стихах красоту человеческих отношений с чутким миром природы.

Песни ее волнующие, нежные, животрепещущие, и поэтому пользуются популярностью".

Он прав. Поэзия Таисии Куценко проникнута особым лиризмом, юношеской мечтательностью и той удивительной нежностью, с которой она рисует пейзажи родного края. В её стихах есть все: грусть и восхищение, порывы любовной страсти и колдовская женская таинственность; умение прощать, как и умение расставаться, веря в еще более возвышенную встречу любящих сердец. Причем пишет она просто и доступно. Темы, казалось бы, давние, в сотнях вариаций раскрываемые множеством других авторов, однако в стихах Таисии от них словно бы исходит своеобразный фейерверк красочных чувственных оттенков, заставляя самые банальные сюжеты воспринимать в еще одной, своеобразной смысловой и чувственной трактовке,

А когда её поэзия еще и насыщается талантливой музыкой композитора, рождается золотой сплав той особой чувственной утонченности, которая способна надолго захватывать всякого, кто верит в высшую справедливость женской судьбы, в верность, преданность и всякие прочие святости человеческих отношений.

Сейчас в творческом активе Таисии Куценко более двухсот песен, подавляющее большинство из которых исполняется профессиональными вокалистами. В частности, ее песни мы слышим в репертуаре одесского дуэта "Доля", в составе заслуженных артисток Украины Ларисы Стадниченко и Татьяны Буркацкой, обладающих чудесными, мелодичными, почти божественно чистыми голосами. Исполняют их также артистка Одесского театра музыкальной комедии Лариса Борисенко и заслуженный артист Украины Александр Кузнецов; покоряют слушателей молодые певицы, лауреаты нескольких международных фестивалей Инга Радкова, Авелина Цеховалова и Нина Блохина. А кого может оставить равнодушным песня на слова Таисии Куценко "Веточка сирени" в исполнении замечательного тенора Олега Коваленко или таких певиц, как Виолетта Цебенко и Катерина Антонова?

Конечно же, этот успех был бы немислим без многолетнего творческого содружества поэтессы с известным, талантливым композитором Николаем Безугловым, который, возможно, наиболее тонко и глубинно проникает в истинный смысл и истинную мелодику поэзии Таисии Куценко. Не зря же она отзывается о нем, о его музыкальных находках, не только по доброму, но и с нежностью и почти с восхищением. Она справедливо считает, что с композитором ей очень повезло, ведь это благодаря их встрече и появились на свет такие песни, как "Одуванчики", "Бессмертник", "Облака любви", "Судьбы оковы", "Добрый день, Одесса", "Две камелии" и многие другие.

Несколько удачных песен, таких как "Мелодия ночи" и "Ночной поцелуй", созданы и в содружестве с композитором Олегом Полевым. Пятьдесят лучших песен, уже написанных композиторами на стихи Таисии, в этот сборник не включены, поскольку поэтесса мечтает напечатать их отдельной книгой, с нотами.

Что же касается её нового издания — "Костер любви осенней", которое мне выпало представлять на суд читателя, то оно состоит из многих новых стихов и песен; из того,

что легло на сердце в осенние вечера последних лет. И мне лишь остается пожелать, чтобы встреча с новым сборником поэтессы оказалась такой же трепетной и доверительной, как и все предыдущие^[10].

ВЕЛИКИМ ТАИНСТВОМ СЛОВА

Магия литературного слова... Она проявляется вместе с ощущением красоты окружающего мира, с желанием осознать себя личностью, способной воспринимать и отображать мир так, как, возможно, не воспринимал и не воспевал его никто другой. Это стремление почти каждого из нас — независимо от возраста и силы таланта — посвоему осмыслить такие высшие истины и священные понятия, как любовь и ненависть, вера и верность, честность, долг и честь.

В представлении многих, литература — самый доступный, лёгкий, массовый вид творчества, не требующий якобы ни особой профессиональной подготовки, ни тренировочных нагрузок, ни мастерских и значительных финансовых затрат, как этого требуется, например, в живописи, музыке, эстраде, хореографии. Казалось бы, в чём проблема? Вот бумага, вотручка, а что касается головы, то она всегда на плечах. И чем ты хуже, ну, если не Пушкина и Шевченко, то уж по крайней мере многих из тех, чьи книги уже лежат на полках магазинов?

И лишь со временем к такому литературному неопиту приходит понимание того, что поэзия — это далеко не всё то, что написано "в рифму". И что рождается она из высшего проявления таланта, подкрепленного высокой личной культурой, истинной образованностью, убедительным жизненным опытом. Точно так же, как проза — далеко не всё то подмеченное и услышанное, что вы пересказали прозой.

Решаясь посвящать свою жизнь искусству, — а искусство только тогда снисходит к мастеру, когда тот предаётся служению ему, как монах — своей вере и своему монастырю, — мы должны понимать, что это великая ответственность за свои мысли и своё слово перед гениальными предшественниками, перед своим народом, перед искусством как творческим проявлением нашей цивилизации. А потому готовиться к созданию каждого произведения, настраиваться на него следует, как на исповедь. Исходя не из жажды славы и мелочных амбиций, а из уверенности — или неуверенности! — в том, насколько профессионально вы готовы к литературной деятельности, все ли силы своего таланта, знаний, весь ли арсенал культуры вы мобилизовали, чтобы решаться представлять перед высшим судьей своим — читателем.

Замечу, что речь идёт именно о тех произведениях, которые вы решаетесь направлять в редакции газет и журналов, в издательства; выходить с ними на аудиторию, поскольку домашние черновики ваши, в принципе, на то и рассчитаны, чтобы терпеть все ваши ученические потуги, как терпят их, к примеру, тетрадки первоклашек.

* * *

Само собой разумеется, что произведения, которые вошли в настоящий альманах, в большинстве своём сугубо ученические. Тем не менее в первых опытах Тани Соколовой, Ольги Каменской, Тани Каминской уже улавливаются проблески

литературної одареності, уже чувається прирощена здатність авторів к особистому видінню оточуючого світа; помітні спроби відобразити його в своїх творах так, щоб відкрити і для читачів, для самих себе — і в цьому теж закладається один з парадоксів мистецтва! — то невидиме, мудре, таємниче, що і складає велику таємну природи, людського суспільства, земної життя.

Зовсім очевидно, що далеко не всі те, чий твір публікується в нинішньому альманасі, виберуть літературу справою своєї життя, присвятять їй найкращі свої роки. Однак нічого жахливого в цьому немає. Досвід багатьох поколінь переконує нас, що яким би видом діяльності ні займався людина, — то чи оволодів сімейною ремеслом, професією, бізнесом, залишаючись містянином; то чи став фермером, військовим, відправляючись в космічні подорожі чи захоплювався спортом — вміння зрозуміти мистецтво, знання найкращих його досягнень, здатність розвивати творче уявлення — ще нікому не заважали.

Навпаки, ці здатності завжди свідчували про високу духовну і моральну культуру людини. Ось чому це справа, за яку взялися викладачі Одеської гімназії № 5 Ганш Лариса Михайлівна і Алієва Валентина Анатоліївна, організовуючи і семінар юних літераторів, і видання цього альманаса, я вважаю справою священною.

І нехай всім вам — авторам альманаса і викладачам, керівникам семінара — завжди, на всьому вашому шляху світить приваблива зірка Великого таємства слова...

МЕЛОДІЇ "ПІВДЕННОЇ ЛІРИ"

"Південна ліра — 2005". Альманас. Твори молодих літераторів Одещини. Одеса, 2005

Цей альманас, дев'ятий номер якого я тримаю зараз у руках, уже має свою історію, тісно пов'язану з історією обласного конкурсу молодих літераторів "Південна ліра", що може відзначати свій десятилітній ювілей.

Мені особливо приємно говорити про це, тому що саме я був тією людиною, яка на початку 1996 року, перебуваючи на посаді голови правління Одеської обласної організації Національної спілки письменників України, запропонувала ідею цього конкурсу, як форму роботи з молодими літераторами, дала йому назву, виступила з ідеєю завершувати кожен рік "Південної ліри" випуском однойменного альманасу і презентувати його, разом із врученням дипломів лауреатам та дипломантам конкурсу, в Золотій залі Одеського літературного музею. І я ж таки впродовж кількох років був головним редактором альманасу та головою журі конкурсу

З літами всі дії конкурсу стали традицією, він перетворився на своєрідне літературне свято, на яке з'їжджалися літератори з усієї області, причому не лише учасники конкурсу та автори альманасу По суті, ці зібрання початківців переростали у своєрідні обласні семінари чи наради літераторів.

А з'явився цей задум не випадково. Так сталося, що до середини 90-х в області майже не залишилося реально, підкреслюю, реально діючих літстудій та об'єднань початкуючих авторів. І коли я кажу "реально", то маю на увазі студії, на чолі яких

стояли б професійні літератори чи хоча б досвідчені філологи, котрі б не просто збирали людей, аби прочитати одне одному вірші, але й аналізували їх творчість, налагоджували видання творів. Тепер ця діяльність поживилася, але в ті часи...

Ось тоді і з'явилася ідея оживити літературний процес запровадженням обласного конкурсу, а конкурсantів згуртувати навколо щорічного колективного збірника-альманаху. Цю ідею підтримало і правління обласної організації Спільки письменників, і, що дуже важливо, Управління у справах сім'ї та молоді Одеської облдержадміністрації в особі тодішнього його керівника Людмили Степанівни Акімової.

Напрочуд, з перших місяців свого існування конкурс набув великої популярності серед початківців, щороку в ньому брали участь по кілька сотень літераторів, причому важливо, що більшість учасників була невідомою читацькому загалу, а десятки авторів взагалі дебютували на сторінках альманаху "Південна ліра". Це саме з його шпальт починали свій шлях у літературу майбутні автори поетичних та прозових книжок, учасники зональних та республіканських нарад молодих літераторів і, нарешті, майбутні члени Національної спілки письменників України. Досить згадати, як потужно заявили про себе поети Наталя Палашевська, Ніна Кур'ята, Наталія Чамлай, Іван Гаврюк, поетеса і прозаїк Тетяна Шарнікова, Володимир Невмитий, зовсім юні, але по-справжньому обдаровані поетеси: з Фрунзівки — Ірина Корой та з Южного — Оксана Лукаш.

Ось і зараз Оксану Лукаш оголошено дипломанткою "Південної ліри — 2005" разом із десятикласницею одеської середньої школи № 90 Ганною Ребровою та літстудійкою з Роздільної Оленою Солоїд; а лауреатом конкурсу в номінації "Поезія" стала студентка філологічного факультету Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова Олександра Григор'єва. Що ж до номінації "проза та драматургія", то в ній лауреатом проголошено члена літстудії ім. В. Домріна з Іллічівська Неллю Невзорову, а дипломанткою стала теж іллічівка Ольга Ксенофонтowa.

Звичайно, не все в цьому альманасі по-справжньому довершене. Середній рівень поезії зріс, так само, як зріс він у всьому літературному потоці, тобто зараз важко відшукати одверто слабкі, літературно неграмотні твори. Інша річ, що поезію заповонив гладкопис, коли, прочитавши сотню віршів сотні поетів, важко віднайти хоча б одну строфу, один рядок, який би вразив вас своїм образом, незвичністю асоціативного мислення, своїм контрастним порівнянням. Іншими словами, важко віднайти бодай одну строфу, один поетичний рядок, які б одразу западали у душу, запам'ятовувалися.

Можливо, тому з такою надією вчитуєшся у філософські екзальтації одеситки Вероніки Діденко, однієї з небагатьох, чиї строфи примушують замислитися над трагічним кодом нашого буття:

Вы умерли?

Кажется так...

На желтых

потертых страницах Моих

дневников-оппозицій,
В сердцах томных дам бледнолицых,
Чужой отбивающих такт. Вы прокляты? Кем и за что?
Анафеме преданы в полночь...
Нужна ли вам
братская помощь,
Чтоб душу обманом наполнить
И жизнь переплавить в ничто?

Так вже повелося, що прози в потоці початківців мало, а прозаїків ще менше. На жаль, чимало наших початкуючих прозаїків так і не збагнуло, що писати прозою ще не означає писати прозу; чимало з них плутають і самі поняття, і структуру, манеру та засоби творення оповідання чи новели — із поняттями і засобами творення нарису, або й пересічної газетної замітки. А дехто, вихований не на класичній прозі, а на американських "телевідиках", ще й починає писати спримітизованою сценарною мовою їх героїв, забуваючи навіть про те, що репліка, мовлена героєм з екрану, в певній ситуації, в контексті розмови — це одне; а ця ж репліка, позбавлена атрибутики кіно і контексту спілкування — зовсім інше; що вона втрачає свій сенс.

Тим часом зауважу, що в прозових спробах Ганни Костенко "Перемога" та Ольги Ксенофонтової "Трамвай желаний" проглядаються зачинки образно-новелістичного мислення, спроби творити характери й одухотворювати процес особистісної самосвідомості. А це вже обладіює.

Отже, конкурс "Південна ліра" своє десятиліття відзначив. Сподіваюсь, що незабаром з'явиться і десятий номер альманаху "Південна ліра", приносячи з собою нові дебюти, нові сподівання та нові поривання творчих душ.

АНТОЛОГІЯ гумору

Від редакції газети "Одеські вісті — Одесские известия": Щойно в одеському видавництві "Астропринт" побачила світ своєрідна антологія "Здоровте з гумором живеться. Лауреати літературної премії імені Степана Олійника" (видання друге, перероблене і доповнене), завдяки якій маємо змогу ознайомитися з біографіями і творчістю усіх лауреатів цієї престижної літературної премії, починаючи від дня її заснування. Роздумами над цією книгою ділиться сьогодні відомий письменник Богдан Сушинський.

* * *

Український гумор... Зароджуючись із глибин фольклору, із національного побуту, із самої душі українського народу, він завжди являвся світові явищем талановитим, національно вивіреном і, безсумнівно, самобутнім. А яка плеяда мистецьких імен виплекана і возвеличена ним: Іван Котляревський, Семен Гулак-Артемівський, Степан Руданський, Остап Вишня, Степан Олійник, Володимир Іванович, Микита Годованець...

Так вже повелося, що присудження літературної премії імені С. Олійника ніколи не було справою вузького кола літераторів, актом суто мистецьким. Зародившись 1983 року разом із Всеукраїнськими Олійниківськими читаннями на Одещині, воно ось уже

понад двадцять років залишається дійством, яке поєднує в собі високу громадянськість мистецтва — із творчим залученням до нього широкої громадськості.

Відтак саме проголошення лауреатів, яке, як правило, відбувається в Одеському українському драматичному театрі ім. В. Василька, перетворюється на свято народного гумору, на хвилі якого, поряд із професійними літераторами, відтворюється творчий огляд самодіяльних літераторів-гумористів та кращих читців гуморесок Степана Олійника; здобутки всіх людей, які в той чи інший спосіб пропагують творчість видатного гумориста, його побратимів по перу, а, отже, й українську літературу, українське народно-мистецьке слово. Оте рідне слово рідної мови, про яке так правдиво й гостро мовиться в фейлетоні "Заявлення директору школи" одного з лауреатів — Анатолія Гарматюка з Вінниччини, герой якого просить звільнити його сина від вивчення української мови, бо...

...Хоть я з села, жена сельська нужди у ней не маєм, Зачем ця мова для синка, звиніть, не панімаєм.

Для поступлення в інститут?

Работи на заводі?

Вона йому ні там, ні тут не надобная съодні.

Язык англійський вчить синок —

цей може пригодиться,

не заключено, что прийде срок пошлють і за границу.

...Застой прошол. Ми сталі жить тепер демократічно.

Який язык дитині вчить, Батькам рішати лічно, Бо вибор нам слободний. К сему Іван Безродний.

Характерною рисою, що поєднує майже всі твори авторів, які увійшли до цієї збірки, є їх актуальність, злободенність явищ проблем, про які в них мовиться. І в цьому сенсі всі автори дотримуються тезису, обґрунтованого самим С. Олійником в його вірші "Сатирик рівен хліборобу", яким сатирикам-спадкоємцям заповідано було "усе лихе рубать на ниві, щоб люди всі були щасливі, щоб захистить від зла добро". Зазнайство, зневага до свого "коріння", до землі та верстата, до справи батьків; чиновницький волонтаризм, низький рівень громадянської свідомості та відсутність належної культури; мистецтво, породжене талантом, і псевдомистецтво навколomистецького люду.. — ось коло проблематики, що порушується в фейлетонах та оповідках і першого лауреата премії, творчого друга С. Олійника, одеського гумориста Володимира Івановича, і сатириків та гумористів Валентина Лагоди, Івана Сварника, Василя Кравчука, Петра Ребра, Віктора Дзюби, Анатолія Бортняка, Петра Осадчука...

Свого часу не лише французька, але й всеєвропейська критика відзначала, що академічне журі найпопулярнішої у Франції премії братів Гонкурів з року на рік примудряється обійти увагою митців справді талановитих і популярних, відзначаючи тих, хто не мав права виявлятися навіть у колі претендентів. Так ось, лауреатський збірник "Здоровте з гумором живеться", упорядниками якого стали донька класика Олеся Олійник та поет Володимир Гаранін, переконливо доводить, що серед

відзначених премією — імена справді відомих і народом нашим шанованих гумористів, а отже, відкритість, публічність обговорення кандидатур стає гарантією того, що серед лауреатів нема людей випадкових. Тим паче, що в цьому елітарному колі не лише гумористи в їх "чистому вигляді", але й ті, хто чимало зусиль доклав, аби пропагувати творчість С. Олійника, український гумор, національний фольклор.

І як у цьому контексті не згадати одного з засновників Олійниківських читань на Одещині та засновників премії, знаного літературознавця, автора літературознавчих розвідок "Українська сатира 20-х років", "Остап Вишня", "Степан Олійник", "Смішного слова Чародій" професора Івана Дузя, що представлений у збірнику статтями про репресованих комуністичним режимом письменників "Повернені імена" та "Серце, розірване наклепом"; чи російського поета-перекладача Валентина Корчагіна, в творчому доробку якого — переклади шести поетичних збірок С. Олійника? Або народного артиста України Андрія Сиви, що був одним із найталановитіших естрадних популяризаторів поета.

Проведення Днів українського гумору та Олійниківських читань на Одещині, видання книжок самого Олійника та книжок і публікацій в періодиці про нього, як і видання даного збірника, було б неможливим без підтримки, без спонсорської допомоги багатьох відомих — від керівництва, мистецтва та бізнесу — людей нашого краю. І дуже добре, що в збірнику виокремлено розділ, в якому подаються відомості про всіх тих, кого було нагороджено медаллю Громадського благодійного фонду Степана Олійника "За благодійну діяльність".

Тож єдине побажання творцям цієї книги — щоб перевидання її стало доброю культурно-видавничою традицією нашого письменства. Адже, поповнюючись новими іменами лауреатів та благодійників, ця збірка поступово перетвориться на справжній літопис, на довідник та хроніку сучасного українського гумору і вже цим прислужиться дослідникам майбутніх поколінь.

ЛІТОПИС КОЗАКІВ-ЧОРНОМОРЦІВ

Літопис Чорноморського козацького з'єднання
за 2003 рік. Одеса, 2006

Кожен, хто будь-коли намагався заглибитись в історію Українського козацтва, знає, як мало залишили наші предки літописів, хронік, подорожніх нотаток, взагалі будь-яких писемних документів, завдяки яким можна було б чітко відокремити суто легендарну історію козацтва від історії задокументованої. Тож як часто доводиться шкодувати, що предки наші були куди охочішими до шаблі та плуга, ніж до пера. Якщо народ сам лінується увічнювати власну історію в праведних та мудрих письменах, за нього це починають робити історики інших народів. Але тоді вже не доводиться нарікати, що роблять вони це, виходячи з власних уподобань і власного розуміння, підганяючи історію чужинців під свої власні національні інтереси, свою національну гідність.

Я кажу про це тому, що навіть такі високоосвічені гетьмани, як Б. Хмельницький та І. Виговський, які мали у своєму розпорядженні десятки освічених канцеляристів, не

подбали про те, щоб організувати написання літописів чи хоча б похідних хронік; навіть їм не спадало на думку відібрати кількох літературно обдарованих, кмітливих хлопців, випускників академії чи колегіумів і сказати: "Хлопці, без ваших шабел військо козацьке обійдеться, махати шаблями у нас, слава Богу, є кому. Ваша свята справа: каламар, перо, пергамент — і день при дневі записуйте все, що відбувається на полях битв, в Україні, в канцелярії. Які посли та парламентарі прибувають, і про що йдеться на переговорах".

Так само не подбав про творення хронік і жоден кошовий отаман Запорізької Січі. Майже всі відомі нам козацькі літописи творилися уже з часом і ґрунтувалися здебільшого на польських, німецьких, турецьких та інших джерелах; не дбали про них і повстанські гетьмани та отамани.

Можливо, у це зараз важко повірити, але минуть літа, і наші нащадки так само вивчатимуть процес "відродження Українського козацтва в незалежній Україні наприкінці XX — початку XXI століття". І передчуваю, скільки документів їм доведеться перечитати по різних архівах, якщо тільки ці документи різних козацтв (а їх уже десятки) справді потраплять до архівів. Адже мій досвід історика сучасного козацтва переконує, що в багатьох козацтвах не існує ні нормально налагодженої канцелярії, ні архіву; що отамани просто не передають папери, які були писані за їхнього отаманства, своїм наступникам.

Ось чому я з таким хвилюванням брав до рук укладений крайовим отаманом Чорноморського козацького з'єднання Володимиром Пуклічем "Літопис Чорноморського козацького з'єднання за 2003 рік". І нічого страшного в тому, що літопис за 2003 рік з'явився лише в середині 2006 року, головне, що він все ж таки з'явився, що отаман та інші старшини (офіцери) цього козацтва дбають про написання літопису, про те, щоб їх робота, їхні організаційні пошуки і старання, їх благодійна військово-виховна та спортивна діяльність знайшли своє відображення на сторінках уже не рукописного, а таки офіційно, у міській типографії виданого "Літопису".

Зрозуміло, що цей літопис має і суто прикладне значення. Адже, знайомлячись із ним, молоді козаки та претенденти на козацькі вуса мають змогу отримувати докладну інформацію про керівний склад козацтва, основні напрями його діяльності, провідні документи, якими козаки керуються під час своєї служби; відомості про ті організації — козацькі, освітянські, спортивні — з якими їх козацтво підтримує зв'язки. Здавалося б, перед нами невеличка стаття "Чорноморське козацьке з'єднання як складова частина Українського козацтва", але скільки вкрай необхідної інформації несе вона навіть для наших сучасників, не кажучи вже про нащадків.

"Чорноморське козацьке з'єднання (ЧКЗ) — читаємо в "Літописі", — має свій Статут, Почесну нагороду, прапор, хоругву і інші атрибути. Вищим органом ЧКЗ є Крайова військова козацька Рада, делегати якої збираються раз на рік, щоб заслухати звіт Крайового отамана, крайової канцелярії, дати накази на наступний термін або переобрати крайового отамана, суддю, скарбничого. Вищим органом Українського козацтва є Велика рада Українського козацтва, яка також збирається раз на рік, як

правило, на святкування Дня Українського козацтва (14 жовтня)... Крайовий отаман має право присвоювати козацькі військові звання осавула (підполковника) включно..."

Ця інформація вдало доповнюється переліком членів Крайової військової канцелярії ЧКЗ, списком отаманів різних підрозділів цього козацтва, з зазначенням їх козацько-військових звань; ілюстрованими переліком нагород сучасного Українського козацтва та кількома іншими документами, які одразу ж дають більш-менш повне уявлення про структуру та можливості цього козацтва.

І в давні часи, і в сучасному козацтві ставлення до участі в козацькому русі жінок — неоднозначне. Відомо, що на Запорізькій Січі жодна жінка не мала права з'являтися під страхом смерті; страті підлягав і козак, який наважився б допомогти якійсь українці, скажімо, перевдягненій, ступити на священно-безшлюбну територію Січі. Та водночас ми знаємо чимало прикладів того, як дружини городових козаків, істинні козачки, брали участь у боях і навіть приймали на себе командування, як це зробила сотничиха Завісна під час оборони міста-фортеці Буші. Але все це в минулому. А як ставляться до проблеми жіночого козацтва у ЧКЗ?

У "Літописі" подається "Положення про крайову жіночу козацьку громаду "Берегиня" Чорноморського козацького з'єднання", ухвалене спеціальним рішенням Ради крайової військової старшини ЧКЗ. З цього положення ми дізнаємося, що ця жіноча громада діє під егідою ЧКЗ, має статус міжнародної організації, а основною метою діяльності "Берегині" є "об'єднання українських жінок для відродження історичних, культурних, господарських, державотворчих, військово-спортивних традицій Українського козацтва... Підготовка та патріотичне виховання нового покоління в дусі українського козацького лицарства, української національної ідеї, відданості рідному українському народові та українській землі".

Окремий розділ "Літопису" присвячено проблемам екології, і він так і називається "Козаки і екологія". Виявляється, в структурі ЧКЗ було створено спеціальний Екологічний підрозділ, на чолі якого стояв полковник Сергій Гуцалюк. 6 червня 2003 року козацтвом та Державним управлінням екології і природних ресурсів в Одеській області було затверджено спільний план дій "Про охорону навколишнього природного середовища". Однією з перших акцій Екологічного підрозділу став рейд на незаконний скотомогильник в Комінтернівському районі, після якого діяльність його на законних підставах було припинено. Подібних природоохоронних акцій здійснено десятки. Лише впродовж 2003 року козаки організували 37 солідних рейдів, щоб припинити діяльність рибалок-браконьєрів, та інших людей, які недбайливо ставляться до природи.

До речі, повертаючись до проблеми жіноцтва в цьому козацтві, скажу: мене вразило, коли я дізнався, що писарем крайової канцелярії ЧКЗ (а посада писаря завжди прирівнювалася до посади начальника штабу) обіймає жінка (чого, мабуть, в жодному іншому українському козацтві нема). Цим писарем є булавний (тобто старший лейтенант) Українського козацтва Світлана Добжинська. І ще одне. Під егідою цього козацтва діє охоронно-детективне бюро "Гриф", засновником та керівником якого є сам крайовий отаман В. Пукліч. Природно, що це бюро дає змогу працевлаштовуватися

багатом козакам, а водночас забезпечує певну економічну незалежність козацтва.

Літописання в Чорноморському козацькому з'єднанні було започатковане в 2002 році. Зараз тут уже готується до виходу у світ "Літопис ЧКЗ за 2004 рік". Отже, ці козацькі хроніки вже стали традицією козацтва. Як стало традицією і видання спеціального збірника "Козацька держава", в якому публікуються краєзнавчі роботи юних істориків-школярів, що беруть участь у щорічному однойменному історичному конкурсі. Тобто, як бачимо, козацтво саме дбає про виховання своїх майбутніх літописців^[11].

ЖИТЕЙСКАЯ ИРОНИЯ ПРОЗЫ

Поэзия и проза Владимира Рывкина восходят к тем вершинам истинно одесского фольклора, за которым всяк творящий превращается в кумира ценителей изысканно-застольной словестности, умеющих так сказать за всю эту, извините, нашу с вами жизнь, что каждому становится понятно: это — таки да СКАЗАНО! Все четыре свои поэтических сборника он умудрился издать под одним и тем же глубокомысленно-философским названием "Что там — в Одессе...", что однако не помешало им стать заметным явлением и в поэзии как таковой, и явлениями самого Рывкина как известного барда, сотворца городского литературного плебса — своим почитателям.

Что же касается этого, первого сборника рассказов, притч, былей и прочих нерифмующихся, а потому и непоющих, жанров, то назван он так, как и должен быть назван сборник В. Рывкина: "Часы президента Рузвельта". Вот так вот! Чтобы всем, все и сразу.. Тем более — с подзаголовком "Проза нашей жизни", за которым и предстает она, эта самая, проза всей нашей...

Почти все произведения, собранные под обложкой этой книги, в свое время, хотя, может быть, и не всегда "вовремя", ошастливливали страницы одесских газет. Поэтому стоит ли удивляться, что многие из них зарождались из тех же истоков, на фоне которых происходили злободневные размышления всей нашей журналистики. Но даже в них автор остается верным своему принципу: видеть и познавать мир во всей его бесшабашной доброте и ироничной безалаберности, как способен видеть и познавать его лишь искушенный во всех вечных безвременьях этого города, безответственно влюбленный

в него одессит. И стиль его повествований такой же доверительнобезапелляционный, а потому до искренности правдивый, каковыгм он предстает... ну, хотя бы в байке "Что наша жизнь?"

"...Однажды, в командировке, не в лучшей гостинице, я завалился устало на кровать и, не раздеваясь, заснул. Когда под вечер проснулся и открыл глаза, то увидел перед собой пожилого и очень симпатичного кавказского человека. Он как-то тяжело вздохнул и сказал: "Сижу и думаю: "Райкин спит". Я тут же отпарировал: "Неужели вы думаете, что в такой захудалой гостинице может спать Райкин?" И он сказал "Сижу и думаю: "Неужели в такой паршивой гостинице Райкин спит?!"

Ну как, выслушав такой рассказ, через "а еще, как сейчас помню, был один случай..." и свои двадцать копеек не вставить?!

Владимир Рывкин принадлежит к тем бардам, чье поэтическое умоброжение формировалось еще в шестидесятые-семидесятые, под озарением славой таких маститых и гонимых кумиров-песенников как Высоцкий, Галич, Окуджава... За это время он успел сформировать свою, пусть не столь всесоюзно-обширную, как это удавалось корифеям гитарной молвы, но все же благородную и благодатную — к тому же, не следует забывать, одесскую! — аудиторию. Его уже давно приглашают, слушают и любят, а главное, поют. Так я вас спрашиваю: что еще нужно уважающему себя барду для полного пьедестального счастья?! Как оказалось — прозы... всей нашей жизни! Ну так вот она перед вами! Во всей своей неподражаемо-одесской обыденности. Пересказанная Владимиром Рыбкиным так, как можно пересказать ее только в кругу закоренелых друзей, за стаканом хорошего — еще того! — вина, под умудренный житейскими невероятностями разговор...

НІЖНА МУЗА ПОДІЛЛЯ

"Балта — ніжна муза Поділля" — такої назви набула збірка творів балтян та про Балту, яку підготували до друку члени Аркадійського літературного клубу, районну організацію якого очолює літератор і журналістка Таїсія Крисько. До збірки увійшли вірші, висловлювання і репродукції картин понад тридцяти авторів, чия доля в той чи інший спосіб пов'язана була з цим старовинним подільським містом. Серед них зустрічаємо й імена таких відомих літераторів, як Едуард Багрицький, який свого часу працював у місцевій газеті; Семен Цванг, Віктор Скоков, Михайло Гершкович, Андрій Рибак, Світлана Польська, Володимир Бондарчук та низка інших. При цьому чимало авторів живуть зараз далеко за межами Балти, проте не поривають з нею духовного і творчого зв'язку.

Автором вступного слова до збірки "Балта — ніжна муза Поділля", за назвою якого названо й увесь збірник, випала честь стати мені. Упорядниками ж виступили Таїсія Крисько та місцевий меценат Вадим Вінярський.

Завдяки творам, опублікованим у цій книжці, читач матиме змогу створити у своїй уяві опоетизований образ старовинної Балти, міста з давньою та дивовижною, ще до кінця не пізнаною історією. Для кожного балтянина вона стане своєрідною візитівкою рідного міста, тим духовним і творчим містком, який і надалі духовно єднатиме всіх балтян, де б, у яких краях та країнах вони не перебували зараз, — і з рідним містом, і поміж собою.

СВЯТИСТЮ КНИЖНОГО СЛОВА

Від редакції газети "Одеські вісті": "Зустріч друзів" — так називався урочистий ювілейний вечір, присвячений 30-річчю Одеського літературного музею (директор — заслужений працівник культури Тетяна Ліптуга), що відбувся 26 вересня в Золотій залі цього книжного храму.

Великій групі співробітників Літмузею були вручені почесні відзнаки, почесні грамоти та інші нагороди Міністерства культури і туризму України, Одеської облради, Одеської облдержадміністрації та Одеської міськради. Під час вечора було оголошено, що, з нагоди ювілею Літмузею та за великий особистий внесок у розвиток культури

нашого краю, Указом Президента України директора Літмузею Тетяну Ліптугу нагороджено орденом Княгині Ольги третього ступеня.

Подаємо нотатки нашого спеціального кореспондента з цього вечора.

* * *

Літературна слава Одеси... Вона формувалася упродовж століть, вбираючи в себе талант кількох поколінь митців, кожен з яких у той чи інший спосіб пов'язував своє творче життя із життям нашого міста і краю. Ось чому зараз співробітники Літмузею з такою увагою ставляться до всього, що поєднувало Одещину з іменами Івана Котляревського й Олександра Пушкіна, Івана Франка і Шолом-Алейхема, Михайла Коцюбинського й Івана Буніна, Лесі Українки та Адама Міцкевича; з творчістю багатьох сучасних літераторів кінця XX — початку XXI століть...

Тожу вишуканому буклеті, виданому з нагоди тридцятиліття музею, цілком справедливо мовиться: "Литературная Одесса — это не только имена писателей, биографически или творчески связанные с городом, но и художественный образ, обогативший мировую культуру. По прошествии двух с лишним веков с момента основания Одессы, можно утверждать: история этого города существует дважды — в реальности и в литературе. Отражением этой особенности города, своеобразным зеркалом Одессы является Одесский литературный музей".

Можна з упевненістю сказати, що музеєві й усім нам дуже пощастило з приміщенням, в якому розташовуються основні експозиції. Сам будинок, який свого часу належав графу Д. Гагаріну (пам'ятка архітектури середини XIX століття), безсумнівно, був і залишається однією з найкрасивіших і, я навіть сказав би, найаристократичніших споруд не лише нашого краю, але й усієї України.

Та коли в 1977-му році обласна і міська влади ухвалювали рішення про передачу "палацу Гагаріних" під музей, то виходили не лише з заманливої краси "вільної південної еkleктики" його архітектури, але й з того, що впродовж 1899—1904 років творча еліта міста вже збиралася тут на свої засідання Літературно-артистичного товариства, до якого входили письменники, актори, музиканти, художники та мистецтвознавці. Тому, як стверджують дослідники цієї історичної сторінки нашого міста, стіни Гагарінського палацу, а отже й стіни Літмузею, пам'ятають натхненні рядки поезій І. Буніна, заворожуючий голос славетної української актриси Марії Заньковецької, виступи корифеїв молодого українського театру П. Саксаганського, І. Карпенка-Карого, М. Старицького.

Не можна не згадати добрим словом й одного з засновників та першого директора Літмузею Микиту Бригіна, який чимало років присвятив створенню цього осередку культури, що й засвідчено було присвяченою йому меморіальною дошкою на фасаді даного закладу. До речі, символічно, що саме до ювілею музею побачила світ і дослідницька книжка Микити Бригіна "Время веры и больших надежд. (Некоторые даты к биографии К. Г. Паустовского)", упорядником якої стала донька дослідника Олена Бригіна.

Однаке до розмови про це видання ми ще повернемося в одному з наступних

номерів газети, а тим часом зауважу, що в наші дні Одеський літмузей має три філії: Музей О. Пушкіна та Музей К. Паустовського в Одесі, а також музей відомого українського гумориста С. Олійника, заснований у селі Левадівка Миколаївського району, — кожен із яких теж став своєрідним культурним та дослідно-просвітницьким центром. Чималий інтерес у відвідувачів музею викликає і музейний "Сад скульптур", започаткований в "Італійському дворикові" музею, в якому вже зараз нараховується десять скульптурних композицій, присвячених літературним героям та персонажам одеського фольклору, зокрема, "Пам'ятник невідомому читачеві", "Герой одеських анекдотів Рабинович", "Сашко-музикант", "Одесит Мішка", "Зелений фургон"...

Виступаючи під час ювілейного вечора перед гостями музею, його директор Тетяна Ліптуга наголосила на тому, що в наші дні Одеський літмузей — це справді значний науково-дослідницький, видавничий та культурний центр Одеси і Південної України. У ньому зберігається понад 65 тисяч експонатів, серед яких — рідкісні книжкові видання, рукописи, документи та особисті речі відомих письменників. Щороку музей та "Сад скульптур" відвідує понад 100 тисяч екскурсантів; співробітниками музею опубліковано сотні дослідницьких статей, видано десятки книжок, літературних календарів та іншої друкованої продукції, яка засвідчує, що, крім усього іншого, музей став ще й поважним літературознавчим центром. До того ж, він давно здобув популярність серед одеситів своїми презентаціями, літературними та художніми виставками, культурологічними лекціями, науковими конференціями, а ще — концертами класичної музики, яка в прекрасній Золотій залі старовинного палацу-музею сприймається з особливою проникливістю та глибинністю.

Ясна річ, для музею такого масштабу, як Одеський літературний, тридцять років — не вік. Але вже зараз очевидно, що він став невід'ємним атрибутом історії, культури та громадського буття нашої славетної Одеси, нашої літературної Мекки. Тож, вітаючи його талановитий і працелюбний колектив зі скромним ювілеєм, побажаймо йому й надалі залишатися на висоті свого творчого та громадського покликання.

...І знову ГУМОРІСТИ ЯРМАРКУЮТЬ!

Колектив авторів. Ярмарок сміху. Вибрані твори учасників конкурсу літераторів 2005—2008 років. Одеса: Астропринт, 2008.

Коли п'ять років тому редакція газети "Одеські вісті" вирішила до 96-ї річниці від дня народження Степана Олійника провести обласний літературний конкурс "Ярмарок сміху", ніхто й припустити не міг, що він стане традиційним, що десятки самодіяльних літераторів-гумористів потягнуться до нього, як до джерела натхнення, до реальної можливості заявити про себе, випробувати свої мистецькі сили, дебютувати на шпальтах обласної газети.

Ще впевненіше земляки визначного гумориста почали згуртовуватися навколо редакції і конкурсу, коли в 2005 році, з ініціативи газети та Громадського благодійного фонду імені С. Олійника, побачила світ збірка кращих творів учасників конкурсу, авторами якої стали також і літератори, твори яких з певних причин опубліковані в газеті не були. Й ось перед нами збірка, тепер уже вибраних творів, до якої увійшли і

твори минулорічних конкурсантів, і кращі віршовані та прозові гуморески, які публікувалися у попередніх випусках "Ярмарку сміху".

Знайомлячись із гуморесками та фейлетонами цієї збірки, слід, звичайно ж, пам'ятати, що йдеться про творчість самодіяльних літераторів, переважна більшість яких не має ні відповідної літературно-філологічної підготовки, ні професійно відточеного мистецького хисту, ані досвіду роботи над Словом. Тож зрозуміло, що далеко не все з запропонованого ними на конкурс, а відтак і до рецензованої збірки, — рівнозначне, не все літературно вивершене чи хоча б, як кажуть письменники, належно "виписане", тобто самовідредаговане, за словниками та літературними канонами вивірене.

І все ж таки з'явилося кілька літераторів, твори яких засвідчують, що в мистецтві вони люди невинуваті. Переймаючи все те краще, що ви брнувалося у сатирико-гумористичному набутку вітчизняної літератури, вони вдало поєднують фольклорну основу українського народного гумору, збагачуючи її проявами національного характеру та менталітету своїх героїв, прагненням осмислити сучасне буття народу в усіх його проявах, здобутках та недоречностях, і звичайно ж, прагненням, виходячи з творчих настанов С. Олійника, "захистити від зла добро".

Проведення щорічних всеукраїнських днів гумору на Одещині переконує, що, мабуть, найбільша вада багатьох сучасних українських гумористів полягає в тому, що вони рідко підносяться до філософського осмислення сучасного будення в усіх його соціально-економічних та політичних складнощах і варіаціях, рідко вдаються до витонченого, елітарного гумору ситуації, гумору фрази, а здебільшого намагаються заримувати вже відомі нам, банальні анекдоти, народні бувальщини та оповідки, задовольняючись при цьому ефектом фольклорної вторинності.

Причому дехто з гумористів настільки захоплюється цим, що нехтує святим обов'язком сатирика та гумориста — аналітично діагностувати соціально-економічний, моральний та духовний стан суспільства, повставати на захист найсвятішого, що є в людині — це її людяності, порядності, відповідальності перед собою, перед громадою, народом, історією.

І приємно, що більшість авторів "Ярмарку сміху" такою фольклорною та літературною вторинністю не зловживають. У кращих своїх творах вони намагаються відходити від переспіву давно розкритих, "заїжджених" тем, від прямого наслідування класикам, від набридлої сімейно-побутової банальщини (хоча, ясна річ, теми родинного співжиття існуватимуть у гумористичній літературі вічно), від дріб'язковості та вульгарного несмаку. Саме так, вульгарного несмаку, з його українсько-російсько-пересипським суржилом, з нецензурщиною, тематичною вульгарщиною та всіма іншими ознаками такого собі "жанру з підворотні", який, на жаль, все частіше заповнює й нашу естраду, й періодичні видання.

До слова, читачі, мабуть, звернули увагу, що і ця збірка, і добірки творів в "Одеських вістях", як і сама газета, — двомовні. Тож, формуючи цю збірку, ми виходили з того постулату, що не так вже й важливо, якою саме мовою, важливо — що і як, на

якому мистецькому рівні та з якою громадянською відповідальністю, ти пишеш.

І під цим кутом зору непогане враження справляють твори лауреатів "Ярмарку сміху" Володимира Вдовиченка, Наталії Палашевської, Миколи Гончарука, Миколи Калюжного, Віри Авдєєвої... У пошуках своєї теми та свого героя перебуває безсумнівно здібний літератор Василь Федоров, дві гуморески якого — "Однажды я вздумал писателем стать" та "Жарт" — можуть стати основою для своєрідного "навкололітературного" циклу. На кшталт циклу, який свого часу вимальовувався і в творчості С. Олійника. І хоча сам поет формально його не вибудував, готуючи до видання книжку вибраних творів (Степан Олійник. Вибрані твори. Одеса, 2001 та 2005 роки) я як упорядник, ідучи від логіки мистецького задуму, об'єднав їх, виокремлюючи в розділ з промовистою назвою "У мистецтві і поза ним". На мій погляд, щось подібне вимальовується і в задумі Василя Федорова.

Що ж стосується прозових гуморесок Наталії Шинкар "На правах ежедневной рекламы", "Происшествие с Петрыкиным", "Сладкие мечты" та інших, то написані вони настільки вдало, що здатні скласти репертуар гумористичної концертної програми чи самої авторки, чи будь-кого з відомих акторів. Манера її письма цілком дозволяє це: "Дворник Петрович в фуфайке и расстроенных чувствах вышел подметать двор дома № 35. Работа не спорилась, так как Петрович был без настроения и метлы. Состояние дворника резко улучшилось, когда во двор с огромным тазом в руках вышла Клавдия — девушка тщательно скрываемого возраста, необъятной души и фигуры..."

Своєрідною сюжетною та психологічною знахідкою відзначається гумореска Тетяни Шарникової на теми шкільного життя — "Метаморфозы". Шукають себе на педагогічно-виховній ниві Тетяна Шульдешова і Людмила Шиманська, які ще тільки пробують творчі сили у гуморі. Привертають увагу й поезії автора кількох книжок та лауреата кількох літературних конкурсів Віктора Мамонтова. Його віршовані фейлетони "Коли воду відключають", "Ратифікація", "Пільги", "Ту ж платівку грали" та інші відзначаються винятковою актуальністю. Треба мати достатньо таланту і мистецької мужності, щоб так рішуче втручатися у складні — політичні, мовні, соціальні та інші — проблеми нашого сьогодення. А таких поетів суворой і повчальної іронії у нас стає все більше. Про це свідчить хоча б психологічна замальовка Жанни Савицької "Торг":

Недорого за тысячу долларів Відлуння літ дитячих продається (Так, це воно, як сонечно з-за хмари, Несміливо у закутку сміється...) Переспіви над полем жайворині, За полем ліс в травневому розмаї, І запах полину в старезній скрині, А також річка й сині небокраї... Так, тысяча це зовсім небагато ...Хтось продає в селі батьківську хату.

Як уже мовилося, є в цій збірці учасників конкурсу "Ярмарок сміху" твори, написані на досить високому професійному рівні, є слабкіші, і навіть геть учнівські, але зрештою всі вони засвідчують, що народні сатирико-гумористичні традиції, на яких зростав і гартував своє перо наш визначний земляк Степан Олійник, продовжують жити, і що криниця істинно народного гумору невичерпна.

СИЛОЮ СЛОВА і духу

Нещодавно в Миколаївці, в приміщенні районної ради, відбулася презентація посмертного видання книжки віршів і прози місцевого літератора, фронтовика, багаторічного співробітника районної газети і керівника районного літоб'єднання "Степові світанки" Леоніда Чалюка "Сила духу". Упорядником цієї книжки стала теж колишня співробітниця цієї газети, нині редактор балтського видання "Ваш інтерес" Таїсія Крисько, а видана вона була за сприяння Благодійного фонду ім. С. Олійника (голова фонду Валерій Бойченко).

Як же рідко ми вживаємо це слово — "інтелігент"; як обережно вдаємося до нього, як до визначення людської, творчої і громадянської сутності тих, хто, незалежно від своєї освіти, місця роботи і ступеню провінційності свого містечка, чи навіть малесенького, ледь жевріючого посеред степового забуття села, зумів зберегти в собі аристократизм духу, високість поривань, мудру усвідомлюваність суті людського буття і народних традицій.

Піднятися над тривіальністю провінційного будення і наших постійних життєвих негараздів; повірити в силу свого покликання і пробудити цю віру в ближньому своєму; поглянути на віддалений від великих доріг, культурних центрів та всіляких благ цивілізації, але самою долею відведений тобі окраєць рідної землі не як на забуту богом і людьми глушину, а як на ще одне осердя національної історії, ще одну неопалиму купину національних традицій і своєрідного фольклору; на ще один феномен краси української природи, феномен мудрості та мужності українського етносу... — хіба ж не в цьому основа патріотизму та громадянської відданості кожного з нас; не в цьому глибинне коріння нашої національної гордості, а, отже... й інтелігентності?

Саме з такими думками "про високе і вічне", про долю і призначення провінційного за географією буття, але не провінційного за способом свого мислення та світосприйняття сільського інтелігента, я і залишав далеку степову Миколаївку по тому, як пройнявся поетичними творами автора збірки, вислухав десятки сповідальних спогадів журналістів, учителів, учнів селищної школи й учнів — у журналістиці та літературній творчості — самого Леоніда Чалюка.

Упродовж багатьох і багатьох років Леонід Чалюк писав вірші. Писав, не вважаючи себе ні генієм від рими, ні невизнаним класиком; не нарікаючи на долю "районного поета", і не заздючи тим із поетичної братії, хто виявився вдатнішим, якщо не в слові, то хоча б у друкові. За вірші він брався так само по-селянськи розважливо, мудро і віддано, як предки його бралися за чепіги плуга, чи руків'я коси посеред жнивного поля:

І знову в полі поміж злаків, на половіючому тлі, де-де цвітуть червоні маки, як голос крові

з-під землі.

А на обміжках —

білі бризки:

в росі ромашкові рої, мов вийшли сльози материнські там, де точилися бої...

Всі, хто бачив себе журналістом і поетом, всі, хто відчував душевний потяг до

мистецтва слова і потребував творчого кола однодумців: хто розраховував на редакторський олівець, літературну пораду чи хоча б на елементарне розуміння — спрагло тяглися до Леоніда Петровича. Так, він був для них і незмінним керівником районного літоб'єднання, і доброзичливим критиком, і місцевим метром; а головне, він був тією святою людиною, завдяки творчій незаздрісності якої десятки місцевих літераторів побачили свої імена в літературних добірках не лише районного "Червоного прапора", але й обласних газет.

Складніше було з публікаціями власних творів. Друкував їх мало, здебільшого відкладав на потім, у шухляду столу — нехай відлежаться, дозріють, виколосяться. Хто ж пожинає хліборобські лаври, не потримавши в долоні стиглого зерняти? Втім, про творчий архів свій теж не подбав, і чимало віршів, які увійшли до посмертної збірки, побачили світ тільки завдяки тому, що одна з колишніх літстудійок, Світлана Польська, зберегла підшивку щомісячних випусків літературних сторінок "Степового світанку".

Я навмисне уникаю традиційного рецензування цієї збірки. Якись рядки Леонідові Чалюку справді вдалися, якись лягли на папір, аби ще пізнати творчий біль авторського саморедагування... Зрештою, не в цьому суть. Сама поява цієї книжечки — не воля автора, а воля його учнів, друзів, колег і послідовників.

Скресала річка, в опівніччя стріляла кригою довкіл, а я з воєнного каліччя заліг на хірургічний стіл... Приходьте в ізголів'я, друзі.

Вберіть у серце мислі згас.

Для вас я тихо:

"Ой, у лузі..."

Не треба сліз —

це про запас...

І вони, вірні та віддані друзі, справді прийшли до узголів'я поета, інтелігента, патріота-фронтовика... Прийшли, щоб разом із букетом весняних квітів піднести йому таку жадану і вистраждану, першу і єдину, усе й усім життям писану збірку його власних віршів. І в цьому неперебутність і самої поетичної збірки Леоніда Чалюка "Сила духу", і щедрої людської пам'яті про митця^[12].

ПОЕЗІЯ, НАСТОЯНА НА ГУМОРІ

До своєї першої книжечки гуморесок та байок "Хвала ослові", що побачила світ 2003 року в одеському видавництві "Астропринт", Володимир Вдовиченко, вчитель із Саврані, йшов упродовж багатьох і багатьох років^[13], лише час від часу друкуючи свої байки та гуморески на шпальтах обласних і районних видань та ще подеколи — в солідних республіканських гумористичних журналах "Перець" і "Вус".

Чи міг би видати їх раніше? Не міг. І не тому, що не набралось б певної кількості творів чи забракло б переконливих публікацій у пресі, які спонукали б видавців до його першої книжки. Просто він не з тих, хто, зібравши купку своїх ніким нечитаних, нерецenzованих та нередагованих рукописів, кидається по спонсорах та видавцях. Його істинно народний гумор вимагає глибинної народної мудрості, один із канонів якої саме в тому і полягає, щоб на суд-осуд людський виносити тільки те, що літературним

словом твоїм образно осмислене; що не тільки вибродило, але й відстоялося та позбулося зайвої піни пустослів'я.

Його творчість зароджувалася з фольклору, вона й сама стала часточкою всенародного літературно-гумористичного творіння. Тому Вдовиченко знає: якщо вже виходити в люди і на люди, то треба мати з чим і знати... з чим. Ось чому в основі більшості його творів лежить не "народна байка-побрехенька", не кумедний випадок чи факт, а тип сучасного: владолюбця, консерватора, лжепатріота, філософствующого злодія ("Філософія злодія"), знахабнілого хабарника... І в кожному з цих психологічно вивірених портретів поет залишається межево правдивим, точним в образі і метафорі, сповненим гумору і водночас до суворості жорстоким:

Поету радісно,
що в нього
Є творча іскра —
дар від Бога.
У мене ж —
в іншому відрада:
Хай і від чорта тільки б влада! ("Говорить владолюбець").
Або:
Людей вбивали,
нищили культуру...
Одні робили це свідомо, інші здуру
І все ж у мене
за минулим ностальгія,
Бо, браття, чин високий мав тоді я.
("Одвергість консерватора")

Його "герої" засідають зараз у нашому парламенті, вони при високих керівних посадах; ми впізнаємо їх на екранах телевізорів, де вони вправляються та змагаються в демагогії, популізмі та байдужості до тих, перед ким ще вчора, в похмурі дні чергових виборів, так запобігали.

Ясна річ, далеко не все у творах Володимира Вдовиченка художньо вивершене, не все лягло на папір саме тоді, коли лягло й на душу, та все ж таки окремі його твори сприймаються як такі собі маленькі сатиричні шедеври, до яких, безсумнівно, належить і вірш "Філософія злодія", який хочеться читати й перечитувати, який вражає і точністю соціальних вимірів, і точністю словесних відтворень:

Колгоспи розпустить?
Дядькам всю землю?..
Не протія...
Ідею цю приємлю.

В колгоспах я навчився добре красти, то вже тепер не дам собі пропасти. Ну, чим я відрізняюся, скажіть, від вищої в суспільстві касті? Як і вона, люблю я добре жить...

Як і вона, я вмію добре... красти.

У своїх наріканнях наші публіцисти здебільшого закидають камінням людей з цієї так званої касты, яка зуміла "нахапати" і тепер висмоктує з села українського, з економіки держави, з самого народу не тільки сили та кошти, але й саму душу. Все це так. Але хтось мусить сказати правду і про такого собі "маленького чоловічка", який, обурюючись з приводу крутих "нових українців", і сам проймається філософією нехай і дрібного, — не рівня тим, що невідомо як і з якого дива за рік-два поставали українськими мільйонерами, — але все ж таки злодюжки. І в цьому одна з особливостей творчого підходу В. Вдовиченка як сатирика: він привчає нас не тільки пильно придивлятися до всіх тих, кого сатирики всіх поколінь нещадно шельмують, але й до самих себе, таких, якими ми насправді є; до всього того нищого і дріб'язкового, що примушує нас виправдовувати свої власні грішки великими гріхами інших.

Ще одна риса, яка приємно вражає мене, — Вдовиченко не зловживає суржилом, калькою, русизмами й одвертою бульварщиною. Що стосується русизмів та суржика, то тут він порушує сумну традицію, започатковану та культивовану багатьма й багатьма нашими маститими гумористами, бо ж згадаймо, як грішили цим Остап Вишня, Степан Олійник, Микита Годованець і ціле сонмище менш іменитих літераторів, які чи вже не здатні були творити джерельно рідною мовою, чи вважали, що писати треба так, "як говорить народ", або ж просто полегшували собі творче життя каліченням рідної мови. Отож на цьому тлі твори Володимира Вдовиченка, літнього вчителя з Саврані, вигідно вирізняються, доводячи, що в українській національній сатирі не обов'язково творити понівеченою "вульгарною україною" (не плутати з "вульгарною латиною").

Вже за першу свою збірку "Хвала слові" Володимир Вдовиченко удостоєний звання лауреата всеукраїнської літературної премії ім. С. Олійника; був він і лауреатом обласного конкурсу самодіяльних літераторів "Ярмарок сміху — 2005". Тож можна лише порадіти і за поета, і за його читачів, що в "Бібліотечці лауреатів премії імені Степана Олійника", за підтримки Благодійного фонду імені С. Олійника, підприємця Віктора Сивака та обласної організації Національної спілки письменників України, побачила світ друга книжка його поезій — "Відлуння серця", яка довела, що в літературі В. Вдовиченко людина не випадкова, і що майстерність його помітно зростає.

* * *

Поява поетичної збірки "Відлуння серця" ще раз засвідчила, що запровадження Одеською обласною організацією Національної спілки письменників України та Благодійним фондом ім. Степана Олійника "Бібліотечки" лауреатів премії імені видатного гумориста було актом своєчасним і творчо виправданим. Упродовж трьох десятиліть, які існує всеукраїнська літературна премія імені Степана Олійника та активно проводяться Дні сатири і гумору на Одещині, зокрема, в рідній "степановій" Левадівці, наш літературний процес збагатився низкою гумористичних книжок та плеядою нових літераторів, які поповнили лави українського сатирикону. Як бачимо, не загубилося серед цих неофітів від мистецтва й ім'я літератора з Саврані Володимира Вдовиченка.

Втім, з появою цього імені на літературному небосхилі пов'язана окрема історія. У

передмові до "лауреатського" збірника, редактор книжки Володимир Гаранін писав: "Так сталося, що протягом тривалого часу мережачи рядочки то ліричних, то сатиричних віршів, вряди-годи друкуючи їх на шпальтах газет, поет не спромігся видати жодної книжки". І так справді було, аж поки цей поважного віку чоловік (1929 року народження) не видав 2003 року свою першу гумористичну збілочку "Хвала ослові". Та оскільки цій книжці передували його публікації в солідних сатиричних журналах "Перець" і "ВУС", а також у республіканських та обласних газетах, то вже цієї, першої книжечки цілком вистачило, щоб В. Вдовиченку було присвоєне звання лауреата літературної премії ім. С. Олійника.

Що ж стосується другого за ліком збірника, виданого вже в "Бібліотечці", то він може слугувати авторові і своєрідним "вибраним" і "повним зібранням"; принаймні в ньому відтворено всі жанрові і тематичні пошуки автора, його творчі уподобання і прояви душевного неспокою. Розмірковуючи над цим у вірші "Моя поезія", поет звіряється своєму читачеві:

Вона настояна на травах

Із наших благодатних піль аби при всіх недугах-травмах в людей вгамовувався біль.
Вона настояна на мові, Що нам дали батьки й діди, щоб наша пісня, наше слово рубіном сяяли завжди.

Це з циклу "Стежками прожитого", в якому авторові болить і буремна історія його краю, і складні життєві дороги, якими довелося пройти його родині (цикл "На батьківським порозі", з віршами: "Родинне", "Материнське", "Мати", "Бабуся"), і та історична несправедливість, за якою рідна подільська земля — тепла, родюча і гостинна — зазнала стільки колгоспно-ідеологічної наруги і такої духовної руйнації. У цьому циклі, що складається з восьми присвячених власному родові психологічних екскурсів, досить образно, а головне, правдиво відображено історичне буття всього нашого народу.

А скільки роздумів викликає така собі сумна картинка з сучасного життя під назвою "Дощечка з назвою села"! Так, колись тут, у цій місцині, було село, воно століттями нуртувало життям, воно пережило чимало війн та всіляких лих. А тепер від нього, визнаного "неперспективним", залишилася лише табличка з назвою:

...Як видно із джерел архівних,

Оте село не так давно

вписали до неперспективних, тому й загинуло воно.

І дощечка ота, на схилі,

Із назвою села на ній —

це ніби хрест той на могилі...

Це ніби докір долі злій.

Люди старшого віку знають, що означало для кількох тисяч українських сіл потрапити до реєстру "неперспективних", а отже — приречених, з яких нерідко навіть добровільно-примусово виселяли.

З неменшим інтересом прочитуються і цикли: "Пригорща сміху — людям на втіху",

"Байки", "Мініатюри з натури". Кращі твори цих книжкових розділів засвідчують, що автор непогано володіє і лаконізмом афористичного письма, і таїнством класичної езопівської байки, і основами літературеної фольклористики. Герої його байок "Свиняча психологія", "Павук", "Справедливий кіт" та багатьох інших — критично, соціально угадувані; вони наші сучасники і діють у відповідності з нами ж таки виробленими принципами і стандартами. І якщо деякі з відтворених поетом сюжетів виявляються за давніми і про них уже писано й переписано — то претензії тут не стільки до автора, скільки до нас самих, нас усіх. Бо коли гуморист змушений констатувати:

З давнини відома мудреців наука: дорікати начальству небезпечна штука.

...То не його провина в тому, що ця банальна мудрість пронизує всю людську цивілізацію крізь усі віки її розвитку. І в таких випадках гуморист-сатирик завжди опиняється перед дилемою: писати про те, що вже не раз писано до нього, він начебто й не повинен, але ж не писати про те, що тріє життя мільйонам його сучасників — теж не має права. Тим паче, що навіть у найбанальніших за своїм сюжетом творах Володимир Вдовиченко намагається прийти до читача з власним мовно-гумористичним обрамленням, власним дотепом, власним поглядом на ситуацію, і головне, з максимальним творчим та соціальнополітичним осучасненням її.

А погодьтеся, що для сатирика це — неминуча умова актуальності, або й злободенності його творів, а отже, й передумова його популярності серед читачів^[14].

КНИЖНОЮ МУДРІСТЮ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Хто з пишучого люду не пам'ятає, якою панічною видавалася ситуація з книговидаванням у перші роки нашої державної незалежності. Пов'язано це було з тим, що державні книговидавництва такі, як "Маяк" в Одесі, "Таврія" в Симферополі, "Карпати" в Ужгороді... втратили державну підтримку і виявилися сам-на-сам із ринковою стихією. Проблема ускладнювалася ще й тим, що могутня книгорозповсюджувальна структура, якою була "Укркнига", котра мала свої філії в усіх обласних та районних центрах, теж, по суті, зникла. І сталося так, що навіть, коли вдавалося видавати якусь книжку, вона лишалася набутком регіонального читача, оскільки не існувало, та й досі не існує, централізованої системи книгорозповсюдження. Відтак, читач, який живе, скажімо, в Харкові, дуже погано уявляє собі, які книжки видаються в Одесі чи в Вінниці.

За радянських часів кожен письменник був "приписаний" до свого регіонального видавництва. Тобто одеський літератор мав право подавати свій рукопис лише до видавництва "Маяк", яке обслуговувало Одеську, Миколаївську, Кіровоградську та Вінницьку області; крім того, він мав право укласти угоди з республіканськими та всесоюзними видавництвами. Але не мав права пропонувати свої твори видавництву Дніпропетровська чи Харкова.

Тепер такого "закріпачення" письменника не існує, однак і видавництв, які видавали б твори письменників за свій, видавничий чи державний кошт, теж, власне, не існує. Тобто зараз кожен може видавати, що йому заманеться і де заманеться, але

тільки власним або спонсорським коштом.

Ще одна проблема — це кадри видавництва. Зараз правом видання книжок користуються сотні всіляких поліграфічних установ, аж до районних та відомчих типографій, але рідко яке з цих видавництв турбується про те, щоб у нього був штат професійних видавців-коректорів; літературних і технічних редакторів та редакторів з ілюстрацій.

Це призводить до того, що досить часто книги видаються в такому літературному стані, в якому вони з'явилися в видавництві у вигляді рукописів, тобто ніхто їх не читає, не редагує, не корегує і не рецензує. Хоча будь-яке поважаюче себе видавництво, яке турбується про свій імідж, повинне мати і своїх рецензентів, які внутрішніми рецензіями мають оцінювати художній, науковий чи публіцистичний рівень того чи іншого рукопису. Тому що принцип: "Плати гроші — і видавай хоч повне зібрання власного божевілля", який запанував зараз у більшості видавництв України, призводить до трагічних для вітчизняної культури наслідків. Наш книжковий ринок заповнили твори провінційних, районного розливу "класиків", у яких ні Пегас не ночував, ні олівець редактора жодного разу не гуляв.

Та все ж таки існують видавництва, які ставляться до свого покликання серйозно. Одним із них є "Друкарський дім". На книжковому ринку це приватне видавництво з'явилося недавно, лише в 2004 році, але вже зараз воно набуло репутації солідного підприємства, з надійною і стабільною поліграфічною базою, зі своїм стилем роботи і поліграфічним смаком, надійним у партнерстві з будь-яким замовником. А ґрунтується ця надійність передусім на досвіді таких співробітників, як редактор і коректор Лариса Іванівна Нарушевич. У поліграфії Лариса Іванівна працює вже понад двадцять років. Ази її пізнавала у солідному всеукраїнському видавництві "Маяк", потім певний час працювала у видавництві "Друк" та набувала практики у відомчому видавництві одного з одеських вузів і, нарешті, прийняла пропозицію засновників "Друкарського дому".

— Основна проблема будь-якого видавництва, — звертаюся до Лариси Іванівни, — це замовник, авторський колектив, що формується навколо нього. Для вашого колективу вона теж постає досить гостро?

— Започатковуючи "Друкарський дім", ми теж передусім націлені були на формування колективу авторів, на залучення стабільних замовників, але вже зараз видаємо понад триста книжок, альманахів, збірників та інших видів книжно-журнальної продукції на рік. Тобто проблеми, власне, не існує. Звичайно, ми не дозволяємо собі розслаблятися. За кожного автора треба воювати, але не переманюючи його в інших видавців, а пропонуючи такі реальні ціни, таке ставлення до нього і його рукопису, такий творчий підхід до художнього оформлення видання, таку якість і такі терміни виконання, які негайно б переконували автора чи замовника: "Оце і є моє видавництво! Шукати іншого видавця нема потреби".

Мені й самому доводилося бути автором "Друкарського дому", тож можу підтвердити, що так воно і є. Видавництво уміє формувати свій авторський колектив, працювати з ним, а головне, уміє "показати товар лицем". Ось і зараз у видавничому

портфелі — книжка Галини Могильницької "Україна — красень світ", яка може слугувати своєрідним посібником для вчителів та учнів шкіл і гімназій з народознавства. Приверне увагу читачів і літературознавче дослідження Ірини Ковальчук "Элленора — так называл ее Пушкин". Щойно з'явився друком альманах "Морія", видавцем-засновником якого стала громадська організація "Общинний дім єврейських знань "Морія" і який спеціалізується на публікаціях наукових і публіцистичних статей з єврейської історичної спадщини. А вже готується до друку черговий номер "Информационного вестника коллегии адвокатов". Таким чином, навколо видавництва "Друкарський дім" гуртуються представники різних культур, які пишуть різними мовами і мають різні національно-культурні та професійні уподобання.

Характерно, що до послуг його все частіше вдаються літератори, які живуть за межами Одеси. Ось і зараз у видавничій роботі збірка поезій знаної в нашому краї поетеси Галини Лисої з Татарбунар "Свеча". І це вже друга її книжка в цьому видавництві — нещодавно тут побачила світ гарно видана поетична "Доля". З'явилося серед авторів "Друкарському дому" й ім'я поета і прозаїка з Іллічівська Василя Павленка, автора виданих у "домі" книжок "Крем'яхи на дорозі" та "Бути людиною".

Якщо ми замислимося над тим: "А що формує нашу цивілізацію, на чому вона, як то кажуть, тримається", то неминуче відкриємо для себе, що ґрунтується вона передусім на тих знаннях, що закодовані у мільйонах книжок, виданих в усі віки і в усіх країнах. Саме в книжках закодовані наші знання, наша історія, наш світогляд, наше усвідомлення себе і Всесвіту. Ось чому до кожної людини, яка пов'язана з виданням і розповсюдженням книжки, ми повинні ставитися з особливою повагою і... особливою вимогливістю^[15].

МОВОЮ НАРОДНОГО гумору

Від редакції газети "Одеські вісті": 31 березня — 2 квітня на Одещині відбувалися Дні Степана Олійника та Свято українського гумору "Здоровіле з гумором живеться", в яких взяли участь письменники та артисти з Одеси, Києва, Івано-Франківська, інших міст і країв нашої Батьківщини. У святі взяла участь донька класика українського гумору Леся Степанівна Олійник.

* * *

Розпочалися святкові заходи з того, що в редакції "Одеських вістей" було вшановано переможців уже традиційного гумористичного конкурсу самодіяльних авторів "Ярмарок сміху". Ми вже повідомляли, що засновано було цей конкурс 2003 року, з ініціативи редакції газети і Громадського фонду ім. С. Олійника, очолюваного Валерієм Бойченком, й основною метою його стало — спонукати до творчого пошуку літературно та гумористично обдарованих земляків наших.

Так ось, переможцями "Ярмарку сміху — 2005", в якому взяли участь близько сорока літераторів з усіх куточків Одещини, стали прозаїк Тетяна Шарнікова з Арциза, поетеса Ганна Грозова з села Зоря Саратського району та поетеса Світлана Паршенкова з Одеси. Крім того, журі відзначило твори Ольги Дубовенко з Одеси, Василя Федорова з Котовська, Алли Снігур з Балтського району, Миколи Калюжного з

Ананьева, Арнольда Полторацького з Білгород-Дністровського району.

Вітаючи переможців конкурсу від імені редколегії "Одеських вістей", головний редактор Іван Ненов відзначив, що цей конкурс допоміг згуртувати навколо газети чимало талановитих самодіяльних літераторів, читачів і щирих друзів нашої обласної газети. Він повідомив, що кращі твори учасників цьогорічного конкурсу будуть зібрані під обкладинкою колективної збірки самодіяльних гумористів "Ярмарок сміху — 2005" і водночас проголосив відкриття конкурсу 2006 року.

Побажала подальших творчих успіхів лауреатам конкурсу та запросила всіх читачів газети до творчої співпраці і член журі конкурсу, перший заступник головного редактора "Одеських вістей" Тамара Проценко. А кандидат мистецтвознавства Леся Олійник з великою теплотою говорила про те, що творчість її батька, пам'ять про нього допомогли згуртувати справжню "Олійниківську родину", людей, які щороку прилучаються до проведення днів українського гумору на Одещині, пропагують творчість С. Олійника, віднаходять нові таланти серед літераторів-гумористів та читців гумористичних творів. І передусім вона відзначила Благодійний фонд ім. С. Олійника, очолюваний його незмінним керівником Валерієм Бойченком, та редакцію "Одеських вістей".

Твори Степана Олійника багато разів перекладалися на російську мову. Понад 150 його фейлетонів були опубліковані в найпопулярнішій за радянських часів московській газеті "Правда". У свою чергу С. Олійник і сам виступав як перекладач творів російських гумористів. Та й взагалі, він багато зробив для єднання та взаємозбагачення української і російської культур. Саме про цей аспект творчого внеску класика українського гумору й говорили присутні на зустрічі в редакції директор "Росзарубіжцентру" Міністерства закордонних справ Російської Федерації Людмила Чижова та начальник відділу театрального мистецтва Міністерства культури і туризму України Олена Воронько. Привітала своїх колег і журналістка та літераторка з Києва, лауреат премії ім. С. Олійника Віра Кульова.

Тогодня, 31 березня, в Одеському українському музично-драматичному театрі ім. В. Василька відбувся святковий вечір, присвячений пам'яті С. Олійника, на якому член президії правління Національної спілки письменників України Петро Осадчук вручив дипломи та нагрудні знаки цьогорічним лауреатам Всеукраїнської літературної премії ім. Степана Олійника, якими визнані письменник-гуморист з Києва Євген Колодійчук та (в галузі журналістики) одеський поет, співробітник редакції газети "Чорноморські новини" Станіслав Конак, який пропагує творчість С. Олійника на сторінках періодики.

Про дружбу між російським та українським народами і культурами говорив, звертаючись до учасників свята, Генеральний консул Російської Федерації в Одесі Фелікс Довженок, який вручив матеріальну допомогу групі письменників, ветеранів Великої Вітчизняної війни.

Так само традиційним став і обласний конкурс на краще виконання гумористичних творів, цьогорічних переможців якого проголошували відповідальний секретар Одеської обласної організації Національної спілки письменників України Володимир

Гаранін та голова Благодійного фонду ім. С. Олійника Валерій Бойченко. Переможці конкурсу взяли участь й у святковому концерті, де на сцені глядачі щиро вітали лауреатів міжнародних конкурсів Ларису Дедюх і Наталію Бучель, заслуженого артиста України Романа Іриньківа, лауреата конкурсу читців ім. А. Соби Ігоря Чепіля та артиста розмовного жанру Віталія Краснюка, поета-гуморста з Києва Василя Довжика.

Продемонстрували свою майстерність і лауреати обласного конкурсу самодіяльних читців-гумористів та самодіяльних колективів: самодіяльний театр "Балаганчик"; ансамбль танцю з села Бритовка Білгород-Дністровського району "Бессарабський сувенір"; вокальний гурт "Чорномор" Палацу культури Одеського припортового заводу, а також читці Олексій Лисак, Федір Радченко, Андрій Гавриленко, Галина Самсонова, Олеся Клинцова, Олексій Меховський.

Під час Днів українського гумору учасники їх мали змогу зустрітися зі студентами національного університету ім. 1.1. Мечникова та з земляками класика українського гумору у Балтському, де в селі Пасицели Степан Олійник народився, і в Миколаївському районах, де, в Левадівці, минали його дитячі роки, і де з успіхом діє музей його життя і творчості.

Цьогорічні свята ще раз підтвердили, що традиції українського народного гумору старанно оберігаються, що джерело його невмируще, і з кожним роком у нас стає все більше творчих послідовників Степана Олійника — самодіяльних і професійних літераторів-гумористів, майстрів художнього слова; створюються нові самодіяльні гумористичні театри, а в багатьох інших самодіяльних колективах утверджується майстерність сценічного гумору. Саме таке ставлення до мудрого народного слова і є найвищим проявом поваги до творчого доробку С. Олійника і найвищим виявом шани до пам'яті про нього^[16].

НА З'ЇЗД — ЯК НА СПОВІДЬ...

Інтерв'ю, яке було дане кореспондентові газети Спілки письменників України "Літературна Україна" напередодні чергового письменницького з'їзду.

* * *

Кореспондент газети "Літературна Україна": — Наближається значна подія в житті українських літераторів. З якими думками, Богдане Івановичу, ви йдете до письменницького з'їзду і що чекаєте від нього?

— Маніакальне прагнення певних сил будь-що розчленувати Південь України, нав'язування південним українцям ідеї новоросійської уособленості та винятковості, змусили мене звернутися до досить занедбаного, неопрацьованого в літературі історичного матеріалу Роман "Гяур", роботу над яким щойно завершив, простежує історію нашого краю від літописної киево-руської землі на Дунаї, так званого Острова Русів, до зародження на території сучасної Одещини ще задовго до Січі перших козацьких загонів. У ньому художньо розвивається одна з версій долі "невідомо куди зниклого", як вважає більшість учених, племені уличів, і відтворюються походи козаків під корогами Предслава Лянцкоронського та Остафія Дашкевича на Білгород і Очаків.

Де, за нашого "безпапір'я"^[17] та видавничого безгрошів'я, зможу видати цей роман

— не знаю. Але оце й собі тягнуся з ним на власну письменницьку Голгофу Бо до з'їзду письменник має приходити, як на сповідь перед самим собою, перед колегами, перед народом. І то не з текстами заяв і промов, а таки з рукописами.

Крім того, сподіваюсь, що на з'їзді нам вдасться переконати деяких наших літературних "младотурків", що зруйнування Спілки письменників (за всієї адміністративної гріховності її), якого вони так наполегливо домагаються, мало б для сьогоденної України такі ж наслідки, як свого часу зруйнування Січі. Досить згадати, які демократичні сили зародилися в її лоні, щоб погодитися, що моє образне перебільшення — не таке вже й перебільшення. Навпаки, нам слід серйозно замислитися над зміцненням економічних та юридичних засад Спілки. Її здатності до соціального захисту письменника.

За всієї трагічності ситуації з папером, хотілося б, щоб ми більше говорили не про сам папір, а про те, що на ньому друкуватимемо, коли папір усе ж таки (вірю) знайдуть. Бо може виявитися, що дарма шукали. А підстави для такої занепокоєності вже очевидні.

А ще прагну того, щоб з'їзд цей видався з'їздом інтелігентів, який би самою духовністю своєю закликав до відродження та єднання української національної інтелігенції. І не тільки творчо-філологічної, а й усього отого заочнодипломованого, затурканого побутом сільського та містечкового загалу різномасштабних фахівців, якому давно час жертвно "іти в народ", пам'ятаючи, що перебудовні злидні минулі, а аристократизм духу вічний.

Одразу ж після з'їзду пропоную роз'їхатися і по всій Україні закласти традиції міських та районних зібрань української інтелігенції^[18]. Не завадило б обрати і "предводителів" місцевого колгоспно-номенклатурного дворянства. А відтак створити всеукраїнську спілку інтелігентів. З чого, власне, і слід було починати рух за національне відродження України^[19].

під звуки пушкінської ЛПРИ

Що далі відходить від нас Олександр Пушкін в реальному часовому вимірі, то виразніше і величніше постає він не лише як поет, а, передусім, як Постать, як величина духовна, як всеросійське явлення істинно народного; за мовою, характером та національною психологією — істинно російського, і саме тому вселюдськи визнаного, генія. І від захоплення його лірикою чи прозою, від читацького проникнення у підтексти і філософські екзальтації його "Моцарта і Сальєрі" чи "Бориса Годунова"; від енциклопедичних екскурсів у дух і душу російського дворянства і всього російського народу "пушкінської епохи" — ми поступово переходимо до глибинного осмислення самої цієї воістину "пушкінської" епохи, впливів Пушкіна на формування російської мови і культури, на становлення російської нації і визначення національної самосвідомості багатьох і багатьох поколінь росіян. І раптом починаємо усвідомлювати, яким морально спрощеним, культурно збідненим та духовно невивершеним був би наш світ і наше суспільство і, звичайно ж, наше мистецтво, якби у нас не було Пушкіна, Шевченка, Байрона...

Саме про це я і говорив у своїй промові "Пушкін: велич через століття" біля пам'ятника великому поетові в Одесі на Приморському бульварі, під час традиційного вшанування 6 червня Дня пам'яті Пушкіна. Того дня перед численними шанувальниками таланту видатного російського поета виступили: відомий український поет, член Національної спілки письменників України Валентин Мороз; заслужена вчителька України, директор Одеського недільного Пушкінського ліцею Лідія Щербина; знана пушкіністка Наталія Островська, науковець Олександр Птащенко, а також громадська активістка Світлана Лукіна, яка прочитала твори Пушкіна.

Крім того, за давньою традицією свої вірші біля пам'ятника Пушкіну читали учні Пушкінського ліцею, члени Одеської секції Міжнародного товариства пушкіністів та літературних об'єднань, просто шанувальники творчості Пушкіна та початкуючі поети.

Завершуючи свою промову, я нагадав шанувальникам Пушкіна, що наступного року минає 170 років від дня загибелі поета, і що вже зараз нам слід замислитися над тим, як належно вшанувати пам'ять виданням його творів, збірника статей одеських пушкіністів і збірника творів сучасних одеських поетів, присвячених Пушкіну або тематично пов'язаних з його життям і творчістю^[20].

ЗАБОТА О ТВОРЧЕСТВЕ МОЛОДЫХ — ВЕЛЕНИЕ ВРЕМЕНИ

Бывают события, которые заставляют человека по-новому посмотреть на пройденный путь, заглянуть в глубь своей души, задуматься о своей судьбе и своем деле, о товарищах, о судьбе поколения, к которому ты принадлежишь. После появления в печати постановления ЦК КПСС "О работе с творческой молодежью", мне приходилось встречаться со многими молодыми писателями, художниками, композиторами, артистами. Трудно передать словами то осознание личной ответственности за свое дело в культуре, с которыми они отзывались об этом важном документе. Мы, представители молодого поколения художественной интеллигенции, воспринимаем его как яркое проявление заботы о творческом развитии и идейно-эстетическом воспитании молодых работников искусства. В то же время этот документ обязывает нас с еще большей принципиальностью, с полной отдачей дарования и таланта отнестись к своей творческой деятельности, своему долгу служить народу.

В последнее время в Украине стали ощутимыми сдвиги в работе с начинающими литераторами. К традиционным формам прибавились новые, отвечающие духу нашего времени. Деловитость и взаимопонимание чувствуются в контактах между Союзом писателей и комсомолом республики, регулярно созывающими в Киеве и в областях совещания и семинары молодых авторов. С пользой для дела прошло и республиканское совещание руководителей литературных объединений и студий.

Кстати, вопрос о литературных студиях при областных Союзах писателей заслуживает особого разговора. Пока еще их роль и авторитет недостаточно велик. По нашему мнению, в них нужно принимать не всех, кто желает попробовать свои силы в литературе, а лишь тех, кто уже зарекомендовал себя в первичных студиях — заводской или, к примеру, вузовской. Может быть, следует устраивать конкурсные

отборы наиболее одаренных. Тогда, при умелом руководстве со стороны профессиональных писателей, эти студии смогут стать подлинным резервом писательской организации.

Огромным событием для меня, как и для многих моих товарищей по перу, стало VI Всесоюзное совещание молодых литераторов, состоявшееся в Москве весной прошлого года. Оно послужило хорошим стимулом к установлению контактов между молодыми литераторами всех братских республик, а также с мастерами старших поколений. Вряд ли нужно доказывать значение подобных встреч, непосредственного общения для каждого литератора, особенно для молодого, а тем более — для живущего далеко от Москвы.

Правда, понятие "литературная среда" сейчас сильно изменилось. Давно исчезло бытовавшее в прошлом выражение "провинциальный писатель". Даже такое вроде бы безобидное определение, как "областной писатель", тоже постепенно вышло из употребления. Сам по себе факт этот весьма примечателен, он свидетельствует о том, что условия для плодотворного литературного труда и возможности публикации произведений никоим образом не зависят ныне от удаленности места жительства автора от столицы.

Для примера назову несколько молодых украинских прозаиков, еще давших недавно первые заметные шаги в литературе. Иван Григурко, автор романа "Канал", живет в Николаеве; Богдан Бойко, автор романа "Липовый цвет сорок первого...", — из Ивано-Франковской области; Сергей Носань, написавший повесть "Тропинка в зеленой ржи", — из знаменитой Каменки на Черкасчине. Все эти произведения вышли в Киеве, а затем "Канал" увидел свет на русском языке, роман Б. Бойко тоже переведен и будет издан в Москве, а повесть С. Носаня, еще не ставшего, к слову, членом Союза писателей, напечатана в "Знамени".

Мне кажется уместным сказать здесь добрые слова благодарности переводчикам, которые многое делают для публикации произведений молодых писателей из республик. Ты пишешь на своем родном языке, не задумываясь о том, что, если твоя книга будет достойна, ее переведут на русский язык и она сразу же выйдет в огромную читательскую аудиторию. Но, в принципе, такая перспектива есть у каждого. И это заставляет относиться к своей работе с удвоенной требовательностью.

Особенно важную работу с молодыми проводит издательство "Молодая гвардия". Большой популярностью у творческой молодежи и читателей пользуются серии "Юные герои", "Молодые писатели", альманах "Мы — молодые", а также журналы "Молодая гвардия" и "Юность". То же самое можно сказать об издательстве ЦК ЛКСМ Украины "Молодь" и журнале "Дніпро". К тому же, с возобновлением издания в Москве журнала "Литературная учеба", мы получаем возможность неустанно совершенствовать свое профессиональное мастерство. В наших повседневных литературных буднях мы как-то порой забываем, что сама по себе литература — это профессия, причем серьезная, требующая постоянной кропотливой учебы.

Когда писатели старшего поколения говорили о "литературном ремесле", они

имели в виду отнюдь не любительство, а доскональное владение секретами профессионального мастерства. На мой взгляд, каждое новое поколение творцов искусства запечатлевает на полотне человеческой культуры свое неповторимое видение мира, свое понимание и образное осмысление современной жизни народа. Вот почему во многих произведениях моих ровесников уже нашли талантливое, самобытное отражение духовный мир молодого современника, трудовая героика комсомольцев 70-х годов, темы патриотизма и интернационализма.

Однако мы не должны забывать, что сделанное нами еще далеко от реальных возможностей. Мы в большом долгу перед нашей современностью. И дело здесь вовсе не в том, что еще не обо всех стройках написаны книги, не о всех героях сказано. В нашей литературе все еще нет яркого, убедительного образа героя-современника, который бы по силе духа, характера, по своей деловой, идейной убежденности и жизненным принципам стал символом нашего поколения, как стал символом поколения 20-х годов Павка Корчагин.

Перед нами — сложные задачи, и решить их может только художник талантливый, патриот своей Родины, твердо стоящий на позициях реализма и народности. Стать таким, быть таким — это и есть наша главная цель.

Мои сверстники родились в первом послевоенном году. Сегодня им тридцать. Очевидно, называть 30-летнего человека молодым писателем вполне правомерно. Но невольно задумываешься иногда над тем, что Михаил Шолохов начал писать "Тихий Дон" в 23 года, что знаменитую "Гренаду" Михаил Светлов тоже написал в 23, а первую книгу трилогии "Знаменосцы" Олесь Гончар опубликовал, когда ему было 28 лет. Да, они были молодыми и, конечно, талантливыми, но не только. В свои молодые годы они были к тому же и зрелыми писателями. Мне кажется, что именно зрелости, высокой идейноэстетической зрелости не хватает сегодня многим из нас.

Ценность художественного произведения определяется тем, насколько глубоко удастся писателю проникнуть в сущность социальных явлений, раскрыть психологию человека и человеческих отношений, отразить в характере героя черты своего поколения. И успех здесь находится в прямой связи как с мастерством писателя, так и с его жизненным опытом.

У истоков творчества два родника: произведения писателей старших поколений, которые помогают нам овладеть мастерством, и наше собственное знание жизни общества, наше понимание его идеалов и проблем. Нужно откровенно признать: притоки из этих родников у нас, молодых писателей, далеко не одинаковы. Входя в литературу, мы действительно имеем в своем распоряжении прекрасные образцы искусства. А вот личный жизненный опыт часто не выходит за рамки треугольника: школа — вуз — литературная студия. Поэтому каждый из нас должен находить возможность самому становиться участником важных событий современности. Только при таких условиях можно понастоящему научиться познавать и исследовать жизненные явления.

Не секрет, что трудовая биография писателя зачастую определяет тематику,

проблемы и конфликты художественного произведения, биографию и профессию его героев. Истина эта не нова. Но, очевидно, каждый открывает ее для себя заново и по-своему. По собственному скромному опыту знаю: каждый из героев трех моих книг — будь то молодой совхозный рабочий или студент университета, воин Советской Армии или комсомольский работник — пришел как бы из моей собственной жизненной судьбы, хотя в книгах и нет ничего автобиографического.

Большую помощь в познании действительности оказывает нам Союз писателей республики, давая возможность бывать в длительных творческих командировках, знакомиться с жизнью новостроек страны и лучших предприятий, колхозов и совхозов. Я бы мог назвать не одну книгу моих ровесников, которая родилась в таких поездках.

В свое время журналистские заботы нередко приводили меня на строительство Татарбунарской оросительной системы, считавшейся в республике ударной комсомольской стройкой. Приходилось писать оперативные материалы, но уже тогда возникло желание более глубоко и основательно проникнуть в сущность происходящего здесь. Ведь на моих глазах формировался многонациональный трудовой отряд молодежи, в котором взгляды, характеры, судьбы отдельных людей соединялись и давали какой-то качественно новый сплав взглядов, характеров, судеб. Я наблюдал, как формировалось сознание тысяч людей, радость созидателей, видел стремительное преобразование жженой степи, вместе с которой изменялись психология земледельца, его представление о плодородии земли и его собственной власти над судьбой урожая.

В то же время меня интересовали, и по-человечески волновали, проблемы экологии, которые неминуемо просматривались за столь масштабным вторжением человека в давно сформированную, устоявшуюся экосистему Буджацкой степи. Вторжение, последствия которого еще не до конца спрогнозированы, изучены и осмыслены. Словом, очень многое из того, что мне удалось познать во время поездок по степи, легло потом в основу повести "Лето хлебных ложлей", которая была опубликована в журнале "Дніпро" и вышла отдельной книгой в издательстве "Молодь", а затем была переведена на русский язык в издательстве "Молодая гвардия".

Конечно же, не все из того, что дает писателю его знакомство с жизнью современников, удастся тут же воплотить в художественные образы. Но что-то обязательно остается, и это, порой не сразу разгаданное "что-то", может стать импульсом для создания художественного произведения. Недавно с группой украинских писателей я побывал на БАМе. Увиденное просится на бумагу, хочется написать о встречах с настоящими людьми, каких немало в этих далеких местах.

В то же время ловлю себя на мысли, что там, на БАМе, я не раз вспоминал о совсем другом человеке, мысленно беседовал с ним, сопоставлял его образ и поведение с тем, что видел на строительстве магистрали века. Уже много летя внимательно слежу за успехами руководителя молодежного кукурузоводческого коллектива колхоза имени Ленина Балтского района, Одесской области, ныне Героя Социалистического Труда Андрея Карповича Куцего. И привлекают меня как писателя не только его трудовые показатели, хотя это тоже очень важно, но и мудрость молодого человека, его умение

соединять народный опыт с новейшими достижениями агротехники, его непоказная интеллигентность и благородство. Именно в нем видится мне прототип современного крестьянина, человека на земле и от земли. Отразить этот образ в большом произведении, признаюсь, — моя мечта.

Мало что так окрыляет начинающего писателя, как доброе слово, своевременная поддержка, мудрый житейский совет литературного наставника. Настоящая творческая дружба связывает сегодня на Украине многих литераторов старшего и младшего поколений, и среди этих старших мастеров в первую очередь хочется назвать М. Бажана, О. Гончара, М. Стельмаха, В. Козаченко, П. Загребельного...

Не могу не сказать несколько слов и об известном украинском писателе В. Земляке, который на семинаре, в рамках VI Всесоюзного совещания молодых, был моим рецензентом — взыскательным критиком и доброжелательным советчиком. Жизненный опыт, мастерство ведущих писателей не только оказывают помощь молодым в их практической работе над произведениями, но и способствуют формированию их мировоззрения, художнических позиций.

Постановление ЦК КПСС "О работе с творческой молодежью" охватывает много аспектов идейно-эстетического и творческого роста, предусматривает совершенствование всей идейно-воспитательной работы с творческой интеллигенцией. Наш долг — молодых писателей, всей творческой молодежи — ответить на эту заботу еще большей взыскательностью к своему труду, новыми произведениями, достойными советского народа^[21].

В ОСНОВІ — ГАРТ І ДОСВІД митця

З рекомендації, яку я дав літераторові Володимирі

Єрьоменку — для вступу до Національної спілки

письменників України

* * *

Володимир Єрьоменко належить до тих письменників, котрі особистісно сформувався задовго до того, як узялися за перо. Відтак і герої його знаних в Україні та на російськомовних просторах романів "Восхождение в бездну" та "Gimagimis", повістей "Merde" і "Созвездие Близнецов", кількох новелістичних збірок, що попередньо пройшли жорстке випробування періодикою, — це люди, які знають ціну не лише мозолів і крові, але й життя та смерті, у їх найвищих, біблійно-філософських вимірах.

Хоча сюжетно проза Єрьоменка й неспішна, невибухова, а проте "підступно" життєва, тому що психологічно — від романтичних помислів до вбивчого побуту — вивірена, характерна; із тих, що здатні затягувати читача у свої по дієво-словесні тенета на всьому спектрі: від образності та макрообразу — аж до пізнавальних подробиць.

Не розпинатимуся з приводу літературних відзнак або читацького і критико-літературного визнання Володимира Єрьоменка — все це віднайдеться в його творчій біографії. Скажу так: дай Боже, щоб на обріях Національної спілки письменників

якогого більше з'являлося людей, які прийшли в літературу не тільки з дипломами Політехніки та Лігінституту імені Горького, а й з "університетами" ліквідаторачорнобильця і журналіста; з гартом моряка і знаного в Європі мандрівника та яхтсмена, тобто людей, які пізнали життя і які справді здатні, як кажуть у нас в Одесі — "так поговорить за життя, що это таки-да будет сказано...".

...І це в той час, коли більшість наших літературних неофітів проростають обіч Спілки на своїх блаженських літературних нивках — як шампінйони на асфальті, не дотягуючись корінцями ні до історії, ні до сьогоденної правди буття, ні до національної психології свого народу; і для яких першоосновою мистецького пізнання слугують не жорстокі життєві реалії, а недолугі інтернетно-телевізійні жуйки.

Словом, поступімося гонором, колеги: на порозі Спілки — письменник, якого ми самі давно мали б запросити до своїх лав^[22].

ЗВІТУЮТЬ АРКАДІЙЦІ

Від редакції "Одеських вістей": Ось уже впродовж чотирьох років на Одещині діє громадська літературна організація "Аркадійський літературний клуб", яку очолює відомий письменник, член Націо-

пальної спілки письменників України, віце-президент Української асоціації письменників Богдан Сушинський. Нещодавно в читальному залі Одеської обласної дитячої бібліотеки відбувся творчий звіт членів цього творчого об'єднання. Слово його керівнику...

* * *

Від самого задуму свого Аркадійський літературний клуб формувався як своєрідний літературно-мистецький салон, кожне засідання в якому було б пройняте високим мистецтвом, повагою до мистецьких традицій літературних попередників і сучасників; проявами істинної інтелігентності. За час існування свого клубу аркадійці видали альманах "Аркадійський клуб"; спільно з редакцією газети "Думська площа" та обласним Центром української культури проводиться щорічний літературний конкурс "Аркадійська осінь", кращі твори якого публікуються на сторінках газети; з'явилися книжки поезії та прози аркадійців Наталії Палашевської, Олега Дряміна, Олександра Айзенберга, Оксани Картельян, Тетяни Танасогло і Тетяни Шарнікової; активно діють філії в Колимському, Арцизькому, Тарутинському та Ізмаїльському районах, а також шкільна секція при Обласній дитячій бібліотеці. Спеціально для аркадійців та інших молодих літераторів я створив літературознавчу книгу "Бесіди біля літературного каміна: як стати письменником", яка перетворилася на своєрідний посібник для початкуючих літераторів. Спільно з Українською асоціацією письменників, Аркадійський літературний клуб виступив засновником премії ім. І. Буніна та Аркадійської літературної премії.

Ось і під час нещодавнього річного засідання я як президент клубу і віце-президент Української асоціації письменників вручив диплом лауреата Всеукраїнської премії ім. І. Буніна поету, члену Національної спілки письменників України Олегу Дрямину за книгу віршів "Родники и струны". Водночас аркадійці привітали свого колегу з

п'ятдесятиріччям від дня народження.

Рішенням правління клубу, яке водночас є і журі Аркадійської літературної премії, лауреатами цієї премії 2006 року стали: автор кількох книжок поезії та прози Віктор Мамонтов — за цикл опублікованих в періодиці та колективних збірках гумористичних віршів, а також поетеса Світлана Травнева — за збірку поезій "Місяць Пречистої Діви" (Вінниця, 2006) та за добірку віршів в одеській міській газеті "Думська площа".

Впродовж року (починаючи з осені 2005-го) на шпальтах "Думської площі" публікувалися кращі твори з тих, що були надіслані на конкурс "Аркадійська осінь". Переможницею цього річного конкурсу, а отже, й лауреатом конкурсу "Аркадійська осінь — 2006", стала відома поетеса, авторка двох поетичних книжок, член Національної спілки письменників України Наталія Палашевська. Грамотою була відзначена участь у конкурсі початкуючого поета, учня Одеської середньої школи № 52 Михайла Грозового, який працює в дитячій секції Аркадійського літературного клубу, очолюваній завідувачкою бібліографічного відділу Обласної дитячої бібліотеки Людмилою Черніковою.

На засіданні клубу відбулися творчі звіти організацій аркадійців Котовського району — керівник Людмила Шиманська; Колимського — Наталія Палашевська; Арцизького (письмовий звіт) — Тетяна Шарнікова; дитячої секції, яка діє при обласній дитячій бібліотеці — Людмила Чернікова. Відзначалося, що й ці філії, а також районні організації Ізмаїльського і Таругинського районів беруть активну участь в культурно-мистецькому житті своїх регіонів, видають авторські книжки та колективні збірки, пишуть пісні, беруть участь у проведенні фольклорних заходів та в художній самодіяльності.

Традиційними стали й зустрічі аркадійців з учнівською молоддю в читальному залі обласної дитячої бібліотеки, чому дуже сприяє колектив бібліотеки на чолі з директором Тетяною Андріївною Палій. Дієво допомагає в організації роботи клубу з творчою молоддю області головний спеціаліст відділу культосвітньої роботи та народної творчості управління культури і туризму облдержадміністрації Галина Анатоліївна Загребенюк, яку, вшановуючи її внесок у цю справу, аркадійці обрали віце-президентом свого клубу. На засіданні було оголошено про розгортання літературного конкурсу "Аркадійська осінь — 2007", підсумки якого буде підбито у жовтні наступного року.

Це засідання, а також творчі звіти філій, засвідчили, що Аркадійський літературний клуб визначив своє місце і свою роль у творчому та громадському житті області, став їх невід'ємним атрибутом^[23].

НАРОДНА АРТИСТКА ОДЕСИ

Існують люди, без яких просто важко уявити сьогочасне культурне життя нашого міста, його мистецьке буття та громадянську сутність. Саме до них і належить відома громадська діячка краю, самодіяльна акторка, талановитий популяризатор вітчизняної та зарубіжної поезії Світлана Лукіна.

Так вже повелося, що поява цієї тендітної, вродливої жінки якось одразу змінює весь сценарій, усю ритуальну сталість будь-якого заходу, розбиваючи їх на "до" і "після"

виступу Світлани Лукіної. І відбувається це тому, що, якою б суворою не видавалася проза того чи іншого офіційного заходу, з появою Світлани Павлівни, в ньому обов'язково з'являється подих лірики, подих високої, патріотично наснаженої поезії Расула Гамзатова, Івана Рядченка, Ізмаїла Гордона, Григорія Карєва, Мурата Базоева...

Читає Лукіна блискуче, але справа не лише у вдало дібраних віршах та декламаторських здібностях виконавиці. Світлана ще й талановитий оратор. Вона вміє публіцистично осмислювати поетичні образи, тематично та композиційно поєднувати їх, підсилюючи один одним. Кожен її виступ — це своєрідний поетичний театр одного актора, багатьох авторів і провідної, дуже важливої для емоційного визначення свята, для виховного впливу на слухачів, незалежно від їхнього віку та статусу, тематики — історичної пам'яті, військово-патріотичного виховання, любові до Батьківщини та природи свого краю, вічної святості гуманістичних засад суспільства і невмирущості любові.

Світлана вміє вплітати мудру образність поезії у суворе будення, подавати історичні події і факти через повчальність життєвих прикладів історичних осіб та сучасників. У її арсеналі — сотні зустрічей з цікавими людьми, творчими, учнівськими та ветеранськими колективами; десятки незвичних доль і величезне зібрання листів, майже в кожному з яких слухачі та шанувальники таланту діляться власними життєписами, оповідають про долі рідних і знайомих, однополчан та однокурсників.

Мені щастило слухати її виступи на багатьох акціях обласної Ради миру, серед активістів якої Світлана перебуває ось вже понад три десятиліття; на літературних зустрічах та вечорах пам'яті, на всіляких урочистостях у Спілці письменників, Будинку вчених, Будинку офіцерів, Будинку медичних працівників та в багатьох інших залах і закладах. Я вже писав про те, яким зворушливим був, скажімо, "виступ народної артистки Одеси", як свого часу я назвав цього талановитого читця-декламатора, під час відкриття пам'ятника загиблим землякам та меморіального парку Перемоги у приміському селі Котівка Біляївського району.

Якщо підходити суто формально, то Світлані Павлівні судилося пройти життям в іпостасі класичного технаря. Подумайте самі: школу закінчила з золотою медаллю, з явною схильністю до точних та природничих наук. Диплом про вищу освіту отримувала в Одеському політехнічному, за фахом "інженер, хімік-технолог". Тривалий час працювала на хімікофармакологічному заводі...

Та це лише одна стежа її життєвого шляху, проте існувала й інша. Народилася Світлана в родині військовослужбовця, в якій обоє батьків були учасниками Великої Вітчизняної війни, і в якій завжди панував культ військового патріотизму, культ пам'яті, культ міжнаціонального єднання і героїчного минулого. А що мати її, Віра Іванівна, впродовж багатьох років була солісткою художньої самодіяльності окружного Будинку офіцерів, то й дитинство і юність Світлани минали в атмосфері творчості, в любові до пісні та поезії, в активному прилученні до шкільної і студентської самодіяльності, у плідній громадській роботі...

Саме це захоплення й привело її з часом до співпраці з обласною Радою миру, до

творчої дружби з багатьма одеськими літераторами, до створення власних авторських програм за творчістю Чингіза Айтматова, Тараса Шевченка, Муси Джаліля та кількох одеських поетів, з якими не раз виступала не лише в слухацьких аудиторіях, але й на радіо і телебаченні. Саме за пропаганду творчості провідних вітчизняних літераторів, Світлану Павлівну, однією з перших, було відзначено обласною літературною премією імені Івана Рядченка, а за внесок у патріотичне виховання молоді — пам'ятною медаллю з нагоди 60-річчя визволення Одеси від німецько-фашистських загарбників.

"Адміністрація Ялтинської загальноосвітньої школи № 6 висловлює подяку і вдячність Лукіній Світлані Павлівні, лауреату премії ім. Івана Рядченка, члену Одеської обласної Ради миру, за велику роботу з учнями школи по формуванню активної громадянської позиції та патріотичному вихованню. Бесіди Світлани Павлівни відповідають віковим особливостям дітей, емоційні та змістовні. Матеріал викликав живий інтерес в учнів школи, діти взяли активну участь в заняттях. Мети бесіди: виховання громадян-патріотів, які люблять свою батьківщину, поважають історію своєї держави, — повністю досягнуто. Дякуємо Вам, Світлано Павлівно! Директор школи А. Решикова, педагог-організатор Н. Шилинцева".

Як ви розумієте, подібних листів-подяк можна було б цитувати й цитувати. Популярність Світлани Лукіної вже давно сягнула за межі Одеси, її виступи знають, а на приїзд її чекають в багатьох містах та селах нашої та кількох інших областей. Свого часу Світлана Павлівна була співробітником управління у справах сім'ї та молоді і соціального захисту населення облдержадміністрації, та, навіть полишивши цю посаду, вона залишається знаним активістом громадського гуманітарного руху, одним з організаторів обласного Фонду милосердя і здоров'я, тією людиною, яка всіляко піклується про незаможні родини, про дітей-сиріт, про ветеранів та інвалідів.

Світлана Павлівна володіє феноменальною здатністю заучувати поетичні тексти, яких вона знає напам'ять незліченну кількість і які може годинами декламувати, тримаючи в емоційній напрузі будь-яку аудиторію. Але вражає в ній не стільки феноменальність пам'яті і талант декламатора, скільки феноменальність її духовності і душевності; її глибинна, природна інтелігентність; отой талант людяності, що проявляється у прагненні завжди залишатися потрібного людям, приходити на допомогу кожному, хто цього потребує, залишатися у вирі громадського і мистецького буття.

Недарма ж гаслом її життя стали закличні рядки улюбленого поета Івана Рядченка: "Вот ты возьми и что-то соверши для звездной бесконечности души!" І Світлана Лукіна звершує це всіма своїми творчими пошуками, всіма громадянськими пориваннями, оскільки душа в неї справді... зоряна.

ИСТОРИЯ ОДНОГО ПЛАГИАТА

1

Чтобы разговор наш был предметным, начну со сравнительного анализа. Представьте себе, что на столе перед вами лежат две книги. Одна из них довольно

ветхая, с несколькими отсутствующими, поизносившимися и порванными страницами. Как установил ее владелец историк А. В. Калинец-Брюханов, автором этой книги является граф А. Саллиас-Голубятников. В XIX столетии фамилии авторов модно было писать сокращенно. Вот и на обложке данной книги стояло: "Алексѣй Гол-овъ. Дочь колдуна. Тула. Типо-лито. Т-во И. Н. Кушнеревъ и К, 1899 годъ".

К слову, граф Саллиас (Сальяс)-Голубятников как раз и является прадедом нынешнего владельца этого экземпляра А. Калинца-Брюханова, в семье которого данная книга хранится, как семейная реликвия. Насколько мне известно, такие же экземпляры хранятся и у его родственников в Туле и Новороссийске. Сохранились они, очевидно, и в некоторых библиотеках России, в частности, — как предполагает владелец книги — Петербурга и Москвы.

В свое время я с интересом прочел эту книгу: древние времена, сатанисты-окультисты; в историческом фоне — Западная Европа времен Карла IX... Можно высказывать какие-то замечания по поводу художественного описания отдельных сцен, но в общем книга захватывает своим глубинным историзмом, знанием эпохи и исторического материала.

А теперь положите рядом с этой книгой книжку одесского литератора Павла Мацкевича (он же — Гаврилюк Павел Анатольевич), на титуле которой значится: ***"Павел Мацкевич. Цветок бездны. Одесса, издательство "Черноморье", 1995г."***

Вы, конечно же, спросите, что общего между этими книгами. Отвечаю: порядка двух сотен страниц текста, заимствованных одесским литератором Павлом Мацкевичем (Гаврилюком) у литератора А. Голубятникова и изданных... под своим именем. Все писатели, журналисты, юристы, которые брали в руки эти две книги, поражались, открывая для себя тот необычный факт, что сотни страниц в романе Павла Мацкевича (то есть все: фамилии героев, место и обстоятельства действия, сюжет, коллизии романа, художественные образы...) позаимствованы из книги автора XIX ст. Все, кроме первых нескольких страниц и нескольких незначительных для развития сюжета вставок.

Чтобы сделать надлежащие выводы, любому судье, который будет заниматься делом о данном плагиате, достаточно сравнить тексты этих, изданных с разницей почти в сто лет, книг и рядом положить "Закон Украины об авторском праве и смежных правах" ("Відомості Верховної Ради України", 1994, № 13), в котором статья 50, пункт В гласит: **"Плагиат — оглашение (опубликование) полностью или частично чужого произведения под именем лица, которое не является автором данного произведения". И соответствующие консультации по этому поводу с юристами уже проведены.**

Кстати, обратите внимание: закон не требует обязательного установления истинного авторства данного произведения. Важно лишь установить, что лицо, которое опубликовало данное произведение под своим именем, автором этого произведения **не является!**

К примеру, мы не можем знать, кто автор песни, опубликованной в XVIII ст. Но, если кто-либо из нынешних литераторов опубликует ее под своим именем, достаточно доказать, что впервые эта песня была опубликована еще в те времена, когда данный литератор автором данной песни быть не мог. И это уже изобличает его в плагиате, который преследуется законодателями всех стран мира, как уголовно наказуемый.

И еще. Когда, возмущенный этим плагиатом П. Мацкевича, ко мне обратился владелец старинного издания, уже известный вам А. Калинец-Брюханов, я, по долгу службы своей, как тогдашний председатель Одесской областной организации Национального союза писателей Украины, должен был отреагировать. Согласно Устава Союза писателей и писательской этики, писательская организация, в лице ее руководства, обязана выступать на защиту авторских прав и ныне живущих, и ушедших от нас литераторов.

К тому же мы, в Союзе писателей, были буквально шокированы. В творческом мире случалось сталкиваться с фактами, когда кто-либо (особенно из начинающих) литераторов заимствовал чужую поэтическую строчку, образ, какое-то художественно-прозаическое описание. Но всякий раз это становилось — в Одессе ли, в Киеве или Москве... — предметом общественного осуждения или судебного разбирательства. А тут сотни страниц, собственно, весь роман заимствован у автора XIX столетия, который сам за себя постоять уже не может! При этом Павел Мацкевич утвердил свое авторство над ему не принадлежащим произведением знаком защиты авторского права "копирайт: © — Павел Мацкевич, 1995". Это-то и побудило меня выступить на страницах газеты "Одесские известия" (24 мая 2002 г.) со статьей "Бездна черного плагиата Павла Мацкевича" и изложить суть того, что я излагаю сейчас вам.

Хотя в этой истории все было ясно, я все же обратился к другим специалистам. У меня в руках "Акт литературоведческой экспертизы", проведенной ученым секретарем Одесской научной библиотеки им. Горького И. Васильевым, литературным консультантом Одесской писательской организации Н. Палиенко и юристом, судьей районного суда Т. Танасогло. Замечу, что, поскольку обложки и титула старинной книги не сохранилось, авторы экспертизы называют произведение "Романом неустановленного автора":

Так вот, выводы: "При сопоставлении текстов романа Неустановленного Автора (XIX — нач. XX ст. издания, предположительно, Алексея Голубятникова-Саллиаса "Дочь колдуна" 1899 г. Тула) и романа Павла Мацкевича (Гаврилюка Павла Анатолиевича, 1950 г. р. "Цветок бездны", 1995 года издания, Одесса) выяснено, что более 200 страниц (которые составляют роман) полностью, или с незначительными текстовыми изменениями, СОВПАДАЮТ! А, известно, что наличие хотя бы одного-двух абзацев текста, заимствованного из произведения другого автора, уже является плагиатом.

Сравнительный литературоведческий анализ представленных произведений доказывает, что значительная, подавляющая часть романа Неизвестного Автора прямо заимствована и использована Павлом Мацкевичем в его романе "Цветок бездны"; имеется полная фактологическая идентичность современных текстов: имена и

фамилии героев, числа и наименования предметов, идентичность сюжетов, композиционного построения.

Таким образом, факт ПЛАГИАТА, то есть издания Павлом Мацкевичем (Гаврилюком) под своим именем значительной части произведения, АВТОРОМ КОТОРОГО ОН НЕ ЯВЛЯЕТСЯ, считается установленным... Это, на наш взгляд, грубое нарушение "Закона Украины об авторском праве и смежных правах", который устанавливает право авторства".

К этому можно лишь добавить, что термин "плагиат" по "Словарю русского языка" С. И. Ожегова толкуется так: "Выдача чужого произведения за свое или незаконное опубликование чужого произведения под своим именем, литературное воровство", а в законодательном толковании он является объектом ряда международных конвенций и соглашений, предусматривающих преследование плагиаторов за нарушение прав интеллектуальной собственности.

2

Как же редкостное, раритетное издание "Дочери колдуна" оказалось у Павла Мацкевича? Как объясняет его владелец и потомок истинного автора Алексей Калинец-Брюханов, в свое время он решил переиздать книгу Саллиса-Голубятникова, с тем чтобы она дошла до будущих поколений. При этом он согласен был на то, чтобы человек, готовивший книгу к изданию, обозначил свое участие в этом процессе в качестве литературного реставратора (таких примеров множество).

Сейчас в моем архиве есть переданная мне самим А. Калинцом Брюхановым копия письма, адресованного тогдашнему редактору газеты "Одесские известия" г-ну Васильцу В. М. Вот фрагмент его объяснения: "...Согласно семейному преданию, роман назывался "Дочь колдуна" и принадлежал перу моего прадеда по материнской линии Алексея Голубятникова графа Саллиса. Предполагалось прописать отсутствующие страницы произведения и подготовить книгу к возможному переизданию. Мы заключили контракт на восстановительно-редакционные работы, с условием указания авторства Павла Гаврилюка (Мацкевича) как литературного реставратора романа. (27.05.2002 г.)". Как видим, "литературного реставратора", но не автора. Да такого права: издавать чужую книгу под своим именем Павлу Мацкевичу никто и не мог дать! Ибо никто в мире таким правом не обладает.

В свою очередь, при подготовке к публикации в "Одесских известиях" статьи об этом плагиате, я предоставил редакции и, в частности, главному редактору В. М. Васильцу, для ознакомления и текстового сравнения экземпляры обеих книг, идентичность большинства текста которых не вызывает никакого сомнения; а также предоставил оригинал "Акта литературоведческой экспертизы".

Мы, члены Союза писателей — заместитель председателя правления областной организации Николай Палиенко, член правления Владимир Гаранин, поэт Олег Дрямин, прозаик Лидия Селютина и другие, — которые были в курсе этой "истории с плагиатом", не доводили тогда дела до суда по защите авторских прав писателя Голубятникова, хотя, исходя из нашего Уставом писательских традиций, обязаны были.

Факт появления плагиата и моя публикация по этому поводу были обсуждены на заседании правления областной организации СПУ. А юристы даже подготовили соответствующее представление в суд. Но тогда подумалось, что Павел Мацкевич поймет свою ошибку и публично извинится перед обманутыми им читателями. Не извинился.

Я не возвращался бы сейчас к этому вопросу, но неожиданно в "Комсомольской правде в Украине" появилась статья некоей г-жи Риты Колобовой, в которой содержатся непозволительные выпады в мой адрес. В частности, Р. Колобова заявила, что я являюсь "автором ловко сфабрикованного обвинения в плагиате Мацкевича...". Ну то, что в моей статье есть "ловко сфабрикованное обвинение", ей, очевидно, еще придется доказывать в суде. Я же возвращаю вас к текстам книг: А. Голубятникова "Дочь колдуна", изданной в Туле в 1899 году; и появившейся под авторством Павла Мацкевича книги "Цветок бездны" (Одесса, 1995), уточняя при этом, что и оригиналы книг и ксерокопии страниц были предъявлены сотрудникам редакции.

А. Голубятников (цитирую в современном написании):

"В роскошном кабинете отеля графа Бельского, в Париже, сидел новый хозяин и друг его Красинский, превратившийся в графа Фаркача; на письменном столе лежала старинная книга в кожаном переплете, но они не читали, а курили и разговаривали.

— Как я тебе сейчас сказал, Ахам, память моя страшно ослабла; я чувствую себя совсем невеждою и во многом мне приходится переучиваться. В мозгу моем роятся другие идеи, впечатления и понятия, которые давят на мои мысли и причиняют страдания. Относительно Бельского, например. Он был глубоко верующий; вся кровь его насыщена благочестивыми, молитвенными излучениями, и мне приходится иногда переживать и преодолевать очень странные душевные настроения; в такие минуты я болезненно чувствую двойственность моего материального и астрального мозга..."

А теперь открываем ту же вторую главу, но уже у Павла Мацкевича, и читаем:

"В роскошном кабинете графа Бельского, в Париже, сидел новый хозяин и друг его Красинский, превратившийся в графа Фаркача; на письменном столе лежала старинная книга в кожаном переплете, но они не читали, а курили и разговаривали.

— Как я тебе сейчас сказал, Ахам, память моя страшно ослабла; я чувствую себя совсем невеличкой, и во многом мне приходится переучиваться. В мозгу роятся другие идеи, впечатления и понятия, которые давят на мои мысли и причиняют страдания. Относительно Бельского, например. Он был глубоко верующим; вся кровь его насыщена благочестивыми молитвенными излучениями, и мне приходится иногда переживать и преодолевать очень странные душевные настроения; в такие минуты я болезненно чувствую двойственность моего материального и астрального мозга..."

Фрагмент второй. У Голубятникова:

"Волнение между гостями продолжалось и некоторые дамы истерически плакали, но все спешили покинуть дом, где ангел смерти распахнул свои темные крылья. "Сострадательные души" не могли смотреть на страшное несчастье, поразившее таких

прекрасных людей. Охотно принимается участие в радостном событии, и очень редко, когда делят с друзьями слезы и горе; потому, перед подъездом была страшная давка и экипажи быстро уносили хозяев из злополучного места..." (и дальше по тексту в течение многих страниц).

А что там у Павла Мацкевича? Да то же самое:

"Волнение между гостями продолжалось, некоторые дамы истерически плакали. Но все спешили покинуть дом, где ангел смерти распахнул свои темные крылья..." (и дальше по тексту).

Фрагмент третий. У Голубятникова: "Более четырех месяцев прошло со дня смерти Замятина. Зоя Иосифовна с детьми жила еще в их бывшем доме, но он был уже продан и вскоре им предстояло переехать на маленькую квартирку в отдаленном квартале..."

У Мацкевича'. "Более четырех месяцев прошло со дня смерти Замятина. Зоя Иосифовна с детьми жила..." (и дальше по тексту). И таких примеров можно приводить сотни. Хотя проще взять и сверить страницы обеих книг.

В конце книги, в обращении к читателям, Павел Мацкевич, оправдывая присвоение себе авторства книги Голубятникова, описывает, как в его руки "случайно попали пожелтевшие страницы неизвестного повествования без начала и окончания. Слежавшиеся листки были изорваны и иссечены временем... Но неизвестный автор сыграл со мной смелую шутку..."

Пардон, кому автор этой книги не известен? Мацкевичу? Так пусть Мацкевич уточняет его имя. Что, экземпляр поизносился? Пусть найдет другой. И вообще, читая сие объяснение Мацкевича, я задаюсь простым, как доска вашего письменного стола, вопросом: "А что, если, не доведи Господь, вруки Мацкевича попадет экземпляр старинного издания, без титульного листа и выходных данных, произведения Толстого, Гете, Пушкина?.. Он что, дописав пару страниц, тоже будет издавать его под своим именем, да, к тому же — закрепляя свое авторство знаком охраны авторского права "копирайт"?! Ну, знаете!

Я в Союзе писателей более тридцати лет. Но интересовался у людей постарше — в Одессе, Киеве, Москве... Все сходятся на том, что за последние лет семьдесят это единственный случай, когда мы столкнулись с вопиющим прецедентом, когда Некто решился присвоить и издать под своим именем, по существу, целый роман другого автора. Считаю, что справедливость и законность все же должны восторжествовать. Роман "Дочь колдуна" должен быть переиздан. Но на обложке его должно быть имя не Павла Мацкевича, а того, настоящего автора из XIX столетия. И пусть никто и никогда не смеет посягать на священное право его авторства.

Р. С. Экземпляр книги А. Голубятникова "Дочь колдуна" длительное время хранился в моем домашнем архиве, а затем, по просьбе его владельца историка А. Калинца-Брюханова, возвращен ему. Книга была передана через члена Национального союза писателей Украины Олега Дрямина, который одновременно выступает и в роли ее читателя, а значит, и свидетеля ее существования. Теперь книга хранится у потомка

ее автора — А. Калинца-Брюханова.

АНТОЛОГІЯ подвигу

Упродовж багатьох років у видавництві "Веселка" з'являються книжки з серії "Юні герої". Крім того, напередодні 40-річчя Перемоги в видавництві вийшло кілька окремих видань, присвячених цій знаменитій даті. В огляді, який ми пропонуємо нашим читачам, якраз і аналізуються твори видавництва "Веселка", в яких розповідається про звитягу комсомольців і піонерів уроки Великої Вітчизняної війни.

Книжки, що побачили світ у серії "Юні герої", та й інші видання "Веселки", в яких йдеться про участь підлітків у всенародній боротьбі проти фашистських загарбників, — то по суті антологія подвигу юних месників — піонерів і комсомольців, — яка й досі, через 40 років після Перемоги, вписує все нові й нові рядки до історії Великої Вітчизняної війни. Громадянська значущість цих видань полягає передусім у тому, що, відшукуючи здебільшого невідомі широкому колу читачів імена та виявляючи нові документи, які віднині належатимуть не лише архівам, а й багатьом поколінням нащадків, автори книжок із серії "Юні герої" допомагають утверджувати в такий спосіб історичну справедливість, згідно якої жоден подвиг, особливо якщо йдеться про подвиг юних, не повинен залишатися забутим.

Образ ровесника, незалежно від того, є він сучасником читача чи ні, здатний заворожити підлітка своєю мужністю та громадянським служінням Батьківщині, закликати до гартування характеру, стати взірцем чесності та високого морального стану душі. Не дивно, отже, що образ юного героя, якщо він вдався митцеві, ніколи не залишається книжним. Він негайно сходить зі сторінок і, вкорінюючись у свідомості, стає реальністю покоління. Саме так прийшли до кількох поколінь українців і стали (або не стали) їх друзями та порадиниками Павка Корчагін, Олег Кошовий, Уляна Громова, Ляля Убийвовк, Яша Гордієнко і багато інших популярних серед молоді юних звитяжців.

Таким героєм, у повному розумінні цього слова, входить у наше життя і Василько Коробко з однойменної повісті Георгія Артозєєва, що з'явилася у видавництві "Веселка" в 1981 році. Повість, безсумнівно, вдалася. Автор не прагнув перенасичувати твір документальними свідченнями, не намагався докладно описувати всі операції та подвиги, здійснені цим мужнім хлопчиною, і взагалі, щасливо уникав зайвих подробиць, які не додають нічого суттєвого до історичного портрета Василька Коробка.

Може, завдяки цьому та ще завдяки відмінному знанню матеріалу, Г. Артозєєву вдалося створити правдивий, і то не плакатний, а цілком життєвий образ юнака, який за складом характеру не був ні зірвиголовою, ні просто людиною надзвичайної сили волі, але, відповідно вихований та патріотично налаштований, він уже у свої ранні юначі літа був готовий до подвигу в ім'я Вітчизни.

Василько Коробко за повістю Артозєєва (а відомо, що це не перший твір про нього) викликає симпатію передусім як людина: він приваблює читача безпосередністю і щирістю своєї душі, ліричністю і, водночас, твердістю характеру. Він — із тих людей, яким хочеться довіряти і яких хочеться наслідувати.

Повість з'явилася в літературному записі відомого поета і прозаїка Леоніда Горлача. І я думаю, що в цьому відношенні творів, а відтак і видавництву, пощастило. Успіх повісті безсумнівно визначається тим, що чудове знання матеріалу автором, безпосереднім свідком описуваних подій, колишнім партизаном Георгієм Артозєєвим, який не раз зустрічався з Васильком Коробком на партизанських стежках, щасливо поєднується тут із високою професійною майстерністю літературного записувача, який добре знає закони жанру і чудово володіє засобами творення художнього образу.

До цього можу додати, що й мова повісті — жива, народна, образна.

* * *

Чимало хороших слів можна сказати й про документальну повість двічі Героя Радянського Союзу, учасника оборони Києва та Сталінграда Олександра Родимцева "Марійка з Мишоловки", що з'явилася в 1980 році в літературному записі Петра Северова. Автор повісті з підкупаючою щирістю та правдивістю розповідає про мужню дівчину Марію Боровиченко, яка, цілком випадково опинившись на фронті, не маючи ніякої військової підготовки, зуміла, завдяки своїй дивовижній хоробрості та винахідливості, виявити такі бійцівські риси, які вражали навіть досвідчених кадрових командирів.

Чимало сторінок повісті присвячено ніжній дружбі санітарки й розвідниці Марійки Боровиченко і старшого фельдшера санітарної роти Мишка Кравченка. Ця дружба, що згодом переросла в палке кохання, здавалася бійцям такою несподіваною і навіть невірогідною серед моря вогню і крові, що, всупереч відомій істині, згідно з якою, чим менше людей цікавиться взаєминами двох закоханих, тим краще, за кохання Марійки і Мишка вболівали всі, хто тільки знав їх. І слід відзначити, що автор психологічно точно показав, як молодість, душевна щедрість і цнотливість цих двох закоханих стає для сотень бійців символом невмирущості життя, символом добра і людяності.

На жаль, обоє вони, Мишко й Марійка, гинуть. Причому гинуть так само мужньо, як і воювали. Але кохання їхнє ще довго жило й надихало воїнів підрозділу на боротьбу. Впевнений, що сторінки, в яких ідеться про кохання цих двох людей, старшокласники прочитують з особливим хвилюванням. Моральний урок вірності, який вони здобувають тут, не менш важливий, з огляду на моральне виховання, ніж урок патріотизму.

І все ж таки, чи вдалося авторам використати всі можливості матеріалу, яким вони володіли? На мій погляд, ні. І винен у цьому літературний записувач. Річ у тому, що Родимцев подавав свій документований першоматеріал у традиційно-мемуарному плані, як спогади генерала-фронтовика. Він розповідає про бойовий шлях бригади та дивізії, якими командував, про свої враження, про загальну обстановку на фронті, і Марійка з'являється на сторінках цієї оповіді тоді і стільки разів, коли могла потрапити на очі генералові ротна медсестра й розвідниця.

Звичайно ж, якби йшлося про мемуари, в яких історія Марійки та Мишка була б лише невеличким фрагментом, тоді це було б виправдано. Але в повісті, де Марійка Боровиченко є головною героїнею, це вже призводить до фрагментарності, смислових та сюжетних провалів. І читача не може не дивувати (або й дратувати), що Марійка

з'являється в повісті так само несподівано, як і зникає, і що зустріч із нею залежить від того, чи вдається генералові в черговий раз випадково зустрітися з Марійкою десь на фронтових дорогах. А в деяких випадках автор тільки побіжно переказує те, що чув од інших.

Ясна річ, це справа автора і записувача — як їм формувати сюжет і композицію свого твору. І все ж мені здається, що літературному записувачеві одразу слід було відійти від мемуарності матеріалу і створювати на його основі художньо-документальну повість з повноцінним образом центрального героя. Як це зробив Леонід Горлач, як робили й інші записувачі. До речі, й фельдшер Мишко Кравченко зміг би тоді поставати перед нами власного постаттю, а не залишатися безликою тінню Марійки.

Не обійшлося в повісті й без курйозу. Ми натрапляємо тут на одну неточність. На сторінках 36—37 автор змальовує двобій Марійки з фашистом. Коли Марійка помітила гітлерівця, що причаївся за пнем, він був: "...без каски, мабуть, загубив її під час бою, на плечі в нього тьмяно поблискував офіцерський погон".

"Отже, — здригнеться читач, — доля звела Марійку з досвідченим фашистським офіцером..." Проте, одразу ж виявить, що він дещо поспішив з висновками. Офіцер націлився в Марійку з пістолета, але дівчина встигла кинутися до нього і вдарити автоматом по руці. А далі з подивом читаємо: "Пістолет упав у траву, а німецький єфрейтор підхопився на ноги, спіткнувся і сів на пень".

"Ага, он воно що! — негайно зорієнтуються читач. — Марійка помилилася: то був не офіцер, а всього-на-всього єфрейтор". Тим паче, що через два абзаци читаємо:

"Після бою, допитуючи полоненого, лейтенант Михайлов довідався, що цей єфрейтор — член нацистської партії, син великого поміщика, був досвідченим воякою. Він пройшов половину Європи, воював у Польщі, Франції, Норвегії".

Щоправда, в читача може зародитися сумнів: невже син великого землевласника, член нацистської партії, з таким військовим досвідом і послужним списком загарбника, не зміг дослужитися до вищого звання, ніж єфрейтор? Одначе, авторові, як то кажуть, видніше. Та ба, рівно через абзац уже сам єфрейтор раптом говорить:

"Не розумію... Невже мене, німецького офіцера, звичайна дівчина взяла в полон?"

Оскільки авторові так і не вдалося з'ясувати, хто це був: офіцер чи єфрейтор, а сучасний читач, навіть середнього шкільного віку, добре знає, що в гітлерівській армії, яків жодній іншій армії світу, єфрейтори до офіцерського корпусу не належали, то погодьтеся, що, після такого "відкриття", далеко не кожному підліткові цікаво буде читати цей твір далі.

* * *

Повість Василя Лиса "Сині проліски", з цілком зрозумілих причин, не вписалася в серію "Юні герої", адже головний герой її — український юнак Василь Порик, що став не лише Героєм Радянського Союзу, але й національним героєм Франції, здійснив свій інтернаціональний подвиг уже в зрілому віці. Проте хотілося б докладніше зупинитися на тій частині твору, в якій замальовується дитинство майбутнього легендарного "лейтенанта Базиля".

І річ зовсім не в тому, що це відповідає провідній темі й меті огляду. Василю Лису вдалося досягти того, чого майже не вдається досягати всім іншим авторам книжок про юних героїв: він досить докладно, переконливо і на хорошому художньому рівні зумів показати істинні джерела мужності Василя Порика, формування цього майбутнього офіцера як особистості. Його любов до рідної землі починалася з залюбленості в легенди й повір'я свого села Соломірки, з пісень та обрядів, на які таке щедre Поділля. А його світогляд формувався у читанні "Гавроша", у дитячих іграх-боях на уявних барикадах революції і в справжньому двобої з куркулем Коробкою, якого Василь разом зі своїм другом Андрієм Рибакom допоміг викрити як ворога Радянської влади. Василь був свідком того, як загинув сільський комсомолец Олексій, але смерть його тільки додала хлопчині мужності.

Та й освячена легендами "Кармелюкова криниця", яка так вразила уяву хлопчини, теж стає втіленням отого життєдайного народного джерела, завдяки якому Порик немовби перейняв мужність і зв'язку національного героя України Устима Кармелюка. Опинившись у фашистському полоні, на землі далекої Франції, Василь ніколи не забував свого краю, не забував, хто він, яку країну представляє і які ідеали відстоює.

Прочитавши цю повість, мимоволі подумаєш, що все ж таки слабко ми популяризуємо наші твори про таких героїв, як Василь Порик, бо, за відповідної пропаганди книжки "Сині проліски" та роботи серед читачів, вона могла б стати помітним явищем в нашій літературі^[24].

ВЕЛИЧЧЮ ЖИТТЯ

Підбито підсумки Всесоюзного літературного конкурсу імені М. Островського на кращий твір про молодь. Одним із лауреатів премії став наш земляк, письменник Андрій Шишкін. Нею відзначено рукопис повісті А. Шишкіна "Четвертий семестр", яка готується зараз до друку у видавництві "Молодая гвардия".

* * *

Є щось символічне в тому, що одним із лауреатів премії конкурсу, що носить ім'я талановитого письменника, людини надзвичайної долі Миколи Островського, названо саме Андрія Шишкіна. Свого часу, представляючи цього молодого письменника читачам "Комсомольської іскри", я вже говорив про те, що, коли не боятися сміливих порівнянь, то ім'я Андрія Шишкіна з цілковитим правом можна називати в ряді таких імен, як Микола Островський, Олексій Маресьєв, Владислав Титов... Адже в характері його, в життєвих принципах, у самому розумінні Шишкіним смислу і свого цілком конкретного буття, і життя взагалі є та риса, присутній той, не позначений жодним точним терміном духовний і душевний зв'язок, який споріднює його з цими людьми.

Андрій пізнав їхнє буття і вивірив його на власній нелегкій долі; він учиться в них мужності жити з найбільшою користю для людей, і, безперечно, став тим учнем, що підносить мужність своєї долі до найвищого щабля — до героїзму терпкого будня, героїзму свого болючого повсякдення, яке завжди виповнене таким дріб'язком побуту, такою приреченістю на медичні процедури, які здатні зломити не те що вразливу творчу натуру, а й істоту, витесану з кременевої скелі.

Бо й справді, розповідь про людину, доля якої склалася так, як в Андрія Шишкіна, колишнього військового льотчика, інакше й не охарактеризуєш. Про небо, про польоти Андрій мріяв з дитинства. І, на відміну від багатьох своїх однолітків-мрійників, зумів зробити свою мрію метою, якої вперто досягав і якої врешті-решт досяг.

Переїнявши професію батька, військового пілота, він і сам не раз злітав у небо, щоразу вражаючись і красі землі, яка стелилася попід хмарами зеленаво-блакитними чи сріблясто-білими килимами, і незайманості небесної височині. Його колеги, його ровесники вже ставали космонавтами, і це пробуджувало в Андрієві до часу притамовану сваволю ікарів усіх часів та епох. Сваволлю, що зрештою стає апофеозом мрії, духу, апофеозом одвічного пошуку, який, на жаль, нерідко завершується трагічно.

Потайки Андрій теж мріяв про космонавтику, про свій власний крок у Всесвіт. Однак мрія — мрією, а тим часом, на нього чатував військовий аеродром, тренувальні і навчально-бойові польоти, які вже ставали звичністю. Зуміти злетіти і зуміти повернутися... Хто з пілотів не знає цієї простої, як бетон, і всеосяжної, як сам ризик їхньої професії, істини?! І треба ж було статися так, що, пройшовши, як заведено казати у льотчиків, усі випробування на "міцність крила", Андрій Шишкін несподівано зазнав катастрофи саме на землі, в один з найсонячніших і найрадужніших днів своєї молодості, в ситуації, яка сама по собі настільки банальна і безглузда, що варта того, аби все життя запитувати себе і долю: "Як, ну як це могло статися?!"

Відтоді минуло кілька років і не хотілося б переказувати подробиці цієї трагедії. Скажу лише, що Андрієві довелося пройти і через усвідомлення того, що йому вже ніколи не злетіти в небо, і через усвідомлення того, що вже ніколи не пройтися землею, якою так звик милуватися з піднебесся. І були в його житті вже дві клінічні смерті, були найскладніші операції, під час яких найславетніші хірурги столичних клінік почувалися, наче студенти під час заліку з хірургії; були вироки консилиумів і потаємна віра лікуючого лікаря в те, що "цей пілот виборсається"... Та й опікувався ним лікар, як пацієнтом-унікумом.

Життя йому врятували. Але справа в тому, що жити віднині Андрій Шишкін повинен був так, як колись довелося жити Миколі Островському. Це порівняння з'явилося не випадково. І не в мене першого. Друзі, які ніколи не залишали Андрія в біді самотнім, побачили, що ця людина здатна на подвиг. Мужність, з якою колишній пілот терпів і біль, і всі муки свого нового становища, засвідчували: він — людина незвичайної сили волі. І цілком природно, що першими книжками, які йому подарували в лікарні, виявилися книжки Миколи Островського та книжки, в яких досліджувався сам життєвий і творчий шлях цього письменника. То був не просто натяк, то був заклик: залишайся мужнім! Ти маєш гідного вчителя — тож учися в нього!

А щойно Андрій нарешті розпрощався з лікарняними палатами і перебрався до своєї одеської квартири, де він живе разом із матір'ю, навідався до нього вірний товариш Валерка, з яким вони починали свій шлях в авіацію, з яким "ставали на крило", ще коли були курсантами Качинського училища льотчиків. Навідався і залишив досить дивний подарунок — друкарську машинку. Від імені всіх офіцерів. Гроші спільні

— ідея його, Валерчина.

Зараз Андрій пригадує, що тоді він ще й дивувався і навіть трішечки обурювався. Ну навіщо йому ця машинка?! Йому, військовому льотчику, офіцерові — і раптом якийсь канцелярський атрибут! Проте подив досить швидко розвіявся, а машинка залишилася. Стояла собі на столі серед книжок і зваблювала: ану спробуй! А й справді, якщо взяти і спробувати? Ні, йшлося не про вміння друкувати. Звичайно ж, цьому ще треба було вчитися. А поки що варто спробувати... Хоча б настільки, щоб подолати опір клавіші. Але виявилося, що це не так уже й просто: клавіша була впертішою. Й оскільки руку йому паралізовало, то пальці не слухалися, і натискати ними Андрій не міг.

Дізнавшись про це, друзі "спорудили" для нього щось схоже на великий і досить-таки незграбний металевий наперсток. І потім, при випробуванні його, хвилювалися не менше, ніж конструктори при старті космічного корабля. Якщо одягнути цю незграбу на найміцніший палець правої, а потім, для твердості, затиснути його лівою рукою і натиснути на клавішу — вона піддавалася. Отже, "конструкторська думка" перемогла.

Скільки їх, ось таких знахідок і перемог, довелося пережити згодом його друзям, щоб допомогти Андрієві, безпомічному, нерухомому, підводитися, сидіти у кріслі-колясці за письмовим столом, харчуватися... І кожна з цих непомітних для нас, здорових людей, перемог-досягнень вже була своєрідним подоланням. А всі разом стали подоланням отого найважчого і найнебезпечинного, що тільки може чатувати на людину, особливо на митця, — тягару дріб'язковості буття, тягару будення. Можливо, існують якісь вдаліші визначення, але я просто не здатен відшукати їх стосовно саме цього життєвого випадку.

Чимало людей захоплюється нині подвигом Миколи Островського, подвигом його Павки Корчагіна. Проте Андрій пішов далі звичайного читацького захоплення. З допомогою друзів він зумів роздобути матеріали, завдяки яким з'являлася можливість простежити останні роки життя відомого письменника, його роботу над романом "Як гартувалася сталь". Маючи їх, Андрій не просто вчиться в Миколи Островського, як учень — у вчителя-митця, а пробує осягати його погляди на життя і боротьбу, на покликання літератора в суспільстві. І наслідком цього осягання стали перші розділи повісті "Подолання", присвяченої розкриттю образу Островського в ці найтяжчі, але й найуспішніші роки його життя.

Початок творчого шляху А. Шишкіна видався вдалим. Незабаром повість вийшла окремою книжкою в одеському книжковому видавництві "Маяк". Але ще раніше побачила світ повість про молодих будівельників-сибіряків "Просіка", що була опублікована в 1980 році в журналі "Юність" і за яку Андрію Шишкіну присуджено першу в його житті літературну премію — за перемогу в конкурсі на кращий перший твір молодого автора "Зелений листочок". Ну, а за книжку "Подолання" він був удостоєний обласної комсомольської премії імені Едуарда Багрицького. А ще через певний час повісті "Зустрічного вітру", "Четвертий семестр" (яку оце відзначено премією Миколи Островського) та "Подолання" вийшли окремою збіркою у видавництві

"Молодая гвардия". І то вже був справжній успіх. То вже було визнання.

Чи ж варто пояснювати, що за появою кожного з цих творів — тяжка, майже титанічна праця людини, по суті, прикутої до ліжка? Що за кожним із них — і мужність митця, і подвиг громадянина. Тим паче, що твори ці — про наше буремне сьогодення, а герої їх — люди активної життєвої позиції, люди, які починають свій життєвий шлях не з непомірних амбіцій, не з безкінечних вимог, не з обивательського бурчання, а з дії, з діла, з визначення власного місця на риштуваннях нового суспільства. Цим твори Андрія Шишкіна, власне, й цінні для нас, у цьому їх життєдайний оптимізм.

Лише якийсь місяць тому (в номері від 13 вересня) читачі "Комсомольської іскри" мали змогу познайомитися з фрагментом нової повісті Андрія Шишкіна, тепер уже члена Спілки письменників СРСР, "Перевали" (робоча назва її була "Гроза", під нею й опублікували фрагмент). Ми надрукували його одразу ж, щойно письменник завершив останній розділ повісті, котра стала творчим підсумком цілого року його роботи.

Вже давно Андрія захопили події, що відбувалися під час Великої Вітчизняної війни на кавказьких перевалах. Вивчаючи матеріали, він знав, у яких неймовірних умовах діяли наші бійці, що — не підготовлені до боїв на високогір'ї, не екіпіровані належним чином — упродовж кількох місяців стримували, давали відсіч і врешті-решт розгромили добірні єгерські частини фашистів. Саме ці події і лягли в основу повісті "Перевали", назва якої, міжіншим, теж глибоко символічна. Бо йдеться не стільки про гірські перевали, як про перевали, які доводилося долати головним героям цієї повісті у своєму повсякденному солдатському житті. Про перевали, за якими зникали розпач і зневіра, породжені першими невдачами на фронтах, поразками і втратами 1941-го, і з'являлася віра у власні сили, в Червону Армію, в непохитність народу.

На честь автора, слід сказати, що він зумів розкрити сходження на ці перевали досить правдиво, талановито, уникаючи зайвих декларацій та словесної пудри. Ясна річ, повість ще читатимуть видавці, а отже, ще будуть доробки, правки, шліфування окремих епізодів... Одне слово, попереду тяжка, але неминуча в літературному процесі будь-кого з митців праця. Однак живе Андрій Шишкін, мабуть же, не очікуванням висновку видавців. А чим саме? Про що буде твір, перші сторінки якого з'являться, можливо, ще до кінця року?

Про це я і запитав Андрія Шишкіна в розмові, що відбулася одразу по тому, як у "Комсомольській правді" з'явилося повідомлення про присудження йому премії імені Миколи Островського.

— Так, задум нової повісті вже існує, — відповів Андрій. — Поки що рано говорити про якісь певні сюжетні лінії, про характери героїв — вони визначаються згодом, в процесі роботи над твором. А суть задуму така. Я уважно стежу за тим, як у країні триває перебудова економіки, психології, світосприйняття людей. Ось про цю перебудову, про те, як вона відбувається в психології молоді, відбиваючись потім на її справах, я і хочу розповісти.

Ну, що ж, залишається тільки побажати лауреатові Всесоюзного літературного конкурсу імені Миколи Островського Андрію Шишкіну плідної праці, знахідок і нових

творчих успіхів. Молодий письменник заслужив їх усією мужністю свого мистецького таланту^[25].

ПОДОЛАННЯ

Це нарис про колишнього військового льотчика, нині молодого письменника, удостоєного нещодавно літературної премії ЦК ВЛКСМ імені Миколи Островського, — Андрія Шишкіна, життя якого може слугувати для кожного з нас прикладом постійного, буденного, якщо можна так висловитися, героїзму; прикладом мужнього подолання обставин, викликаних трагічною випадковістю, яка іноді здатна так круто і так жорстко перекроїти все наше життя.

1

Андрій Шишкін... Осмислюючи долю цієї людини, просто неможливо утриматися від порівнянь, за якими неминуче постають перед нами образи Миколи Островського, Олексія Маресьєва, Владислава Титова... Занадто вже багато в характері, життєвих принципах, у самому розумінні Андрієм смислу свого життя, того, що ріднить його з цими людьми, занадто міцний отой внутрішній, духовний зв'язок між ними, який не піддається визначенню, але який все ж таки завжди очевидний. Тим паче, що Андрій справді намагається пізнати їхнє буття, пізнати для того, щоб самому жити з найбільшою користю для суспільства.

Ну а професію Андрій собі не обирав. Вона прийшла до нього разом із мрією, котра зародилася відтоді, як хлопчина вперше усвідомив, що світ поділяється на землю і небо. Батько його був військовим льотчиком, — який би літак не з'являвся над їхнім гарнізонним містечком, Андрійко був упевнений, що то повертається додому батько. Так поступово хлопчина й утверджувався у думці, що земля саме для того й існує, аби літакам було звідки злітати і куди повертатися.

Та й саме небо теж якось одразу прийняло і визнало його, як визнає кожного, для кого політ — не робота, а спосіб самовираження. Мабуть, за натурою своєю він належав до того племені пілотів, із якого виходять, як правило, першокласні аси або розсудливі відчайдухи випробовувачі, і, напевне, він і прагнув би пристати до котрогось із цих небесних кланів, якби ж то все більше й більше його ровесників не ставали космонавтами і якби не впевненість, що, зрештою, людина тільки для того й піднімається в небо, що з нього починається космос, і це пробуджувало в молодому пілотові до часу притамовану сваволю ікарів усіх часів і народів, сваволю мрії, сваволю духу, сваволю одвічного пошуку, який нерідко завершується трагічно.

Втім, тисячі усіляких небезпек чатували на нього при кожних зльоті і посадці, при кожному навчально-бойовому польоті його винищувача, але завжди він вірив, що зуміє повернутися на землю і що земля прийме його своїм злітним полем, врятує і простить. За все, за що тільки має простити, як матері прощають синам.

Небезпека — в небі, порятунок — на землі... Зуміти злетіти і зуміти повернутися... Хто з пілотів не знає цієї непорушної, як бетон під шасі, і всеосяжної, як сам ризик їхньої професії, істини? Чому ж тоді сталося так, що, пройшовши всі випробування на "міцність крила", він зазнав життєвої катастрофи саме на землі, в один із

найсонячніших і найрадужніших днів своєї молодості, в ситуації, яка сама по собі така банальна і безглузда, що варта того, аби все життя у відчай запитувати себе і долю — ну як, як це могло статися?

Втім, через відчай Андрій Шишкін уже пройшов. Вірніше, пройшов і через нього, якщо тільки в його стані справді можна колись остаточно "пройти" через усвідомлення того, що тобі вже ніколи не те що не злетіти, а навіть не ступити кроку по землі, якою ти звик милуватися із піднебесся.

Герой однієї з повістей Андрія Шишкіна, молодий пілот, приїжджає до південного міста, купається у морі й одного разу, невдало пірнувши, натинається під водою на тапчан, якого змила з пляжу нічна штормова хвиля. Опритомнів він лише через кілька днів, у лікарні, спаралізований, з переломом хребта. Відтоді й почалося його сповнене боротьби і трагічності земне життя.

Насправді ж це сталося не в південному місті, а в Московському військовому окрузі, куди Андрій Шишкін прибув за новим призначенням, і не на морі, а на річці. А все інше — свята правда. Все правда — і те, що були дві клінічні смерті, і що довелося витримати кілька найскладніших операцій (йому, одному з перших у країні, пересадили частину гомілкової кістки замість розтщених хребців), під час яких найславетніші хірурги столичних клінік почувалися, як студенти під час заліку з хірургії. І знав він про вирок консилиумів, але світилася потаємна віра його лікаря в те, що "цей пілот виборсається".

Не існує приладів, які могли б фіксувати і визначати силу усіх тих страждань, яких він зазнав і зазнає досі; і не існує слів, якими можна було б описати муки матері, що невідступно перебувала при ньому від часу першої операції і на очах якої син стільки разів умирав і воскресав.

Дві клінічні смерті справді були, але не було і не буде смерті людської віри, смерті громадянськості її покликання. Відтоді, як, після кількох днів непритомності, він нарешті виявив себе в реальному світі, до колишнього (вже колишнього) пілота поступово приходило не лише усвідомлення свого буття, а й так само поступово, з болем і терзаннями, з вірою і зневір'ям, народжувалося тверде усвідомлення, що все-таки це — життя, що жити варто, що вистачить мужності саме жити, а не доживати, бути, а не нидіти в заздрощах й образі на такий недосяжний тепер "світ красивих і здорових".

Палати хірургічних відділень травматологічних клінік мають одну жахливу особливість. Там страждаєш не тільки ти і не лише за себе. Ще страшнішими бувають іноді страждання "соседа, что справа", там доводиться переживати біль свідка, який супроводжує людину до останньої межі. Там бачиш і виразно усвідомлюєш, як сильні волею вириваються з безвиході і як люди, які мають усі шанси на життя, догорають у власній слабкодушості. Скількох таких, що зірвалися, впали на тій межі, зломалися на першому зльоті, довелося йому побачити за роки свого кочування з лікарні в лікарню, з госпіталю в госпіталь! Ось ці палати безнадійних, у яких дев'яносто п'ять відсотків тих, що "не повернуться", вважаються достатнім аргументом, аби ще на щось сподіватися, — якраз і були для нього суворою школою, у якій він учився по-справжньому пізнавати

себе і людей, учився розшифровувати такі абстрактні поняття, як мужність, воля, мета, людяність...

Згодом, коли після кількох років госпітальних поневірянь палатою стала кімната власної квартири Андрія, зболена пам'ять його знову й знову "прокручувала" все, що бачив, пережив, усвідомив, чому навчився ужиття і в чому зневірився. Перші записи свої він робив, затиснувши кулькову ручку зубами. Ви не повірите, ви скажете, що писати в таким спосіб неможливо. Він теж вважав, що неможливо, й саме тому затис ручку зубами і вивів на папері першу букву, закарлючку.

То ж чи варто дивуватися, що перша повість, над якою він почав працювати, так і називалася — "Преодоление", тобто подолання. Не знаю, як з'явилася ця назва; але, знайомлячись із повістю ще в рукописі (мені випало бути її рецензентом), я сказав собі: це не назва — це сама суть свята цього твору. Її можна ставити не тільки над першим твором, а й над самою біографією її здібного автора.

Він усього зазнав на шляху до своєї першої (тоді він навіть припустити не міг, що не останньої) книжки. Коли ще й не мріяв написати її, коли ще тільки повернувся додому, на свою одеську квартиру, його товариш, його вірний друг — Валерка, з яким вони починали, з яким училися літати ще курсантами Качинського вищого військового училища льотчиків, раптом приніс друкарську машинку. Подарунок. Від ескадрильї. Гроші спільні, ідея, звичайно, його. Андрій тоді обурювався: навіщо взагалі ці подарунки? І чому саме машинка? Йому, льотчику, офіцеру — і раптом якийсь канцелярський атрибут. Але подив розвіявся, а машинка лишилася. Як згадка про віщого Валерку, який серцем друга усе відчув і передбачив. А залишившись, поступово пробуджувала цікавість до себе. А якщо спробувати? А чи зможу?

Ні-ні, йшлося не про уміння друкувати — звичайно ж він не вмів, — а про можливість подолати опір клавіші. Він пробував зробити це безліч разів, але завжди клавіші виявлялися упертішими. Дізнавшись про його муки, друзі "спорудили" щось подібне до великого металевого наперстка, і потім, при випробуванні, хвилювалися не менше, ніж конструктори при старті космічного корабля. Якщо надіти цю незграбу на найміцніший палець правої руки, а потім, для твердості, затиснути той палець лівою і натиснути на клавішу — вона... піддавалася! Отже, все таки можна здолати її, отже, "конструкторська думка" перемогла!

Скільки їх, ось таких знахідок і перемог, довелося пережити друзям Андрія, щоб допомогти йому, безпомічному, нерухомому, пристосуватися до нового життя, до роботи в саморобному кріслі-колясці... І все це теж було подоланням. Подоланням найважчого і найнебезпечнішого, що тільки може чатувати на людину, особливо митця — тягаря дріб'язковості буття, тягаря будення.

* * *

Андрій додруковує останній рядок і знемічніло відхиляється на спинку крісла-коляски. Написати ще хоча б одне речення — це вже за межами його сил. А як мало вдалося зробити за день, як мало!

Прочинилися двері, й до кімнати зазирнула мати. Ось так, обережно, щоб не

заважати синові, Тамара Євгенівна зазирає сюди щоразу, коли довго не чує стукоту машинки. Говорить вона з сином у такі хвилини лише в разі крайньої потреби. А вірніше, коли заговорить син. Може, книжку якусь подати, чи машинку переставити, щоб зручніше було працювати. Ну, а все інше... Все інше за ці роки вона навчилася вичитувати у синовім погляді. І біль, і радість творця, і найвищу нервову напругу — все у ньому, у погляді карих синових очей.

Раніше, коли він тільки починав роботу над повістю, вона при кожній нагоді намагалася по-материнськи пожаліти його: "Досить. Відпочинь уже. Я ж бачу, як ти стомився". Проте згодом зрозуміла, що не жаль її потрібен тепер синові, а підтримка. Причому геть в усьому. Навіть у тому, що старанно ховає від нього альбом з "льотними" фотографіями і все інше, що могло б збуджувати його згадку про "ті" часи — вона теж убачає своєрідну підтримку.

Та ось двері зачиняються. Збадьорений співчутливою материнською усмішкою, він знову повертається до перерваної думки, та раптом відкриває для себе, що це ж не просто рядки, що це — кілька абзаців його книжки. Про мужність... Про усіх тих, хто, як Микола Островський, як його Павка Корчагін, зуміли вистояти.

Хтось із товаришів приніс йому давню, ще довоєнного видання книжку, в якій було зібрано листи Островського до друзів і рідних. Приніс, не сказавши про це, і залишив так само непомітно, як залишали йому в ті часи хто книжку, хто журнал чи стару пожовклу газету, в яких обов'язково були статті про людей, які не здалися, пройшли через сім кіл пекла, але не зломися, перемогли.

Отож Андрій так і не дізнався, хто саме приніс її. Але ці листи Островського стали для нього відкриттям... самого себе, своїх можливостей. Читаючи їх, Андрій ніби якимось незбагненним чином споглядав себе збоку — яким він є насправді, яким став.

І що більше вчитувався колишній пілот у ці листи, то виразніше відкривалася йому справжня, істинна суть душі його побратима з років 20-х; відкривалося, як він жив, що живило йому волю, що не давало занепасти духом та змізерніти в ділах і помислах своїх. І настав, мусив настати, той день і та мить, коли він раптом упіймав себе на думці: "А може, ніхто ніколи й не зуміє прочитати ці листи Островського так, як я? Не тому, що я — якийсь там особливий. А тому, що, за всієї несхожості доль, мабуть, намагаюся так само мужньо дивитися у вічі страшній правді життя".

І саме ця думка була першим імпульсом, який майже інстинктивно примусив його, немічного й нерухомого, дотягнутися до аркуша паперу і, затиснувши зубами олівець, вивести перший рядок повісті. Про Миколу Островського. Про того, яким його тепер уже мало хто й знає, про ту часточку його життя, яку вже мало кому дано тепер осягнути зором своєї душі; того, яким він побачив письменника — нескореного, вершинного навіть у сірому житейському будні.

Андрій і досі з трепетним хвилюванням пригадує той день, коли було написано останню сторінку задуманої ним повісті про Миколу Островського. Він дивився тоді на стосик списаного — на машинці, або й просто від руки — паперу з жахом... Йому не вірилося, що все це написав він, і водночас ставало страшно від думки про те, скільки

невимовно тяжкої праці ще чекає на нього — правити, переписувати, знову вичитувати і знову правити... І робити все це, не знаючи, чи потрібне воно комусь, чи вдалося передати бодай якусь часточку всього, що лягло на душу. Може, й не варто було братися за все це?

Але що вже тепер гадати: варто не варто? Він — Сізіф. Він заніс свою брилу на вершину і тепер стоїть підперши її плечима — знесилений і зневірений, знаючи, що варто йому хоч на крок відступитися, як брила зірветься з гори і розчавить, змете зі свого шляху...

Однак не давало йому спокою, боліло його навіть не це. Так, він написав тих кілька розділів. Але повісті ще нема! Образ не завершено! Це відчуває навіть він, а що скажуть люди, які знаються на літературі? Адже не першу книжку він пише — останню. Хіба він не розумів цього? Однак Островський зумів показати свій час, своє покоління. А що зумів показати він? Чи сказав тепле, мудре слово хоча б про пілотів-по братимів ?

І далі сталося так: він почав писати повість наново. Він, прикутий до землі пілот, писав книжку про те, як такий же прикутий до землі пілот лежить у госпіталі і пише книжку про Миколу Островського. І звалось все це "Подоланням".

Андрій уже майже завершив свій твір, коли з'явився задум іншої повісті. І так сталося, що в журналі "Юність" за 1980 рік першою з'явилася ця, друга, — "Просіка", за яку автор одержав літературну премію, перемігши на конкурсі початківців "Зелений листочок". А згодом у журналі "Молодая гвардия" з'явилася ще одна його повість — "Зустрічного вітру". Потім на домашню полицю лягла і перша книжка — "Подолання", за яку Андрію Шишкіну, було присуджено обласну комсомольську премію імені Е. Багрицького і з якою його прийняли до Спілки письменників СРСР.

3

У військових льотчиків існує своя, особлива мірка надійності. І визначається вона не ширістю теплих слів і навіть не повсякденними атрибутами дружби, а тією найвищою готовністю прикрити пораненого товариша на пораненій машині, викликати на себе смертельну зливу свинцю і криці і, зрештою, вистояти, перемогти. А зветься у них усе це скромно і для нелітаючої частини людства не зовсім зрозуміло: "Відчути крило товариша".

Так ось, невдовзі перед тим, як сталася трагедія, його крилатий полк професійно прийняв і по-людському визнав молодого пілота. А визнав тому, що товариші вірили: кожен, кому у тяжкі хвилини доведеться виявитись поруч із Андрієм Шишкіним чи то на землі, чи в повітрі, зможе "відчути" його крило. Бо й сама віра в нього як у пілота зароджувалася з цього відчуття надійності крила, готовності до кінця виконати воїнський обов'язок, з прагнення молодого офіцера не просто зватися військовим льотчиком, а по-справжньому бути ним.

Тож не дивно, що з часом, коли у видавництві "Молодая гвардия" з'явилася — з передмовою Роберта Рождественського — тепер уже збірка Андрія Шишкіна "Подолання", одну з повістей її — "Четвертий семестр" — письменник присвятив

льотчикам-інструкторам, які вчили їх, курсантів-невміюк, "ставати на крило", прищеплювали почуття льотного братерства.

Так, на цьому тернистому шляху від зневіри до творчого життя Андрію Шишкіну справді довелося пізнати все: і самовідданість таланту хірурга, і вірність друзів, і жертвну стоїчність матері, і чуйність незнайомих, але не чужих людей, з якими зводила його доля по всіх лікарнях і госпіталях, і (було таке, було, чого вже там гріха таїти!) черству бездушність обивателя, незалежно від того, які посади він обіймає.

Уже навіть працюючи над першими нотатками, Андрій усе ще напружено шукав себе, свою стежину в новому, незвичайному для нього житті. Вистачало в тих пошуках й ілюзій, і сумнівів, і навіть розпачу... Перший і логічний крок, який підказувало йому життя по тому, як почав серйозно працювати над повістю, — подати документи на філологічний факультет Одеського державного університету. Зараз йому, "техняреві", потрібне було поглиблене знання російської, знання теорії літератури та й, можливо, хтось із тих "людей від літератури" й допоміг би — зауваженнями, порадами, правкою рукопису...

Одне слово, посилаючи документи, Андрій навіть дивувався: як це він раніше не подумався, що вступати потрібно саме на філологічний? Адже писати пробує давно. І якими ж були його подив та розчарування, коли одного дня документи йому повернули, в прийомі відмовили. Різко і категорично. Мовляв, маєте вищу освіту — і досить.

Спочатку Андрій не хотів вірити цьому. Ще сподівався, що сталося якесь прикре непорозуміння. Він зателефонував на факультет, він намагався пояснити тому відповідальному товаришеві, який підняв трубку, в якому він стані, що йдеться не про колекціонування дипломів, а що пробує свої сили в літературі. Проте, у відповідь почув таке, що й досі, тільки-но пригадує ці до вбивчого цинічні слова, душа розвивається: "Що? Пишете?! Ну й пишіть собі. Але один Островський у нас уже був. А другого нам не треба".

Розмовляти далі з тією людиною він, ясна річ, не став. Скаржитися на неї — теж. Гордість не дозволила. Але й досі, через багато років після тієї розмови, уже й по тому, як став автором чотирьох книжок та членом Спілки письменників, простити тій людині не може. Образа? Так. Але не тому, що відмовили в прийомі на факультет. Відмовили то відмовили. Може, з державної точки зору воно й правильно: є один диплом — і годі.

Але ж він розумів, що не про державні інтереси пеклися люди, які вирішували його долю, а про черствий спокій своєї душі. Знали, скільки клопоту буде з таким абітурієнтом. Але і це він міг зрозуміти й пробачити. Не міг простити самої фрази, самого способу мислення: "Один Островський у нас уже був. А другого нам не треба". У "них", бачите, Островський уже був? "їм", бачите, другого Островського не треба!

А чому не треба? Невже суспільству не потрібно, щоб такі, як він, прикуті до ліжка, могли повертатися до повноцінного життя, знаходили можливість спілкуватися зі своїм поколінням, своїм часом? Неправда, у людей, які мислять таким чином, ніколи не було Островського. Він ніколи не належав і не може належати таким людям!

За іронією долі (а може, й не іронія це, а якась незбагненна віптість буття) будинок, в якому живе Андрій Шишкін, знаходиться на околиці міста, край поля, за яким розташований велетенський аеропорт. Кожні кілька хвилин з нього злітають, або заходять на посадку, пасажирські лайнери, і траси їхні пролягають майже понад дахом його будинку, а здається — через саме серце, здається, пронизують його душу. І хоча літаки цивільні і ні в яке порівняння з його винищувачем вони не йдуть, але все ж таки навіть зараз, розмовляючи зі мною, він раптом завмирає і напружено дослуховується до ревища турбін. Він не може підійти до вікна, не може глянути вслід літакові, і все ж таки поводить головою, думкою проводжаючи його.

Та ось звук літака розчинився у високості неба, й Андрій знову переводить погляд з вікна на стоси паперу.

— Рукопис? — обережно підступаюся до найпотаємнішого, що тільки може бути у митця.

— Так, — стиха каже він, і відчуваю, що зараз йому дуже не хотілося б говорити про те, що лише виношується у душі, лише народжується. Є в цьому замовчуванні митцями своїх планів якась забобонність, є!

— Про пілотів?

Повагавшись якусь мить, Андрій раптом загадково всміхається:

— Ви знаєте, цього разу — ні. Уже давно збираю матеріал про бої на перевалах Північного Кавказу. Письменники чомусь торкаються цього періоду надзвичайно рідко. Хоча подвиги там здійснювалися такі, що вони варті епопеї.

А десь через місяць після тієї розмови, вже готуючи фрагмент повісті "Перевали" до публікації в обласній газеті, я мав змогу познайомитися з усім твором, і він приємно вразив мене.

До честі Андрія Шишкіна, він зумів розкрити сходження на ці "перевали" досить правдиво, талановито, уникаючи зайвих декларацій та словесної пудри. Ясна річ, повість ще читатимуть видавці, ще будуть доробки, правки, шліфування окремих епізодів. Однак живе Андрій Шишкін, мабуть же, не очікуванням висновку видавців. А чим саме? Про що буде твір, перші сторінки якого з'являться ще, можливо, до кінця цього року?

Про це я і запитав Андрія Шишкіна невдовзі по тому, як у "Комсомольской правде" з'явилося повідомлення про присудження йому премії імені Миколи Островського.

— Так, задум нової повісті вже існує, — відповів Андрій. — Поки що рано говорити про якісь певні сюжетні лінії, про характери героїв — вони визначаться згодом, в процесі роботи над твором. А суть задуму така. Я уважно стежу за тим, як у країні триває перебудова економіки, психології, світосприймання людей. Ось про цю перебудову, про те, як вона відбивається на поглядах і справах молоді, я і хочу розповісти. Хоча, чесно кажучи, ще й досі перебуваю під враженнями від архівних документів, спогадів ветеранів, газетних публікацій, з якими знайомився, працюючи над "Перевалами". Та й сам я ще весь там, на перевалі, в одному окопі, зі своїми

героями, в тяжкій, але надійній обороні.

Проте все це вже в минулому. А зараз ми помовчали. Провели мисленими зорами черговий літак і почали прощатися. Вже йдучи з робочого кабінету Андрія, я помічаю, як він намагається присунути неслухняними руками збірку своїх повістей. І знаю, чому він робить це. Щоразу, коли надходить хвиля зневіри, коли попереду чекає кілька годин виснажливої боротьби з друкарською машинкою, він присуває до себе це "маленьке повне зібрання" і якийсь час гортає його сторінки, вчитуючись у рядки свого "Подолання". І робить це, щоразу переконуючи себе: "Те, що ти написав ці чотири повісті, теж здається неймовірним. Але ж ти все ж таки написав їх! Зумів! Ось вони! Ось !.. А тепер що, відступати?!"

...А потім Андрій Пишкін працює. Довго, вперто, до знемоги. Вбачаючи в цьому і найвищий прояв самоутвердження, і найвищий ступінь подолання^[26].

РІКА ВСЕЛЮДСЬКОЇ САМОТНОСТІ

Валерій Виходцев належить до тих обдарованих поетів, які, хоча й не позначили свій творчий шлях збірками віршів, проте впродовж десятиліть працюють у літературі, витворюючи власний мистецький світ та висвячуючи навколо себе оту культурно-мистецьку ауру, котра доводить, що бути "поетом з провінції" зовсім не означає: бути поетом провінційним. Походить він з Надбужжя, з Савранщини — отого дивовижного за своєю красою куточка Південного Поділля, який так здатен розбурхувати найпоміркованішу фантазію, що навіть людина, далека від творчих поривань, починає відчувати в собі художника, поета, різьбяра. А ще ж треба зважити, що більша частина зрілого життя Валерія Виходцева минула на Дунаї, в старовинному українському містечку Кілії, де кожен пагорок, кожен камінь церковних стін пройнятий гордим духом войовничих русичів та окроплений кров'ю волелюбного козацтва...

...Стара дзвіниця плаче у тумані,

Стара дзвіниця серед Кілії... Її долали в підступі й обмані Віками і чужинці, і свої...

Я не випадково зупиняюся на географії буття автора цієї книжки. Валерій Виходцев якраз із тих митців, які ніколи не прагнули існувати в модерністських химеріях власних фантазій, завжди віддаючи перевагу таємничому всесвітові ріки свого дитинства, легендам батьківських тополь край обійстя; і до яких руїни давньої козацької церкви посеред напівзабутого провінційного містечка промовляють з більшим натхненням, ніж полиці наймудріших академічних видань чи фоліанти пожовклих літописів.

Як поет, він увесь заглиблений у спогади, притчі, у фольклорну заромантизованість козацької пісні, в оту відстороненість від велелюддя, котра ріку його творчості, як і омріяну ріку дитинства, перетворює на ріку вселюдської самотності.

Ні, талант Валерія Виходцева, мабуть-таки, не належить до отих буревійних сил, що, замолоду вриваючись у відрегламентований метрами простір мистецького поля, примушує ламати звичні уявлення й усталені критерії мистецького пізнання. Голос його від природи

своєї негучний, і таки справді звернений до внутрішнього світу самого поета. Може, тому Валерій ніколи й не поспішав з публікацією творів, що висвячення "вірша в

собі і для себе" завжди було для нього явищем самодостатнім. І лише час від часу поривався він зі своїми поезіями до читача то з колективних збірок "Горизонт", "Утренние поезда", "Дунайська хвиля", "Боян. Поезія'96", то зі сторінок журналів та шпальт обласних періодичних видань. Зате кожна така поява знову й знову засвідчувала, що перед нами справжній поет — зі своїм образним світовідчуттям, своєю нелегкою життєвою і творчою долею, своїм національним і мистецьким корінням, а ще — пророчим покликанням решту життя свого пройти цим непізнаним світом — поетом не від світу цього.

Так вже склалося, що мені довелося не просто знайомитися майже з кожним написаним В. Виходцевим рядком, але й, виносячи ще юнацькі віршовані вправи на сторінки обласної молодіжної газети, виявлятися причетним до становлення його як творчої особистості. Тож тепер, перечитуючи рукопис майбутньої книжки, ловлю себе на думці, що автор його так і не спромігся (або й не прагнув) професійно олітературити свої творіння. І що вірші, написані вже зовсім недавно, здавалося б, з висоти багаторічного досвіду, по суті залишаються такими ж фольклористично незайманими і такими ж щирими в наївноселянському відтворенні навколишнього світу, як і ті, що написані в юності. Але хто зна, чи варто дорікати за це поетові. Бо хіба ж не в тому вартість його поезій, що вони є... такими, якими є, а не такими, якими поет — і ми, читачі, пересичені шедеврами та оригіналами, — воліли б бачити.

Іскрять краплини на калині, Підбилось сонце з-за горба. А попід вербами в долині Розквітло полум'я кульбаб. І хтось над ним вже руки гріє. Чия то стомлена душа? То, певне, Мавка тихо мріє, Чекає свого Лукаша.

Валерій Виходцев володіє здатністю притягувати до своєї творчої орбіти кожного, хто спроможний розгледіти в ньому споріднену душу. Вже багато років він очолює Кілійське районне літературне об'єднання "Дунайська хвиля", яке стало впливовим осередком української культури в цьому Придунайському краї, а відтак — високим зібранням митців, шанувальників мистецтва та місцевої інтелігенції. І хочеться сподіватись, що поява першої книжки їх кумира виявиться для всіх них, усього початкуючо-літературного бомонду України ще одним джерельним свідченням того, що, зрештою, талант — незалежно від того, по яких би провінціях він не нуртував, — явище невмируще^[27].

ТАЛАНТОМ ЗРОДЖЕНЕ СЛОВО

Існують поети, вірші яких не є плодом суто творчих шукань, а стають природним виявом болісного пізнання ними таємниць людського буття, історичної долі свого народу, складних соціально-політичних колізій, що визначають стан і статус їхньої держави. Саме до таких поетів належить і митець з Іллічівська, що на Одещині, Василь Павленко:

...Все продається, все іде в товар: Мораль і цвяхи, і хрести дубові, Дівоче тіло і таємна сповідь, І президенти, і святинь вівтар...

На відміну від багатьох і багатьох інших початкуючих літераторів, Василь Павленко не зациклюється на темі зрадливого кохання, не пробує вичавлювати з читача сльозу

співчуття спогадами юнацького інтиму. Навіть у тих небагатьох віршах, в яких усе ж таки переважає сентиментальна чуттєвість, поет продовжує залишатися виразно сформованою особистістю, збагаченою мудрістю життя і філософією історичних реалій. І якщо вже говорить зі своїм читачем про це святе, духовно піднесене почуття, то й говорить про нього — піднесено, велично, вдаючись до філософського підтексту, до асоціативної образності:

Коли під нами розгортає Бог

Блакитний килим, ніжний, безсоромний, —

В тобі кипить Дніпро п'янкої крові, В тобі вмирає все...Одна любов, Мов стогін хвиль, гріхозна і свята, Божественна у спраглих капілярах, Палахкотить... І виростають царства, Де пестошів твоїх шумить ріка...

Відлуння цих, освячених любов'ю, пестошів, цієї гріховної втіхи віднаходимо і в прозовій частині збірки "Ранок", зокрема, в новелах "Зрада", "Листи"... Однак і там він залишається вірним своєму принципові: почуття тільки тоді стають явищем мистецтва, коли вони обрамлені роздумами героя, його високою метою, його життєвською філософією. Тобто коли читач виразно бачить та уособлює його героя, розпізнаючи, хто перед ним, які сентенції спонукають його до дії, і чому, власне, автор розкриває перед ним саме цей образ і саме за цих обставин. А ще зауважу, що в прозі Василь Павленко значно реалістичніший, стриманіший в афористичності й образності своїй. І це нашо́вхує на думку, що все ж таки в суті свого таланту він... поет, а не прозаїк. Відтак мислення і світосприймання в нього поетичне, образно-інтуїтивне, а не характерно-сюжетне, як це переважає у закоренілих прозаїків.

Василю Павленку як поету можна, звичайно, закинути — і не сумніваюся, закидатимуть, — що й рима в поезіях його подеколи "не та", і ритмика та розмір далекі від ідеалу... Але ці, суто технічні, нюанси широко і щедро компенсуються образним світобаченням, афористичністю мислення і непідкупністю громадянської позиції, основним постулатом якої завжди залишається вірність Україні, національним традиціям, мистецькому слову, історичній правді.

Входити в літературу водночас і через поезію, і через прозу — надзвичайно складно. Адже це різні ракурси мистецького світосприймання, різні способи мислення і, я сказав би, навіть різні способи і стилі життя.

Так, і способи життя — теж. Тому змудрені досвідом письменники радять початкуючим літераторам зосереджуватись на якомусь одному виді мистецтва, а до суміжних робітень звертатися вже по тому, як утврдишся в чомусь одному — в поезії, прозі, драматургії... І, на загал, порада ця видається переконливою. Я вже сказав, що в поезії Василь Павленко значно природніший, ніж у прозі. Але цим я не став би перекреслювати його, нехай ще й досить скромний, прозовий набуток. Бо, коли знайомимся з оповіданнями його, починаєш розуміти, що, незважаючи на очевидний брак досвіду, брак професіоналізму, йдеться про той приємний випадок, коли поет і прозаїк не просто співіснують з однієї творчої особистості, але й суттєво доповнюють одне одного, формують цю особистість, творять її мистецький образ і мистецький імідж.

Одне слово, перша поетично-прозова збірка початківця відбулася. І це факт. Ну, а далі... Далі все залежатиме від уміння Василя Павленка розвинути, розгорнути свій талант, знайти себе в прозі чи поезії, визначитися в стилі і тематичних обріях; від уміння самопізнаватися і самовдосконалюватися, завжди пам'ятаючи, що істинний митець починається, власне, не з таланту як такого, а... з яскравої неперебугної особистості. Тож нехай йому святиться на його віщій, долею заповіданій ниві.

НЕЗРАДЛИВИМ СЛОВОМ ПУБЛІЦИСТА

До 50-річчя Бориса Дерев'янка

Є письменники, все творче буття яких визначається тематичним і духовним тяжінням до тільки їм відведеного життєвого материка, отого острівця "малої" батьківщини, що освячує висоти всіх наших мистецьких і громадянських дерзнь, заземлюючи їх на моральноетичні і філософські глибини народної мудрості, історичної правди і самосвідомості покоління.

Для Бориса Дерев'янка таким материком став Причорноморський степ, з епіцентром пам'яті в рідному степогроді Іванівці, в розмаїтті непересічних характерів своїх нелукаво правдолюбних земляків.

Зверніться ще раз до його художньо-публіцистичних збірок "Червоне вітрило в степу", "Приборкувачі степу", "Біля глибокої криниці" — і ви побачите, що Борис Дерев'янко вистачало мужності й прозорливості визначати прикмети часу та обличчя сучасника за мозолястими долями отих людей від землі, від плуга, що завжди залишалися відданими своєму неперспективному селу, хліборобській обачності предків, неперебутності одвічних морально-етичних цінностей українського народу, які теж уже декому здавалися неперспективними.

Гостре публіцистичне перо його сповідує своєрідний стилістичний почерк, своє світобачення, чітко визначену громадянську позицію. Це виразно проглядається у циклах нарисів і художньо-документальних повістях "Провінціали", "Комсомольські кадри", "П'ять років і все життя" та інших, що видрукувані в журналах "Дніпро", "Вітчизна", "Україна", "Радуга", "Прапор", щедро розсіяні по багатьох колективних збірниках і, звичайно ж, на шпальтах газети "Вечерня Одеса", яку Борис Дерев'янко редагує від дня її заснування, тобто з липня 1973 року.

Грунтовне соціально-мистецьке дослідження сучасника і сучасності в усіх їх неоднозначних вимірах і парадоксах віднаходимо й у створених за його сценаріями телефільмах "Земне тяжіння" та "Вчителю, виховай учня", котрі свого часу були помічені і фахівцями, і критикою, а головне — глядацьким загалом.

Як давній активний автор Агентства друкованих новин, Борис Дерев'янко виступає на сторінках багатьох періодичних видань Болгарії, Угорщини, Польщі, Франції, Фінляндії, Югославії, В'єтнаму... Його громадську і творчу активність, його публіцистичний талант відзначено преміями імені Євгена Петрова (1973), Спілки журналістів СРСР (1988) та орденом "Знак Пошани". Він — заслужений журналіст УРСР. Прислухаються до його принципового слова і тоді, коли він виступає в робітничих і творчих аудиторіях як член виконкому Одеської міської Ради народних

депутатів^[28].

ВЕЧНАЯ МУДРОСТЬ ЛЮБВИ

Лирика — в ее первозданном виде, основанная на чувственном дыхании любви, — представляется в наш заполитизированный, технократический век не востребованной редкостью. Затерянная где-то между утонченным философствованием, абстрагированной заумью и огрубленным сексом, высокая поэзия любви воспринимается многими нынешними молодыми с той долей иронической снисходительности, которая, в лучшем случае, допускает само ее существование как темы поэтических изысканий, как своеобразного рифмотворческого жанра. И чудные образцы любовной лирики, разбросанные по томикам Тютчева, Есенина, Блока, Ахматовой — не аргумент, а всего лишь ссылка на время, традиции и простительную сентиментальность.

Что же касается современных молодых поэтов, то многие из них опасаются чувственной поэзии еще и в силу "банальности" предмета воспевания, а также в силу того, что слишком уж щедро вспахано это поле истинными мастерами слова. Потому "для себя, для души" — еще куда ни шло. Но чтобы со сборником чистой любовной лирики на люди... И выглядеть при этом более или менее достойно...

Даже Олег Дрямин, уже представавший перед читателем в облике "отчаянного любовно поэта", подступался к такому сборнику с некоторой опаской, ибо его предыдущий сборник "Время любить", как и сборники "Сиреневая роща" и "Цветные зеркала", все еще трудно было относить к собраниям чистой лирики, поскольку все они грешили вторжениями автора в политический патриотизм, философию бытия и всевозможные поэтические экзальтации "по поводу"...

Вот почему новый сборник поэта "Изумрудная луна" с полным основанием можно считать не только его подарком самому себе к сорокалетию (Олег Иосифович родился в 1956 году в городе Сарапуле, в Удмуртии), но и первой попыткой безоглядно предаться разудалочувственной лирике, созданной исключительно для души и со всей возможной в этой ситуации задушевностью.

В стихах О. Дрямина, конечно же, можно усмотреть определенное влияние поэзии Сергея Есенина, ибо почти невозможно создавать истинно русскую лирику, не будучи хоть в какой-то степени подверженным этому наитию. Но даже в тех стихах, где это заметно, наш поэт старается уйти от какого бы то ни было прямого подражания:

Травы срезаны ножами, Листья собраны в кули, И заплакали над нами, Улетая, журавли...

Утверждают, что каждому новому поколению лирических стихопоклонников, возвращающих свои произведения на райских лугах любовной лирики, все труднее оставаться сколь-нибудь оригинальным. Слишком уж ограничен естественный набор изобразительных средств, слишком понятна и доступна эмоциональная сторона того чувства, что вечно и неистребимо лежит в основе воспевания. Тем не менее, в лучших своих произведениях Олег Дрямин пытается найти свой поэтический код, сотворять свое образное мышление, передавать обычные чувства обычными словами, сохраняя

при этом свое особое видение и только ему присущее мировосприятие. Это предельно хорошо заметно в тех стихах, в которых поэт все же отходит от прямого соприкосновения с любовной тематикой и пытается осмыслить жизнь во всей ее сложности:

Вышиты звезды светом вечерним —

Космос красив...

Церковь до неба наполнена пеньем
чудных молитв.

Поздно старушки бредут восвояси
с верой в святых.

Месяц с небес в бриллиантовой рясе смотрит на них...

Основной мотив, которым пронизана вся поэзия Олега Дрямина: любовь — чувство всепоглощающее, способное сопровождать человека от колыбели до прощания с миром. И главная мудрость бытия заключается в том, чтобы научиться ценить это чувство как высшую данность природы, высшую святость души, невзирая при этом на неудачи, измены, страдания и все прочие атрибуты настоящей любви, без которых эта освященная чувствами и страданиями многих поколений наших предшественников святость попросту невозможна. Как невозможна она и без вечно новой и непознанной любовной лирики. Именно об этом — новая книга стихов талантливого поэта Олега Дрямина^[29].

КАЗАЧИЙ КРЕСТ

Размышления над книгой писателя, атамана

Войска Верных Казаков Черноморских Олега

Дрямина "Отрок, несущий свет", Одесса, 2004

Уже в аннотации к этой книге зарождается полемика по поводу того, к какому жанру ее отнести. И, словно бы предопределяя течение этой полемики, нам напоминают: "Слишком дорогого коснулся автор данной повести — христианской веры, чтобы осмелиться данное произведение отнести к стилю фэнтези, а тем более — к сказке, хотя действие героев происходит на грани фантастики. Чем глубже вникаешь в суть сюжета, тем определеннее ощущается главная философская истина..."

Истоки замысла этой книги с полным основанием можно искать в опубликованном в книге приказе атамана Войска Верных Казаков Черноморских имени Богдана Хмельницкого под номером 17, изданном в Одессе 14 октября 2003 года. Вот он: "О включении навечно в реестр Войска Цесаревича Алексея. Приказываю:

Его Императорское Высочество, Наследника Императорского Престола, Атамана всех казачьих войск, Святого Великомученика Цесаревича Алексея Николаевича включить навечно в реестр Войска Верных Казаков Черноморских имени Гетмана Богдана Хмельницкого под № 1 — посмертно.

Войсковой атаман, генерал-есаул О. И. Дрямин.

ВРИО начальника штаба войсковой старшина М. В. Емельянов".

В условиях действующей в независимой Украине национальнопатриотической

идеологии, факт зачисления убитого коммунистами сына российского императора Николая II Цесаревича Алексея, наследника Престола и Атамана всех казачьих войск, — событие само по себе неординарное.

Впрочем, возрождая из небытия в среде своего казачества имя и облик Цесаревича, писатель и атаман Олег Дрямин акцентировал внимание не столько на национальных и монархических аспектах включения в реестр украинского казачества наследника Российского Престола, сколько на тех морально-этических, религиозных и духовных проблемах, которые породило садистское убийство российскими коммунистами императора и членов его семьи, убийство самой царственной династии. В том числе и тяжелобольного, несовершеннолетнего Алексея, возведенного затем Церковью в Святые Великомученики.

Вот почему, издав приказ о зачислении Цесаревича в казачий реестр, Дрямин взялся за создание повести "Отрок, несущий свет", в которой попытался... нет, не объяснить и оправдать решение своего казачьего круга, а... осмыслить его, философски определить, с одной стороны — все те нравственные потери, которые несет человечество всякий раз, когда в стихии его общественного сознания побеждают силы Сатаны, силы Зла, представленные в данном произведении прежде всего образами юного колдуна Гадди Портера и "коменданта подземного царства тьмы" Гадца; с другой — те проблески духовного возрождения и нравственного оздоровления, которые появляются в нашей душе и нашем сознании, вместе с возвращением нашей памяти имен таких убиенных, как Цесаревич Алексей; вместе с нашим общественным покаянием.

Повесть и в самом деле создана где-то на полигранной грани традиционной русской сказки, современной экранно-отшлифованной фэнтези и христианско-житийной (от церковно-литературного "житие...") литературы, в которую вместе с исторической личностью Цесаревича, врываются и вполне реалистические струи все еще неугасающего на просторах СНГ классово-политического противостояния.

В повести Олега Дрямина сам Господь... воскресил Цесаревича Алексея. Но не для безбедственного царствования в теперь уже несуществующей Российской империи, а для того, чтобы он нес в казачью среду, в среду молодежи Слово и Свет Божьи.

Да, Цесаревич, как и подобает Атаману всех казачьих войск империи, побывает — в повести Дрямина, разумеется, — на Хортице, только уже небесной; на Совете Атаманов, где рядом с основателем Запорожской Сечи Байдой-Вишневецким и гетманом Украины Богданом Хмельницким совет держат Григорий Потемкин, Александр Суворов, Матвей Платов, основатели Черноморского и Кубанского казачеств Сидор Бельш и Антон Головатый, памятник которому высится сейчас почти в центре Одессы. И сам тот факт, что на том возвышенном, небесном Совете Атаманов присутствуют и другие, погибшие уже не так давно при защите православного Отечества, атаманы, например, атаман современного боевого Черноморского Казачьего Войска Александр Кучер, должно еще раз убеждать читателей, что всем православным рыцарям безусловно уготовано Царствие небесное. И что именно они

составляют этот, уже небесный, "казацкий круг лучших представителей боевого православного христианского рыцарства".

Однако, исходя из системы иносказаний данной повести, читатель должен воспринимать сотворение сего небесного казацкого круга предков наших как символ того, что, возвращаясь на грешную землю XXI столетия, Цесаревич обязан проникнуться казацкой верностью своему патриотическому долгу и казацкой верой в христианские ценности. Поскольку действовать ему придется в обществе, зараженном сатанинской магией и философией легко угадываемого нами мальчишки-волшебника Гадди Портера, устами современного сатаниста объявившего, что весь наш сегодняшний мир "...это повсеместный каждодневный праздник Хеллоуин. Только на вас не маски, а лица, которые вы заслуживаете. Те жалкие людишки, которым я пообещал большие деньги и все блага в царстве тьмы, купились на мои посулы, заложили душу дьяволу. От верующих в бога мы избавимся. В своем царстве я не потерплю и капли добра".

Прежде чем в борьбу с этим сатанизмом вступит Цесаревич, автор оставляет его наедине с Господом, в многострадальных — по душе человеческой — размышлениях которого восстает горестная картина современного духовного облика человечества, в котором "Одни стараются встать на правильный путь, излечить болящих и зараженных. Другие проделывают сатанинские опыты, возвращая на землю чуму, холеру, оспу, которые выходят из-под контроля, и опять от эпидемий гибнут невинные люди. Все время на земле и в небе борются силы добра и зла. В последнее время Лукавый старается использовать даже искусство, лишь бы развратить детский ум, сделать детей послушными исполнителями чужой воли. Специально, чтобы проникнуть в детскую душу, была придумана история об униженном ребенке, над которым родные дядя, тетя и их сын жутко издеваются. Над сиротой Гадди — потомственным колдуном и волшебником! Подумайте — разве могли бы простые люди издеваться столько лет над потомственным колдуном, которого в годовалом возрасте не смог убить самый могущественный и злой колдун?

Детям показывали фильм по книге, заказанной слугами сатаны. Сбивали с истинного пути, навязывая веру в колдовство, всякого рода заклинания, полеты на метле. Сатанисты заявили, что за три года жизни в книге и на экране Гадди Портера, армия сатаны увеличилась во всем мире на 20 миллионов детей. Подключились работать на него еще несколько десятков разнообразных писателей, жаждущих колдовских сребреников".

И вот в этой ситуации Господь — по воле автора повести "Отрок, несущий свет" — благословляет Цесаревича Алексея: "Остановить лукавого Я посылаю тебя! Боевым оружием у тебя будет настоящая казацкая шашка. Твоей одеждой будет солдатская или казацкая форма из твоего бывшего обмундирования".

Решение это было принято Господом еще и потому, что к моменту его принятия "книжному Гадди" исполнилось тринадцать лет, то есть, он был в том же возрасте, в котором люди тьмы убили самого Цесаревича Алексея, ибо в "числе тринадцать — их

сатанинський смисл. Это зловещее магическое число".

Понятно, що далейші події розгорталися по законам запропонованого Олегом Дряминым літературного жанру і задуму. І воевати казаку-цесаревичу доводиться не тільки з "книжним Гадди Портером", але і з самим "комендантом"-владелиною підземного царства, із темі якого такі Гадди і народжуються, — з багатоліким Гадцем. І допомагають йому в цьому вірні Отчизні, боргу своєму казачьому і вірі Христової сучасні казаки.

Автор не утверджує це прямо, дословно, однак, ми бачимо і розуміємо, що хрест віри і батьківщини, з яким Цесаревич Олександр переміщує земне зло, є, перш за все, Хрестом казачьим. А значить, відродження традицій і ідеалів казачества — для нас, сучасних українських казаків, до яких належить і автор цих рядків, — справа священна. І що саме казачество, об'єднавши свої зусилля з Християнською церквою, є тією силою, яка здатна зупинити процес сатанізації суспільства, особливо його молодого покоління, щоб потім провести його, духовно і фізично зріле, до істинно християнської віри, до святості свого реального земного буття, яке, в кінцевому підсумку, визначає і святість буття небесного^[30].

МУЗА НАДІЇ І ЛЮБОВІ

З нагоди 80-річчя Володимира Гетьмана

Рукопис ще не виданої книжки, що лежить зараз на письмовому столі Володимира Гетьмана, має сакраментальну назву "Наймолодший куркуль Союзу Радянського". Тож, навіть не читаючи її, неважко здогадатися, що і в самій назві, і в свідальних автобіографічних оповідах, які складають зміст, — сумно, з присмаком совдепівського "концтаборизму", іронія буття його покоління, отой соціально-психологічний трагізм, що наклав свій відбиток на свідомість ровесників письменника, свідомість його сучасників, а отже, й на творчість митця, життєва нива якого позначена була і кривавими комуністичними репресіями, і голодомором, і таборами для військовополонених Другої світової. А ще — отим партійно-цензурованим ідіотизмом п'ятдесятих-сімдесятих...

Народився Володимир Гетьман 10 червня 1921 року, в придністровському селі Маяках, що на Одещині. Дитинство його минуло на освяченому козацькою історією народу нашого Дністрі, то чи ж варто дивуватися, що й перша книжка його "Рибальське щастя", котра побачила світ 1950 році, була навіяна спогадами заплавного дитинства і пройнята красою дністровських світанків, димами рибальських вогнищ і рибальських оповідок-побрехеньок, а відтак — і нерозв'язним запахом "потрійної" вечірньої юшки.

Так уже повелося, що творчість поета завжди несе в собі печатку його життєвого досвіду. Потрапивши ще на початку війни до німецького полону, Володимир Гетьман побував у кількох таборах, двічі виривався з-за колючого дроту і двічі, через допити і тортури, повертався за нього, аж поки остаточно не був визволений у квітні 1945-го, за якихось кілька днів до Перемоги.

Чи ж варто дивуватися, що в свідомості багатьох читачів Володимир Гетьман

залишився як поет із того покоління митців, чия муза посправжньому висвячувалася з солдатської шинелі, в окопах Другої світової. І вся ота "окопна правда", через яку йому довелося пройти, весь трагізм буття "людини на війні" — знайшли своє відображення в збірках поезій "За колючим дротом" та "Проміння Перемоги", в інших поетичних книжках, опублікованих в періодиці. А їх — близько двадцяти...

До речі, після визволення з полону, Володимир Гетьман ще певний час служив у війську, далі пізнавав мирне буття на будові, а, здобувши в 1951 році диплом філологічного факультету Одеського держуніверситету імені І. Мечникова, певний час учителював. Одначе істинне покликання філолога, педагога, літератора і наставника проявилось в нього на редакторській роботі в Одеському республіканському видавництві "Маяк", якій він віддав понад чотирнадцять років життя. А це означає, що десятки молодих літераторів півдня України увійшли в літературу, чи принаймні пізнали радість першої книжки, завдяки... та з благословення його незаздрісного, незрадливого редакторського олівця.

Так сталося, що формально до плеяди "шістдесятників" Володимира Гетьмана ніхто й ніколи не пригортав, а проте цілком очевидно, що протуберанцевий спалах його могутнього таланту, визнання його як поета національного, державницького гарту, прийшли саме в шістдесяті, коли, крім численних публікацій у періодиці, одна за одною з'являлися збірки його поезій: "Ранкові зорі" (1960), "Подорож до обрію" (1963), "Іскри з-під молота" (1964), "Побачення з квітнем" (1965), "Жар-птиця" (1966), "Вогник" (1967), "Білі крила вітрил" (1969). Тоді ж окремі твори його перекладено на російську, угорську, болгарську, єврейську, абхазьку, білоруську та кілька інших мов. А творчі набутки відзначено Почесними грамотами Президій Верховної Ради України та Абхазії. Помітним визнанням його внеску в розвиток української літератури стало й присудження В. Гетьману обласної літературної премії ім. І. Рядченка за 2000 рік.

Переконалий, що по-справжньому, вершинно, на високому мистецькому реєстрі Володимир Гетьман заявив про себе як чуттєвий лірик — у жінку, життя і Слово поетичне закоханий. Більшість із його поетичних книжок — це якраз і є зібрання тих поезій, котрі, доповнюючи та вигранюючи одна одну, витворюють пером і душею Володимира Гетьмана величну, всеосяжну "Думу про Невмируще Кохання", а водночас — й оту святість вічної любові до Слова, до рідної мови, рідної землі... Вже кільком поколінням читачів даруючи зразки образного ліричного світобачення, зразки лірики сосюринського тембру і сосюринської незайманості.

Відтак, вшановуючи Володимира Гетьмана, з нагоди його 80-ліття, ми говоримо про нього передусім як про талановитого лірика, з поезій якого постає величний образ вічної любові. Нехай же й ця моя публікація стане виявом шани до таланту Поета і мужності воїна-фронтовика, який через усі життєві випробування проніс найсвятіше, що здатна пронести людина — віру у свій народ, надію на його майбуття, щиру, істинну людяність, котра щедро проявляється і в житті, й у творчості Володимира Гетьмана.

Будь-який ювілей — то час філософського осмислення митцем свого буття, свого творчого шляху, свого доробку. У Володимира Гетьмана цей шлях і цей доробок

видалися талановитими і щедрими. Тож нехай і роздуми над ними за письмовим та ювілейним столами будуть розважливими й осяйними^[31].

ВІТРИ З ТАВРІЇ

Нещодавно у видавництві "Маяк" побачили світ перші поетичні книжки 1971 року. В поетичному ужинку видавництва збірки: Анатолія Звірика — "Тривоги", Леоніда Куліша — "Степове поліття", Сергія Крижанівського — "Поле зрення".

Одразу ж застерігаю, що перелік цей не ґрунтується на якійсь єдності. Просто так склалися обставини, що три книжки з'явилися однієї, скажімо, днини. І лягли на книжкові полиці з анотаціями одного видавництва. По суті ж, ми зустрічаємося з різними поетичними натурами, з авторами далеко нерівнодійної поетичної сили.

Поезія своєрідного автора Анатолія Звірика привертає увагу своєю стилістичною і духовною спорідненістю з українським фольклором. Це помічаєш одразу ж. Поетодверто, а головне, вправно користується ритмом і мелодикою народної пісні, причому емоційні повтори у багатьох віршах збірки надають їм якоїсь особливої динаміки, котрою завжди була виповнена поезія народних співців.

Золоті снопи

Ледве підйму.

З кожної копи

Колосок візьму.

Колосок тугий До грудей візьму..

Однаке фольклор — це той рубікон, переступаючи котрий, справжній, професійний митець не повинен забувати про набутки класичної літератури, про канони високої поезії, а зрештою, і про тематичне сьогодення. Відтак і фольклорний орнамент має вимальовуватися на відповідній смисловій тканині. Тобто, віддавши певну данину творчому наслідуванню зразків самодіяльної народної творчості, поет неминуче повинен дорости до здатності трансформувати через певні власні, а не лукаво запозичені з фольклорних зразків, поетичні образи... власне бачення світу. Причому світу, у якому живе сучасний герой, з особливостями його світобачення, з відповідним читацьким досвідом і цілим комплексом соціальних та морально-етичних проблем.

І саме через те, що, захопившись фольклорною екзотикою, Анатолій Звірик подеколи забуває про світові набутки майстерного віршування, у збірці його й з'являються оті до безликого спрощені рядки, за якими не проглядається ні образу, ні свіжої думки, ні якоїсь філософської сентенції. Тобто нема нічого такого, що варте називатися поезією.

Стрів у полі чистому

На біду

Тракторист дівчиноньку

Молоду.

Гей, очима-зорями повела.

Постояла трішечки і пішла.

Він дививсь невесело

Із-під брів.

Поки знову дівчину Не зустрів...

...Ні-ні, я далекий від закидів поетові щодо того, що, мовляв, у його вірші не відтворено образу тракториста-трударя. Про тракториста чи пастуха теж можна, і варто, писати рядками "чистої лірики". Але там, де нема обличчя конкретного героя, повинне, як мінімум, вирізнятися творче обличчя поета.

На жаль, таке смислове збіднення помічається у більшості віршів третього розділу збірки. Саме там, де поет найщиріше і безтурботніше довіряється джерелам усної творчості.

Проблема ставлення митця до фольклору дебатується в літературознавстві давно. Але не менш важливим є й питання співвідношення фольклорних елементів та образних запозичень — з тим індивідуальним, котре належить приносити у мистецтво кожному літератору. Для Л. Куліша, як і для А. Звірика, воно вирішене далеко не остаточно. І тому у "Степовому політті" зустрічаємося з тією ж марною, нічим не виправданою стилізацією під усну творчість ("А вже весна на порозі", "Капле з стріх вода" й інше).

Краще вдалися Звірику твори суто громадського звучання. Ось коротенький вірш "Ноги". Герой його з боями пройшов половину Європи, а повернувся без ніг. Проте навіть людська сльоза втрачає тут атрибути слабкості і зневіри. За трагедією однієї людини поет уміє показати самопожертву цілого народу.

Найбільш вивершеною поезією збірки є, безсумнівно, "Балада про лісника". У ній поет знайшов себе у тому розумінні, що зумів поєднати фольклорні мотиви із психологічністю. І ми відразу помічаємо, як багата на образність народна символіка запрацювала на смисл. Як вона з декоративного розпису перетворилася на хороший поетичний матеріал.

У поезіях Звірика і Куліша багато замальовок з природи, котрі (особливо у Куліша) сприймаються як фрагменти одного великого пейзажного полотна. Куліш так і називає свої цикли "Таврійський малюнок", "Ірпінські записи". Причому кращі вірші збірки показують, що автор виводить їх за межі мистецько-утилітарного призначення. І тоді пейзаж стає тлом для психологічного увиразнення.

В анотації до збірки Сергія Крижанівського "Поле зрення" наголошено на тому, що на віршах поета лежить печать кращих традицій російської поезії. Це так. Але традиційність у Крижанівського поєднується з наполегливими спробами подати явище через індивідуальне світосприймання. Суспільна оцінка його не переказується, а логічно впливає з роздумів поета.

У поезії "Старославянський язык", якою автор зачинає збірку, подається досить вдало спроектована на сучасність історія країни. Але це не хрестоматійна велич. В даному разі самотність Русі, її міць і звитяга подаються через усвідомлення героєм особливостей мови слов'ян. А за цим формальним підходом — і філософське осмислення історії, і громадянське обличчя сучасника.

...Сеча лютая,

Доля тяжкая

И в открытую, не тайком, Песни горькие да протяжные Заплетали девки венком.

Поднимались из пепла вотчины.

Пахарь зерна бросал с руки.

По утрам меж хлебами сочными

Открывали глаза васильки...

Сто-ро-на.

Го-ло-са.

До-ро-га.

Я усвоил твердо азы:

С давних лет

открытостью слога Знаменит

славянский язык.

Епіграфом до поезії "Спор" стали слова скульптора Л. Голубкіної: "Той не митець, хто не плакав над своїм творінням". Як і в кожному афоризмові, в них відчувається певне перебільшення. Але здається мені, що у віршах Крижанівського є щось саме від такої прихильності до своєї творчості, саме від такої чуттєвості. Недарма ж більшість поезій цієї збірки — то своєрідні емоційні спалахи. Зафіксовані та оброблені мистецькою рукою вони стають ширими філософськими одкровеннями. Цим позначені і поезія "Спор", і глибокий за своїм драматизмом "Монолог короля", і "Баллада о часовых дел мастере".

Збірка Сергія Крижанівського вийшла з поміткою "Перша книжка". Та з окремими віршами молодого поета читачі встигли познайомитися за збірником літоб'єднання миколаївських суднобудівників "Стапель" ("Маяк", 1969). І вже у тій помітній добірці — 14 віршів — поет зумів вирізнитися серед десятка інших авторів самотності поетичного мислення. А це завжди дає змогу сподіватися. Навіть коли тобі явно банальним бачиться смисл поезії "Обращение", з її закликком любити вірші, і дещо невивершеним, без творчого пошуку, постає поезія "Все впереди".

Перед нами, безсумнівно, здібний поет. Інша річ, що йому ще бракує творчого досвіду. В будь-якому випадку, дуже добре, що його невеличка книжечка теж виявилася в ужинкові одеського видавництва "Маяк"^[32].

СЯЙВО ВЕРШИН

До 60-річчя поета Мурата Базоева

Краса навколишнього світу й досі асоціюється в нього із красою весняних гір, течія часу вимірюється бурхливою течією рідного Терека; віптість поетичного слова приходить із афористичною мудрістю аксакалів, а розуміння історії, ґрунтовне знання звичаїв і традицій — із сивих легенд, пісень і притч, на які так багата благословенна земля Північної Осетії.

Чотирнадцятирічним, разом із наймужнішими джигітами свого аулу, він подався в гори, щоб стати бійцем та зв'язковим партизанського загону імені Кірова, і за мужність та хоробрість свою був нагороджений орденом Вітчизняної війни II ступеня. Згодом,

тобто вже після війни, він вступив до Батумського морехідного училища, й відтоді життя і поезія його вивершуються немовби на межі двох непок'єднаних стихій — гір і моря, кожна з яких надихає на своєрідне філософське і поетичне світобачення.

Тож нема нічого дивного в тому, що назви його книжок аж видзвонюють вітрилами далеких мандрів та просякнуті сіллю океанських штормів: "Берег отзовется", "Причалы", "Качаются палубы", "На семи ветрах", "Соль моря"...

Мариністичні мотиви стали провідними в усій творчості Мурата Базоева. Визнанням цього було й запрошення його до участі в Першій всесоюзній нараді поетів-мариністів у Москві, після якої він став одним із авторів мариністичного збірника. Та поза все те чимало поетичних строф його віршів щедро осяяні сяйвом гірських вершин, і подано це так, що поєднання вже згадуваних двох стихій видається цілком природним. Так само, як природно поєднуються в його ліриці краса та семантичне розмаїття російської мови, яка для нього, осетина, стала мовою поетичної творчості — із влучністю та філософською щедрістю осетинського фольклору.

Сполучені Штати, Канада, Куба, порти Африки і Південно-Східної Азії... Куди тільки не закидала Мурата Базоева мінлива моряцька доля, і кожен такі мандри дарували йому несподівані зустрічі, незабутні враження і глибокі, тривожні роздуми над тим, що таке сучасний світ і хто такі всі ми, в ньому сутні.

Саме відлуння цих роздумів ми якраз і віднаходимо в його публіцистичних статтях, нарисах, есе та подорожніх нотатках, що з'являються по різних періодичних виданнях, і в яких публіцистично загострена проза вдало переплітається зі строфами високої поезії. Ось і щойно, напередодні ювілею, в збірнику Одеської письменницької організації "Горизонт" з'явилося есе Мурата Базоева "Моя земля", яким поет намагається осмислити історичний шлях свого рідного краю, висповідується перед своїм народом, прагне оглянути гірські масиви Осетії очима людини, котра встигла побачити світ і знає ціну найсвятішому з існуючих причалів — отчому порогові, якому незмінно вклонялася, повертаючись із будь-яких далеких і заманливих доріг.

Своє шістдесятиріччя Мурат Базоев зустрічає, піднімаючись до вершини нової поетичної збірки, як піднімаються до захмарного, але щедро сповитого легендарною загадковістю гірського перевалу. Побажаймо ж поетові довго й щасливо йти до нього незрадливою стежиною предків.

антологія солдатського **подви́гу**

Борис Дубров. "Солдатська слава".

Київ: Молодь, 1975

Прочитавши останню сторінку цієї книжки, я відчув, що її не можна сприймати чи, тим паче, аналізувати, як будь-яку іншу збірку нарисів. При оцінці її неможливо послуговуватися звичними літературознавчими критеріями, мірками і термінами, не усвідомивши тієї простої істини, що це зібрання оповідей — у кожній з яких постає перед нами непересічна людська доля — то, власне, теж своєрідний подвиг автора книжки, документаліста і газетяра.

Воїнів, удостоєних орденів Слави трьох ступенів, справедливо вважають

найхоробрішими з хоробрих. Офіційна статистика стверджує, що всього орденами Слави трьох ступенів відзначено 2518 фронтовиків і 350 з них проживають і нині на території України.

Свого часу журналістські шляхи звели Бориса Дуброва з одним із таких героїв — нашим земляком Михайлом Михайловичем Шуляченком. Воєнні подвиги й події буденного мирного життя цієї людини вклалися тоді у кількасот рядків чергового газетного нарису Але саме знайомство з долею її виявилось знайомством із тим "прекрасним у мистецтві", пізнання якого назавжди визначає творчу долю кожного митця.

Відтоді понад десять років Б. Дубров збирає відомості про кожного з повних кавалерів ордена Слави, що проживають у нашій республіці. Знайомство з численними архівними матеріалами, тривале листування, копітки розшуки й довідки через ветеранів-однополчан та рідних героїв (не всім-бо судилося дожити до наших днів), нарешті, особисті зустрічі — все це дало неоціненний фактичний матеріал для книжки "Солдатська слава", друге, доповнене видання якої щойно з'явилося на полицях книгарень (перша частина книжки вийшла друком у видавництві "Молодь" 1970 року, друга — 1973-го).

Знайомлячись із цими нарисами, одразу ж відзначаєш про себе, що для автора важливо було дійти до джерел подвигу, оголити незримі соціальні та психологічні пружини, під дією яких учорашні робітники й хлібороби, вчителі, і навіть підлітки, ставали суворими й водночас людяними, безмежно відчайдушними, але кмітливими і досвідченими воїнами. Більшість нарисів побудована таким чином, що фронтові подвиги їх героїв сприймаються не як щось виняткове, породжене за надзвичайних умов, а як закономірне й цілком органічно поєднане з усім довоєнним і повоєнним їхнім життям. Тобто їх армійські звершення не є випадковістю і не зумовлені лише винятковістю обставин, а закладені патріотичним вихованням, самою суттю соціального устрою та історичної пам'яті у національні характери наших земляків.

Саме завдяки поглибленому аналізу та метафоричному відтворенню фронтової дійсності, у її зв'язках із минущиною та сьогоденням, створюється, наприклад, цільний і переконливий образ розвідника Максима Величка (нарис "Син Сміли"), Вихованець смілянського машинобудівного заводу, він набував гарту у середовищі кадрових робітників, пройшовши шлях від учня до висококваліфікованого фахівця. І саме ця школа допомагала йому згодом виявляти на фронтах дивовижну відвагу і витримку. А, повернувшись після перемоги на рідний завод, він знову активно включається в життя його колективу, стає Героєм Соціалістичної Праці, делегатом XXIV з'їзду КПРС, мудрим наставником робітничої зміни.

Глибоке розуміння психологічної мотивації людських учинків, уміння розкрити процес становлення характеру і з достатньою майстерністю змалювати події, дає змогу Борису Дуброву переконувати молодого читача, що подвиги ці здійснювали не такі собі хвацькі хлопці-зірвіголови, які не бояться нікого й нічого на світі. А що складовими героїчного вчинку на фронті є відмінне знання зброї і техніки, витримка,

дисциплінованість та знання психології і тактики ворога.

Особливо майстерно доведено це автором в одному з кращих нарисів збірки — "На те бійцеві й голова". Образ рядового бійця-кулеметника Миколи Козлова — героя цього твору, немовби покликаний слугувати уособленням кмітливості, розважливості й невмирущості справжнього солдата, захисника своєї батьківщини. До речі, під цим же кутом зору привертають увагу й нариси "З племені соколів", "За лінією фронту", "Відплата" та деякі інші.

У передмові до книжки маршал Радянського Союзу В. Чуйков високо оцінив працю Б. Дуброва як засіб, як своєрідний посібник із виховання молоді на бойових традиціях. Нема сумніву, що ці потенційні можливості "Солдатської слави" можуть бути повністю використані, якщо видання стане настільною книжкою наших громадських активістів, педагогів, усіх, хто пов'язав своє життя із вихованням молоді.

І ще одне зауваження. Зараз авторів вже вдалося з'ясувати долю 324 кавалерів ордена Слави. Про 33 із них у книжці вміщено нариси, про всіх інших подані невеличкі біографічні довідки та фотографії різних літ. Але, коли читаєш ці довідки, то вражаєшся, які цікаві долі і які прекрасні подвиги належать цим людям, і скільки взірців патріотизму і безстрашся дали б нам розповіді про них, якби вдалося втілити факти з довідок у художні твори.

Тож, гадаю, що подальша робота вже знаного в Україні газетяра та письменника-документаліста має бути націленою не лише на пошуки нових імен, але й на поглиблене творче опрацювання того матеріалу, котрий виразно проглядається за коротенькими й безжалісно скупими повідомленнями про вже відомих нам ветеранів війни^[33].

МОВОЮ СВОГО НАРОДУ

Мова Степана Олійника... Соковита, образна, самим народом виколисана і виколосена, вона увійшла в його твори разом із мовою батьків, мовою Левадівки і навколишніх левад, із мовою тихоплинного мрійливого Тилігулу, береги якого й досі відлунюють лет козацьких лав і аллаховий рев захмелілої від степової крові і попелищ орди.

Поет не просто знав мову свого потенційного читача, але й шанобливо плекав її у собі, поступаючись при цьому навіть літературними канонами, задля права бути почутим, сприйнятим і визнаним за свого, сільського, дядька отим селянським гуртом, із криничної глибини якого він джерельно втамовував свою творчу спрагу і до пройнятого гумором суду якого віддавав свої творіння.

Це мова не книжна, не нащипана зі словників, це в Олійника — з молоком матері; гумор, самоіронія — все від землі, від народної мудрості. Сакральню ж бо мовлено було Остапом Вишнею, що гумор у творах його "колисала і виколисала, навівала і навіяла соковитого сміху мамина пазуха... А мами — це іє народ".

Прислухаймося до слів корифея українського гумору ще й тому, що й самому йому довелося обстоювати право писати по-народному, мовою народу і задля свого, українського, народу. В 1930 році, в журналі "Нова генерація" з'явилася публікація

монографії О. Полторацького про творчість Остапа Вишні, в якій автор різко відгукувався про словниковий запас творів гумориста. "Цей словник, — писав він, — як відомо, є словник глибоконародний. Отже, мовна практика Остапа Вишні є мовною практикою реакційною".

Першим, хто став на захист права Остапа Вишні на народність мови його творів, був Микола Хвильовий, який у журналі "Пролітфронт" виступив з різкою полемічною статтею "Остап Вишня в "світлі" "лівої" балалайки, або..."

"Заперечуючи "глибоконародний" словник, який протиставляє Вишнинуму словникові наш морфолог? Словник стовідсоткового учня Северянина М. Семенка? Так? Так! Морфолог твердить, що тільки "Семенків словник веде читача за собою"? Тільки "Семенків словник, — твердить морфолог, — виразно показує нам, що він, словник, є функція загального ідеологічного спрямування поета, яке й дозволило Семенкові стати в лави поетів Жовтня". Так? Так! Який же це Семенків словник? Прошу: "Сте клю влю скую Уюю".

Поясніть, що це таке? Відмовляєтесь? Ну, так тоді поясніть, що це таке: "Стальо льо тало ало рюзо юзо бірюзо остало квальо мало льоо". Відмовляєтесь і це пояснити? Чи, може, ви маєте на увазі северянинські "еротези-поези"? Га?.. І ви хочете, щоб я друкував пропагандиста такої парфюмерної беліберди?"

Полемізувати з приводу мови доводиться й самому Степану Олійнику — своїми творами, своєю відданістю фольклору і цілком справедливо зауважував поет Борис Олійник: "Воістину всенародного розголосу набули його гострі інвективи, в яких Степан Олійник мужньо і повноросто виступив на захист нашої національної гідності, в оборону української мови. І досі сучасно і своєчасно звучить отой його сатиричний вірш про городських молодят, котрі, догулюючи, віддали на село до бабусі свого сина, а потім приїхали забрати до міста, "щоб потроху забував українську мову". Варто б про це пам'ятати деяким нинішнім побивачам недавнього минулого, котрі ще вчора навіть справжнє ім'я своєї держави боялися назвати вголос. І не забувати, що суверенітет починався не з нуля, що його готували і "пробивали" крізь бар'єри режиму, кожен в міру своїх сил і можливостей, чесні письменники, і серед них — Степан Олійник".

І як тут не згадати сучасника Олійника, поета Максима Рильського, який, звертаючись передусім до митців слова, закликав, заповідав, закликав:

Як парость виноградної лози,

Плекайте мову. Пильно й ненастанно Паліть бур'ян. Чистіша від сльози Вона хай буде. Вірно і слухняно Нехай вона щоразу служить вам, Хоч і живе своїм життям.

* * *

Втім, "зіткнення" з колегами по перу мали різний характер. Іноді Олійник досить болюче сприймав і цілком слушні зауваження, які стосувалися художньої вартісності окремих його творів, їх "мораліте"; мовних засобів, до яких вдавався поет, аби ускладнити, увиразнити мову героя, його гумористично-сатиричний образ, підсилити комічність ситуації, дріб'язковість конфлікту чи ницість постаті чергового негероїчного героя.

Вживання, не лише у мові героїв, але й в авторській мові надмірної кількості суржикових (тобто перекручених російсько-українських, неправильно мовлених) слів або кальки (закалькованих зворотів) і досі залишається гострою і полемічною проблемою в українській гумористичній літературі, у фольклорі, в естрадному та сценічному мистецтві.

Згадаймо наших образних акторів Штепселя і Тарапуньку; "Довгоносики"; "Верку Сердючку"... Досить гостро, а дехто й болюче, сприймали подібні мовні відхилення і в часи Степана Олійника. І якщо в пресі, в рецензіях висловлювати подібні зауваження було небезпечно, тому не всі наважувалися, оскільки здебільшого йшлося про вживання русизмів, а загальна ідеологічна лінія націлена була на поступове злиття української та російської мов; то під час обговорень, колективних зустрічей з читачами, в літературних кулуарах у висловленні своїх думок та емоцій критики не соромилися.

Відлуння тих перипетій знаходимо у спогадах кількох сучасників Олійника, але найбільш докладно і прикладно відтворив їх відомий перекладач, поет і літературознавець Дмитро Білоус, який загалом завжди дуже високо оцінював творчий набуток Олійника.

"У мовну палітру... жанрових сценок, — пише він, — з метою висміювання певної категорії людей, часом вплітав, бувало, суржик, кальковані звороти... Але часто траплялося, що суржик проникав і в авторську мову Олійника. Подавав він, приміром, перший рядок віршованої оповіді і тут же зауважував: "Ось таке начало". Проти елементів суржику в його творах виступали й видавці, й мовознавці — не раз прямо говорили про це Степану Івановичу, — він ніби й погоджувався, а потім продовжував робити те саме, вважаючи, мабуть, що суржик і кальковані словечка посилюють гумористичний ефект.

Я був категорично не згоден зі Степаном Івановичем. Бо це тільки популяризує суржик і тим самим ніби прищеплює його людям. І тут я вирішив написати епіграму на самого сатирика. Безпосереднім приводом до написання стала публікація Степаном Івановичем лібрето комічної опери за п'єсою О. Корнійчука "В степах України", де суржик лунав не тільки з уст Кіндрата Галушки. Епіграма на Степана Олійника була тоді ж надрукована і звучала так:

У ваших творах є "макушка",
"рощот", "наоборот", "вудела".
Про що б сказав Кіндрат Галушка:
"Олійник тут "не в курсі дела"!"

Епіграми — жанр в середовищі літераторів досить поширений, і традиції тут закладалися ще в часи Пушкіна та Шевченка. Отож під час одного з колективних творчих вечорів, під час якого кілька епіграм на Олійника було прочитано на публіку (і добре сприйнято нею), Степан Іванович не залишився в боргу і "віддячив" Дмитру Білоусу епіграмою на його поему "Життя Одарки Палагечі, нею самою повідане", з якою той, за браком нових творів, виступав на багатьох подібних зібраннях:

Ухопився він за плечі

Ланкової Палагечі; завдяки її натурі виїжджа в літературі!"

Удар у відповідь удався, зал сприйняв епіграму під оплески, але... проблема залишилася. Оскільки залишилися й суржики, деś в якихось моментах, можливо, й виправдані, тому що відтворюють суржиковану мову героїв та підсилюють цинізм, брутальність її, а відтак і комізм ситуації, комізм образу; але подеколи вживані суто задля рими, або й зовсім невинновдано, "до слова", та ще й в авторській мові; і важко збагнути: чи то "просто" прийшлося до слова, чи ж Олійник як людина, дитинство і юність якої минали у зрусифікованому Причорномор'ї, а навчання — в Одесі, втрачав контроль над мовою, підпадаючи під вплив підступної близькості російської й української. Тому-то раз-у-раз натрапляємо в його творах на суржики та кальку на зразок "Случилось це так" ("Імператор"); "дають ще вроді як аванс" ("Коли вручають нагороду"); "Ходить в шляпі..." ("Шахтарська зірка"); "Покупили ми собі шляпи, макінтоші", "Брий негайно, перукар..." ("Пуста порода"); "Руководяща борода" (назва вірша). А зрозуміло, що поет його рівня мав би уникати таких мовних огріхів.

Принагідно зауважу, що Степан Олійник справді був майстром епіграм та всіляких літературних експромтів, що в письменницькому товаристві завжди цінується. Причому він не втрачав такої здатності і таланту навіть у найскладніші періоди свого життя. Мене, наприклад, зворушив такий експромт Степана Олійника:

Співайте медсестрам хвалу, піснярі, Марші їм грайте, оркестри!

Бо хворих обстежують лиш лікарі, А виліковують сестри!

Ну, передусім, ці чотири рядочки привертають увагу своєю житейською правдивістю, справді ж бо, ми завжди вклоняємося лікарям, а виліковують нас все ж таки медсестри, яким теж слід вчасно вклонитися. Та ще більше він зворушує, коли в рукописі, що зберігся в родинному архіві Олійників, читаєш: "18. VII. 74р. Лікарня "Феофанія", відд. реанімації".

* * *

Але обмін епіграмами — це одне, а проблема вживання суржиків — інше, і ця проблема й досі лишається актуальною. Я невинновдко вдавсь зараз до екскурсу в мовні аспекти, пов'язані з творчістю Степана Олійника. Річ у тім, що саме мовна проблема найгостріше постає перед кожним українським гумористом, особливо з південного регіону, серед них — і перед учасниками традиційного щорічного конкурсу "Ярмарок сміху", який проводиться Громадським благодійним фондом ім. С. Олійника та редакцією обласної газети "Одеський вісник".

Готуючи до друку збірники гуморесок цих авторів, я постійно змушений був констатувати, що чимало з них написані жажливою, суржиковою українсько-російсько-одеською мовою, отим дивовижним суржилом, яким, на жаль, спілкується у нас на півдні України переважна більшість населення. І тут ми зустрічаємо повний набір: починаючи від власних імен: Петька, Петя, Вася, Васька, Вовка — які не є характерними для української мови, і завершуючи великим переліком русизмів, кальки, невірно вживаних зворотів мови: "положила" — замість "поклала"; "банка" — замість "слоїк"; "побритий" — замість "поголений"; "прозівати" — замість "прогавити" і

т. п.

Керуючись словником української мови як нормою, як своєрідною мовною конституцією, усі твори, написані такою суржиковою мовою, редактор та упорядник мали б відхиляти, а автори — доопрацьовувати. З іншого боку, будь-хто з цих авторів негайно посилається на сотні прикладів суржикомовності сучасних авторів та сучасних суржикомовних акторів і, як останній аргумент на суржикомовність творів Остапа Вишні, Степана Олійника, Павла Глазового і багатьох інших знаних і давно визнаних корифеїв українського гумору.

Повертаючись до творчості С. Олійника, можна сказати: так, справді, в багатьох випадках вживані ним русизми і суржики виправдані, оскільки відтворюють суржиковану мову героїв та підсилюють цинізм, брутальність і її, і самих героїв, а відтак і комізм ситуації, комізм образу.

Тому моя вам порада, шановні самодіяльні та початкуючі гуморис ти... Кожна мова має свій словниковий запас, свої морфологічні та синтаксичні особливості і норми, тобто свої мовні закони, які, власне, і визначають, ідентифікують її як саме цю — українську, польську, англійську, російську., а не якусь іншу мову. І кожна освічена людина, а тим паче — письменник, повинна дотримуватись літературних норм своєї рідної мови. При цьому завжди слід пам'ятати, що існує "мова літературного героя", а існує "мова автора", або "авторська мова". І дуже важливо розрізняти їх.

Згідно з усталеною світовою практикою, у мові літературного героя, задля її індивідуалізації, аби, скажімо, підкреслити, що людина походить з тієї чи іншої частини України, де існують власні говірки; щоб наголосити на тому, що перед вами людина неосвічена чи людина, яка з певних причин не володіє літературною мовою; або підкреслити, що йдеться про іноземця, — можна вдаватися до відповідних мовних відхилень. Але Боже борони вас від зловживань на цій мистецькій ниві!

Що ж стосується "авторської мови", то вона обов'язково має бути літературною. Будь ласка, кожен із вас як літератор може демонструвати власну манеру письма, власний стиль, образність мови, її афористичність; демонструвати свій природний гумор, але... не ціною нищення та нівечення рідної мови. І ні на які мовні відступи та мовні огріхи своїх попередників посилатися в цьому випадку не слід. У літературі, яків "Римському праві": неповага до закону одного громадянина не може слугувати виправданням неповаги іншого.

За своїм словниковим запасом українська мова — одна з найбагатших, найбарвистіших, найрозвинутіших і найобразніших мов світу. Отож вивчайте свою рідну мову і вчіться послуговувати нею так, щоб, пишучи літературною українською, примушувати читача сміятися і плакати, радіти і страждати, вірити і зневірюватися. І в цьому, тільки в цьому, а не в нищій суржикомовності, проявлятиметься велич вашого таланту.

ЛИКИ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОДЕСИ

"Літературна Одеса — 2005". Журнал Одеської
обласної організації Національної спілки

Цей журнал, що заснований був рішенням правління Одеської обласної організації Спілки письменників України в 1997 році, завжди відігравав роль і журналу, і своєрідної щорічної антології творів одеських письменників, а ще був спілчанською мистецькою візитівкою, яка дозволяла більш-менш об'єктивно орієнтуватися на імена, твори, літстудії, молоду генерацію і, звичайно ж, на певні літературні тенденції. І нинішнє число журналу (головний редактор — Володимир Гаранін) винятку не становить.

Серед тих, хто був біля витоків і літературного збірника "Горизонт", попередника "Літературної Одеси", і біля витоків самої Одеської письменницької організації, завжди називають Володимира Ієронімовича Івановича, званого українського гумориста, автора багатьох книжок гумору і сатири, лауреата премії ім. Степана Олійника. І хоча журнал відкривається не його творами (а можна було б), все ж таки розпочати огляд хочеться з нього. Тим паче, що саме в цьому номері вшановували 100-річчя славетного сміхотворця, публікуючи добірку його віршів "Порося в мішку" та статтю Володимира Гараніна про творчість В. Івановича й особисті зустрічі з ним — "Іде і посміхається весна".

Цікавий епізод, пов'язаний з творчою лабораторією митця, відтворено в цій статті Володимиром Гараніним. Змальовуючи свої відвідини квартири гумориста, автор пише: "Повернувшись до вікна, я помітив на широкій лутці розкладені папери — деś купок із сім-вісім.

— Нову книжку готуєте? — запитав його.

— Та ні... то мої труди праведні. Оце, — показав він на першу купку, — дванадцять варіантів однієї гуморески, оце — сім другої, оце — дев'ять третьої... коли ж буде остаточний вирок — і сам не знаю...

— І що, — питаю, — ось так над кожним віршем у вас?

— Не над кожним... але частенько. Так звик. Це у мене від Остапа Вишні".

Можливо, я і не звернув би уваги на цей творчо-лабораторний штрих, якби ж то не привід, що привів автора статті до гумориста. А суть у тому, що у В. Івановича, тоді члена редколегії збірника "Горизонт", виникло зауваження до однієї з байок Гараніна. І вийшло так, що довгих переконань та суперечок не було, натомість, як бачимо, предметний, наглядний урок, продемонстрований старшим і досвідченішим колегою. Упевнений, що цей урок буде повчальним і для багатьох нинішніх молодих та початкуючих.

Ще в далекі шістдесяті деяким літераторам та літературознавцям здавалося, що "тему війни вже давно закрито", чи принаймні її давно слід було закрити. Проте життєва і мистецька дійсність показує: що далі відходить у часі цей вогневій, то ціннішими стають будь-які подробиці істинно солдатської окопної правди, збережені для нас і наших нащадків останніми — на жаль, тепер уже останніми — з тих фронтовиків, які дожили до наших днів. Саме на такі роздуми наштовхнуло мене оповідання Івана Черкашенка "Англійські черевики".

В ньому годі шукати якогось вишуканого, закрученого сюжету; нема тут і контрастно виписаних образів, але в основі — сповідь ліричного героя-фронтовика, його проста, мовби за самокруткою розказана, оповідка про небойові, негероїчні, а все ж таки воєнні будні одного з рядових війни. Цікавим виявився і задум образу Степана Сколотенка, істинного патріота України, знавця її історії, який своїми розповідями справив досить сильне враження на головного героя оповідання — Сергія Дем'янченка. Шкода тільки, що Дем'янченко не знає про подальшу долю Сколотенка, і лише припускає, що того могли заарештувати за його "глибоку обізнаність з історією, сподівання на кращу долю нашого краю". Вважаю, що літературно цей образ можна було б розвинути. Бо ж дуже рідко подібні герої з'являлися в сучасній українській літературі. А в радянські часи якщо і з'являлися, то лише в іпостасі "ворогів народу".

Цикл нових віршів представника покоління поетів-шістдесятників Валентина Мороза називається "Варіації на тему грузинського фольклору". Але особливість творчого методу цього поета в тому і полягає, що на які б теми він не писав, кожен поетичний сюжет його врешті-решт вивершується до вселюдського пізнання, до всематеринського горя, до цивілізаційно-філософського осмислення суті людського буття і людських взаємин. Тільки досягнувши цей творчий підхід поета, починаєш по-справжньому, глибинно розуміти зміст його поезій "Вірші про шаблю", "Давній мотив", "Чоловіча пісня"...

...І мати виплакала

стільки сліз гірких!

І стала бачить, як ніхто з живих...

Дивилась довго на людей і гори.

І мовила потому: "Треба йти. Ще мушу матір тигрову знайти Адже у неї теж сьогодні горе..."

Це заключні строфи з вірша "Давній мотив". У вузькій ущелині стався бій між юнаком і тигром, в якому обидва звиязці загинули. Але мати людська не проклинає матір тигра, а йде до неї зі співчуттям, як мати до матері! Лаконічний штрих, а скільки в ньому філософії буття, гуманізму, скільки невідвратною і жорстокою правди самою природою заповіданого нам земного життя.

Так само привертають увагу і поетичні самопрояви Олександри Іригор'євої, подані в циклі "Не цвіти, моя квітко розлуки". Тут є чудові рядки, є образність мислення, є відчуття потойбічного буття митця і його слова. От тільки давати таку банальну, під "дівочу поезійку", назву "Не цвіти, моя квітко розлуки" циклові, в якому зібрані філософські поезії на кшталт "Реінкарнація", "Над буттям", "Медитація" — не радив би.

Нещодавно в Одесі з'явився ще один письменницький журнал — "Море". Над його першими здобутками, обріями і прорахунками розмірковує у своєму літературознавчому есе "Чи буде відчутним дихання "Моря"?" письменник Микола Суховецький. Маючи власний досвід писання прози й поезії, праці у видавництві і журналістиці, він досить точно, глибинно і, водночас, коректно аналізує перші два номери цього журналу. Стаття вдала. Хоча, коли я читаю одним рядком висловлену

суть статті М. Мацюка "Переяславська рада: історія і сучасна політика": "Про Переяславську раду як облудний "проект" московських дяків пише М. Мацюк", — в душі виникає певна пересторога.

Мені особисто хотілося б, щоб тут автор трішечки поміркував. Тому що насправді це швидше проект — справді облудний — самого Б. Хмельницького та його родинного клану, проти якого: і проти Переяславської ради, і проти клану, якраз і виступили І. Сірко, Й. Глух, І. Богуй та інші полковники, які відмовилися брати участь у цій національно-зрадницькій містерії. Ну а що "думні дячки" московські до цієї політичної оборудки теж прилучилися — то це безсумнівно.

Завжди з великою увагою читаю архівно-дослідницьку публіцистику Василя Вихристенка. Ось і цього разу перед нами майже класична розвідка цього жанру — "Операція "Архів Б", яка стосується долі письменника І. Буніна та його родини, яка оглянута через призму агентурних донесень в ЧК та НКВС. Цей жанр публіцистики, в якому В. Вихристенко досяг значних вершин, я вважаю невмирущочитабельним. З не меншою цікавістю перечитав і статтю Станіслава Конака "Священна душа слова", в якій досліджуються мовознавчі екскурси в давнину В. Гараніна.

Мені не личить давати оцінку статті письменника, кандидата історичних наук Дмитра Ключенка "Двотомник про козацьких лицарів", оскільки в ній ідеться про мій двотомник "Козацькі вожді України"; але те, що написано статтю високопрофесійно, з проникненням і в історію козаччини, і в підходи до тих чи інших постатей та їх діянь, які сповідаю я, грішний, — то це я сказати можу і повинен.

Наступного року журнал "Літературна Одеса" відзначатиме десятиріччя свого заснування. Незалежно від того, як відзначатиме його сама редколегія цього часопису та як ця "ювілейність" позначиться на його тематиці, для літератури нашого краю це подія значна і знакова. Я говорю це як людина, яка, будучи в 1997 році головою правління Одеської організації Спілки письменників України, стояла біля витоків цього видання, виступаючи в ролі його засновника^[34].

ЛІРА СУМУ І САМОТНОСТІ

Олександр Солодар належить до поетів новітньої української хвилі, у творчості яких європейське інтелектуальне естетство плідно уживається з суто українським сентиментально-фольклорним романтизмом; постмодерністські пошуки виявляються освяченими неперебугною національною свідомістю, а мінлива течія сьогодення виджерелюється з болісного осмислення минувшини, щоб врештірешт вивершитися віщою мудрістю майбуття.

Як на наш жорстокий, раціоналістичний час, лірика Олександра Солодаря в деяких словесних проявах своїх може видатися аж занадто чуттєвою, проте навіть найінтимніші строфи — принаймні у кращих творах збірки — йому вдається оздоблювати філософськими медитаціями свого героя — цього великого, сповненого вселенського суму, непорядкованого самотника, до самозречення закоханого і так само до самозречення знехтуваного коханою. Та найважливіше, що і чуттєвість, і варіації на теми непогамовного самотництва автор уміє відтворювати образно, художньо, не

бравуючи оригінальністю, а мудро, наполегливо досягаючи її:

І знову ніч загляне у вікно,
В самотність поранену кімнату.

І тиші відкорковане вино
На денце серця стане наливати.

Лиш ніч і я. І темні очі шаф.

І світло бра за жовтим абажуром.

Ми будем пити лиш на брудершафт, Бо на десерт вже подано зажуру.

По-справжньому сприйняти першу збірку поезій Олександра Солодаря "Чорний пілігрим" можна, тільки усвідомивши, що самотництво її ліричного героя — категорія особистісно-філософська; що герой плекає його, як покаяний грішник — цвяха, котрого може забракнути його катом на Голгофі; що він занурюється у це самотництво, як занурюються у святую купіль, омовіння в якій дарує очищення не стільки содомського тіла, скільки неповіриливої, бунтівливої душі.

Розкидані по всій збірці образники "спокути самотництвом" нагадують оте притчеве бите скло, на якому ліричному героєві доводиться водити танок спокути під оркестр власних спогадів, несправджених мрій та відчайдушних розчарувань. І саме з цих, закривавлених відчаєм, віршованих скелець зрештою витворюється отой макрообраз Самітника, мирська сповідальність якого — і тільки вона — слугує ключем до мистецького коду поета, до піктограм і до трагічного недовомовляння, і не менш трагічних словесних екзальтацій. Тільки з їх допомогою прочитуються певні програмні декларації героя:

Скільки болю і сліз скам'яніло у грудях, Скільки впало на скелі недомріяних мрій,
Щоб самотність нести, мов знамено, на люди, Бути муром спокою в божевіллі подій.

Втім, залишатися "муром спокою в божевіллі подій" ні героєві нашому, ні авторові, ні, тим паче, нам з вами, судячи з усього, не випадає. Та й поезії "Чорного пілігрима" не сприяють цьому.

Черкащина — оголений історичний нерв української нації, з неповкореності якого незмінно породжуються якщо не поети, то бунтарі, і все частіше — в одній особі. Прикладів цього маємо задосить. Є щось бунтарське і в крові, себто в манері письма, автора "Чорного пілігрима". Значна частина творів його збірки — це мистецька спроба осмислити становище, ту історичну площину, в якій опинилася наша напівроз'ярмлена, напівневільницька Батьківщина. Він не просто відтворює духовне сум'яття сьогоденної України, а намагається підвести нас до розуміння його суті через священне полум'я козацького Чигирини; через "пектораль... духовного Чорнобиля", та все "стернею з нагострених ножів", аж до лиховісних і, водночас, рятівних круч Холодного Яру.

Відтак у не показній — істинній — самотності ліричного героя збірки уже вчувається відлуння отого душевного болю нації, котра, потерпаючи від "духовного Чорнобиля", поступово перетворюється на "мутанта"; болю за дріб'язковість помислів своїх сучасників, від яких значною мірою залежить доля незалежної України. Це той біль погордого усамітнення патріота і громадянина, котрий то в одній, то в другій

строфі проривається рядками на кшталт:

Рубцем Дніпро на раменах степу —

Від створення світу шмата історія.

Від Кримських гір до Карпатських ребер Напівдержава, напівтериторія!

З Олександром Солодарем мені випало познайомитися навесні 1999-го, в Немирові, що на Вінничині, під час зональної наради молодих літераторів, на якій я вів один із поетичних семінарів. Уже тоді він привертав увагу своїми творами, неординарністю мислення, всім тим, що, зрештою, формує яскраву громадянську, а відтак і творчу особистість.

Не все ще вдається молодому поетові, іноді відчувається, що незначний поки що творчий досвід не дозволяє йому на належному художньому рівні витримувати той чи інший твір у межах канонів, які він сам собі визначив; а в невдачах своїх нагадує альпініста, що штурмує вершину, піднятися на яку поки що не здатний, але воліє радше розіп'ята себе над безоднею, аніж визнати поразку

І не слід дорікати за це поетові. Вершина, яку він обрав, дійсно варта праці та ризику На щастя, справжній поет починається не з уміння доладно римувати, — а з іскри божої, талантом нареченої, з особистості і мистецького професіоналізму То перші два могутні стимулятори творчості вже бувають у творах Олександра, наче дві родимі мітки на тімені карпатського віщуна — мольфара. Що ж до професійної майстерності митця, тобто до вміння саморедагуватися, творити мікроі макрообрази, формуючи філософську і психологічну концепцію героя — то це ще прийде, далєбі вже приходить. Знання історії, тонке, підтекетове відчуття мови, образне афористичне мислення, розкуте евристичне бачення світу — ось пагінці, котрі дарують нам надію на те, що на роз'ярмленій душі України — Черкащині, з'явився ще один Поет. Тож, повірмо ж у нього, яко сам він вірує у нас, читачів.

ПОЕЗІЯ, ВИКОЛИСАНА СТЕПОМ

Існують поети, творчість яких настільки органічно й глибинно пов'язана з рідним краєм, що й визнавати її можна тільки пізнавши красу і мудрість цього куточка землі, пройнявшись пісенністю його фольклору і трагізмом історії'.

Саме до таких поетів і належить Вячеслав Друзяка. Дитинство і юність його минали на мальовничій косі, що врізається у Дніпровський лиман, і на межі цих двох стихій — степу і моря, з їх краси та мелодики і зароджувалися перші пісенні рядки його поезій, що, водночас, творилися й на межі двох мовних стихій — української та російської.

Поезія Вячеслава Друзяки в суті своїй ностальгічна. Це ностальгія людини, яка, вже давно й остаточно сприйнявши велике місто, заплутавшись в його звабливих тенетах, продовжує душею залишатися там, у степах Херсонщини, на березі Дніпра, де...

Полдненное небо степное,

На травах настоящий зной.

Усталое лето хмельное

Лежит под душистой копной...

І де йому, стомленому міською суєтою, дозволено, як і його предкам-степовикам, жити розміреним селянським життям, неспішно осмислюючи неперебутність течії ріки і часу, космічну віптість хліборобських циклів, святість материнського слова, отого українського слова, до якого він ще тільки по-справжньому повертається, бо лише у спогадах дитинства, спогадах про рідне село, батьківську хату для нього "...знов очищаються джерела іскристих неповторних слів".

Чимало поетів приходить нині до власної пісні, береться за музичні інструменти, щоб творити музику на власні вірші, випробовуючи себе на славу барда. Своєрідність шляху В. Друзяки полягає в тому, що до поезії він приходив через музику, через професійне самовизначення музиканта і композитора. Серйозність такого підходу засвідчує вже хоча б той факт, що перш ніж виходити на люди зі своїми піснями, він закінчує музичне відділення Нікопольського педучилища та Київську державну консерваторію. Це й дозволило йому створити чимало ліричних пісень, що увійшли до репертуарів самодіяльних та професійних виконавців, опубліковані в пресі.

Я не випадково говорив про поєднання двох мовних стихій. Бо тільки воно й дозволяє Вячеславу Друзяці, поряд з оригінальною поезією, творити поетичні переклади творів українських поетів на російську і російських — на українську мови. У збірці поезій, яку мені випало рекомендувати вам, переклади й переспіви становлять два самостійні розділи, які, крім усього іншого, дозволяють окреслити й коло поетичних уподобань її автора.

Перша поетична збірка Вячеслава Друзяки називалася "Вікно лиману" (1995 р.). Характерна особливість її полягала в тому, що образний підтекст самої назви досягався і підлягав пізнанню через тематичну цілісність майже всіх вміщених в цій книжці творів. Обрамлений золотавим степом лиман — справді був тим вікном, завдяки якому поет мав змогу філософічно осмислювати навколишній світ, опоетизовувати його береги, як своєрідне гніздовище роду, як величний всесвіт душі. І хоча нова збірка "Степовий всесвіт" значно розширює тематичні обрії, в ній з'являється чимало поезій суто міського регістру, виразного громадського звучання, проте й вони теж у той чи інший спосіб працюють на створення отого вражаючого макрообразу космічного "вікна лиману", в якому для Вячеслава Друзяки й досі магічно відкривається дивовижний світ людського буття, і від якого починаються усі шляхи в минуле і майбутнє поета. Нехай же йому щастить на цих нелегких, але освячених любов'ю до слова і музики шляхах, що вічно бринітимуть мелодіями степу^[35].

...ЕСТЬ ТЫ — И ЕСТЬ ПОЭЗИЯ

Уже первые книги Василия Пивня засвидетельствовали, что в литературную волну входит творец с довольно своеобразным мышлением, сложной ассоциативной символикой, со своим особым мировосприятием.

Поэт неожиданно — а я уверен, что это и в самом деле окажется неожиданностью для многих, кто ранее уже был знаком с творчеством Василия Пивня, — выносит на суд читателя поэзию во многом не похожую на ту, на райских лугах которой он формировался как творец, как личность, как человек, встревоженно и умудренно

постигающий этот мир, этот именуемый "современностью" "миг между прошлым и будущим".

И дело не только в том, что на сей раз поэзия его зарождалась уже не на украинском, а на русском языке, а прежде всего в том, что изменилось мировосприятие поэта, философско-мыслительное поле. Большая часть стихотворений, составивших новую книжку Василия Пивня "Остров Змеиный", несомненно принадлежит к виртуальной интеллектуально-урбанистической поэзии, проявления которой талантливо угадываются как в поэзии Лины Костенко, Роберта Третьякова, Ивана Драча и некоторых других, ныне уже шестидесятилетних, поэтов-«шестидесятников», так и в творчестве поэтов украинского модерна новейшей волны — Виктора Кордуна, Василия Махно, Виктора Неборака... но которая, на мой взгляд, все еще ждет своего понастоящему самобытного и преданного выразителя.

Продолжая называть Василия Пивня украинским поэтом, я вовсе не упускаю из виду обстоятельство, что книга "Остров Змеиный" написана на русском. В условиях фатального украинского двуязычия — независимо оттого, кто и с какой степенью неприятия относится к этой проблеме, — большинство поэтов, перешедших на русский язык общения, продолжают называться украинскими не только по своему гражданскому статусу (точно так же, как все поэты Франции, независимо от того, на каком языке они пишут, остаются французскими), но и по складу своего мышления, по лирико-сентиментальности своей души. Так вот, Василий Пивень — из тех поэтов, которые, как и миллионы его сограждан, становясь русскоговорящими, продолжают оставаться украиномыслящими.

Здесь коврами цветистыми

ткуются в июле закаты, Пряжи ворох багряный, и поверху сизо-лохматый. Дым ячменей, рябины легко узнаваема накипь.

Хмель повис у плетня, Перемиг васильков в буераках. Не в пространство в тревогу, откинув за веткою ветку, Трехсотлетняя липа графской сияет виньеткой. Я приехал... Волянь...

Все здесь божье и все не напрасно. Мама здесь... И калина в зачатии ягоды красной...

Впрочем, высшая, истинная мудрость поэзии в том и заключается, что, постигая ее, не хочется прибегать ни к каким градациям, ни к какому языково-структуральному, образотворческому, психологическому и прочим анализам. Просто, есть ты — и есть Поэзия, каковой она мироощущается ее создателем.

ЛАУРЕАТИ "АРКАДІЙСЬКОЇ ОСЕНІ"

Від редакції "Одеських вістей": Щойно підбито підсумки обласного літературного конкурсу "Аркадійська осінь — 2005", засновниками якого стали Обласний центр Української культури, Аркадійський Літературний Клуб та редакція газети "Думська площа". Надаємо слово ініціаторові проведення цього конкурсу, президентові Аркадійського Літературного Клубу письменнику Богдану СУШИНСЬКОМУ.

* * *

Нещодавно, наприкінці вересня, Аркадійський Літературний Клуб відзначив свою чергову річницю — три роки від дня заснування. Як громадсько-творча організація він ще досить молодий, але склалося так, що вже з перших місяців свого існування він став помітним явищем у мистецькому житті краю.

Офіційно клуб діє при Обласному центрі української культури (директор — Галина Анатоліївна Загребенюк, яка є віце-президентом клубу); крім того, він є колективним членом Української асоціації письменників та пов'язаний творчими угодами з кількома іншими громадськими організаціями; а до складу цього елітарного мистецького зібрання входять як члени Національної спілки письменників України, так і члени Української асоціації письменників, а також різних творчих студій та об'єднань.

Нагадаю читачам, що засідання клубу традиційно відбувається у вигляді "літературних салонів" у Золотій залі Літературного музею; в кафе, на березі моря; в парку посеред природи або в читальних залах бібліотек, при цьому регулярно організовуються виїзні засідання його в Кодимі, Тарутиному, Котовську, Ізмаїлі, Арцизі, де вже діють філії нашого клубу. Майже всі члени цього зібрання мають поетичні чи прозові книжки, а минулого року кращі твори їх були опубліковані в альманасі "Аркадійський клуб — 2004". Причому основи літературної майстерності початкуючі літератори опановують тепер за книжкою автора цих рядків "Беседи у літературного камина: как стать писателем", в якій, серед іншого, узагальнено і досвід літераторів-аркадійцев.

Хоча чисельність членів клубу незначна, і засновники його принципово не прагнуть до різкого розширення своїх лав, проте кожне засідання клубу провадиться із залученням широкого кола шанувальників художнього слова, а також учителів, учнів та студентів, бібліотечних працівників...

А щоб дати змогу прилучитися до мистецтва слова якомога більшій кількості початківців, минулої осені було запроваджено щорічний літературний конкурс "Аркадійська осінь", кращі твори якого публікуються на сторінках одеської міської газети та аркадійського альманаху.

Ну а про успіх конкурсу свідчить вже хоча б той факт, що в ньому взяли участь 82 поети і прозаїки з усіх куточків Одещини, причому серед учасників є кілька по-справжньому талановитих чи, принаймні, здібних літераторів, для яких мистецтво слова може стати справою усього їхнього творчого життя. На спільному засіданні журі конкурсу та правління Аркадійського клубу лауреатами "Аркадійської осені — 2005" були визнані поети: Сергій Левін з Ізмаїла; Наталія Палашевська з Кодими та Валентина Присяжна з Котовська, а також прозаїки Олег Дрямін — за видане окремою книжкою оповідання "Кот Вася", в якому творчо досліджуються взаємини між людиною і світом "братів наших менших", та Олександр Айзенберг (обидва з Одеси) — за своєрідну новелістичну збірку "Страсти. Голографические импровизации".

Крім того, дипломантами конкурсу стали поети Віктор Мамонтов з Одеси, Оксана Картельян з Ізмаїла, Жанна Савицька з Кодими, Тетяна Танасогло з Тарутиного,

Тетяна Бурдейна з Кодими, Мар'яна Кашкан та Ганна Глазова з Одеси. Серед прозаїків дипломантом конкурсу визнано Тетяну Шарникову з Арциза. І нарешті, троє активних учасників конкурсу відзначені грамотами, це Тетяна Тримарук з Кодими, Надія Птаха з Котовська та Ольга Хорошенко з села Шабо Білгород-Дністровського району.

Відтак, мені залишається тільки привітати від імені журі та Обласного центру української культури переможців цього конкурсу і побажати творчого натхнення всім його учасникам. А ще — проголосити відкриття літературного конкурсу "Аркадійська осінь — 2006", підсумки якого буде підбито восени наступного року^[36].

НА ЯРМАРКУ "ЗЕЛЕНОЇ ХВИЛІ"

Від редакції "Одеських вістей": 4—6 серпня в Одеському палаці спорту відбудеться X Міжнародний книжковий ярмарок "Зелена хвиля", засновником якого стала Одеська обласна держадміністрація, а чільними організаторами — компанія "Експо-Юг-Сервіс" та товариство "Одесакнига", під національним медіа-патронатом "Книжника-рев'ю" (Київ) і за творчого партнерства Одеського літературного музею. 27 липня в Золотому залі Одеського літмузею відбулася прес-конференція засновників та організаторів "Зеленої хвилі". Нотатками з приводу організації ярмарку ділиться наш спеціальний кореспондент.

* * *

Цього року в організації міжнародного книжкового ярмарку "Зелена хвиля" з'явилася цікава новинка — докладний путівник ярмарку, який дозволяє будь-кому з відвідувачів швидко зорієнтуватися в тому, де саме розташоване представництво того чи іншого видавництва, яка тематика його книжкових полиць, яка його мовна, вікова і тематико-ідейна основа. І це дуже важливо, адже цього року перед одеситами та гостями міста свою поліграфічну майстерність демонструють понад 150 поважних видавництв та книготорговельних підприємств з Одеси, Києва, Москви, Санкт-Петербурга, Львова, Харкова.

Й одразу ж слід зауважити: дуже шкода, що вся "міжнародність" цієї ярмарки визначається лише участю в ній видавців і книготорговельників з Росії. Але при цьому відсутні ще недавно такі популярні серед одеситів видавництва Молдови, не побачимо ми тут видавців із Білорусі, країн Балтії та інших республік. Тож лишається сподіватись, що російсько-український книжковий вал "Зелена хвиля" з часом почне урізноманітнюватися ще й видавничою географією.

"Упродовж усіх десяти років, — мовиться в прес-релізі ярмарку, — "Зелена хвиля" незмінно зберігала свої відміні ознаки. Черга за книжкою, яка місцями переходить у "давку", — характерний знак "Зеленої хвилі", те, що відрізняє її від багатьох інших, не менш гідних, книжкових форумів. Демократичність нашого ярмарку — ще один його фірмовий знак. Тут є місце всім: високочолом інтелектуалам і споживачам покет-буків, дітям і старим, заможним і бідним, українським націоналістам, сіоністам і русофілам, — кожен знайде в книжковому морі свою хвилю. Йдеться як про тематику, так і про ціну: вибір дуже великий, треба тільки не лінуватися обійти всю територію ярмарку".

Звичайно ж, у цих словах виразно відчувається відлуння реклами, і було б дивно,

якби її не було. Але, на честь засновників та організаторів "Зеленої хвилі", твориться вона не на пустому місці. Поряд з українськими видавництвами, відомими всім нам за творами, які постійно є на полицях наших магазинів, в ярмарку беруть участь такі знані в Росії книгодруки, як "Социум", "Аграф", "Лепта-пресс", "НЛО", "Время", "Гуманитарная академия"...

Подбали організатори ярмарку й про те, щоб "Зелена хвиля" перетворилася не лише у величезний торговельний майданчик, але й стала місцем проведення низки дуже важливих культурно-громадських та мистецьких заходів. Досить сказати, що в рамках ярмарку проводяться виставка "Художник і книга" (з фондів Одеського літмузею), благодійна акція з формування бібліотеки для школи-інтернату селища Піщана Балтського району; презентація книжок видавництв "Социум" (Москва), "Друк" (Одеса), "НЛО" (Москва) та низки інших, серед яких, зокрема, не залишиться непоміченою, наприклад, книжка віршів для дітей одеського поета Ігоря Потоцького "Кораблик", ошатно оформлена малюнками Геннадія Гармидера та видана "Друком".

За участі всіх відвідувачів "Зеленої хвилі" відбудеться підбиття підсумків книжкових конкурсів "Мистецтво книги" (голова журі — поет Анатолій Глушак) та "Одеса на книжкових сторінках" (голова журі — журналіст і літератор Роман Бродак), а також вручення премій та дипломів кращим бібліотекарям Одеси. А той, хто стомиться від оглядин книжкових полиць та вітрин, може взяти участь у дискусії "Герой літературного "безвременья", у відкритому конкурсі "Ні дня без рядка" (найчитаючий школяр)", або в круглому столі "Культура книговидавання", чи у зустрічах з письменниками, видавцями та громадськими діячами.

І ще одне принципове зауваження. По-перше, я дуже сумніваюся в тому, що, запускаючи в усі засоби масової інформації прес-реліз Десятої "Зеленої хвилі", тобто заходу, засновником якого значиться Одеська обласна держадміністрація, треба підкреслювати, що він розрахований і на "українських націоналістів, сіоністів та русофілів". Але абсолютно не сумніваюся в тому, що організатори книжкового ярмарку (їх аж — шість) на сторінках цього прес-релізу не повинні рекламувати свою основну мету у такий спосіб, цитую: "...Важная задача для нас — заинтересовать ведущие украинские издательства в необходимости показываться в русскоязычном городе, формируя тем самым интерес и уважение к национальной литературе и культуре. Хотелось бы, чтобы в Одессе были представлены истинные достижения украинского книгоиздания".

Якщо властувальники ярмарку справді хотіли викликати прояв поваги до "національної культури", то передусім мали б самі продемонструвати її, підготувавши прес-реліз, який сотнями роздавали під час прес-конференції в літмузеї та в засоби масової інформації, українською державною мовою, і водночас, забезпечивши перекладні варіанти для іноземних гостей. По-друге, засновники та організатори ярмарку, закликаючи "украинские издательства показываться в русскоязычном городе, формируя тем самым интерес к национальной литературе и культуре", самі демонструють нетактовність. Бо вони повинні знати, що будь-які видавництва, які

знаходяться на території України, незалежно від того, якою мовою — державною, мовами етносів України чи іноземними мовами, вони видають книжки, залишаються... українськими! Незалежно від того, в якому "...язычном" чи "косноязычно-суржииковом городе" вони б не "показувалися".

Складаючи такі прес-релізи в українському місті, давайте все ж таки поважати і державну мову та культуру, і саму державу, на території якої даний ярмарок відбувається^[37].

у ВЕЛИЧІ КОЗАЦТВА — ВЕЛИЧ НАРОДУ

Козацька шабля, селянський плуг і письменницьке перо ось три ангели-хранителі гідні нашої національної слави і національного герба. Ось три великі воїтелі, котрі ведуть наш народ від вогняної минувшини до осяйної прийдешності; від чумацького воза до космічного корабля; від чернечого літописання до академічної науки і високого мистецтва.

Богдан Сушинський

1

Козаки... В історії українського народу вони з'явилися, як з'являються найіпляхетніі легенди про істинних лицарів, оборонців рідного краю; як уособлення збройної міці і військової мужності багатьох і багатьох його поколінь.

На жаль, тепер уже ніхто не здатний з точністю до року з'ясувати, коли та де зародилася найперша ватага цих степових одчайдухів і що саме спонукало їх об'єднатися у козацькі товариства; хто був їхнім ватажком та яка йому судилася доля.

А що козацька слава долинула до нас із давніх віків, ото ж єдиним свідченням існування перших козацьких загонів, їх поривань і боротьби, можуть слугувати хіба що скупі словеса літописців; описи вражених, зачарованих мандрівників та скарги "приборканих" іноземних правителів, які, звикнувши до безборонності південноукраїнських земель, вже десь у XV столітті раптом відчували, що на відроджуваних у славі й могутності теренах Київської Русі зростає нова військова сила, здатна давати войовникам Сходу і Заходу відсіч, якої свого часу вони зазнавали від могутніх дружин князів давньоукраїнських.

Саме виходячи з цих писемних джерел, усі знані досі козацькі історики — М. Бельський, М. Максимович, Д. Яворницький, В. Антонович, М. Грушевський — одностайні в думці, що історично відомими в Україні козаків слід вважати з другої половини XV століття. Дехто спробує навіть на точну дату — 1471 рік, тобто рік, якого Київське князівство, що доти зберігало певну автономію, було реорганізоване в одне з воєводств Польського королівства. Таку аргументацію М. Максимовича, на яку, не аналізуючи її, посилається й Д. Яворницький, мабуть, можна витлумачити так, що, втративши рештки державності, український народ почав самозгуртовуватися для захисту своїх земель на засадах народного ополчення.

Чому ж таке, досить пристойне, датування, найраніше з усіх можливих, не набуло офіційного статусу та й взагалі не прижилося, навіть у науковій літературі? Та тому що дата ця — 1471 рік — визначена була нашими істориками опосередковано, причому за

досить дивною, як на мене, логікою: якщо зазначеного року Київське князівство перестало існувати, значить, можемо вважати, що того ж року було засноване й козацтво, тому що народу треба було захищатися. Як на гучні імена, котрі цієї версії дотримувалися, аргументація більш ніж слабка.

Вдавшись до опосередкованого визначення дати заснування козацтва, Максимович, Яворницький та їх послідовники припустилися суттєвої методологічної помилки. Вони, бачте, чомусь вирішили, що козацтво почало виникати тільки тоді, як зникла остання форма української державності, і постало питання національної оборони. При цьому вони зовсім не взяли до уваги соціально-економічне підґрунтя формування козацтва, яке виникало на землях, по суті, майже незаселених і практично не підлеглих юрисдикції ні Литви, ні Польщі, ні Кримського ханства чи Османської імперії, одне слово, на землях Дикого Поля.

Втікаючи від своїх панів та обживаючи ці земля, люди, що починали називати себе "козаками", мусили бути готовими до самозахисту і від татар, і від поляків з литовцями, чи якогось іншого війська, що могло опинитися в цих краях навіть тимчасово, ідучи походом на іншу державу.

Зникнення з політичної карти світу останнього українського державного формування, безсумнівно, могло стимулювати розбудову козацтва, активізувати і бойовничо згуртувати його. Проте чому б не припустити, і теж опосередковано, що перші гурти козацтва з'явилися значно раніше? Причому відомо, що в багатьох випадках вони згуртовувалися на цеховій основі, оскільки були рибалками, пастухами, солеварами, зброярами, шкіряних справ майстрами...

Але треба геть не знати історії українського козацтва, або зовсім не поважати саме козацтво, щоб і досі ґрунтувати уявлення про нього тільки на "класових" легендах. У часи свого розквіту українське козацтво ніколи не витворювалося за класовою ознакою. До його ватаг, до "коша", вливались не селяни й кріпаки, а... лицарі, готові до самопожертви задля оборони рідного краю. Відтак брали до рук козацькі шаблі родовиті князі й бояри, старости і купці, спудеї братських шкіл і випускники академій, жінці й ремісники...

Свого часу я вже казав, і стою на тому, що Запорізька Січ — то є суто українська модель середньовічного європейського лицарського Ордену, в якій бойовничість народу й потреби самозахисту найідеальніше поєднувалися з його жертвною волелюбністю і природним аристократизмом духу.

Гаразд, а яку ж дату, в даному випадку, слід вважати писемно засвідченою? Така дата, безсумнівно, існує, причому за давністю літ вона теж досить пристойна — 1489-й рік від Різдва Христового. Запитаєте, які аргументи на її користь? Будь ласка...

Так вже склалося, що одним із перших життєписців Українського козацтва став польський аристократ, історик, воїн і мандрівник Мартин Бельський (1494—1575 рр.), автор "Всесвітньоїхроніки" ("Kronika wszystkyego swyata", Краків, 1551) та "Хроніки польської" ("Kronika polska", 1597, видана сином хроніста, істориком Іоахімом Бельським). Принагідно слід згадати, що свого часу доля пов'язувала Мартина

Бельського з Галичиною, зокрема, відомо, що 22 серпня 1531 року, у складі війська польського короля Сигізмунда I Старого, він брав участь у битві проти армії молдавського господаря Петра IV Рареша, яка відбулася поблизу міста Обертин, що на Івано-Франківщині.

Козацтво наше організаційно формувалося та утверджувалося на силі за тих часів, коли українські землі й українська людність жили могутністю, спочатку литовсько-української, потім польсько-литовсько-української держав і, попри всі утиски, що їх українське селянство, а згодом і козацтво, зазнавали від шляхти, все ж таки на першому етапі становлення цього визвольного руху українські козаки і польські жовніри здебільшого виступали як союзники в боротьбі зі спільними ворогами — Кримською і Білгородською ордами, Османською імперією, Молдовою та Московією. Тож чи ж варто дивуватися, що оборону українських земель польські хроністи завжди сприймали і як оборону земель польських?

Відтак, саме в "Хроніці польській" М. Бельського віднаходимо свідчення про те, що 1489 року, в складі війська князя Яна Альбрехта, сина польського короля Казимира IV, уже діяв загін українських козаків. Женучи татарську орду, що вдерлася на Південне Поділля, князь Альбрехт увесь час тримав в авангарді козаків, які добре знали побузькі краї, відважно воювали і, зрештою, провели його військо до притоки Південного Бугу — річки Савранки.

Якщо придивитися до мапи України, то побачимо, що між Дністром та Південним Бугом протікають дві річки, Савранка і Кодима, які впродовж кількох віків були порубіжними між Річчю Посполитою і Едісанською ордою, васалом Кримського ханства. Саме в незаселеному, кордонному чотирикутнику, що утворювався руслами цих рік, які в давні часи були досить повноводими, й почали гуртуватися перші козацькі ватаги, котрі ставали спільниками польських військ у боротьбі з татарами.

Водночас, за свідченням тієї ж "Хроніки" Мартина Бельського, в іншому документі — Уставній грамоті Великого князя Литовського Олександра I, датованій 1499 роком, ідеться про козаків, що гуртувалися в основному гніздовищі козацтва — на Дніпрі, в районі Черкас.

Зрозуміло, що обидві ці дати правомірніше сприймати лише як запізніле відлуння справжніх часів зародження козацтва, яке свою історію, починаючи з найперших її кроків, мало звичай укладати не літописами й хроніками, а шаблями та пістолями, полишаючи по собі величну енциклопедію козацьких могил... Проте історіографія має свої канони, яких слід дотримуватися.

Тепер, звичайно, доводиться шкодувати, що предки наші охочі́пши були до шаблі та плуга, ніж до пера, бо коли народ сам лінується увічнювати власний життєпис у мудрих і правдивих письменях, його починають увічнювати представники інших народів. Але вже на свій смак і розсуд, на своє розуміння, підганяючи події та факти під власну національну гордість. І доводь потім із холодної височини століть, хто ти насправді є, від кого і звідки походиш, якої мови та віри син... Одначе повернімося до першої писемної згадки про Українське козацтво.

Визнавши 1489 рік, як історично вмотивовану, світовим досвідом підкріплену дату заснування Українського козацтва, Галицьке Ставропігійське козацтво ім. гетьмана П. Сагайдачного, Львівське Ставропігійське братство, Університет "Львівський Ставропігійон", козацький музей у Кульчицях Самбірського району та низка інших організацій свого часу долучилися до відзначення в 2014 році поважної ювілейної дати — 525-річчя заснування Українського козацтва. Причому, ініціюючи проведення цього ювілею, вони зверталися з відповідними пропозиціями до Уряду, Верховної Ради, Президента країни та до органів місцевого самоврядування.

Ясна річ, Майдан та інші, всім нам відомі, національно-політичні та військові події осені 2013 і 2014 років, про які ще піде мова трохи далі, внесли свої корективи у ювілейні вшанування козацтва. Та, водночас, вони з усією очевидністю довели, що ідеї новітнього відродження Українського козацтва не лише залишаються історично вмотивованими, але й набувають усіх ознак нагальної вимоги часу; тобто вимог збройного та духовно-політичного самозахисту українського народу Відтак абсолютно по-новому, під кутом сьогоденних реалій, почали сприйматися полководницький геній, громадянська мужність і військова жертвовність Петра Сагайдачного, Івана Сірка, Івана Сулими, Богдана Хмельницького, Івана Виговського, Максима Кривоноса, Северина Наливайка та багатьох інших військових діячів, за пізнанням життєпису яких я відсилаю читачів до свого двотомника "Козацькі вожді України" та до праць інших дослідників історії Козаччини.

За всіх негараздів сучасності, нам, українцям, пощастило: наш народ виплекав могутню, унікальну військово-політичну основу національної єдності та державності — Запорозьке, а згодом і загальноукраїнське городове, козацтво. Козацькі об'єднання існували і в Росії та в Білорусії, але там вони так і залишилися лише територіальними соціально-військовими формуваннями, ніколи не піднімаючись до значення вседержавної політичної сили. Пробували зароджувати козацькі гурти й у Словаччині, Югославії, і навіть у Польщі, але там вони теж не прижилися.

І тільки в Україні козацтво зуміло не лише зорганізуватися, але й сформувати козацьку за духом, устроєм і традиціями — державу; з козацько-військовим адмінподілом на полки і сотні, із козацькими формами управління та судочинства на більшості українських етнічних територій. Підкреслюю: не на всій території України, а лише на її більшості, про що у нас, в сучасній Україні, часто забувають, хоча це має принципове значення при формуванні національної самосвідомості в окремих її регіонах.

Тим часом у нас є великі регіони, які, перебуваючи у складі різних держав, свого, природного етнокозацтва ніколи не знали. А якщо в певні часи окремі повстанські зародки його й з'являлися, то козацький дух у них ледве жеврів і згасав разом із повстанням. Так, ніколи не було традиційного козацтва на Закарпатті і Буковині, в Карпатах і на рівнинній Галичині, хоча вона й дала нам низку талановитих козацьких діячів: Сагайдачного, Виговського, Височана та ін. Не існувало козацтва і на Волині та в тодішній "польській" частині Полісся.

Тож, якщо в одних регіонах ідеться про відродження козацтва, то в інших лише про його... зародження! А це передбачає принципово різні підходи, різний етно-психологічний менталітет членів цих громадських організацій. Досить сказати, що на Західній Україні сучасне козацтво здебільшого відроджувалося на засадах традицій січових стрільців часів УНР або ОУН-УПА, з запозиченням військових звань, одностроїв, нагород...

2

Увесь літопис народу нашого виписано мечами княжих дружин, шаблями козаків і багнетами воїнів-українців, відвага і дисциплінованість яких возвеличувалися до рівня легенд, незалежно від того, в яких арміях та під якими прапорами вони воювали.

Богдан Сушинський

Провідні напрямки діяльності сучасних козацьких осередків загальновідомі, свого часу їх було визначено Указом Президента, який, до речі, традиційно залишається Почесним гетьманом Українського козацтва, "Про відродження історико — культурних та господарських традицій Українського козацтва" (від 4 січня 1995 р.) та відповідними рішеннями облдержадміністрацій.

Прямо скажу, значна частина наших козацтв існує лише на папері. Ті ж організації, які залишаються активними, здебільшого "спеціалізуються" за певними напрямками: це — й історико-просвітницька та дослідницька діяльність; і військово-патріотичне виховання, із впровадженням козацьких традицій у навчальних закладах та в лавах армії; і спортивний розвиток або розбудова фермерських господарств, підприємницької і ремісничої діяльності; співпраця з органами правопорядку та адміністраціями й органами самоуправління; обстоювання засад релігійного виховання тощо.

Ми знаємо, що саме на традиціях українського козацтва формувалися повстанські сотні і протестні "сектори" під час Євромайдану. Чимало козаків героїськи проявили себе в боях з російськими окупантами та зрадниками-сепаратистами на Донбасі, зокрема, й у складі добровольчих батальйонів; а також у волонтерських місіях та в боротьбі з "п'ятою колоною" ворога на внутрішніх національно-визвольних і державотворчих фронтах.

Ясна річ, все це тема окремої розмови, окремого дослідження. Що ж до успіхів і невдач окремих козацтв, то про них мають говорити керівники та члени правлінь цих організацій. Я ж дозволю собі зупинитись на тих проблемах, які заважають Українському козацтву домогтися єдності своїх лав і посісти в сучасному суспільстві те місце, яке гідне його слави, його покликання і його історичної величі.

Прямо скажу: більшість проблем сучасного козацтва породжені тим, що в Україні й досі не існує "Закону про козацтво", відтак усі нині діючі козацькі гурти зареєстровані згідно з "Законом про громадські організації". Це означає, що козацтва зобов'язані діяти лише в тому ж правовому полі, в якому діє безліч інших громадських товариств. Причому йдеться не про банальний престиж, хоча й про нього теж має йтися. Тут річ ось у чому.

Усі наші козацтва мають свої воєнізовані однострої, військово-козацькі звання,

погони і розпізнавальні знаки; вони розбиті на сотні і полки, деякі навіть називають себе "військами"; до того ж, під час урочистостей, козаки носять холодну зброю, причому в більшості випадків далеко не ритуальну. Тобто козацтва мають усі ознаки воєнізованих організацій, саме існування яких українським законодавством заборонене.

Відсутність закону про козацтво призвела й до того, що від самого початку відродження в Україні почали утворюватися сотні самостійних козацтв. Зібралось п'ятеро хлопців — й ось вам уже нове козацтво, зі своєю назвою, своїм статутом, а головне — з амбітним верховним генералом-отаманом на чолі. Причому одне з товариств прибрало назву "Українське козацтво", тобто назву, яка указами Президента та іншими актами закріплена за всім козацьким рухом в країні. Мало того, певний час воно наполягало на тому, що всі урядові розпорядження, а також узаконений День українського козацтва, стосуються лише його.

Дійшло до того, що дехто з отаманів змушений був звертатися до Міністерства юстиції з вимогою прояснити ситуацію. Відтак гостро постало питання: якщо одне з козацтв іменують "українським", то якими слід вважати всі інші, "турецькими" чи просто "неукраїнськими"? Свого часу ця правова колізія викликала гостру полеміку (у мене є копія реакції Мін'юсту на протестні заяви двох козацтв), яка й досі не сприяє об'єднанню.

Або ось вам ще один аспект: у деяких занадто гарячих козацьких головах Національна Ідея давно переброджує на ідею Української Козацької держави! На кількох Великих радах козацтва навіть ставилося питання про негайне проголошення в Україні повноцінного Гетьманату. Дійшло до парадоксу: під час ради на Хортиці Президент Ющенко прийняв титул Гетьмана України, тобто глави держави (титулу Почесного гетьмана Українського козацтва він набув, ще вступаючи на посаду Президента). Що цілком можна було кваліфікувати як спробу державного перевороту.

До речі формально титул Гетьмана України й досі зберігається за Віктором Ющенком, хоча козацтву давно слід було позбавити його від цього обтяжливого, юридично та історично неправомірного звання.

Ну а щодо Гетьманату як ідеї... Так, вона й досі нуртує. Тобто наміри, звичайно ж, благородні, але...

Як уже мовилося, з точки зору законності, проголошення якоюсь громадською організацією, та ще й напіввоєнізованою, всупереч діючій Конституції, Козацької гетьманської держави було б ідейноорганізаційним актом державного перевороту. Та справа навіть не в цьому. Чи спробував хтось із цих гарячих голів — які й досі не остигли — проаналізувати, всебічно аргументувати і визначити: а що це таке: козацька держава у сучасній індустріальній, багатонаціональній і багатопартійній воюючій Україні XXI століття?! Яка її соціальна, політична та економічна база, які засади формування?

На запитання: чи може в ідеалі формуватися у нас зараз Українська Козацька держава, відповідаю: може! Але тільки в ідеалі, і теоретично. Якби в реальному житті

хтось наважився її в наш час проголосити — з козацьким традиційним поділом на полки і сотні, з її звичаями, законами й атрибутикою, — то це призвело б лише до жорсткого політичного та національного протистояння, до розколу держави і нації'. Причому до розколу не лише політичної, але й української, етнічної нації.

Дехто з отаманів уже наполягає: піднімаймо козацтво! Давайте рішуче втручатися у політичну боротьбу. Нас уже сотні тисяч, ми сила, ми організовані. Погоджуюся: давайте. Але досвід попередніх виборів показує: щойно доходить до визначення постаті майбутнього Президента, як на кожні п'ять козаків з'являється шість кандидатів. То й що робитимемо, хлопці: шаблі наголо, і в бій, але... кожен за свого кандидата, свою партію?!

Великий гріх візьме на душу та політична сила, яка втягне сучасне українське козацтво — в тому організаційному стані, в якому воно зараз перебуває, — в політичні "розбірки"! Якими б не були у тих чи інших козацьких отаманів політичні амбіції, ми повинні визнати, що на сучасному етапі до активної політичної діяльності, а тим паче — до повноцінної політичної боротьби, Українське козацтво не готове! І не лише тому, що в якості громадської організації воно не має права висувати власних кандидатів, але й через убивчу відсутність організаційної, політичної, соціальної, релігійної, мовної та національної єдності.

Так, кожен козак як громадянин може голосувати, за кого йому заманеться. Якийсь певний козацький гурт може підтримати любого йому кандидата. Але повторюю: на сучасному етапі козацтво як єдина організаційна та громадсько-політична сила не сформувалося! І це вражаюче довела ситуація з сепаратистськими проявами на Донбасі та в інших регіонах, до якої, поза жертвність окремих козаків, саме козацтво як громадська військово-політична сила виявилось неготовим. Інша річ, що депутатам Верховної Ради слід би вже згадати: якщо сьогодні всі належні закони для козаків написано не буде, то завтра для цих козаків "закони вже будуть неписаними"! Я... зрозуміло висловлююсь, чи потрібні ще якісь пояснення?

Звичайно ж, це абсурд, що зараз козацтво як громадська організація, проходить за нашими законами, на тих же правах та засадах, що й товариство автолюбителів, кактусівників чи ще когось там. Але нехай це нікого не заспокоює. На сьогодні козацькі організації акумулюють у собі десятки тисяч вчорашніх службовців армії та силових структур, чимало з яких пройшли АТО, інші "гарячі точки" і мають спецпідготовку. Значна частина цих людей — одягнених у форму, при військовокозацьких званнях, розбитих на військові підрозділи, — давно стала безробітною, знедоленою, соціально незахищеною, а тому озлобленою і криміналізованою. Це реалії нашого життя, і, повірте, я знаю, що кажу. Тож треба дуже добре думати, як цією масою воєнізованого люду ідеологічно, економічно та організаційно розпорядитися.

В Росії ситуація інша. Там величезний масив козацтва живе в станицях нині відроджених Кубанського, Донського, Уральського, Терського, Амурського та інших козацьких військ. Для них це — природний лад життя, вони при землі, при ділі. Українське ж козацтво такого земельно-територіального, через віки пронесеного,

станичного устрою життя, на жаль, не має!

Наші козаки тисячами проростають по великих містах і містечках, як шампінйони на асфальті. Наші козаки плекають свої козацькі вуса та оселедці, сидючи на диванах перед телевізорами, з дружинами під боком, а потім одягають шаровари, сходяться в гурти і проголошують себе "січовими козаками на звичай", чи щось на зразок цього, навіть не уявляючи собі, що таке насправді січовий козак, з його обітницею безшлюбності, казармено-курінним способом життя, цілковито присвяченим товариству...

з

Зараз гостро дебатується питання про те, щоб негайно об'єднати всі козацтва, — а їх в Україні сотні: районні, міжрайонні, обласні, міжобласні та зо два десятки вже всеукраїнських — в єдину організацію, з єдиним статутом і суворою дисципліною! Прагнення благородне, от тільки реально втілити його в життя неможливо! Навіть якби існував закон про козацтво. До речі, в Росії це теж не вдалося, і навряд чи колись вдасться.

На практиці подібне об'єднання можливе лише в тому випадку, коли козацтво перетворюють на військове формування, з централізованим командуванням і — що дуже принципово! — з заборонаю створювати козацькі гурти, які б до цієї структури не входили.

Так, справді, в давнину козацтво було покликане до життя — і весь час жило — війною, нагальною потребою обороняти Україну від зовнішніх і внутрішніх — в умовах Речі Посполитої чи Російської імперії — ворогів. Але зараз інші соціальні умови, інша внутрішньо-політична ситуація. Тобто факт є факт: усі спроби об'єднати козацькі гурти під одним прапором призводять до ще глибших розколів.

На мій погляд, об'єднуватися сучасним козацтвам слід не стільки організаційно та структурно, як... ідейно, навколо національно-державницької ідеї. І тактика має бути такою: гаразд, ми різні, кожен із наших гуртів має свої традиції, свою специфіку, але всі ми повинні діяти в ім'я народу, держави, Конституції...

Цікаві перспективи відкриваються зараз на всеукраїнській об'єднавчій ниві у зв'язку зі створенням відомої Ліги українського козацтва (ЛУК), зі штаб-квартирою у Львові. Знаю, що керівництво та актив Ліги, очолюваної козацьким генералом Василем Павленком, вже набули певного досвіду, налагодили належні структурні зв'язки з добрим десятком козацтв, сформуvalи конкретне, реалістичне бачення і сучасної ситуації, і перспектив розвитку подальшого єднання. Проте, для активізації цього руху, слід активніше вести переговори з місцевими козацтвами, створювати регіональні штабні відділення ЛУКу, налагоджувати дієві взаємини з місцевими військкоматами, військовими частинами, прикордонними та поліцейськими підрозділами, патріотично налаштованими громадськими організаціями.

Дехто з отаманів починає агресивно насаджувати думку про підпорядкування всіх козаків одній релігійній конфесії. Але якій саме? Є гурти, які визнають тільки Московський патріархат, а є такі, що визнають лише Київський, а про Московський у їх

присутності краще промовчати. В окремих районах Прикарпаття зараз домінують уніатські настрої; на Львівщині чимало козаків є римо-католиками чи автокефалістами; а на Південному Сході вже навіть маємо козаків, які дотримуються ісламу. То й що робитимемо, хлопці? Насаджувати одну віру, але кожен свою?

Не знаю, чи всі отамани зрозуміють мене, але за сучасної неоднорідності та розрізненості козацьких громад, гострих конфліктів між окремими козацькими осередками, мудрість отаманів полягає не в тому щоб, на гарячу голову, втягувати козацтво в релігійні, мовнонаціональні та політико-економічні інтриги, а щоб утримувати їх від цього, націлюючи на виховну та просвітницьку діяльність; на розбудову осередків культури — козацькі хори, ансамблі, театри; на піклування про козацькі ліцеї і табори відпочинку, на масове спортивне загартування.

Безсумнівно, український народ поки ще не готовий до проголошення Гетьманату як форми державного правління. Та це не означає, що козацтво повинно залишатися поза владою і... безвладним. Політична стратегія козацтва на сучасному етапі полягає не в тому, щоб намагатися "іти до влади", а в тому, щоб пройматися цією владою, поступово вводячи козацьких депутатів в усі ради, від сільської — до Верховної, і в усі держадміністрації: від районної до президентської. Застерігаючи при цьому, що депутати від козацтва повинні не лише обстоювати корпоративні інтереси даної громадської організації (що цілком природно), але й ставати консолідуючим осердям для всіх національно — патріотичних сил у цих радах та державницьких установах, гарантом невідворотності їх зусиль, націлених на національне відродження України й українців.

* * *

...Створюючи професійну армію, ми, водночас, не повинні забувати і про ґрунтовну загальну військову підготовку населення, та про те, що армія наша повинна стати справді національною; а відродження ракетних сил, з поновленням тих ракетних шахт, які ми так необачно, за цинічне "спасіба, хахли!" зруйнували, повинно поєднуватися з серйозною підготовкою до тривалої — в польових та міських умовах — партизанської війни.

Ми завжди повинні пам'ятати, що в усі віки українцям доводилося, і зараз доводиться, жити в оточенні мільйонів "щирих землячків", у яких любов до України така ж міцна та вічна, як і ненависть до всього українського; які життя ладні віддати за Україну, аби тільки в ній не залишилося жодного, хто пам'ятає, що він — українець; які молитися готові за Україну і на Україну, але... без українців!

4

Національно-патріотичний державницький рух лише доти й залишається державницьким і патріотичним, доки не поглинається релігійним фанатизмом, або не переростає в регіонально-маніакальний сепаратизм.

Богдан Сушинський

На запитання: яким ви бачите Українське козацтво майбутнього, я завжди відповідаю: за сучасного військово-політичного стану в країні, сенс повноцінного

державницького існування козацтва полягає лише в одному — в основній масі воно повинно стати козацькою армією резерву. Існуючі козацькі організації слід законодавчо перереєструвати, сформувавши в усіх адмінрайонах із козаків-добровольців у віці від вісімнадцяти до шістдесяти років полки самооборони, об'єднані в повноцінну Реєстрову козацьку армію резерву.

Проте вдаватися до таких заходів слід за неодмінної умови, — що командування і на місцях, і в Головному штабі, буде покладене на спеціально призначених кадрових офіцерів військкомату і Генштабу ВСУ. Похмільно-виборча козацька демократія в даному випадку недоцільна, ми всі добре знаємо, до чого вона в реальності зводиться. До речі, козацько-військові однострої та засоби індивідуального захисту, природно, мають зберігатися за місцем проживання козаків, а добір у це воїнство повинен бути до жорстокості жорстким.

Покладатися у справі обороноздатності України на невеличку професійну армію, як це нам пропонують новітні стратеги, — це ганебна, самовбивча авантюра! В умовах сучасної "фронтальної" війни цієї, "невеличкої професійної армії" вистачить рівно на тиждень інтенсивних боїв. Далі воюватиме армія запасу, тобто народна армія. І від нас залежить: буде це армія військово та морально підготовленою армією істинних захисників України, чи ж вона виявиться армією моральнодуховних дезертирів.

В майбутньому Реєстрова козацька армія резерву повинна стати могутньою, надійною і високо професійною армією, саме існування якої різко підвищить мобілізаційну спроможність Збройних Сил, боєздатність армії та обороноздатність і патріотизм українського народу

І ще одне. Ми не повинні насаджувати зневіру до владних структур. Ні-ні, йдеться не про критику конкретних дій тих чи інших посадовців. Вона необхідна і неминуча, і це цілком нормально. Суть проблеми в іншому. Так, в усіх є недоліки, і було б дивно, якби їх не було. Але ж ви подивіться, як деякі засоби масової інформації цілеспрямовано, з дня в день, буквально насаджують цілковиту зневіру в самі наші державницькі інституції — Президента, Уряд, Парламент, місцеві адміністрації. Усі в них злодії, геть усе розкрали, Україна гине! Незалежна Українська Держава нікому не потрібна, бо вона нежиттєздатна!..

Чим би ініціатори такого паплюження в пресі чи зі сцени не вмотивовували свою позицію, ми повинні усвідомлювати: не можна в такий атмосфері саркастичного несприйняття й образливого, брутального опльовування добирати і виховувати керівні державні кадри, будувати цивілізовану державу, а відтак і формувати повноцінну, самодостатню націю!

Козаки — люди військові... А що робить будь-який полководець, щоб зупинити розвал армії і врятувати країну? Передусім, викриває дезертирів, панікерів і провокаторів! За всіх недоліків, які існують у сучасній Україні, ми не маємо права дозволяти деяким нашим засобам масової інформації та масового впливу морально і духовно перетворювати українську націю — на націю, в якій панують, і буття якої визначають, панікери, корупціонери, провокатори і духовні дезертири!

Поразка нації у конфлікті, битві чи навіть війні, сама собою не означає... національної поразки. За належного рівня національної пропаганди і культовості національної ідеї, навіть із найстрашнішої поразки, в тому числі й на соціально-економічних фронтах, нація виходить достатньо згуртованою, цілеспрямованою і вірною своїй історичній ідеї і своєму історичному шляху.

Ясна річ, нам важко. Соціальні та економічні умови дуже складні. Звичайно ж, вистачає у нас і корупціонерів, і зрадників, а найбільше панікерів. Але, знову ж таки... Коли треба домогтися перемоги, полководець відбирає найкращі, найбоєздатніші свої частини і кидає їх на прорив — на мінні поля, на колючий дріт, на доти й окопи.

Цим людям перемогою не насолоджуватися, їх справа — зламати опір, виявити мужність і прокласти шлях другому ешелону, тобто, в масштабі держави, — наступним поколінням. За давніми європейськими традиціями, йдучи самі й ведучи своїх солдатів на вірну смерть, командири цих частин ритуально дякували командуванню за виявлену їм честь іти першими і загинути во славу армії, зброї, держави і народу.

Так от, склалося так, що саме нам, нашому поколінню української нації, випала честь бути першими, пройти через усі економічні, соціальні та політичні злами, але вистояти самим і вберегти державу, закласти основи її процвітання. Уже не задля себе, а задля поколінь прийдешніх. Тож, як люди мужні, як справжні українці, козацької крові, козацького гарту і духу, будьмо вдячними долі й історії за таку високу честь!

Одеса — Львів, квітень 2018

ЧАСТИНА ДРУГА

у МИСТЕЦЬКОМУ КОЛІ

ВЕЛИЧИЕМ ТАЛАНТА

Предисловие к книге избранных произведений

Степана Олийныка

1

Высшее и вещее предназначение истинного писателя в том и заключается, чтобы, силой и мудростью таланта познавая и исследуя свои времена и свою эпоху, сотворять их образы, нравы, обыаи и характеры для поколений всех грядущих времен и эпох. И в этом контексте выдающийся юморист и сатирик Степан Олийнык (1908—1982) как раз и видится самой эпохой избранным творцом, которому суждено достойно представлять и художественно олицетворять украинский юмор и украинский национальный менталитет столетия XX — на творческих скрижалях всех иных народов, веков и поколений.

В свое время я уже говорил, что по-настоящему талантливые писатели являются этому миру чрезвычайно редко и, как правило, освящают его своим творчеством недолго. Однако веществ призвания их в том и состоит, что, однажды открывшись нашей цивилизации, они остаются в ней навсегда. Именно в плеяде тех писателей, которые не просто могут, но и должны на веки вечные оставаться в истории нашего

народа, в истории мировой литературы, в ауре человеческой цивилизации, видится нам известный сатирик и юморист Степан Олійнык; точно так же, как видятся в кругах мировой гуманистической элиты произведения и личности Мигеля де Сервантеса, Лопе де Веги, Франсуа Рабле, Ярослава Гашека, Салтыкова-Щедрина, Николая Гоголя, Остапа Вишни...

Работая над литературоведческой книгой о творчестве великого сатирика "Степан Олійнык: поэт на фоне эпохи" ("Степан Олійник: поет на тлі епохи", 2004, 2006 гг.), я не раз поражался тому, с какой социальной и психологической точностью удавалось этому литератору определять болевые точки социального бытия. Казалось, для него не существует проблем государственного значения и проблем мелко-бытовых. Как журналист, социальный психолог, просто как гражданин огромной, но неблагоустроенной — с несмелыми ростками демократии и неразвитым чувством хозяина, чувством собственника, — державы, Степан Олійнык хорошо знал, что миллионам его сограждан ежедневно отравляют жизнь именно эти, на первый взгляд, мелкие нарушения закона, мелкие преступления; это чиновничье взяточничество, протекционизм, неуважение к личности; амбиции и зазнайство местечковых наполеончиков; показуха и неумение хозяйничать, а главное, — культы всевозможных вождей, местных вождишек и, что самое страшное, — сугубо советский культ анонимок!

Особенность творчества Степана Олійныка как сатирика в том и заключалась, что даже самую сложную проблему государственной важности он умел воспроизводить через видение и повседневное бытие "простого человека" и, в то же время, возносить какие-то, казалось бы, мелкие, повседневные бытовые неурядицы этого "простого человека" — до уровня государственной проблемы. Ибо чего стоит общество, в котором обычный гражданин не способен проникнуться проблемами своего государства, а само государство не способно проникаться проблемами своего гражданина?

Вот почему каждый сборник его стихотворных юморесок, сатирических рассказов и фельетонов — "Юмор и сатира", "Сэр Макитра", "Ходит перец огородом", "Дорогая дама", "Какой Савва — такая и слава", "Здоровеньки булы", "Дозаседался", "Из житейского поля" — это сотни житейских историй, сотни сатирических зарисовок и острых проблемных фельетонов, за каждым из которых — стремление сатирика и юмориста неоскорбительно, но жестко и принципиально поразмышлять над тем, как мы живем и почему живем именно так; какие проблемы действительно порождены несовершенством нашего государственного и социального устройства, а какие — нашей собственной небрежностью, нашей естественной физической и душевной ленью, нежеланием самопознаваться и самосовершенствоваться. И не стоит собственные пороки объяснять, а главное, оправдывать пороками человечества, поскольку в таком оправдании слишком мало утешения, а еще меньше пользы.

Прекрасное, истинно народное, глубинное знание фольклора позволяло Степану Олійныку использовать в своих произведениях весь неувядающий, бессмертный арсенал устного народного творчества и житейской мудрости, все богатство едкой

социальной сатиры и снисходительной бытовой иронии. А знание психологии "сельского мужичка" ("сільського дядька"), множества типичных, самой жизнью сформированных характеров, помогало ему в создании целой плеяды ярких, образно воспроизведенных характеров, хорошо узнаваемых, в художественное совершенство возведенных типов человеческой натуры.

Классическим примером воспроизведения такого социального, народного типа героя является зарисовка Степана Олийныка "Где Иван?", да и само это произведение предстает перед нами такой себе маленькой житейской классикой. Здесь поэту удалось найти уникальный прототип, создать образ всеми узнаваемого сельского "мастера на все руки", штрихи к портрету которого можно распознавать в прототипах многих других сельских мужичков, с которыми Олийнык как журналист встречался, с которыми мог быть лично знаком и многим из которых помогал: газетным словом, дельным советом, сочувственно-ироническим взглядом на ситуацию.

Заслуга поэта состоит прежде всего в том, что он сумел создать идеал человека, призвание которого — преданно служить своей сельской общине, служить обществу; оставаясь верным этому призванию, несмотря на то, что местное руководство так и не научилось замечать подобных людей и, как только дело доходило до признания заслуг, до хоть какого-то поощрения, попросту забывало об их существовании.

Барахлит ли где мотор,

Иль мостки стоят непрочно, Все известно с давних пор: Вызывай Ивана срочно.

Этих вызовов не счесть!..

Кстати, стенд в колхозе есть.

Там портреты, имена...

И слова: "Доска почета".

Все представлены! Сполна!

А Иван? Не видно что-то...

Такие же яркие типы находим в фельетонных зарисовках Степана Олийныка "Отвечать не хочу...", "Теоретик", "Номенклатурный Мацепура", "Фигура" и многих других. Конечно, они имеют разную смысловую и социально-психологическую нагрузку, несут в себе разные эмоциональные заряды, представляют собой разные модели мировоззрения и общественного поведения. Однако существует и нечто такое, что их объединяет — прежде всего, яркая индивидуальность, усиленная типичностью и узнаваемостью; четкое определение общественной ниши. Объединенные в циклы и разделы — как это сделано и в составленной дочерью поэта Лесей Олийнык книге "Степан Олийнык. Избранные произведения", которую мне выпала честь рекомендовать вам, — они, контрастно дополняя друг друга или, наоборот, контрастно антогонизируя, создают более или менее целостное представление о полном собрании характеров, созданных юмористом, о его умении находить и несколькими точными, мастерскими мазками литературной кисти оттенять ту или иную личность на ниве нашего бытия; тот или иной, хорошо известный нам, социально-психологический тип.

Настоящий писатель начинается, собственно, не с таланта, а из монолитно

сформированной, яркой личности, с самобытной творческой индивидуальности. Талант, трудолюбие, образование, профессионализм... — все это лишь основа, те составные, из которых данная творческая гражданская личность должна формироваться. А Степан Иванович неизменно предстает перед нами именно такой — выразительно, рельефно, психологически запечатленной Личностью.

На мой взгляд, Степан Олийнык как "личность в жизни" и Степан Олийнык как "личность в литературе" — органически соединялись, дополняя, обогащая и совершенствуя друг друга. И об этом свидетельствуют не только его произведения, но и впечатления современников, коллег, людей, которые познавали его на расстоянии души, с расстояния спасительной руки друга, причем во всех мыслимых ипостасях: поэта, воина-фронтовика, отважного правдолюбца, защитника обиженных; бойца-газетчика, который умеет держать удар и который знает цену справедливости; наконец, компанейского шутника и прекрасного семьянина.

"Как юморист и сатирик, Степан Олийнык был чрезвычайно популярен в читательской аудитории, — свидетельствует известный украинский юморист и переводчик Дмитро Билоус. — Степан Иванович неизменно читал... юморески "Император", "Дипломат", а потом уж кое-что поновее — "Дорогая дама", "Номенклатурный Мацепура" и чуть попозже — "Где Иван?", "А вы что — не смотрели кино?". Произведения эти звучали по-новому: во-первых, в них были подмечены интересные жизненные факты; во-вторых, они, как правило, остросюжетны; в-третьих, автор, с одной стороны, верен традиции украинского юмора, а с другой — совсем не похож на своих предшественников: ни на Руданского, ни на Самойленко, ни на Капельгородкего....Оригинальным человеком был. Прекрасным рассказчиком. И в компании, и на сцене".

2

Отдельную страницу творческой биографии Степана Олийныка составляет его овеянная ветрами войны фронтовая журналистика. Из-за болезни поэт был признан непригодным к военной службе, но когда немцы подошли к Киеву, он со своей женой и верной помощницей Клавдией, уже в качестве беженцев, оказался в Сталинграде, даже не догадываясь о том, что судьба забросила его в город, бои за который вскоре превратятся в сущий ад, а сам он, в должности фронтового корреспондента областной газеты "Сталинградская правда", окажется в эпицентре этой страшнейшей битвы.

Именно пережитое поэтом во время битвы за Сталинград, нашло свое творческое воплощение в его поэмах "Иван Коляда", "Иван Семенюк", в цикле "Стихи о Сталинграде" — в которых находим немало такого, что со временем в публицистике и литературоведении нашем будет именовано "окопной правдой". То есть той, не пропагандистской, не лакированной, а истинной, окопно-солдатской правдой, без которой писатель не способен был бы подняться в своем творчестве до уровня "правды искусства", а затем и правды жизни, той самой, что во все века была наивысшим критерием овладения писателем жизненного, документального материала.

Прибыв в июне 1942 года, по заданию редакции, в слободу Николаевскую,

расположенную на левом берегу Волги (редакция "Сталинградской правды" находилась не в самом Сталинграде, а на левом берегу Волги, в местечке Средняя Ахтуба, где жили и супруги Олийнык), поэт встретился там с Михаилом Шолоховым, который находился здесь вместе со своей семьей. Узнав об этом от редактора районной газеты, Степан Олийник, конечно же, не мог упустить возможности познакомиться с популярным писателем, автором "Тихого Дона" и "Поднятой целины". В свою очередь, классик принял журналиста доброжелательно, они несколько минут побеседовали, а затем Олийник попросил у Шолохова экземпляр только что написанной им, по просьбе посла СССР в США М. Литвинова, для американского журнала "Лайф" статьи "Наука ненависти", посвященной годовщине начала Великой Отечественной войны. Со временем подробности этой встречи с Шолоховым поэт воспроизвел в своей новелле "Незабываемая встреча", вошедшей, среди прочих изданий, и в книгу, которую вы держите сейчас в руках. Причем следует помнить, что описанные в ней события стали очень интересным фактом биографии не только самого Олийныка, но и Шолохова, за что исследователи жизни и творчества русского классика признательны украинскому поэту.

Кстати, сохранились и очень важные воспоминания бывшего фронтового корреспондента "Комсомольской правды" писателя Владимира Ляковского, опубликованные в газете "Вечерняя Одесса" — "Серьезная жизнь сатирика", в которых он писал:

"То, что пережил Степан Олийник на берегу Волги, которая горела и грохотала день и ночь, пять месяцев подряд, глубоко и ярко отражено в его стихотворении "Сталинград", о котором командарм В. И. Чуйков сказал: "Поблагодарим украинского поэта, он погвардейски помогал защитникам Сталинграда. Стихотворение было опубликовано в областной газете "Сталинградская правда". А 2 февраля 1943 года на центральной площади волжской твердыни состоялся митинг, посвященный победному завершению Сталинградского побоища. Саперы соорудили из колод трибуну, застелили ее коврами, захваченными в штабе плененного фельдмаршала Паулюса. Генералполковник Чуйков Василий Иванович в своей взволнованной речи процитировал стихотворение Олийныка, которое стало знаменитым у защитников города:

"Спроси у того, Кто за мать-Беларусь Мстит пулей, ударом приклада, Он скажет:
Живу И над Волгой борюсь

За край мой, за честь Сталинграда.

Спроси у того, По ком плачут сыны, В избе у днепровского сада, Он скажет: За
долю Родной стороны

Дерусь у ворот Сталинграда!.."

Кинооператор-фронтовик Роман Кармен снимал на пленку этот победный, завершающий аккорд истинно бетховенского могущества. Увековечил на пленке рядом с легендарными воинами и группу писателей, которые вдохновенно рассказывали миру о багатырях волжского бастиона. Среди них были: Илья Эренбург, Василий Гроссман,

Константин Симонов и Степан Олийнык. Когда генерал Чуйков читал эти строки, все писатели и фронтовые журналисты горячо приветствовали именинника Степана Олийныка".

О Степане Олийныке в основном принято говорить как о поэте, однако не следует забывать и о том, что он был талантливым рассказчиком-новеллистом. Ярким подтверждением этому является цикл его документально-публицистических и художественных новелл — "Из книги жизни", которые он создавал всем своим творческим бытием, всем своим жизненным и писательским опытом. Вот почему со страниц этих произведений восстает перед нами удивительная галерея образов, судеб, характеров, типов, а еще — удивительных, порой совершенно невероятных жизненных ситуаций и обстоятельств.

Взять хотя бы один из этих образов — героя новеллы "Федора Лебедку". Когда к селу Федора приблизился фронт, он, чтобы спасти трактор и комбайн, повел свой агрегат с бункером, полным пшеницы, к переправе через Днепр и сумел преодолеть ее во время нападения вражеской авиации. Затем он косил уже за Днепром, пахал на зябь в Ростовской области, пахал и сеял в Сталинградской (где автор и встретил прототипа своего героя), а затем уже на левом берегу Волги. И так, пропахав и прокосив в течение всей войны, вернулся в родное село вслед за нашими войсками, сумев сохранить для своего колхоза трактор и комбайн.

И в новеллах своих, и в очерках и зарисовках, Степан Олийнык всегда писал о тех людях, с которыми сводила его судьба, которые поражали его своим жизнелюбием, являли примеры мужества, человечности, любви, преданности родному селу, краю, степи или искусству. И были среди них простые люди — солдаты-фронтовики, крестьяне, рабочие, педагоги; а были и известные мастера слова — Владимир Сосюра, Максим Горький, Остап Вишня, Иван Микитенко, Василий Кучер, известный испанский прозаик и публицист Камило Хосе Села...

Читая новелки, посвященные знакомству с этими людьми, начинаешь сожалеть, что многие наши писатели так мало и скупо рассказывают о встречах со своими коллегами, так неброско возрождают в своих воспоминаниях их характеры, так непрофессионально раскрывают их творческую лабораторию или историю написания того или иного произведения; так неохотно и нещедро приоткрывают завесу над малоизвестными страницами их биографий.

Кстати, коль уж мы заговорил о том, что Степана Олийныка следует воспринимать не только как поэта-юмориста и сатирика, то давайте вспомним и о том, что его перу принадлежит немало лирических произведений. Напомню, что первое свое лирическое стихотворение юный литератор опубликовал в одесской областной газете "Червоний степ" еще в 1925 году, то есть входил он в литературу все же как лирик. И в творческом портфеле его действительно появилось несколько заметных лирических стихотворений, таких как "Прошлой ночью прошли снегопады", "Ветряки", "Полями иду", "Родная сторона". Но когда, уже после войны, в 1947 году, появилась первая книга стихов Олийныка, стало ясно, что в неминуемом выборе между лирикой и

поэтическим юмором, сам талант писателя отдал предпочтение тому, что оказалось более естественным для его поэтической манеры, его мировоззрения и образного мышления, — то есть сатирико-юмористической поэзии.

И со временем жизнь подтвердила, что выбор этот был правильным. Кто знает, как бы сложилась творческая судьба Степана Олийныка как поэта-лирика, но как юморист, как талантливый сатирик, он сформировался довольно быстро и настолько убедительно, что уже к концу сороковых годов стал одним из наиболее популярных сатириков всего тогдашнего Советского Союза. А за сборник юмористических стихов "Наши знакомые", который увидел свет в 1948 году, был удостоен Государственной премии СССР. Тем не менее, до конца жизни в душе он оставался нежным лириком и искренним гуманистом, а соотношение между лирическим и сатирическим началами в своем творчестве, в программном стихотворении "Дружу с сатирой", поэт выразил сентенцией:

Я каждый вид чертополоха —

Все, что нам чуждо, все, что плохо, Пером корчую, жгу, рублю... Я не был отроду задирой, Я потому дружу с сатирой, Что нежно лирику люблю.

Проникая в его творческую лабораторию, переводчик Валентин Корчагин в своем эссе "Верность" резюмирует: "Степан Олийнык,

автор многочисленных книг, которые критикуют, высмеивают, клеймят, — всегда гуманист. Гуманист от природы, за складом души своей. Поэтому злое в его произведениях никогда не обращается злобливостью, а острота превращается в невероятное остроумие. Основу творческой лаборатории такого своеобразного поэта, с которым мне посчастливилось встретиться и подружиться, я представляю себе в виде двух соединенных сосудов, которые ни при каких условиях не могут быть изолированы один от другого: лирического и сатирического".

Произведения, которые условно принято называть "произведениями для детей", составляют не такую уж значительную часть творчества Степана Олийныка, и можно лишь сожалеть, что он слишком редко обращался к жанру детской поэзии и прозы. Но те, которые все же явились своему читателю, убеждают нас, что автор их — педагог не только по образованию, но и по призванию своему. Так вот, педагог от Бога, Степан Олийнык хорошо владел законами и социальной, и возрастной психологии; умел увидеть и воспроизвести мир глазами ребенка или подростка; в любом произведении своем отыскать то, с иронией и щедрым отцовским юмором на свет божий выведенное "чудо в башмаке", без которого ни одно детское приключение не обходится, и без которого просто трудно представить себе Степана Олийныка как "детского писателя".

В свое время выдающийся украинский педагог Сухомлинский мудро определил: "За школьной партой сидит... народ!" Обратите внимание: не дети, а именно народ. Не знаю, известна ли была эта сентенция Олийныку, но что нечто подобное он интуитивно ощущал, осознавал и учитывал в своем творчестве, — это несомненно. Поэтому даже в сугубо иронических зарисовках "Вовина болезнь", "Чудо в башмаке", "Ко" и ученик Федько", "Об Иринке", рассчитанных на учеников младшего и среднего возраста,

писатель старается не сюсюкать со своими читателями, а вести разговор на равных, придерживаясь, ясное дело, возрастного словаря, возрастной психологии, возрастных канонов мировосприятия.

Длительное время произведения для детей были разбросаны по разным изданиям, что мешало целостному восприятию этого рода творческого наследия Олийныка. Ситуация изменилась после того, как в 2003 году в Одессе был опубликован сборник его произведений для детей, составителем которого выступила дочь Степана Ивановича искусствовед Леся Степановна Олийнык. Собранные под одной обложкой, эти произведения как-то совершенно по-иному, более самодостаточно, стали восприниматься и осмысливаться, и именно эта небольшая книжечка впервые по-настоящему явила нам в образе Степана Олийныка "полноправного" детского писателя.

Пользуясь случаем, скажу, что Леся Олийнык является одним из наиболее последовательных и убедительных пропагандистов творчества своего отца, что, замечу, наблюдается в семьях ушедших в лучшие миры писателей далеко не часто. Особенно в последнее время. Вспомним, что именно Леся Степановна стала составителем первого посмертного издания произведений поэта "Степан Олійник. Поезії", увидевшего свет в 1984 году, в киевском издательстве "Радянський письменник". Она же выступила в роли составителя при подготовке солидного тома воспоминаний о своем отце. А вот только что появилось в печати довольно оригинальное издание "Автографи свідчать" ("Автографы свидетельствуют"), в котором, в соавторстве с Валерием Бойченко, Леся Олийнык описала, воспроизвела и биографически осмыслила автографы многих известных людей Украины, оставленных на книгах, подаренных Степану Олийныку. На мой взгляд, это издание стало значительным дополнением и легло заметными штрихами в создании образа Олийныка как творца, гражданина и общественного деятеля, который всегда откликался на человеческое горе или обиду и выступал на защиту того, кто в этом нуждался.

Не забудем и о том, что в течение вот уже более двадцати лет Леся Степановна является одним из организаторов всеукраинских Олийныкивских дней (дней юмора и сатиры) на Одесщине, а также Олийныкивских чтений, и что материалами из семейного архива она помогает становлению музеев в Левадовке, Николаевского, и Пасицел, Балтского районов области. Значительную помощь оказала она в свое время и автору этих строк во время работы над составлением первой в независимой Украине книги избранных произведений Степана Олийныка, выдержавшей уже третье дополненное издание, а также при работе над исследовательской книгой "Степан Олійник: поет на тлі епохи" ("Степан Олийнык: поэт на фоне эпохи"). Она является постоянным организатором и членом жюри всеукраинского конкурса эстрадных чтецов произведений юмора и сатиры им. С. Олийныка, а также посвященного ему обласного конкурса самодеятельных литераторов-юмористов "Ярмарка смеха".

компартийного официоза, но в то же время очень популярной и читаемой московской газеты "Правда", уже само по себе считалось вершиной официального признания литератора. Как бы мы теперь ни относились к этому изданию, но факт остается фактом: более ста юмористических произведений Степана Олийныка, которые были опубликованы в нем, принесли поэту огромную популярность во всем Советском Союзе, но особенно, и это естественно, — в Украине. Именно на основе этой популярности формировались и общественное реноме поэта, и его гражданский статус, его вес и влияние в обществе.

Слава его была таковой, что КГБ и бдительные компартийные органы вынуждены были закрывать глаза даже на "немыслимо темные и компрометирующие", по их представлениям, факты из "Личного дела" Степана Олийныка: и на то, что он являлся сыном раскулаченного и репрессированного крестьянина из села Левадовка, на Одессине; и на то, что самого его как сына "врага народа" исключали из Одесского института народного образования, а когда он вновь подал заявление и был восстановлен в вузе, зимой 1931 года агенты НКВД арестовывают его прямо в общежитии института, и до осени 1932 года он томился в одесской тюрьме, как "враг народа и украинский буржуазный националист", а вышел из камеры тяжело больным человеком, с болезнями, которые преследовали его всю оставшуюся жизнь.

К слову, спас его от дальнейшего заключения, а возможно, и от расстрела, лишь немыслимо мужественный по тем временам поступок его старшего коллеги по перу, одесского поэта-юмориста Владимира Ивановича, который, рискуя собственной жизнью, а также свободой и жизнью многих других людей, решился собрать 200 подписей (!) под сочиненным им обращением ко всесоюзному старосте М. Калинину, в котором убеждал в неправомерности ареста Степана Олийныка, в его невиновности и просил способствовать его освобождению из застенков НКВД.

Так вот, "прощая" ему эти "непростительные изъяны" его классовой биографии, советские власти пошли на то, чтобы Степан Олийнык дважды избирался депутатом Верховного Совета СССР и был награжден высшей наградой того времени — орденом Ленина. Как я уже сказал, его, как, наверное, никакого иного литератора, активно публиковали в "Правде", а в 1976 году в Москве даже увидел свет сборник юморесок и фельетонов, написанных Степаном Олийныком специально для "Правды".

Впрочем, говоря: "Написанных специально для "Правды", я лишь отдаю дань тому установившемуся объяснению, которое появилось в литературоведении еще при жизни, а, возможно, даже из уст самого Степана Олийныка. На самом же деле писались они не ради публикации в официальной "Правде" — это издание было лишь способом общения литератора со своей читательской аудиторией; а ради той, истинной правды, которой он всю жизнь как поэт-сатирик верно и преданно служил, которую освящал и возвеличивал силой своего высокого гуманистического таланта. Не зря же имя его начало вызывать у чиновничества настоящий страх, помогая этим поэту отстаивать справедливость, бороться с бездушием, хозяйской некомпетентностью, чванством и взяточничеством; против всех тех многочисленных воришек, несунув и

хапуг, которые любую, самую мизерную должность немедленно превращали в "доходное место".

Из всех видов и жанров литературы, переводу сложнее всего поддается юмор, поскольку здесь уже вопрос стоит не столько об ответственности самого переводчика, сколько о приживлении ростков одного национального характера на могучем стволе национального дерева иного народа, иного характера, иного видения и понимания "смешного" и "иронического", иного национального и сугубо творческого темперамента. Попробуйте-ка перченый украинский юмор так поднести джентльмену из "туманного Альбиона", чтобы он сумел воспринять его как украинский, но при этом уловил и нечто такое — очень породненное с холодным, ситуационным, чопорным, неповторимо национальным английским юмором. Здесь уж требуется не столько перевод, сколько талантливая интерпретация.

Так вот, в своих переводах произведений поэтов различных народов СССР: Сергея Швецова, тогдашнего редактора журнала "Крокодил", творчество которого ему особенно импонировало; россиянина Владимира Корбана, белоруса Эдуарда Волосевича, таджиков Наимджона Назари, Абдусалома Дехоти и Сухайли Джавхари-заде; табасаранца Казиахмеда Рамазанова, лезгинца Кияса Меджидова и других авторов, чьи произведения вошли в книжку "Избранных произведений" (Одесса, 2001) под общим названием "Критик-вегетарианец", Степан Олийнык предстает перед нами именно таким, талантливым интерпретатором, способным проникать в юмористическую душу другого автора, другого народа, оставаясь при этом непревзойденным знатоком юмора истинно украинского — со всеми его фольклорными формулами, личностно-историческими носителями и фабулами; со всем неисчерпаемым арсеналом пословиц, поговорок, афоризмов и подтекстов...

В облике переводчика Степан Олийнык напоминает мне чародея-садовника, который берет высокогорную арчу, пересаживает ее в украинский чернозем, и она, оставаясь таджицкой ар чей, языково и образно расцветает в нем... украинской калиной.

В то же время произведения самого Степана Олийныка приходили к русскоязычному читателю, благодаря целой плеяде литературных переводчиков, среди которых встречаем имена А. Безыменского, Д. Седых, В. Звягинцева, В. Цвелева, Б. Тимофеева, Я. Городского, П. Жура, В. Гранова, А. Кудрейко, И. Курлата, Е. Кривенко, Б. Палийчука, С. Швецова и Аллы Швецовой, А. Николаева, Е. Гулака. Особая творческая дружба связывала Степана Олийныка с талантливым поэтом-переводчиком Валентином Корчагиным, в чьих переводах на русский появилось большинство фельетонов и юморесок, опубликованных на страницах "Правды". О результатах этого творческого содружества свидетельствует уже хотя бы тот факт, что в переводах В. Корчагина вышло в свет шесть сборников произведений С. Олийныка на русском языке. И совершенно заслуженно его вклад в пропаганду творчества украинского сатирика и юмориста был отмечен в 1984 году Всеукраинской литературной премией им. С. Олийныка.

Кстати, книги Степана Олійныка выходили в свет не только в издательстве газеты "Правда", но и в "Советском писателе", в "Денизе", в серии "Библиотека "Крокодила", то есть "библиотека" журнала, на страницах которого он регулярно печатался. А в издательской "библиотеке" журнала "Советский воин" издавались его прозаические новеллы, многие из которых появились во время войны или под фронтовыми впечатлениями Степана Олійныка, который в 1942—1943 годах являлся корреспондентом газеты "Сталинградская правда". Кстати, именно во время сотрудничества со "Сталинградской правдой" у Олійныка появился цикл стихов, написанных в основном на русском языке, который так и вошел в его творческую биографию, как "Сталинградский цикл" или "Стихи о Сталинграде".

Можно с уверенностью сказать, что произведения С. Олійныка читали во всех уголках Советского Союза. Этому способствовали и популярность его имени, и тиражи изданий, достигавшие семидесяти пяти, и даже ста пятидесяти, тысяч экземпляров, а также тот факт, что, кроме переводов на русский язык, его книги появлялись также в переводах на белорусский, молдавский, татарский, грузинский и другие языки. Фельетоны и юморески украинского поэта почитали за честь сопровождать своими карикатурами известные художники Кукрыниксы, а также И. Семенов, Б. Ведерников, А. Елисеев, Н. Лисогорский, М. Абрамов, Е. Мигунов, В. Черников. А как прекрасно воспринимались они зрителями многих концертов и слушателями радио в исполнении известных русских актеров-чтецов Грибова, Ильинского, Плятта, Хохрякова, Талмазова, Любезнова, ну и, конечно же, в исполнении украинского артиста Андрея Сова!

Вспышка творческой активности Степана Олійныка, как и вспышка его популярности, приходится на время так называемой "политической оттепели", начавшейся в 1956 году, после XX съезда КПСС, осудившего культ личности Сталина. Как никакой иной украинский поэт-сатирик той поры, Олійнык оказался готовым к общению со всесоюзным читателем, поскольку после публикации в мае 1953 года в органе ЦК КПСС газете "Правда" фельетона "Номенклатурный Мацепура" (в переводе Бориса Палийчука), киевское партноменклатурное чиновничество уже воспринимало его как человека, имеющего доступ к страницам "святая святых", всемогущей и всевидящей "Правды", после критических выступлений которой "кадровые выводы" делались, а "кадровые вопросы" решались немедленно и неотвратно, и никакому обжалованию не подлежали.

4

О степени перепуга, царившего в украинских республиканских властных структурах, а заодно и об уровне "демократии", красноречиво свидетельствует случай, о котором в свое время поведал сам Олійнык. Уже на следующий день после появления в "Правде" фельетона "Номенклатурный Мацепура", Олійныку позвонили из республиканской прокуратуры. Поэт в то время болел и лежал в постели, а трубку снял проводивавший его актер Валентин Дуклер. Он-то и передал поэту, что сотрудник прокуратуры интересуется адресом Мацепуры, чтобы принять меры к нему и сообщить о них в редакцию "Правды".

"— Да ведь это же обобщенный тип, образ, — объяснил Олейник. — Такие конкретные Мацепуры есть в каждом районе. А это — образ, тип".

Сотрудник прокуратуры облегченно вздохнул:

"Так, значит, это тип?! Тогда мы так и напишем в "Правду", что это — тип!"

Сложилось так, что, именно благодаря этому фельетону, началась творческая дружба с Олейником у русского литературоведа Ильи Шатуновского. В предисловии к сборнику С. Олейника "Такие стало быть дела", появившемуся в издательстве "Правда" в 1976 году, историю этого знакомства Шатуновский воспроизводил таким образом:

"Как-то давно я взял в руки свежий номер "Правды" и увидел стихотворный фельетон "Номенклатурный Мацепура", подписанный его именем... Герой произведения Мацапура, неизвестно по каким причинам, был назначен на номенклатурную должность (поначалу это был "комитет физкультурный". — Б. С.). И очень быстро развалил работу. Но поскольку он уже попал в номенклатуру, его просто снять не решились, а послали возглавлять инкубатор. Тут повторилась та же история. И хотя он был уличен не только в бездеятельности, но и в растрате, его как номенклатурного работника назначили директором промкомбината. Концовка фельетона запомнилась мне наизусть:

А завтра опять по широкой равнине Везет Мацепуру в районной машине
Доверчивый сват, проявляя заботу, Сосватать Грицка на другую работу. Друзья!
Возникает тревожный вопрос: Не к вам ли тот сват Мацепуру повез?

Вечером я еще раз сел перечитывать фельетон. Мне хотелось понять, как это удалось поэту в считанных строчках развернуть законченный литературный сюжет, создать тонко очерченный портрет сатирического героя, который не спутаешь ни с каким иным? А главное, как сумел автор разглядеть в жизни возникающее уродливое явление и написать о том, о чем еще не писали не только в стихах, но даже в деловой газетной корреспонденции?"

Как-то уж так случилось, что истории появления многих его фельетонов оказывались настолько необычными, а реакция на них настолько неожиданной, что поэт вновь-таки превращал их сюжеты на сюжеты своих юмористических рассказов. Один из них Олейник подарил читателям в 1973 году под заглавием "Всякое случается с юмористами". А на сей раз случилось так, что поэт выступил в "Перце" с юмореской "В клубе", в которой высмеивал плохую работу сельских кинопередвижек: они постоянно выходили из строя, у них постоянно рвалась пленка, отключался свет... Так вот, герой этой юморески, киномеханик, нашел довольно тривиальный выход из ситуации: когда в очередной раз пленка рвалась, он начинал пересказывать зрителям дальнейшие события фильма: "в четвертой части героиня влюбилась, в шестой они поженились..."

Создавая эту юмореску, Олейник не имел в виду киномеханика какого-то конкретного села, однако, подыскивая рифму для украинского слова "громадяни" (то есть "граждане"), он остановился на довольно редком названии — Роксоланы (по укр. — Роксолани), хорошо известного ему села под Одессой, хотя конкретного

указания именно на это село в произведении не было. Но вскоре в редакцию "Перца" пришло письмо из Одесского треста кинофикации, в котором говорилось, что комиссия, проверявшая работу кинопередвижки в селе Роксоланы, подтвердила указанные в юмореске факты, и трест решил оснастить клуб этого села стационарной киноустановкой. А чего стоит выписка из стенограммы областной партконференции, присланная в редакцию "Радянської України" после публикации там фельетона Олийныка "Дорогая дама"!

"Заканчивая, товарищи, свое выступление, я хочу, в порядке самокритики, здесь признать, что меня совершенно правильно критиковала "Радянська Україна" в стихотворении "Дорогая дама" за то, что моя жена часто использовала исполкомовскую машину для личных нужд. Меня на городской конференции также критиковали за это, и должен признать, что — правильно..." Узнав об этом письме в редакцию, Степан Олийныкуверял: "Я, автор, сном и духом ничего об этом не ведал. Никогда не видел ни этого оратора, ни его "дорогой дамы". Наверное, те, кто его критиковал, прямо говорили: о тебе, мол, написано!" Кстати, как потом оказалось, это стихотворение ходило по рукам, в рукописном виде, причем появились его варианты, поэтому со временем оно приобрело все признаки народного произведения.

5

К сожалению, сам С. Олийнык никаких письменных воспоминаний, в которых бы раскрывалась история создания фейлетона "Пес Барбос и поучительный кросс" ("Пес Барбос і повчальний крос" — именно так он изначально назывался, название фильма было изменено) не оставил, поэтому приходится воссоздавать эту историю по отдельным фрагментам, по воспоминаниям людей, которые были знакомы с поэтом, что-то знали или слышали о написании самого фельетона или сценария, об экранизации его, и судьбе, которая постигла сам фильм.

Так, из одного интервью, которое дал С. Олийнык во время своего приезда в Донецк, становится известно, что в основу сюжета были положены факты, изложенные в письме читателя журнала "Перец" из Горловки, в котором речь шла о браконьерах, глушивших рыбу в речке взрывчаткой. Из интервью с режиссером Николаем Литусом, однокурсником Леонида Гайдая, которое тот дал по случаю 80-летия последнего для газеты "Факты", следует, что фельетон Олийныка попал в руки будущего постановщика фильма "Пес Барбос и необычный кросс" совершенно случайно, со страницы "Правды", в купе поезда Москва — Иркутск. Идея фельетона так увлекла его, что, отдыхая в Сибири у родителей, он написал режиссерский сценарий, а, вернувшись в Москву, сумел добиться, чтобы на "Мосфильме" выделили деньги на съемки этой ленты. Тогда, конечно же, никто и предположить не мог, что этот фильм станет таким популярным, что он послужит формированию комедийной "троицы": Г. Вицын, Ю. Никулин, Е. Моргунов.

Выступая 19 июня 1998 года в Национальной филармонии Украины на торжественном собрании по случаю 90-летия со дня рождения Степана Олийныка, артист Евгений Моргунов сказал: "...Эта любовь народа, которую создал Степан

Олейник для Вицына, Никулина и меня, она вечно преследует нас, ибо он — создатель этой троицы. Если бы не было фельетона "Пес Барбос и необычный кросс", то не было бы нас, не было бы "Кавказской пленницы", "Самогонщиков", "Операции "Ы" и многих других фильмов, где мы снимались. Начало всему этому — Степан Олейник!.. Фильм пошел по Земле. Это было в 1960-м. Сколько золотой валюты он дал нашему государству! Посол бывшего Советского Союза в Австралии Басов рассказал мне: "Как-то приходят ко мне недовольные капиталисты. И с утра у них какой-то нервный заряд. Я им говорю: "Господа, пойдемте в кинозал, мне прислали из Союза маленький любопытный, смешной ролик, посмотрим его. Включили фильм "Пес Барбос и необычный кросс", и они смеялись, как лошади. И после этого подписывали все, что мне надо было".

Кстати, текст этого выступления, как и воспоминания других деятелей русской культуры: Ильи Шатуновского, Юрия Чаплыгины, Аллы Швецово́й и Валентина Корчагина, опубликован в рекомендуемой мною книге, в разделе "Из воспоминаний о Степане Олейнике". Каждая из этих статей — еще один щедрый мазок кисти в создаваемом творческом и гражданском портрете известного украинского писателя.

Не менее любопытные подробности из истории проката фильма "Пес Барбос..." находим и в воспоминаниях режиссера Николая Литуса: "Словом, "Пес Барбос..." у Гайдая вышел. Причем бешеный успех получил неожиданное продолжение. Прошли годы, мы праздновали 50-летие Леонида Гайдая. И тут директор "Мосфильма" зачитывает телеграмму Министерства иностранных дел, в которой юбиляру высказывается благодарность за содействие в подписании договора о сотрудничестве между СССР и Японией. Все переглянулись, думали, что это розыгрыш. И вот, что рассказал директор. Приехала в Москву делегация японцев. Люди они вежливые, улыбчивые, обычно ладошки складывают и кланяются, и говорят: "Харасо, харасо..." А в этот раз почему-то ходили мрачные, молчаливые. Переговоры застопорились. Наши дипломаты к ним и так, и эдак. Непробиваемые. В отчаянии кто-то выдохнул: "Ну хоть "Барбоса" им покажи!" Повели японцев в кинозал. Они сидят мрачные, грустные, не могут понять, зачем их сюда привели. Но уже после первых же кадров начали хохотать. Десять минут непрерывно смеялись. И вскоре все наладилось, переговоры прошли успешно!"

С особым вниманием относился Степан Олейник к творчеству русского баснописца и сатирика Ивана Крылова (1769—1844). Вряд ли в этом случае может идти речь о каких-то там элементах подражания — разные жанры, разные стилистики, разные мировоззрения. Одно несомненно: русский баснописец привлекал внимание Олейника как личность, как человек, сумевший сформировать свою четкую, выразительную и мужественную позицию. Ну и, конечно же, Крылов пленил его мудростью и социальной глубиной своих басен. "Потом речь зашла о русском баснописце Крылове, — вспоминал одну из своих встреч с Олейником профессор Одесского госуниверситета, автор нескольких исследований творчества поэта-юмориста, Иван Дузь. — Степан Иванович одну за другой на память читал басни Крылова,

импровизировал возможные варианты перевода на украинский язык. "Нам следует учиться у Крылова, — сказал потом. — Всему — и актуальности, и мастерству, и гражданскому мужеству... Какая интересная, какая глубокая личность! Крылов реалистически оценивал общественную ситуацию. Умел, когда нужно было, умолкать, не лез на рожон, выжидал, собирал силы. А потом как ударит — так уже ударит. Трещали и законы, и троны".

Олийник явно одобрял практикуемую Крыловым тактику политического выживания писателя-сатирика в условиях страны с антидемократическим режимом, тактику, в которой житейская мудрость удачно соединялась с гражданской отвагой, а социальная осмотрительность — с нацеленностью на отстаивание своих творческих основ, принципов и позиций. А еще можно предположить, что, увлекаясь баснями Крылова, украинский юморист уже подступал к осуществлению своего неафишируемого замысла: перевести все лучшее, что имеется в творчестве этого русского баснописца, на украинский — живой, народный язык. Прибегая при этом, возможно, не столько к буквалистическому воспроизведению текстовых и смысловых особенностей произведений русского баснописца, сколько к достойным этого мастера украиноязычным импровизациям.

К слову, профессор, доктор филологических наук Иван Дузь, который в течение некоторого времени возглавлял Одесскую писательскую организацию, был одним из первых исследователей творчества С. Олийника. Он же стоял у истоков Всеукраинских Олийныкивских дней и Олийныкивских чтений на Одесчине, которые за двадцать с лишним лет успели сформироваться в стойкую всеукраинскую литературную традицию, и с которой связаны творческие судьбы целой плеяды известных украинских юмористов: Владимира Ивановича, Константина Сергиенко, Дмитрия Белоуса, Поликарпа Шабатина, Олега Черногуза, Виктора Дзюбы, Владимира Гаранина, Анатолия Гарматюка...

Учреждение в Украине, на Одесчине, этого ежегодного праздника украинского юмора и сатиры, основание Всеукраинской литературной премии им. С. Олийника, Благотворительного фонда его имени, фундатором которого стал известный пропагандист творчества поэта Валерий Бойченко; и медали "За благотворительную деятельность им. С. Олийника"; новейшие, уже в независимой Украине, издания его избранных произведений, произведений для детей, а также книги воспоминаний о Степане Олийнике и наконец, создание Общества почитателей юмора Степана Олийника — все это с новой силой возбуждает читательский и исследовательский интерес и к творчеству, и к жизненному пути Степана Олийника.

Творчество его изучают в школах и вузах, его юморески, остающиеся актуальными на все времена, читают с эстрады лучшие украинские актеры, они звучат по радио и телевидению. В селе Левадовка Николаевского района, на Одесчине, в котором прошло детство поэта, уже в течение многих лет действует музей Степана Олийника, являющийся филиалом Одесского государственного литературного музея, и здесь же установлен памятник ему А только что, в этом же селе, в отцовском доме

поэта, открыта музей-усадьба Степана Олійника. Готовятся к созданию такого же музея и в родном селе Пасицельг Балтского района на Одесчине, где уже действует школьный музей, а во дворе школы открыта посвященная поэту мемориальная стела.

Да, действительно, каждый писатель физически, творчески, философско-информационно и мировоззренчески принадлежит своему времени. И это уже от него самого, от таланта его, от провидческого дара, зависит: сумеет ли он, творчески овладев опытом современников и предшественников, стать художественным выразителем своего времени, своего поколения; олицетворением подаренной ему судьбой эпохи; или же так и останется "одним из многих, кто пытался...". А талантливый поэт-сатирик, тонкий юморист, тонкий знаток народного быта и народной психологии, Степан Олійник является именно тем поэтом, без которого даже трудно представить себе нашу эпоху; который, творчески воссоздавая ее, в то же время сам является ярчайшим ее творением. И пусть еще одним свидетельством этого станет книга избранных произведений Степана Олійника в переводе на русский язык — тот язык, который поэт искренне уважал, и который стал важнейшим средством и фактором его международного признания.

ХРАНИТЕАЬКА КНИЖНОЇ МУДРОСТІ

У ці дні громадськість міста відзначає ювілей відомої культурної та громадської діячки, директора Централізованої міської системи дитячих бібліотек Одеси Галини Яківни Лазаревої.

* * *

Є люди, які настільки ґрунтовно та яскраво заповнюють своєю постаттю нішу в житті певної громади, міста чи краю, що навіть важко уявити собі, яким би це буття видавалося без них; чи знайшовся б хтось, хто талантом, енергією та значущістю своєю здатен був би олюднити той культурно-мистецький та громадянський постамент, який вони самі для себе, власне, й витворили. І без якого це буття було б суттєво збідненим. Саме такою людиною і є Галина Яківна Лазарева.

Пригадую, як, рецензуючи рукопис її книжки "Владимир Высоцкий", яка побачила світ 2006 року, я раптом впіймав себе на думці: "Господи! Так, справді, ім'я поета, пісняра, кіноактора Володимира Висоцького всесвітньо відоме, про нього вже чимало написали і ще більше буде написано. Але слід низько поклонитися Галині Яківні, що вона (у співавторстві з художником, нині вже покійним, Володимиром Миненком) спромоглася скомпонувати, написати і видати цю книжку!" Можливо, з часом з'являться книжки про Висоцького ґрунтовніші, академічніші, біографічно і життєво насиченіші. Але, мабуть, ніхто і ніколи вже не спроможеться видати саме таку, духовно і творчо проникливу книгу про нього, яку видала Галина Лазарева.

Тому що тільки вона була головним редактором та першим заступником директора Одеської кіностудії в ті часи, коли, в 1979 році, там знімався фільм з участю В. Висоцького "Місце зустрічі змінити не можна"; тому що тільки вона мала і могла мати ті зустрічі, розмови, творчі спостереження, пов'язані з Висоцьким як актором, які спонукали її до створення цієї книжки. Тому що тільки вона накопичила в себе такий

безцінний документальний, сценарний кіно та відеоматеріал, що стосується роботи Висоцького у "Місце зустрічі...", над ролями та піснями у стрічках "Вертикаль", "Небезпечні гастролі", "Короткізустрічі", "Білий вибух"...

Отож, рецензуючи цю книжку, я сприймав її не лише як реалізацію Галиною Лазаревою свого творчого задуму, а як виконання нею свого громадянського (саме громадянського, останнім часом ми чомусь побоюємося чи соромимося цього визначення, а шкода!) обов'язку. До честі Галини Яківни, вона, знову ж таки спільно з В. Миненком, заснувала літературну серію "Імена Одеської кіностудії", в якій, крім уже названої збірки про В. Висоцького, з'явилися книжки: "Василь", з підзаголовком "Повість про життя і фільми людини і кінодраматурга Василя Решетникова"; "Людмила" — про начальника цеху обробки плівки Одеської кіностудії Людмилу Попову, та "Кіра Муратова", присвячена уславленому режисерові, ім'я якої відоме тепер в усьому кінематографічному світі.

Оця громадянська відповідальність, націленість на служіння колективу, громаді, тій справі, яку їй було суджено долею, супроводжувала її супроводжує Галину Яківну впродовж усього її життя: і тоді, коли на посаді директора Будинку культури Харківського тракторного організувала культурне дозвілля велетенського, славетного заводського колективу; і тоді, як у 1973—1983 роках була головним редактором та першим заступником директора Одеської кіностудії, а за цей час, за її сприяння, на студії з'явилося 147 фільмів, серед них такі популярні, як "Д'Артаньян і три мушкетери", "Пригоди Електроніка" (що здобув у 1979 році Державну премію СРСР), "Циган", "Військово-польовий роман" та низка інших. До речі, коли цей матеріал уже готувався до друку, надійшла приємна звістка з Москви, з музею В. Висоцького. Там книжку Г. Лазаревої та В. Миненка "Владимир Высоцкий" визнали "унікальним виданням", і внесли в основні фонди для вивчення творчості В. Висоцького, історії кіно.

Від 1983 року, і по цей день, Галина Яківна очолює Централізовану міську бібліотечну систему Одеси (а це 19 бібліотек-філій та понад 80 тисяч читачів). І вже на цій посаді вона не лише налагодила роботу й утримала на плаву бібліотечну систему у найскладніші роки існування української держави, а отже, й української культури, але й організувала бібліотечний конкурс, за підсумками якого з'явився збірник творів дитячих робіт переможців загальноміського конкурсу "Кожен може випробувати себе". А ще — бібліотекарі міста і краю з цікавістю сприймають її ґрунтовні виступи на радіо, телебаченні, на сторінках газет та журналів з проблем та досвіду бібліотечної роботи серед школярів. Її працю відзначено Почесною грамотою облдержадміністрації; дипломом і спеціальною премією "Подвижник" Міжнародного книжкового ярмарку "Зелена хвиля" (2006 р.); премією конкурсу газети "Вечерняя Одесса" пам'яті Б. Дерев'янка "Люди дела". Її книга "Кіра Муратова" посіла третє місце у Всеукраїнському конкурсі "Книга року" і здобула диплом I ступеня Оргкомітету VII Всеукраїнської виставки-форуму "Українська книга на Одещині". Галину Яківну названо серед удостоєних звання "Золота жінка Одеси" (1998 р.) і, погодьмося, що жінка ця справді золота! Тим паче, що всі жінки Одеси вдячні їй за книжку "Секреты одесской кухни" (з

чудовими ілюстраціями Постава Доре).

Певний етап творчого життя Галини Яківни відтворено в біографічній повісті "Галина Лазарева: время, кино, книги" (упорядник — Олена Марценюк). Впевнений, що з часом з'явиться й продовження цього зібрання біографічної документалістики. Хоча одразу ж зауважу, що насправді творчий світ, творча душа цієї людини неосяжно об'ємніші і багатші, ніж це здатні відтворити будь-які найповніші біографічні письмена. Тож нехай Вам святиться, Галино Яківно, і за письмовим столом, і на щедрій життєвій ниві!

* * *

Книга, которую вы держите сейчас в руках, не способна поразить ни высоким слогом, ни исключительностью судьбы героини.

Мудрость замысла ее создателей заключается в том, чтобы, составив хронику жизни, трудовую и творческую летопись бытия одного человека, взглянуть через призму его судьбы, его биографии — на судьбу и биографию целого поколения украинской интеллигенции. Той лучшей ее части, которая, несмотря ни на какие ухищрения политической и экономической конъюнктуры, профессионально и мужественно — именно так, профессионально и мужественно — возрождала, творила и сохраняла для грядущих поколений все то, что именуется сокровищницей культуры народа, интеллектуальным и творческим потенциалом нации.

И в том, что выбор пал на Галину Яковлевну Лазареву, видится мне высшая справедливость. Ведь совершенно понятно, что в случае с Галиной Яковлевной юбилей — всего лишь повод для серьезного разговора о ее вкладе в развитие отечественной культуры, причем не только на региональном уровне. А разве ТАКОЙ человек не достоин статьи, очерка, а то и полновесной книги, вне зависимости от круглых дат, юбилейных торжеств и почитаний?

Так вот, сущность этой справедливости заключается в том, что культурный пласт жизни народа формируют, при всем нашем уважении и почитании, не Великие Таланты, ибо они всего лишь озаряют и облагораживают развитие цивилизации, а Великие Труженики-профессионалы. Талантом, пусть даже порой весьма скромным, как и каждодневным трудом коих, как раз и формируется вся та среда, которая возвращает гениев, чтобы затем благодарно хранить и проносить сквозь века печать их исключительности и плоды их деяний.

Так оглянитесь же вокруг, и вы увидите немало таких вот безвестных тружеников, благодаря которым все еще каким-то чудом удерживаются на плаву профессиональные и народные театры, создаются фильмы, готовятся к изданию произведения живых и ушедших классиков; на чьем энтузиазме, почти без какой-либо поддержки государства, одаривают своих почитателей библиотеки, открываются и выживают картинные галереи, появляются лица искусства и многое, многое другое.

...Контролер отдела технического контроля Харьковского тракторного завода, студентка, директор Дома культуры, главный редактор и заместитель директора Одесской киностудии, директор Централизованной системы детских библиотек

Одессы.

За каждой из этих должностей, каждым общественным статусом — ступени трудового, творческого и гражданского восхождения, грани формирования и самосовершенствования личности, искреннее желание пройти по жизни так, чтобы каждый след оставался в памяти поколения свидетельством твоих доброты, трудолюбия и житейской мудрости.

И какие бы политические ветры ни веяли над священной землей украинской, какие бы экономические и духовные изломы ни определяли ее дальнейшую судьбу — пасто я шее и будущее бытия народного, состояние и уровень его учреждений культуры, в конечном итоге, всегда будут определять истинные профессионалы и фанаты своего дела, к коим всем общественным духом своим и принадлежит Галина Яковлевна Лазарева — героиня данной житейской хроники.

К величайшему сожалению, в массовом сознании нашем библиотека все еще воспринимается слишком утилитарно — лишь как некое хранилище массы книг, определенного перечня научных и публицистических трудов, художественной литературы и периодических изданий.

То есть порой все мы — от государственного чиновника, ведающего обеспечением библиотек, до обыденного ее пользователя — все еще относимся к библиотеке чуть ли не как к рутинному складскому заведению.

Однако душа всякого образованного человека должна решительно восставать против этого. Ведь на самом деле, при глубинном рассмотрении библиотеки как общественного явления, все выглядит иначе.

Библиотеки — это хранилища жизненного, научного и нравственного опыта человечества, его интеллектуального бессмертия, самой вечности.

Библиотеки — и есть тот вселенский храм, в котором не мы, люди, должны поклоняться богам, но боги должны поклоняться человечеству, сотворившему и самого себя, и... своих богов.

Так вот, благословляя на свет божий эту книгу о главном детском библиотекаре города, укрепляю себя надеждой, что все мы, наконецто, начнем относиться к библиотекарю не как к смотрителю, приставленному к книжным полкам и выдающему книжки, а как подобает относиться к Хранительнице Вечности^[38].

ВІДДАНІСТЬ ПРОФЕСІЇ

Зі вступу до газетної публікації: Сьогоднішня наша розповідь — про Світлану Павлівну Стаселькову, багаторічного літературного редактора Одеської кіностудії, журналістку, яка понад тридцять років очолює редакцію багатотиражної газети Одеської державної академії будівництва "Кадри будовам" і життя якої може слугувати прикладом вірності своїй газеті, своїй посаді, своєму фахові, а понад усе — прикладом істинної інтелігентності, істинного духовного аристократизму.

* * *

Доля полюбляє парадокси. За всіма житейськими канонами, ім'я Світлани

Стаселькової повинно було б згадуватися зараз серед імен провідних кіномитців, серед тих, хто в 60—70-х роках тепер уже минулого століття формував стиль та імідж української кінематографії, хто, кажучи мовою професіоналів, визначав "сценарний портфель" однієї з провідних у тодішньому Радянському Союзі кіностудій — Одеської.

Так вже склалося, що в адміністрації кіностудії, яку очолював тоді Геннадій Збандут, помітили молодого здібного редактора багатотиражної газети "Міський електротранспорт" та початкуючу літераторку Світлану Стаселькову і запросили на роботу до сценарно-редакційної колегії Одеської кіностудії. Звичайно ж, у даному випадку спрацював його величність Випадок. Проте всією своєю подальшою діяльністю на кінематографічній ниві Світлана підтвердила давню істину, що там, де проявляється талант, випадковостей не буває. Тому що будь-яку випадковість істинний талант негайно перетворює на дарунок долі.

А Світлана Стаселькова й справді сприйняла це запрошення, як просто-таки немислимо щедрий дарунок долі, адже в ті часи кіномистецтво країни було на злеті, кращі фільми Одеської кіностудії обходили всі кінотеатри країни і все частіше здобували визнання за кордоном. Тож хто у ті часи не мріяв бути причетним, та що там — наближеним, до високого кіномистецтва, до популярності талановитих стрічок, до слави відомих кіноакторів та режисерів?!

Чи ж варто дивуватись, що Світлана Павлівна й досі пишається, що її ім'я як редактора навіки залишилося в титрах уславленого фільму за сценарієм поета-фронтовика Григорія Поженяна "Поїзд у далекий серпень"? Водночас ті, хто працював тоді опліч Стаселькової, й досі пригадують, як, вдячний за "редакторський олівець" Світлани Павлівни і, мабуть, трішечки закоханий у доброзичливо усміхнену білявку-редактрису, Поженян із афористичною ніжністю називав її "наша праздничная Светка", маючи на увазі не лише свято мистецтва, яке вони спільно витворювали, але й святість людської душі.

Неважко віднайти ім'я Стаселькової і в титрах лірико-романтичного фільму "Валерка, Ремка плюс..." режисера В. Козачкова, пригодницьких фільмів "Чортова дюжина" — В. Жирова та "До останньої хвилини" В. Беяєва та низки інших робіт кіностудії.

Їй пощастило працювати з такими маститими режисерами, як С. Говорухін, В. Костроменко, Я. Лупій, В. Лисенко; творча доля зводила її з письменниками, а водночас й авторами сценаріїв, чи авторами творів, за якими створювалися ті чи інші сценарії, — Олесем Гончарем, Василем Земляком, Віталієм Коротичем, Михайлом Цибою; із надзвичайно талановитим, самобутнім актором і поетом Миколою Вінграновським.

Можливо, ні в чому іншому так не проявляється характер та особистість кожного з нас, наша з вами шляхетність, — як у спогадах про людей, з якими нам випало працювати та дружити, особливо з тими, що вже пішли з життя. Так ось, за кожним із спогадів Світлани Павлівни про постаті з її кіностудійного кола постає виразний, контрастний і надзвичайно точний образ людини, митця, мрійника, філософа. Не

відкидаючи якихось загальновідомих звичок, вчинків та суто людських вад кожного з цих митців, вона вміє підмітити й виокремити щось таке, що одразу ж і розкриває творчу особливість цього письменника, режисера чи сценариста, і відтворює його душевну сутність та духовну неповторність.

Тобто в постаті кожного, кого Світлана Павлівна торкається у своїх спогадах, вона по-жіночи, по-журналістськи мудро й образно вміє вирізняти те найважливіше, що шанується у творчому світі — Особистість! Тож можна лише пошкодувати, що їй досі ці дотепні, щедрі на події та деталі замальовки не переросли в повноцінні, письмово засвідчені мемуари.

Хтозна, як склалася б подальша доля сценарного редактора Світлани Стаселькової... Можливо, з часом вона й сама стала б сценаристом чи кінорежисером, або посадово доросла б до головного редактора кіностудії. Але в 1977 році в Одеському міськкомі партії раптом згадали, що Світлана Павлівна вже має досвід редагування багатотиражної газети і вирішили призначити її на посаду редактора однієї з найстаріших на Одещині багатотиражок — газети Одеського інженерно-будівельного інституту "Кадри будовам", перший номер якої побачив світ ще далекого 1932 року.

І слід сказати, що вибір міськкомівських кадровиків виявився правильним. Інженерно-будівельний інститут (нині це Державна академія будівництва та архітектури) був тоді надзвичайно популярним в області і в Україні вузом, на чолі якого виявилася по-справжньому владна, могутня постать — професор Георгій Владиченко, який за розбудову свого закладу здобув у місті шанований титул: "Георгій-будівельник", і який, крім усього іншого, впродовж багатьох років очолював раду ректорів Одеського вузівського центру.

Природно, що у вузі, на чолі якого стоїть такий знаний ректор, багатотиражна газета також повинна бути "на рівні", отож кращої кандидатури, ніж Світлана Стаселькова, теж досить добре знана в місті та в літературно-журналістських колах людина, знайти було важко.

Справедливо мовиться газетярами, що рівень творчої культури та інтелігентності газети завжди віддзеркалює рівень інтелігентності її редактора. Так от, переглядаючи останні номери багатотиражки "Кадри будовам", я раз по раз ловив себе на тому, наскільки вдало і рішуче, за змістом, за світобаченням своїм виходить вона за межі не лише усталеного уявлення про багатотиражку, а тим паче — такого ось, далекого від гуманітарних злетів, суто інженерного вузу, але й від усталеного уявлення про галузеву газету як таку.

Траплялося, що дехто з колег навіть делікатно докоряв Світлані Павлівні, що, мовляв, маючи легке і мудре журналістське перо, вона примудрилася поховати свій талант у багатотиражці, хоча могла б працювати у будь-якому соліднішому, публічнішому виданні, або на радіо чи телебаченні. Але ж у тім-то й річ, що багатотиражку свою — малою, обмеженою, третьорядною чи ще якоюсь там, як це заведено титулувати такого рівня газети, Світлана Павлівна ніколи не вважала. Для неї, як для істинного журналіста, її видання — найповажніше в світі, і ставиться вона до

своєї газети з такою відповідальністю, нібито завтра її читатимуть не в кількох аудиторіях та гуртожиках одногоєдиного навчального закладу, а в усіх столицях світу.

Ясна річ, у "Кадрах будовам" теж трапляється чимало буденного, приземленого, продиктованого буттям великого навчально-наукового колективу, з усіма його учбовими та побутово-технічними проблемами. Але поруч із цими інформаційними одноденками — віднаходимо в газеті фрагмент із книги спогадів Валентини Гончар, дружини визначного письменника Олеся Гончара, "Я повен любові...", яка ще тільки готується до видання в одному зі столичних видавництв. І досить пристойні нариси про двох іменитих фундаторів вузівської науки — Георгія Владиченка та Марка Крейна. Відтак суто студентське сприйняття сьогоденних проблем будівельної академії відтворюється через роздуми самих студентів, і вони вдало межують з екскурсами в одеський період творчості Олександра Пушкіна, творчо підсиленими віршем поета Анатолія Яні "Пам'ятник-фонтант в Одессе", та з замітками про діяльність товариства "Світ Паустовського".

Віднаймете ви тугі серйозну розмову зі студентками про фізичну та моральну красу дівчини і жінки-матері, яка поєднується із заміткою про визначного художника, творця мистецької краси К. Костанді та з есеєм "Душа народу", в якому порушуються питання української мови та української національної культури. Зрозуміло, що створювати таку газету може лише людина високоосвічена, професійно підготовлена, яка добре знається на історії та жанрах журналістики і її сьогоденних тенденціях, на читацькій психології та законах інформаційного впливу.

Світлана Павлівна належить до тих людей старшої формації, які визначення "студент", "випускник вузу", "фахівець", "інженер", "архітектор" сприймають лише через незаслужено забуте, а почасти навіть зневажене нами, визначення "інтелігент". Редактор багатотиражки, звичайно ж, пишається тим, що в академії її, редактора з понад тридцятирічним стажем, шанобливо називають хранителькою історії і традиції цього вузу, його незмінним і правдивим літописцем.

Але сама вона ще й сприймає кожен випуск газети, як своєрідний студентсько-викладацький урок, семінар-практикум, чи називайте його, як хочете, — з питань професійної етики, естетичного та морально-етичного виховання своїх читачів, формування у них національно свідомого ставлення до історії свого народу, його культурного надбання, його самобутніх, у тому числі й архітектурно-будівельних, традицій. При цьому Світлана Стаселькова ніколи не сумнівалася, що істинна інтелігентність визначається не стільки наявністю диплома, скільки духовною націленістю на самовдосконалення, на служіння своїй професії, своєму народові. Саме до цього й закликає кожен випуск редакційної нею газети^[39].

ОСПІВАНЕ МИСТЕЦЬКИМ СЛОВОМ

Історію українського народу написано селянським плугом, козацькою шаблею і письменницьким пером. Й історія нашого краю винятку не становить. Тож коли ми говоримо: "Літературна Одещина", то маємо на увазі, що за цим поняттям приховується значний пласт культурного і духовного життя величезного краю, де на зламі епох,

перехресті віань і цивілізацій мудро і віщо витворюється унікальний геополіс Українського Причорномор'я.

Навіть важко досягнути всю безліч мистецьких постатей і творчих особистостей, що хвиля за хвилею, когорта за когортою зринають із глибини століть, освячуючи наш край зоряністю свого таланту, творячи на його обширах не лише своєрідний літературний бомонд, але й самобутній літературно-мистецький всесвіт.

Саме тяжінням цього всесвіту позначені вершинні твори, мистецькі біографії та й просто особисті долі велетів української літератури Лесі Українки та Івана Франка, Володимира Сосюри та Степана Олійника. Бунтівний, волелюбний дух Одеси, її краса й аристократично-авантюрна вдача знайшли своє відображення у творчості Олександра Пушкіна, Костянтина Паустовського, Валентина Катаєва, Івана Буніна, Ісака Бабеля, багатьох інших російських та російськомовних поетів і прозаїків. А хіба ж не на одеських берегах, по салонах та бульварах міста, упокорювали свою норавливу музу поляк Адам Міцкевич, румун Міхай Емінеску, сотворці єврейської літератури Шолом Алейхем та Ноте Лур'є?

Відійшовши від національної градації, можна з упевненістю стверджувати, що Одещина була і, незважаючи ні на які політичні, економічні та соціальні негаразди та злами, продовжує залишатися одним із тих мистецьких лон, тих джерел натхнення, в яких і завдяки яким, зароджується могутній континент української, європейської, а відтак і світової культури.

Недарма ж в Одесі з такою побожністю ставляться до всього, що пов'язано з історією літературного процесу, провідними митцями краю. Твори і рукописна спадщина письменників, свідчення їх злетів і падіння накопичуються і досліджуються у чи не найкращому в Україні Одеському державному літературному музеї та по фондах державної наукової бібліотеки ім. Горького, бібліотек імені Франка, Маяковського, Гайдара, обласної дитячої бібліотеки... А мистецькі традиції, розмаїття поглядів, стилів, методів творення і творчих лабораторій аналізуються вченими мистецтвознавчих кафедр кількох одеських вузів.

Втім, зачаровуючись давнім літературним минулим Одещини, ми часто настільки захоплюємося, що не помічаємо очевидної речі: сучасна повоєнна література краю встигла подарувати творчому світові цілу плеяду по-справжньому талановитих, самобутніх літераторів, які не тільки нікого не наслідують, але й самі — принаймні значна частина з них — варті наслідування.

Ясна річ, літературний процес твориться усіма митцями, які беруть у ньому участь. Але основне тяжіння цього мистецького всесвіту утворюється завдяки існуванню Одеської обласної організації Національної спілки письменників України, заснованої ще 1934 року, і котра традиційно об'єднує у своїх лавах переважну більшість професійно зорієнтованих, талановитих митців, для яких література стала і виявом свого хисту, і голосом сумління, і способом творчого життя, і громадянською та політичною трибуною. Так, громадянською і політичною — теж.

Наші письменники-фронтовики не тільки самі брали участь у захисті Вітчизни,

рідного міста, але й своїм пером, своїм талантом, своїм змудреним словом ветеранів промовляли до нових епох від імені свого майже поспіль полеглого на фронтах покоління. Ще тільки чекає свого глибинного літературознавчого та громадського осмислення творчий доробок Івана Рядченка, десятки талановитих творів якого присвячені були "окопній правді", солдатському потові і солдатській душі. Досить згадати хоча б його збірки поезій "Наперекор війне", "Наследники победы", "Пока на свете есть война".

...Невмирущим залишається і роман "Санта-Марія" Івана Гайдаєнка. Вишуканим одеським гумором і гірко-солоною солдатською бувальщиною пройняті кращі вірші збірки "Баллада о зеркалах" поета-фронтовика Ізмаїла Гордона. Про нього давно слід говорити, як про митця, що зумів створити свій, і то досить своєрідний, поетичний літопис Великої Вітчизняної, як, зрештою, творили його у прозі та поезії інші фронтовики — Григорій Карев, Микола Сердюков, Дмитро Сергієвич, Тихомир Ачимович, Яків Сікорський, Аркадій Голишев. До такої ж "окопної правди", тільки дещо завуальованої ліричним світосприйняттям, тяжіє й український поет, співець рідного Подністров'я Володимир Гетьман.

Через тернії історії — до поглибленого, подеколи й болісного, пізнання сучасного світу і сучасних реалій ведуть свого читача Валентин Мороз та Олекса Різниченко, що належать до тієї ж плеяди "шістдесятників", контури якої окреслено творчістю Бориса Нечерди, котрому посмертно присвоєно звання лауреата Національної премії ім. Шевченка. А ще — Анатолія Глушака, котрий книжкою "Автографи" заявив про себе і як талановитий перекладач; Віталія Березінського, Станіслава Стриженюка, Василя Барладяну-Барладника, а ще — Антона Михайлевського, чимало творів якого присвячено вже сучасній українській армії, Ігоря Неверова, Віктора Нарушевича, Тараса Федюка та Станіслава Конака.

Образ сучасного селянина у центрі сільського мікросвіту — ось домінанта, що постійно знуртовує творчу увагу поета Миколи Палієнка. Образною філософічністю позначені й твори Ігоря Геращенка, Василя Півня, Василя Вихристенка, Олега Дряміна, Геннадія Щипківського, Віктора Вовка. Помітним явищем сучасного літературного життя України залишається добротна, характерна, сюжетно вирізьблена проза Анастасії Зорич, Юрія Трусова, Лідії Селютіної (що відома і як драматург), Михайла Циби, Анатолія Колісниченка, Миколи Суховецького та Олекси Шеренгового.

Якщо ще зовсім недавно майже всі члени Спілки письменників Одещини жили в Одесі, то за останні роки професійні літератори почали з'являтися і в нашій крайовій провінції. Передусім це надзвичайно талановита поетеса, керівник районної літстудії Наталія Палашевська — в Кодимі, Віктор Вовк — в Комінтерновому, Олександр Шелудяков — у Б.-Дністровському, Валерій Виходцев (який рано пішов із життя) — в Кілії, Михайло Овчаренко — в Березівці.

Наше історичне й літературне минуле вдячно і повчально повертається до нас завдяки літературознавчим пошукам лауреата Держпремії ім. Шевченка професора Басила Фашенка та професора Євгена Прісовського, літературознавчим розвідкам

Івана Дузя, Григорія В'язовського, Григорія Зленка, Олега Олійникова, Володимира Ляско вського. І вже важко уявити собі дитячу літературу без казкових фантазій Володимира Ругківського, поезій для дітей Світлани Зубко та Надії Мовчан-Карпусь, психологічних оповідей Дмитра Буханенка; творів наших гумористів: Володимира Івановича, Костянтина Сергієнка, Віктора Дзюби та Володимира Гараніна, які впродовж багатьох років виступали або й далі виступають, як знані організатори днів українського гумору та сатири на Одещині.

Сила мистецтва саме в тому й полягає, що воно здатне робити людей людянішими, підносити їх над буденністю, пробуджувати найсвятіші поривання до добра, милосердя, співпереживання. До цього знані письменники спонукають і своїх молодих колег з обласного літоб'єднання ім. Є. Бандуренка, яке діє при письменницькій організації; в Аркадійському літературному клубі, що об'єднує і професійних літераторів, і початківців, а ще — в районних студіях в Ізмаїлі, Кілії, Котовську, Балті, Арцизі та по інших містах і селищах області. Своєю творчістю вони доводять, що нива Одещини щедра не лише на хліб, але й на літературні таланти^[40].

...І ЗАЛИШАТИСЯ ВІРНИМ СЛОВУ

Помітною подією в програмі "Різдвяних вечорів — 2008", організованих з нагоди 40-річчя Одеської обласної ради миру в Культурно-діловому центрі медичних працівників, став вечір відомого письменника, члена Міжнародної асоціації письменників-баталістів та мариністів, заслуженого працівника культури України і Молдови Віктора Мамонтова.

* * *

Свого часу Ернест Хемінгуей сказав, що кожна наступна книжка письменника створюється усім його попереднім досвідом. При цьому мається на увазі не лише життєвий та творчий досвід, а ще й досвід визначення і розуміння свого читача; вміння спілкуватися з ним за посередництва своїх літературних героїв. Саме до таких літераторів і належить Віктор Мамонтов, автор майже двох десятків книжок прози, поезії та гумору, лауреат літературної премії Української асоціації письменників "Гілка золотого капітану", на вірші якого композиторами України та Росії написано понад тридцять пісень, що увійшли до репертуару багатьох виконавців.

Ні прозові, ані, тим паче, поетичні твори В. Мамонтова не є автобіографічними, проте написані вони так, що майже кожен з них несе в собі відбиток життєвого шляху і досвіду автора, його бачення і розуміння наших сьогоденних реалій та історичних проєкцій; його вміння вражатися і співпереживати. Відкрийте книжку його гуморесок та фейлетонів "Плюнь на все... и улыбнись" і вчитайтесь в сповнені сумної іронії та життєвого трагізму фейлетони "Как дед и бабка миллионерами стали", "Кто выживет?", "Что происходит?", "Последний раз миллионер" — і ви побачите, скільки в цих творах нашої прикрої дійсності, скільки в них гіркої правди повсякденного буття тих багатьох людей, з якими доля зводить Мамонтова як давнього і досвідченого газетяра. Скільки в цих його творах гумористичних замальовок з натури, і скільки за кожною з цих "натур" прагнення автора сатирично осмислити: куди всі ми йдемо і до чого врешті-решт

дійшли.

Склалося так, що більшу частину свого життя полковник у відставці Віктор Мамонтов був не просто журналістом, а журналістом військовим, пройшовши шлях від кореспондента дивізійної газети, до власного кореспондента всеармійської газети Міністерства оборони СРСР "Красная звезда" в Одеському військовому окрузі, а згодом — і до редактора Одеської окружної армійської газети "Слава і честь". А це ж — незабутні зустрічі з колишніми фронтовиками, з прославленими генералами і маршалами; це той благодатний і вдячний "матеріал", який щедро дарувала йому і фронтова, й повоєнна "окопна правда" солдатського буття, і якому просто гріх було пропасти.

Тож увесь цей армійський досвід тією чи іншою мірою було реалізовано в його книжках повістей та оповідань "Лизавинские тополя", "Рассвет встречаю первым", "Пароль — "Аист", "Ветер подул в пустыню", "Капитан Степь уходит в разведку", "Неспокойный месяц". Проте армійська шинель, в якій В. Мамонтов пройшов чверть свого життя, не "засуконила" в ньому лірика, який знає ціну і ніжним людським почуттям, і красі природи, що чудово засвідчено його поетичними збірками "Мотив судьбы", "Последний снег", "Крестики и нолики" та "Состояние души", а ще — численними ліричними віршами, які стали текстами пісень композиторів й учасників цього творчого вечора: заслуженого артиста України Володимира Лясоти, лауреата міжнародних та національних конкурсів Олега Полевого, заслуженого працівника культури Валентини Ульяш, музику яких озвучила концертмейстер Інна Ісакова. До речі, кілька з них пролунали та були тепло сприйняті у виконанні співачки Надії Панасюк, лауреата всеукраїнського конкурсу солістів "Осіннє рандеву" Лариси Козлової та самого автора музики Олега Полевого. Слово про творчість Віктора Мамонтова виголосив й автор цих рядків, ну а цикл його ліричних поезій проникливо пролунав у виконанні майстра художнього слова, лауреата премій ім. К. Паустовського та І. Рядченка Олени Куклової.

Вечір, безсумнівно, вдався. А вдався тому, що його майстерно вела автор сценарію Тамара Іщенко, а ще тому, що чимало учасників вечора доповнювали свої виступи власними поезіями, як це зробили Людмила Максакова, Ольга Бучко, Павло Запорожець, Олександр Щедрин та інші аматори слова. І тому, що чудовими організаторами його виступили заступники голови Обласної ради миру Тамара Сазонова та Валентин Шаровський. Тож залишається лише побажати нашому місту і нашій інтелігенції, щоб таких зустрічей було якомога більше, тому що це і є оте живе духовне і душевне спілкування, якого всім нам, за телевізорами та комп'ютерами заскорузлим, дуже й дуже бракує.

НЕДОСПІВАНА ПІСНЯ ЖИТТЯ

Борис Янчук. Незакінчена опера. Роллан.

К.: Радянський письменник, 1986

Микола Леонтович... Видатний український композитор, збирач фольклору, музичний просвітител. Це завдяки йому чимало давніх народних пісень стало

набутком багатьох самодіяльних фольклорних колективів. Йому належить незакінчена опера "На русалчин Великдень". З його іменем пов'язано становлення в Україні хорового мистецтва.

Микола Дмитрович загинув у розквіті творчих і фізичних сил. Загинув від руки підлого грабіжника, не здійснивши й соті часточки своїх творчих задумів. Але навіть те, що він встиг зробити для розвитку української музичної культури, вже увічнило його серед провідних майстрів, і вдячний народ не забуває його внеску, називаючи його іменем усе нові й нові творчі колективи, музичні навчальні заклади, запроваджуючи для студентів стипендії його імені.

Та справа не тільки у відомості композитора Леонтовича. Прийшовши в українське мистецтво на зламі двох епох, він як людина твердих революційно-демократичних переконань гаряче зустрів Велику Жовтневу революцію, з перших днів Радянської влади активно включився в культурне життя нової республіки, був знайомий і підтримував творчі стосунки з багатьма тогочасними діячами літератури і мистецтва. Його сповнене буремних зламів життя і його трагічна загибель, яка породила чимало легенд, припущень і романтичних чуток, — все це сприяло формуванню в народній уяві досить своєрідного образу українського митця, образу, за яким виразно проглядається непересічна постать, гідна хоч талановитого пензля, а хоч захоплюючого фільму чи роману.

І можна лише дивуватися, що роман про нього з'явився тільки зараз, щойно, цього року; що досі письменники якимось аж занадто обережно підступалися до вдячного біографічного матеріалу Леонтовича, не намагаючись серйозно осмислити його у великому літературному полотні. Та, зрештою, цьому, напевне, існує переконливе пояснення: у мистецтві кожній постаті свій час. Отож надійшов час відтворити образ і цього народного "соловейка", осягнути його мистецьку велич і людську заземлену простоту й подарувати цей образ молодому поколінню українців, яке, на жаль, має здебільшого досить приблизне уявлення про те, що зробила для нащадків ця людина, чим уславила своє ім'я, якими почуттями і пристрастями при цьому керувалася.

Й ось він — роман нашого земляка, одесита Бориса Янчука "Незакінчена опера". На останній сторінці зазначено роки створення: 1968—1985. Але задум написати роман про Леонтовича з'явився в Бориса Янчука ще значно раніше. Появі першої сторінки твору передували роки пошуку матеріалів, роботи в архівах, ознайомлення з мистецькою спадщиною відомого композитора.

І треба віддати належне авторові: увесь можливий документальний матеріал зібрано, осмислено і творчо опрацьовано. А вже навіть за це ми повинні дякувати письменникові. "Незакінчена опера" — твір художній, але, працюючи над ним, Борис Янчук прагнув досягти такої історичної правдивості, за якої роман сприймався б і як річ документально-публіцистична. Сприяло цьому і вміле поєднання художнього опису з майже протокольним свідченням очевидців, вкраплювання в літературну тканину витягів із різних документів, правдиве відтворення історичного тла подій та мистецького оточення композитора, в якому зустрічаємося з багатьма відомими

постатями: Миколою Лисенком, Павлом Тичиною, Болеславом Яворським...

Як і багато інших українських митців, Леонтович пройшов через рутинність церковно-приходської школи, бурси та семінарії, і можна тільки дивуватися, як у каламутному потоці богобоязливого зазубрювання неіснуючих істин та близоруких пророцтв цим людям вдавалося виловлювати золоті крупини знань і любові — любові до історії свого краю, до народної пісні, до рідної мови.

Авторові пощастило передати атмосферу всіх цих навчальних закладів, визначити джерела, з яких народжувалися витoki таланту майбутнього композитора і фольклориста, показати щирість його душі, лагідність вдачі, мудру простоту — тобто, всі ті якості, без яких жоден інтелігент просто не здатний стати дослідником народної творчості, не здатний стати справжнім народним митцем. Отож можна з певністю сказати, що розділи, присвячені дитинству і юності Миколи Леонтовича, становленню його таланту, вдалися Борису Янчуку найкраще. Соковита, образна мова, вдале залучення фольклорних елементів, чудове знання тогочасного соціального становища на Поділлі, знання побуту — все це дало авторові можливість творчо реконструювати епоху, а відтак виразно і правдиво окреслити постать самого героя.

Я не дарма наголошую на цьому, оскільки Б. Янчуку не вдалося до кінця витримати твір на такому художньому рівні. Чимало сторінок роману, особливо тих, що присвячені київському періодові життя Леонтовича, видаються дещо фрагментарними, скорописними. Взагалі герой книжки чимало подорожує, опиняючись то в Києві, то в Москві, то в Шаргороді, Кам'янці-Подільському чи в якомусь із сіл, й оскільки в романі не існує чіткої сюжетно-конфліктної лінії, а весь він підкорений ідеї якнайповнішого відтворення життєвого і творчого шляху, то й переказано всі ці наїзди Леонтовича в те чи інше містечко або село, скоромовкою. При цьому сама постать Леонтовича залишається, власне, поза увагою автора, або, в кращому випадку, Леонтович постає там у ролі статиста, хоча розповідь ведеться саме про його перебування.

Особливо виразно помітні ці недоліки в описі буття Леонтовича в Стражгороді, в Надії Танашевич, та в описові останньої трагічної ночі Леонтовича в батьківській хаті. Можна зрозуміти автора: він не знав, хто став убивцею Леонтовича, тобто, що за людина цей Грищенко, що вбив композитора, сподіваючись розжитися на грабункові; зрозуміти, але не виправдати. Адже автор художнього твору має право на свою версію, своє мистецьке трактування. А зіткнення цих двох людей, грабіжника і композитора, двох світів — це саме той життєвий факт, який дає можливість письменникові замислитися над філософією людського буття, порівняти велич людського духу і її ницість, одне слово, протокольний буквалізм тут недоречний.

Проте заключний розділ роману зведений саме до такого буквалізму. І "Коротка післямова", в якій цитується стаття міністра внутрішніх справ УРСР, опублікована 1970 року в журналі "Україна", становища не рятує. На мій погляд, ця післямова тут взагалі зайва, а статтю міністра слід було б залишити у творчому архіві, використавши її при написанні роману в якості документальної основи. Адже, не забуваймо, автор сам жанрово визначив твір як художній.

Так вже повелося, що кохання відіграє важливу роль у творчому зростанні будь-якого митця, і про це ніколи не забувають письменники, драматурги та сценаристи. Досить часто любовна лінія у творі стає тією скрижаллю, на якій вимальовується все творче єство митця, вся його життєва боротьба.

Щось подібне намічалось вже мало не з перших сторінок і в романі "Незакінчена опера", але, на жаль, знайомство, одруження і життя з коханою жінкою, Клавдією, переказано автором досить буденно. Ну, можливо, так воно й було в житті, й дорікати авторові в цьому не варто. Хоча за будь-якої ситуації письменник має право на своє бачення подій, на розкриття почуттів у власному емоційному реєстрі. Але ось на сцені з'являється Мавра. Жінка надзвичайно вродлива, з важкою долею. Вона кохає Леонтовича? Здається, так. А він? Теж, здається, не байдужий. Знову ж таки намітився певний сюжет, але автор не скористався з нього. Відтак образ Маври виявився випадковим. А шкода.

Ще більш невисвітленими залишаються стосунки між Леонтовичем і Надією Танашевич. Надія — соратниця композитора, його учениця. Пішки, в хуртовину, Леонтович добувається до Стражгорода. Надія пропонує йому заночувати... І тут починаєш відчувати, як мало ми дізналися досі про Надію і її почуття до Леонтовича. Як мало ми знаємо про те, хто така Надія для композитора. Леонтович не залишився в неї. Пішов і більше вони не бачилися. А як сприйняла Надія загибель свого кумира і вчителя? Як пережила? Може, хоча б у цьому заключному акорді розкрилася б, нарешті, її душа, її почуття.

В деяких розділах відчувається, що традиційна для української літератури, особливо літератури XIX та початку XX століття, розлогість роману починає шкодити творові. Зайві подробиці, поспішливість, застаріла лексика і навіть цілі конструкції, відсутність динамічного сюжету — все це робить роман дещо важкуватим для сприйняття. Я розумію, до певної міри така манера продиктована прагненням відтворити епоху, мовну стихію, спосіб спілкування і мислення. Але все ж таки, навіть прагнучи до такої реконструкції епохи, не слід забувати, що книжка розрахована на читача кінця двадцятого століття.

Як і належить у творі про фольклориста і народного композитора, автор використовує досить великий фольклорний матеріал: уривки з пісень, частівки, приказки і приповідки. Робить він це здебільшого вміло, примушуючи фольклор працювати на розкриття образу, на відтворення історичного тла. Однак трапляється, що і при доборі фольклорного матеріалу він занадто захоплюється і тоді герої починають наспівувати частівки на зразок:

Ой піду я у комору на
часок.

Просить мене командір
пачісок.

І щоб то я за хазяюшка
була.

Якби йому пачісок не
дала...

Звичайно, співати могли що завгодно, але не все, що співалося в ті часи по глинках, треба цитувати в книжці, в якій наводиться чимало зразків істинно талановитого народного мистецтва.

Так, роман не позбавлений вад, і це кидається у вічі. Але, поза всі зауваження, які можуть виникнути навіть у найприскіпливішого читача чи критика, треба підкреслити, що поява твору про видатного українського композитора і фольклориста — це вже подія. З поставленим перед собою творчим завданням Борис Янчук загальною упорався. І можна не сумніватися в тому, що книжка знайде свого читача та послужить пропаганді українського музичного мистецтва, пропаганді нашої, ще такої невивченої, не осмисленої творчої історії.

АРТИСТКА ТАМАРА ТИЩЕНКО

Розповідь про артистку

Одеського театру дауричної комедії

Хвилини перед виходом на сцену...

Уже піднято завісу, на освітленому софітами кону починає творитися таїнство, що зветься виставою, а вона — в гримі, в костюмі героїні — стоїть за лаштунками, відсторонена від усього, що тут діється, і, заплющивши очі, думає про своє. Відроджує в пам'яті сільський краєвид — один із отих незабутніх, пам'ятних з дитинства.

Кожен, кому доводилося бачити Тамару Тищенко в такі хвилини, мабуть, вважав, що то вона "входить у роль". Насправді ж, сутність отих кількох хвилин перед виходом на сцену невідома навіть партнерам Тамари. Може, саме в них і полягає один із незбагнених секретів, які неминуче з'являються у того, хто приходить у мистецтво не для вдалого копіювання, а для творення, відкриття власного світу, свого розуміння людей та епох, вустами і правдою яких промовляє до глядача. Тобто йдеться про один із тих "невеличких" секретів, які роблять мистецтво справжніх майстрів неповторним.

Однак суть не лише в цих хвилинах. Як артистка, Тамара Тищенко володіє здатністю проникати в психологію характеру, виходячи з особливостей моральних принципів героїні, сценічно витлумачувати її життєве кредо. І якщо згадати, що з першої своєї вистави на сцені Одеського театру музичної комедії Тамара успішно виконує лише провідні ролі, то неважко зрозуміти, що дар цей — природний.

Кому з шанувальників Одеської музкомедії не запам'яталася, скажімо, Віра Холодна із оперети Оскара Сандлера "На світанку", у виконанні Тамари Тищенко?! Це була одна з перших її ролей. На цю оперету в Одесі ідуть з особливим настроєм. Не так уже й багато в репертуарі театру п'єс, написаних на місцевому матеріалі, а Віра Холодна — не просто історична постать, це одна із легенд міста. Нею захоплювалися, їй присвячували вірші... Ця талановита, красива і, водночас, загадкова жінка мала доступ у найвишуканіші аристократичні салони, їй пророкували велике майбутнє. І нікому не спадало на думку, що тендітна, зманіжена славою актриса здатна ще й безстрашно виконувати доручення революційного підпілля.

Втім, драматургічний матеріал містив рівно стільки, скільки потрібно для створення образу суто опереткової героїні. Але Тамарі не хотілося, щоб славетна артистка поставала лише такою. Навіть в опереті. Не дивно, що з першого дня роботи над спектаклем вона почала уважно знайомитися з усім, що допомогло б розкрити таємницю особистості Віри Холодної. Читала художню літературу, ромовляла з бабусями-театралкам, які знали про Холодну безліч правдивих і вигаданих історій. Намагалася збагнути сутність поглядів, уявити поривання, які привели Віру до революційної боротьби.

Не одразу, поступово... Та все ж відкривалася Тамарі виключна романтичність натури героїні. Аж врешті-решт вона зрозуміла, що Віра Холодна належала до акторів, котрі грають не так на сцені, як у повсякденному житті. Причому гра її виявлялася настільки своєрідною, що витворювала дивовижну мінливість натури, яка бентежила її сучасників.

Це відкриття дало ключ до розуміння поведінки героїні. Важче було з'ясувати причину, яка привела Віру до боротьби проти старого ладу. Що єднало її з підпільниками? Знайти відповідь Тамарі допоміг випадок. Якось, знайомлячись із статтею про Пікассо, натрапила на зізнання великого художника: "Я прийшов до комунізму, як приходять до джерела". Саме так, як спрагла людина приходить до джерела, її героїня, очевидно, прийшла до потреби допомагати, чим тільки зможе, борцям за краще життя. Істину цю Тамара поклала потім в основу власного трактування образу.

Спектакль має величезний успіх. Критика з захопленням відзначила чудове сопрано Тамари, її пластику, артистизм поведінки на сцені. Проте саму Тамару передусім цікавило, чи спромігся глядач за аріями і танцями побачити в її героїні те, що відчувала вона сама. Хотіла зрозуміти, чи вдалося розкрити душу не міфічної, не опереткової, а реальної актриси Віри Холодної.

"Талант оцінюється, як земля: не просто тому, що вона є, а за плідністю своєю, за тим, що на цій землі виростає", — сказав свого часу Віссаріон Белінський. Ці слова якось вразили її влучністю, образністю і тим, що виявилися близькими й зрозумілими: талант-бо й справді оцінюється, як земля! Правдиво і мудро сказано. А як оцінюється земля, Тамара (дитинство її минало спочатку в білоруському селі, а згодом на Тульщині) знала. Весь рід її по батьківській і материнській лініях з діда-прадіда був селянським. Батько й мати все життя "тримаються землі". Павло Антонович і досі працює трактористом, а мати, Олександра Іванівна, — дояркою.

Що трималися землі, і на високому мистецтві не зналися — це так. Але, поза увесь клопіт, що постійно обсідає будь-яку селянську родину, — як вони шанували і кохалися в народній пісні! А ще вміли помічати красу людських і пташинних голосів, красу рідного краю...

...Тамара, скільки пам'ятає себе, завжди мріяла бути артисткою. Напевне, ця мрія прийшла з першим захопленням вигуком учительки, котра керувала шкільною самодіяльністю: "Ні, ви тільки послушайте цей спів! Послушайте, який у неї чарівний

голос!"

Після школи Тищенко одразу ж подалася до Москви вступати до славетного музичного училища імені Гнесіних. Одначе ні до іспитів, ні до конкурсного добору справа не дійшла. Вона лише покрутилася серед абітурієнтів, де чимало було тих, хто випробував свою долю вшосте і всьоме, придивилася до них, послухала і вжахнулася: які ж вони всі розумні, начитані і талановиті! А які в них манери, і які сцени вони готують до іспиту! Ну, звичайно ж, куди мені до них! І повезла свої документи туди, куди везли сотні інших сільських дівчаток, — до профтехучилища. Вчитися на прядильницю.

І вчилася добре. Бо так призвичаїли її з дитинства: що б не робила — роби на совість. І на фабриці теж якось одразу прижилася, в колектив увійшла, професію полюбила.

Але недарма кажуть, що людина шукає хист, а хист — людину. Жив у ній талант, нуртував, давав знати про себе. Знову покликала сцена! Самодіяльний ансамбль, захоплені глядачі, що довго не вгамовувалися по закінченні виступу.

Після завершення одного з концертів розшукала Тамару за лаштунками викладачка вокалу Інституту театрального мистецтва Діана Потаповська і сказала: "Ну що ж, дівчино, виступати ти вже навчилась. Тепер давай вчитися співати. Якщо згодна — запрошую відвідувати заняття нашої вокальної студії".

Через рік, після впертих занять, що починалися по закінченні нелегкої фабричної зміни, після самостійної роботи з підручниками знову з'явилася у вестибюлі "Гнесінки". Але вже для того, щоб, вразивши сотні інших абітурієнток, блискуче скласти іспити, витримати неймовірний конкурс і стати слухачкою відділення акторів музкомедії — вона-бо ніколи не прагнула стати просто співачкою, а завжди мріяла бути артисткою театру. І стала нею.

Тепер, пригадуючи цей довгий шлях на велику сцену, Тамара все частіше ловить себе на думці, що їй дуже щастило на людей, котрі вміли бачити не лише набуте, але й те, на що вона загалом здатна. Втім, в училищі вона навчалася так, як здатна навчатися лише людина, котра нарешті знайшла свою мрію. Та хоч працювала чимало, і всіх, хто знав її тоді, примусила повірити в себе, проте все це були лише задатки, лише основа для майстерності, яка повинна з'явитися згодом, уже не на учнівській, а на театральній сцені. Тамара це розуміла. І на відомі опереткові сцени не претендувала. Готувалася поїхати разом із чоловіком, однокурсником Сергієм Тищенком, до одного сибірського міста, яке ніколи оперетою не славилось. І, мабуть, так і сталося б, якби на випускному перегляді її не помітив художній керівник Одеського театру музкомедп.

Дебют видався щасливим. Уже хоча б тому, що, на відміну від багатьох молодих акторів усіх театрів світу, їй вдалося уникнути виснажливого шляху до провідних ролей через "масовку", другорядні та епізодичні ролі. В театрі саме працювали над комедією місцевих драматургів Г. Голубенка, Л. Суценка та В. Хаїта "Старі будинки", і Тамарі одразу ж запропонували головну роль — студентки Галини.

Все подобалося Тамарі в цьому спектаклі: надзвичайно виразна мажорна музика

Оскара Фельцмана, колоритні характери героїв, акторський колектив, який складали провідні артисти театру. І сама атмосфера доброзичливої одвертості, творчого пошуку, в якій вони прожили впродовж усієї підготовки до цієї вистава... Та й героїня — наша сучасниця, і натурою своєю навіть чимось близька їй, Тамарі, що в опереті трапляється досить рідко.

— Визначити і вловити суть, глибинний смисл образу першої ролі, — ось що було головне, — говорить Тамара, пригадуючи напружені дні, що передували прим'єрі. — І працювати над роллю Галини я почала з найважливішого: з пошуку магічного кристаліка, задля чого, власне, й створено сам образ. Який морально-естетичний заряд, відкриття, надію принесе моя героїня на сцену?

На перший погляд, у "Старих будинках" усе нібито "крутиться" навколо вічної проблеми: полюбить — не полюбить, одружиться — не одружиться? Визначенням цього сюжетного ходу можна було б обмежитися, але насправді моя героїня проходить ще один шлях: пізнання душі кожного з отих диваків, котрі не хочуть відселятися зі старого будинку. Шлях від цілковитого нерозуміння їхньої впертості, від іронізування з приводу їхнього "хатнього" патріотизму — до солідарності з ними. І мета моя полягала в тому, щоб примусити зробити те ж саме кожного з глядачів. Втім, напевне, то мета будьякого митця, всього мистецтва. От тільки кожен осягає цю істину самотужки.

Саме досвід, набутий під час постановки першої музичної комедії, дуже знадобився потім Тамарі в роботі над образом Віри Холодної. Аще була Павлінказ "Кадрилі", Дон-Жуан — "Тоді, в Севільї", Наталя — "Хай гітара грає", Френ — у м'юзиклі "Обіцянки... обіцянки...", Пайова — у "Товариш Любов", Амаранта — у "Рицарських пристрастях" і, нарешті, Розалінда — в найулюбленішій її опереті "Летюча миша" Йогана Штрауса. Кожен із цих образів чимось духовно і творчо збагачував її, додавав певну грань до безцінного діаманта, що зветься досвідом.

До речі, склалося так, що майже в усіх виставах ту ж саму роль, що й Тамара, виконувала відома і популярна в місті заслужена артистка УРСР Галина Жадушкіна. Отже, хочуть артистки того чи ні, а постановники спектаклю, глядачі і, звісно, критика обов'язково порівнюють вокал, пластику танцю, зіставляють трактування образу.. І в цьо му зіставленні визначають достоїнства і недоліки.

За елементарною житейською логікою, так само, на зіставленні і суперництві, мало б ґрунтуватися і ставлення до Жадушкіної Тамари Тищенко. Одначе, замість того, щоб побачити в ній непримеренну суперницю, Тамара просто закохалася у гру цієї артистки. Спочатку лише придивлялася, потім почала старанно вивіряти свою гру за грою Жадушкіної, щиро тішачись, що виходить майже так, як у неї. Аж поки не помітила, що вже намагається наслідувати. Помітила і мовила собі: "Що завгодно, тільки не наслідування, не копіювання".

Якось перед прем'єрою однієї з вистав, у якій Галина Жадушкіна теж мала виконувати головну роль, Тамара сказала:

— Добре, що поруч, майже з ролі в роль, іде така талановита і досвідчена артистка. Це не дає заспокоїтися, не дає самовдоволено мовити собі: "Оті все: ти вже на

вершині!" — Сказала щиро. І щирість ця — від щирості самого ставлення до фаху, до мистецтва.

Коли в її присутності хтось із колег, при спробі завантажити його громадським дорученням, зойкає та скаржиться на час, якого катастрофічно бракує, вона лише всміхається.

Після щоденних вправ і спеціальної гімнастики, занять з вокалу — в театрі з нею працює чудовий педагог Зоя Вотінцева, Тамара багато чим завдячує їй, — після репетицій на сцені, денних і вечірніх спектаклів, після гастрольних поїздок і шефських концертів, у неї все ще лишається чимало... Ні, не часу — обов'язків. Суто громадських.

Ось уже впродовж кількох років вона залишається членом комсомольського бюро театру, де відповідає, мабуть, за найклопіткіший сектор — культмасової роботи. Бо що таке культмасова робота серед театральної молоді? Це не лише проблема дозвілля, а ще й організація оглядів творчої молоді, і шефські спектаклі, зустрічі з глядачами і просто з молодими робітниками, — а в театрі вже давно зав'язалася дружба і з заводом "Будгідравліка", і з колективом радгоспу "Маяк" Овідіопільського району, і зі студентами, воїнами Одеського військового округу...

Крім того, у театрі працює учбова студія, де початкуючі актори переймають досвід ветеранів. Оскільки робота цієї школи залежить від старанності й одних, і других, то без допомоги комсомольського бюро теж не обійтись. Тим паче, що про творче зростання молоді, її побут і навчання, Тамара піклується ще й як депутат Приморської районної ради народних депутатів, де очолює комісію з питань культури.

"Чи не забагато?" — запитаєте. А це вже залежить від того, як сприймати свої громадські обов'язки. Якщо тільки як навантаження, як посягання на особистий час — то, звичайно ж, немало. Але зі школьної лави, з піонерського загону, комсомольського бюро Тамара завжди була активісткою. Та й згодом так само велося їй у профтехучилищі, на фабриці, у "Гнесінці".

— У цьому якраз і проявляється дивний парадокс, — пояснює ситуацію Тамара, — сама я ніколи не мріяла про громадську роботу Але якось так виходить, що, до якого б колективу не потрапляла, вибір при розподілі доручень часто падає на мене. Хтозна, може, люди якимсь чином відчують, що без громадської роботи, її клопоту — не змогла б? Це вже якась звичка, органічна потреба...

Напевне, все ж таки відчують. Бо коли на обласній комсомольській конференції її було обрано делегатом ХІХ з'їзду ВЛКСМ, у театрі це сприйняли як закономірність. Вирішили: якщо комусь і представляти на з'їзді творчу молодь області, то тільки Тамарі Тищенко. До того ж, кожен розумів: потім, після з'їзду, кращого пропагандиста його рішень годі й шукати.

Чомусь побутує думка, що два актори під одним дахом — це вже занадто; що акторські родини швидко розпадаються. І вже зовсім, здавалося б, неприпустимо, щоб обоє молодих акторів працювали в одному театрі... Проте вони з Сергієм працюють. Причому роблять це успішно.

Як господиня, Тамара намагається робити все для того, щоб у їхній скромній

квартирі на околиці міста, в одеських Черьомушках, завжди підтримувалася атмосфера інтелігентної мистецької родини. Якою б важкою не була репетиція, яким виснажливим не виявився б спектакль, як багато часу не забрали б громадські справи, все одно закінчується її день у кріслі біля книжкової шафи.

Тамара не лише читає все, що тільки з'являється нового з теорії та практики театального мистецтва, але й захоплюється Лоркою, Єсеніним, Хемінгуєм, Достоевським. Цікавлять її і дослідження творчості цих митців; усе, що дає змогу проникати до їхньої лабораторії, пізнавати психологію творення.

"Кожна справа потребує кваліфікації. Ніхто не може стати ні лікарем, ні інженером без спеціальної підготовки до цих професій. А ось у моїй справі (в поезії) багато хто вважає, що ніякої кваліфікації не потрібно. Була б так звана "душа". Звідси й походить масова погана любительщина. Це помилка багатьох. І багатьох вона втішає..." Це все Михайло Светлов. Його "Бесіди". Сподобалося, як як він мудро обстоює професіоналізм, який приходить з роками напруженої праці, з досвідом. Вона — за такий професіоналізм: яким би фахом людина не володіла — повинна робити свою справу так, як і належить справжньому майстрові.

...І знову ці кілька хвилин перед виходом на сцену. Ще мить, і вона з'явиться на новорічній балу: казково зваблива, чарівна, незбагненна Розалінда. Їй оживе під чаруючу мелодію Штрауса театральний умовний і все ж такий близький нам світ, і знову ми станемо свідками великого таїнства театру. Таїнства людського таланту.

"душу ПОКЛАВШИ
НА ПЛАХУ СПОКУТИ..."

Уже зараз, в середині дев'яностих, українська критика намагається сформулювати в літературознавчій уяві нашого покоління образ "дев'ятидесятника", на зразок, чи на протигагу, гучновідомим "шістдесятником", углядівши в розмаїтті поетичних шкіл, стилів, творчих декларацій та напрямів пошуку молодих митців те спільне, що мало б об'єднувати їх в певну плеяду чи генерацію, вирізняючи з-поміж генерацій минулих і майбутніх поколінь.

Чи й справді в дев'яностих роках в Україні витворилася літературна каста "дев'ятидесятників" — питання досить полемічне. Оскільки йдеться не просто про людей, що творять в певний час, а про своєрідність, оригінальність творчих підходів та набутоків певної плеяди. Поки що більшість із тих, хто претендує на таке звання — й навіть ініціює в цьому напрямку громадську думку — долають традиційні для кожного чергового літературного засіву тернії болісно-нігілістичного заперечення самого факту існування будь-яких творчо обдарованих попередників, в тому числі й шістдесятників; галасливого авангардизму і демонстративно відстороненої безобразності, перепускаючи все це через біловіршове безримування, котре досить часто вироджується в білонеримоване безвіршів'я.

Однаке в українській літературі все це вже було і в двадцяті, і в тридцяті; усім цим надихалися колись і велично бунтівливі "шістдесятники", і скептично врівноважені, помірковано-академічні гранди від поезії безликих сімдесятих. До того ж, будь-яка

плеяда чи генерація формується за ознаками певної творчої схожості, яка — подобається це комусь чи ні — завжди вражає мистецьку несхожість особистості, прагнучи нівелювати її. Тому далеко не всім митцям імпонує фігурування в певній обоймі, плеяді або черговій групі "визнано-невизнаних".

Так ось, Ігор Геращенко безсумнівно належить до найяскравіших представників покоління дев'яностих, покоління, що увіходило в літературу схилами велетенського соціально-політичного розлому часів занепаду радянської імперії і становлення незалежної України. Часів хваробливого відмирання цілого материка вихолощеної цензурою режиму та самоцензурою громадянського занепаду і страху радянської літератури.

А ще — він належить до тих молодих поетів, які приходять в літературу вже сформованими особистостями — зі своїм світобаченням, своєю більш-менш усталеною образною системою, з власним розумінням фольклорних та морально — етичних набутоків народу. Та головне, що все це ґрунтується на досить поважному, як на вік І. Геращенка, життєвому досвіді, отому золотому запасі істинної правди життя, без якого просто немислиме сходження до вершини мистецького пізнання; сходження, складний творчий серпантин якого виразно окреслюється, зокрема, появою першої збірки поета — "Посеред сутнього".

Мудро мовиться: ключ до розуміння багатьох творчих задумів і пошуків митця передусім слід віднаходити в його біографії. Випускник Львівського політехнічного інституту, Ігор Геращенко стає інженером одного з великих машинобудівних заводів Харківка, однак природний потяг до поезії (на той час його вірші вже публікувалися в обласній та центральній періодиці), захоплення театральним та естрадним життям міста, а також непересічні акторські дані, що проявилися ще в художній самодіяльності, — все це разом узятє поступово розмиває, здавалося б, самою долею визначену стежу технократа і виводить його на той єдино вірний життєвий шлях, що освячений істинним покликанням.

Відтак молодий поет здобуває освіту спочатку на вокальному та диригентському факультетах музичного училища, а згодом — у Харківському інституті мистецтв ім. І. Котляревського, після закінчення якого з відзнакою, вже маючи досвід акторської роботи в Харківському академічному українському драматичному театрі ім. Т. Шевченка, дістає запрошення до Одеси, в труп Українського музично-драматичного театру.

Провідні ролі у виставах за творами класиків і сучасних провідних драматургів, особливе, суто мистецьке оточення, постійна творча атмосфера, яку Ігор Геращенко не просто підтримує, а, будучи людиною по-справжньому інтелігентною, сам і формує навколо себе, — помітно позначилися і на манері письма, на тематиці творів, їх тональності, високій гуманістичності суджень. Тож не дивно, що чимало творів поета пройнято тим внутрішнім боєм, який пронизує нині душу кожного чесного громадянина-патріота, небайдужого до долі свого народу, його історичного вибору, його святинь. Ось чому поет — ліричний герой вірша "Мансарда..." — як і сам автор,

"душу поклавши на плаху спокути", досить часто змушений писати "чорнилом згуслого смутку".

Тривога за долю свого покоління, від зрілості якого залежить майбутнє самої землі української, її віра в месіанське покликання мистецтва, як універсальної субстанції вселюдського єднання в доброті, — ось дві провідні думки, образне втілення яких на різних рівнях: від узагальнено-філософського до конкретно-побутового, становить ідейну сутність більшості творів Ігоря Геращенка — і тих, що увійшли до пропонованої вам книжки вибраних творів, і тих, що лишилися поза нею, розкиданими по сторінках його збірок "Посеред сутнього", (1993), "Перше причастя" (1994), "Плоть" (1996) та по шпальтах періодики.

Щоправда, в деяких творах, особливо першої книжки, наш поет, не втримуючись на вершинах ним самим запропонованих критеріїв, раптом збивався то на словесну еквілібристику, то на "глибокодумну" наївність псевдоромантизму — що, на жаль, притаманне багатьом молодим. Але навіть у цих містках творчого зростання, читач має змогу милуватися соковитою, образною мовою, природною асоціативністю мислення автора, досить своєрідним плетивом мікрообразів. І, як би він загалом не оцінював той чи інший твір поетичного неофіта чи його творчий набуток загалом, все ж таки, натрапляючи на рядки "Посередині степу, під сонцем, — село, мов на деці — туга паляниця", "Квапливо пришпилюють ніч до асфальту обцаси жіночі...", "Перший сніг, підперезаний зранку слідами..." або "Мов долі вогкі письмена, на скронях моєї оселі холодна блищить сивина..." — мусить визнати: "Так побачити і відтворити бачене у слові може тільки Поет!".

Цікаво, що ще до свого виходу перша збірка поета "Посеред сутнього" (вірніше, її рукопис) породила в одеських літстудійних колах і значний інтерес, і полеміку. Одні схильні були зараховувати Ігоря Геращенка до плеяди молодих поетів, яка продовжує постмодерністські шукання попередників, точніше, українських поетів 30-х років, отого "розстріляного покоління"; інші, навпаки, зауважили, що наш поет занадто традиційний у своїх шуканнях, а деякі вірші його грішать фольклористичною орнаменталістикою.

Але чи варто з'ясовувати зараз, у якій полемічній площині знаходиться істина? Тим паче що, при бажанні, в поезіях Ігоря Геращенка можна помітити формальні ознаки й інших напрямків, течій та впливів (ну, хоча б Миколи Вороного, Марини Цвєтаєвої чи Бориса Пастернака). Добре вже хоча б те, що в цих творах є що шукати, є над чим замислюватися і сперечатися. І не дивно, що поява першої збірки поета викликала неоднозначну реакцію і критики, і поетів, і ясна річ, літературно-студійного загалу. Але чи ж варто побоюватися цього?

Друга збірка будь-кого з поетів традиційно вважається визначальною, за якою можна з великим ступенем вірогідності визначити: відбувся поет чи не відбувся. Не вдаватимуся до полеміки щодо "правомірності ефекту другої книжки" як такого. Але що для Ігоря Геращенка друга його книжка — під назвою "Перше причастя" — стала щаблем творчого зростання, самоствердження і визнання — то це вже сумніву не

підлягає.

Чимало отого декларативно-показного, нещирого, нав'язаного прагненням будь-що показати собі і всьому світові — "гляньте-но, який я авангардний і ні на кого не схожий!" — відійшло. Натомість з'явилося усвідомлення себе як поета, за яким стоїть народ, його земля, історія, досвід нової хвилі національного відродження. І він лишається цілком щирим перед собою і читачем, коли в програмному вірші "Перше причастя" стверджує:

Десь запнулося мамине слово

Напівшляху до мого вертепу...

Я почав розуміти мову Сотень сонць і єдиного степу.

Так, і в цій, другій, збірці Ігор Геращенко ще досить часто лишається прихильником експресіоністської атаки на свідомість читача, вдаючись до основоположного намагання кожного експресіоніста будь-що потрясти уяву читача, пропустити її через гіпертрофовану емоційність автора, втримати на хвилі істерично-хворобливої напруженості.

Саме це ми й бачимо в його "Анатомічній кімнаті":

...Киснуть в некиснучих плинах

В'ялі цеглинка життя —

Тіла людського частини,

мертве білкове сміття.

Живиться молох науки

скарбом сумних цвинтарів, болем освячує руки, душі й серця лікарів.

...Те ж саме помічаємо й у "Фальстафі", в "Екзистенції", по кількох інших віршах, в яких експресіоністські пасажі подеколи межують з імпресіоністськими імпровізаціями, щедро приправленими авангардистською медитацією. І тоді перед нами постає апокаліпсичний вищир поезії на зразок:

Хворий на пропасницю рок

наштрикав між нотами дірок, а "біг-біг" великий удар, мов гравітаційний колапсар: засмоктав весь світ у діру, в стилі медитацій гуру... ("Хворий на пропасницю рок").

Одразу ж зауважу, що далеко не кожен шанувальник поезії здатен спокійно сприйняти таке віршування і взагалі визнавати його. Не кажучи вже про вихованих на класичних зразках високого поетичного "стилю" лірико-романтичних гурманів, котрі просто не здатні сприймати щось подібне. Тому до манери Ігоря Геращенко, його способу мислення, треба бути готовим, розуміючи, що існують поетичні реалії і нюанси, без яких Ігор Геращенко як поет — просто не поет.

Та, поряд із авангардистськими новаціями, все частіше проявляється мудра поміркованість поета, який відчуває тяжіння свого часу, тривоги мільйонів співгромадян, історичне покликання свого покоління, заангажованого незалежністю України та її національним відродженням. Й ось тоді надзвичайно прозорим і, водночас, глибинним постає перед нами підтекст душевних терзань поета:

Тільки знову з-за хмар

Нанесло вороння,
Наче знявся пожар
Поминального дня.
І зів'яли ростки,
І посивів розмай,
Не зійшли колоски,
Не відбувся врожай...
Живемо навмання
Як зернята в ріллі
А навкруг вороння
І беззахист полів! ("Живемо навмання").

Уже своєю другою книжкою — "Перше причастя" — Ігор Геращенко недвозначно заявив про невід'ємне право мати — набувати, творити, висвячувати, коли хочете... — власного читача. Який, з одного боку, мав би виразно патріотичну орієнтацію, і душа якого боліла б через те, що й на четвертому (п'ятому, шостому...) роках існування незалежної України, врожай усе ще "не відбувся", а ми все ще відчуваємося у своїй країні, у власному, рідному домі, як зернята — в ріллі посеред зграї вороння... З другого боку — є досить підготовленим до того, щоб насолоджуватися гаданням на поетичній гущі образного словобродіння, що, зрештою, формується в такім ось віршовано-смысловім вітражі:

В щілинах між вкладкою образів
Скніють образи,
Руйнують поезії тіло
Образ метастази.
Розчинено в слові полинову намороч жовчі,
І музам в цей час не співати,
А краще б помовчать! ("В щілинах між вкладкою образів").

І лише той із читачів, хто пройде гарт і випробування подібними "рефлексіями", яких і в першій, і в другій збірках Ігоря Геращенко трапляється чимало, виявляється допущеним до таїнства витворення багатьох поезій, що становлять основу третьої збірки під абсолютно несимволічною — хоча, водночас, і дуже вже навіть символічною — назвою "Плоть".

Так-так, мається на увазі ота неметаморфічна, звичайна, біблейно-грішна і гріхородна, то сором'язлива, то соромітницька, чоловіча плоть, з волі і під вулканічні виверження якої здійснено стільки подвигів і стільки злочинів, оспівано та оплакано стільки доль і стільки страждань.

Століттями поети всіх часів і народів у той чи інший спосіб оспівували її чи нарікали на неї, маскуючи її шаленство то під високе кохання, то під еротичні віршовані "декамерони". Та ось нарешті знайшовся поет, який, відкинувши фігові листочки морально-етичних недомовок та езопівського словоблудства, заговорив про неї прямо, відкритим текстом. Присвятивши — не кохання, еротичним зітханням та

шлюбним ігрищам, — а саме плоті, цілу поетичну збірку, 90 віршів, якщо тільки арифметична цифірь в цьому контексті доречна.

...Одна для всього в нього пісня:

Шерше ля фам! Шерше ля фам!

І нижче попереку мислі, Яким у споднях завше тісно. Вони витають тільки там, Де дами знають слово "Дам" (небезкоштовно і навмисно).

Щоправда, трапляються в цій збірці й рядки, які мені не хотілося б цитувати, а будь-якому шляхетно вихованому читачеві треба мати міцні нерви, щоб сприймати їх, тим паче, що всі вірші обрамлено аристократичною сонетною формою. Але такий вже він є — поет Ігор Геращенко. І така його поезія, незалежно від того, сприймається він вами чи не сприймається. До того ж, не все так просто. У кращих строфах цього сонетного грона — а саме так визначив жанр збірки її автор — поняття "Плоть" підноситься до узагальненості загальнолюдської плоті, як субстанції, що протистоїть, а почасти й заперечує іншу, значно важливішу для поета субстанцію — "душу". Й ось тут уже плоть наша постає перед нами самими в усій її ненажерливості, ницості і мерзенності, які й призводять нас до морального та фізичного розтління. І тут є над чим поміркувати і поетові, і його читачам. І слід віддати належне Ігорю Геращенку — він уміє примусити і себе, і нас... добряче замислитись, що ж усе-таки в нас первинне: дух, душа чи знавісніла плоть?

Упевнений, що читач книжки вибраних творів відчує і поцінує це уміння. Тим паче, що до нього увійшли кращі твори, відібрані з усіх трьох книжок, а також новий цикл віршів — що й сам міг би становити основу нової, не менш цікавої книжки.

Нарешті хочу звернути увагу шанувальників поезії на ще одну безсумнівно притаманну віршам Ігоря Геращенка рису, котра може й не відтінена в цьому томику вибраного, а проте закладена в саму тематичну основу, в структуру багатьох його творів. Маю на увазі їх пісенність. Поет відчув це досить рано і давно, і вже тепер у його доробку — пісні до вистав "Іван та Мар'я" (В. Гольфельда) і "Сильне почуття" (І. Ільф, Є. Петров). Він активно співпрацює з кількома відомими в країні композиторами та з творчими групами "Зорепад" (Львів) і "Дизайн" (Одеса). Пісні Ігоря Геращенка виконувалися з естради Першого Республіканського фестивалю української пісні "Червона рута" і звучали по радіо. Кілька його творів придбано американською фірмою "Ля-Мер".

Якщо зважити, що нині в південноукраїнському краї, по суті, нема професійних українських поетів-піснярів, то можна сподіватися, що, за такого розвою, прогалину в мистецькому житті незабаром буде ліквідовано. Принагідно додам, що Ігор Геращенко активно пробує свої сили в драматургії. Вже зараз бачимо в його доробку драму "Гордячков", казку "Скарб" (у співавторстві з О. Барт'євим) та лібретто мюзіклу "Ліфшиц" (за І. Ільфом та Є. Петровим).

Ясна річ, драматургічні поривання автора — то вже тема іншої розмови. Одначе, погодьтеся, що, навіть побіжно окресливши коло творчих інтересів І. Геращенка; ось так, виходячи з характеру й умовностей "вступного слова", оглянувши його мистецькі

терени, зі щирою впевненістю можемо сказати собі: в поезію, в літературний процес, в культурне життя України увійшов цікавий поет, істинний інтелігент, людина значного інтелектуального і культурно-подвижницького заряду. І будемо сподіватись, що збірка вибраних творів Ігоря Геращенка засвідчить, що маємо справу з цікавим, неординарним явищем мистецького життя, явищем, яке не може залишатися непоміченим при дослідженні творчого становлення поетичного покоління "дев'яностих", першого молодого покоління незалежної України.

МИР ТАИНСТВЕННЫЙ, ОЧЕЛОВЕЧЕННЫЙ...

В течение всей жизни нас окружает таинственный, очеловеченный мир домашних животных. Освящая себя этим миром, вторгаясь в него, мы предстаем перед величайшим разнообразием способов жизни, характеров и мировосприятий наших питомцев, "братьев наших меньших", многие из которых, кстати, меньшими себя отнюдь не считают, а, попадая в наше жилище, сразу же начинают чувствовать себя в нем, если не полными хозяевами, то, по крайней мере, равными нам.

Вопреки общепринятому мнению ученых о том, что мышление как таковое у животных, вроде бы, в принципе, отсутствует, реальная повседневная жизнь, общение с прижившейся у вас в доме или подъезде умудренной жизнью дворняжкой; с невесть откуда прибившейся и сполна познавшей "прелести" дворовой жизни кошкой; с горделивым, знающим себе и вам цену гусем... — заставляет нас отрекаться от этого мнения, если только мы не хотим выглядеть в глазах наших питомцев наивными и несмышлеными.

Конечно, и среди них, как и среди людей, встречаются безразличные, не привыкшие ни думать, ни считаться с вами и вашим характером и мнением, приживалы. Но в большинстве своем четвероногие, пернатые и прочие "чуда в перьях" стараются вжиться в нашу среду, в нашу семью, стать их полноправными членами; они вместе с нами волнуются и сопереживают, чувствуют и болезненно воспринимают измену и фальш; ищут в нас понимание и поддержку. И сами при этом, тоже в силу своих природных возможностей, стараются понять и поддержать нас — дружбой своей, верностью, а порой, как это мы видим в рассказе писательницы Надежды Ширяевой "Жук и Белка", и добровольно избранной службой, честным исполнением своих обязанностей, требуя от нас, чтобы мы это умели замечать и ценить.

По образованию своему Надежда Ширяева — педагог, в свое время она окончила Симферопольский пединститут; и то, что и по образованию, и по призванию, по самому складу души своей она — педагог, ощущается почти в каждом ее рассказе. Для нее мир домашних животных — мир давно и мудро соединенный природой с нашим собственным, человеческим миром. И это уже от нас с вами зависит, насколько тактично мы сумеем познать характер животного, которого мы однажды приручили, пригрили лаской и своим вниманием, а значит, приняли на себя ответственность за него. Насколько нам удастся очеловечить свои отношения с ним, сделать их по-настоящему дружескими, надежными и познавательными.

...Заслышав музику оркестра, который сопровождает курсантов из общежития к учебному корпусу, никому не ведомая собаченка Белка немедленно занимает свое место впереди оркестра и важно шевестуется во главе строя до самой "мореходки". И пусть только кто-либо попытается вторгнуться в строй, или какой-нибудь неосторожный водитель попытается не переждать его... А пока курсанты овладевают своими мирскими науками, Белка терпеливо, мужественно поджидает их у входа, чтобы затем вновь стать во главе колонны и провести до общежития. Эту собаченку никто не дрессировал, никакого вознаграждения за старания свои она не получает. Да и не обитает она ни при общежитии, ни при учебном корпусе, то есть как бы совсем со стороны. Но что-то же заставляет ее изо дня в день появляться в привычное время у колонны и старательно выполнять свой "курсантский долг"!

Належла Ширяева умеет очень тонко подметить характер своих героев, оттенить их несколькими емкими, образными фразами, описать именно тот случай, который наиболее ярко и образно передает состояние души и юного героя, и его друга из мира "братьев наших меньших". До сих пор Належла Ширяева, как писательница, была известна лишь своей повестью "Не дать забвению". Она является сопредседателем Одесского отделения Всеукраинского мемориала имени Василия Стуса, и эта повесть ее — как и составленный Надеждой Афанасьевной справочник "Трижды преданные" — посвящена сложному политическому прошлому нашей страны.

Но вот теперь она пришла и к своему юному читателю, ко встрече с которым готовилась давно: и как педагог, и как человек, искренне, щедро познающий и мир людей, и мир животных; и находящий эти миры по самой природе своей мудрыми, способными не только мирно сосуществовать, но и трогательно дополнять друг друга. В этом легко убедиться, прочитав сборник ее невыдуманных рассказов "Гусак Гоша и Матильда", который я с удовольствием вам представляю^[41].

ЛІТОПИСЕЦЬ ЕПОХИ

Є письменники, життєвий і творчий шлях яких давно став своєрідною легендою, які немовби уособлюють ціле покоління митців. Саме до таких належить і Володимир Георгійович Ляковський — прозаїк, публіцист, самовідданий газетяр.

Народився В. Ляковський 31 грудня 1917 року, в Дніпропетровську, в родині токаря-машиніста. Освіту здобував у Московській обласній газетно-журнальній школі (1937). Ця школа якраз і визначила його подальшу долю. Почавши співпрацювати з газетою "Комсомольська правда", він усю війну пройшов фронтовим кореспондентом цього поважного і впливового видання. А саме ті вогненні часи подарували журналістові і майбутньому письменникові безліч дивовижних фактів, історій та ситуацій.

Так, восени 1941 року фронтовий кореспондент Ляковський випадково завітав до першої-ліпшої хати, що трапилася йому в Краснодоні, щоб заночувати. Господинею виявилася місцева вчителька Олена Миколаївна Кошова, що проживала з сином Олегом, з яким кореспондент швидко здружився. Чи ж міг уявити собі В. Ляковський, що, завітавши до цієї хати ще раз, тільки вже на початку лютого 1943-го (бо ж увійшов

до Краснодона з передовим загonom наступаючої піхоти), він відкриє для себе і всього світу Олега Кошового та його друзів — молодогвардійців?!

Склалося так, що Володимир Ляковський особисто брав участь у похованні закатованих підпільників, тіла яких саме тоді підняли з шурфу шахти. Він же й першим з-поміж кореспондентів мав розмову з молодогвардійцями Р. Юркіним, Валею Борц, Г. Артюнянцем, сестрами Ніною та Ольгою Іванцовими. Відтак саме він першим розповів про молодогвардійців на шпальтах "Комсомольской правды", а згодом, у співавторстві з письменником і журналістом М. Котовим, видав книжку про юних бійців українського опору на Донбасі — "Серця сміливих", що з'явилася ще в 1944 році. І то вже його слідами, за його матеріалами, йшов О. Фадеев, створюючи свою хрестоматійну "Молоду гвардію".

До речі, в архіві колишнього кореспондента "Комсомолки" зберігається лист матері О. Кошового, де є слова "...Мені хочеться висловити Вам глибоку вдячність за ту вічну пам'ять, якою Ви дали початок для всенародного визнання і світової любові до юних підпільників Краснодона. В ті грізні роки Ви першим засвідчили патріотизм, мужність і героїчну боротьбу молодогвардійців".

Після війни Володимир Ляковський тривалий час працював власкором "Комсомолки" по Одеській області. Це він першим написав повість про ушавленого хлібороба, двічі Героя соціалістичної праці М. Посмітного та про талановитого селекціонера Є. Блажевського. Фронтіві дороги не раз зводили В. Ляковського з уже відомим тоді письменником Аркадієм Гайдаром. Спогади про ці зустрічі лягли в основу низки творів для дітей — "Завжди з Гайдаром", "Аркадій Гайдар", "Вершник, що скаче попереду"...

Цікаво, що В. Ляковський першим з українських літераторів цілий сезон провів у штормовій Антарктиці, на борту китобійного флагмана "Слава", щоб потім відтворити свої враження у повістях "На краю світу", "Блакитна стрічка", "Краплина в морі". Коли комсомол узявся збудувати на Донбасі 37 молодіжних шахт, наш ювіляр багато часу провів на цих будовах і супроводжував першу машину вугілля, котру молодь подарувала М. Шолохову, який жив тоді у станиці Вьошенській. Тож, як бачимо, Володимир Георгійович Ляковський є не просто сином своєї епохи, а, до певної міри, став її творцем, літописцем, її уособленням.

Або ще така ось історія, про яку впродовж багатьох років письменник волів не розводитися... Склалося так, що наприкінці війни Володимир Ляковський, як він каже, "мало не заgrimів до Сибіру". До табору. За що? А за те, що, виступаючи з тостом на офіційному прийомі, а точніше, на банкеті в резиденції румунського Короля Михая під Бухарестом (серпень 1944-го) з нагоди нагородження монарха радянським орденом "Победи", запропонував королеві... вступити до комсомолу! Нагадавши при цьому, що в свої 24 роки Михай виявиться наймолодшим комсомольцем — володарем рідкісного ордена "Победи", та ще й єдиним у світі монархом-комсомольцем... Ну, хіба не сюжет?

У протоколі допиту письменника в НКВД, зокрема, стверджувалося, що В. Ляковський навіть примудрився підсунути королеві анкету для вступу в комсомол!

Сам король всього лиш посміявся з приводу цього тосту-прозиції. Втім, коли на бюро одного з московських райкомів вирішували: виключати В. Ляковського з партії, з формулюванням "за занадто активне залучення румунського монарха до лав ВЛКСМ" чи тільки вліпити йому "суворого догану з занесенням до "особової справи", то теж реготали. Усім бюро. Хоча самому журналістові було тоді не до сміху, адже після виключення з лав КПРС, з газетярством своїм він змушений був би попроситися.

Ще більше сміялися згодом, коли, через певний термін, цю догану знімали. Одесою ж і досі гуляє цілком задокументована партархівами легенда про те, як "Ляковський румунського короля Михая до комсомолу приймав!". Ну, де ще, крім Одеси, здатні посправжньому оцінити такий "коронний номер" на банкеті у короля Румунії?!

Нині В. Ляковський — останній із фронтових кореспондентів "Комсомольской правды", якщо тільки взагалі не останній з усіх фронтових журналістів. Нещодавно — напередодні його 80-річчя, я мав приємність зустрітися з Володимиром Георгієвичем і запропонувати йому нанести візит, тепер уже екс-королю Михайлу, який, як відомо, теж, слава Богу, живий-здоровий. З якого приводу візит запитаєте? А щоб запропонувати колишньому — і, хтозна, може, й майбутньому володареві Румунії — вступити до Народного Руху України! Бо й справді, чом би не запропонувати?

Ювілярові ця ідея дуже сподобалася. Екс-королю, впевнений, теж сподобається. А тим часом, чекаючи на запрошення монарха, В. Ляковський завершив роботу над рукописом нової книжки. В якій буде відображено велику частину його творчого й життєвого шляху, що теж відзначений багатьма орденами й медалями і, що найважливіше — книжками та щирою любов'ю читачів.

МУДРІ ЛЮДИ — НА ЩЕДРІЙ ЗЕМЛІ

В. Ляковський. Платок Макара.

Документальна повість. Одеса: Маяк, 1984

У будь-якій сфері людської діяльності час від часу з'являються фахівці, які, осягнувши всі секрети, всі тонкощі своєї професії, свого ремесла, стають взірцем для наслідування, починають уособлювати майже недосяжного в таланті й мудрості своїй МАЙСТРА. Навіть, здавалося б, найвідоміше, найпримітивніше в простоті й доступності своїй ремесло цей майстер підносить до вершин творчого осмислення, і те, що в руках тисяч інших править за пересічний виріб ремісника, в його руках перетворюється на шедевр мистецького витвору; що в уяві багатьох людей постає, як тяжка, чорна і невдячна праця та непрестижна професія — піднімається майстром до рівня творчого пошуку, історичного досвіду, найважливішої сфери людської діяльності.

Такою людиною, таким майстром хліборобської справи був і навічно залишиться в нашій свідомості фундатор колгоспного руху на Півдні України, колгоспний ватажок Макар Онисимович Посмітний. На превеликий жаль, досі не створено ні документального, ні художнього твору, в якому Посмітний поставав би перед нами в усій величї і загадковості своєї постаті: одне слово, не існує твору гідного самого Посмітного. А потреба в такому творі з'явилася давно, ще за життя Макара Онисимовича, бо небагато, таки небагато віднайдеться у хліборобській справі майстрів,

до яких так тяглися б, досвідові яких так довіряли б і в яких так охоче вчилися б хліборобської науки і досвідчені керівники господарств, і молодь.

Потреба ж ця продиктована й тією обставиною, що вже чимало учнів Макара Посмітного самі стали відомими головами колгоспів, бригадами, ланковими, механізаторами. І, прагнучи зрозуміти, дослідити причини їхнього успіху, ми знову й знову звертаємося до постаті Посмітного, добре розуміючи, що йдеться не лише про якісь особливі методи його господарювання (не такі вже вони особливі й незвичні, як може видатися людині, незнайомій з колгоспом, якого він очолював), а про його духовний зв'язок, духовну спорідненість із землею, про високі морально-етичні критерії, які сповідувала й утверджувала ця "людина від землі" впродовж усього свого життя.

Отого життя, котре саме по собі є захоплюючою притчею про невмирущість селянського духу, про вічність і віптість істинного господаря на землі, без якого земля наша не може залишатися щедрою годувальницею ні зараз, ні в майбутньому; життя яке вже давно стало легендою, а точніше сказати — пралегендою, що сама є невичерпним джерелом для утворення все нових і нових легенд. Одна з них — Макар Онисимович Посмітний як керівник — ні на кого іншого не схожий, ні з кого не скопійований, ні для якого сліпого наслідування не придатний, нерозгаданий у сутності своїй; керівник-практик із гущі народної, що опанував глибини віковичного селянського досвіду.

Де в чому погоджуючись, а де в чому полемізуючи з цією легендою, Герой Соціалістичної Праці, голова колгоспу "Маяк" Красноокнянського району Марія Дмитрівна Шолар говорить про нього: "Мій перший і найвірніший учитель в хліборобстві Макар Онисимович Посмітний пішов із життя. Але залишився його багатий досвід, його уроки, його совість, його партійне ставлення до всіх сільських справ. Ким він був? Ре-во-лю-ці-о-не-ром. Тож давайте завжди пам'ятати правило Макара Посмітного: "Хоч каміння з неба, а свій хліб з поля зберемо..." Він міркував так: "У слові землероб є два кореня: землю робити. Ось ми і робимо землю, щоб вона давала зерно, м'ясо, молоко". Дехто з голів називав Макара жадібним і скупим. Це неправда. Він був ощадливим, нікому не дозволяв розтринькувати колгоспну копійку. Він був надзвичайно добрим, але не добреньким; хто провинився, того суворо карав, не боявся зіпсувати стосунки з тими, хто недбало ставився до землі... А ще я чула від Макара: "Бачила, Маріє, як грає оркестр? Диригент не доторкається до скрипки, флейти, не б'є в бубон, а музика лунає злагоджено. Ось і голова колгоспу схожий на такого диригента. Він ніби й не оре, не сіє, не косить, не доїть. Але відповідає за кожного, щоб музика наших полів радувала державу..."

Саме Марії Дмитрівні Шолар, вірній і відданій учениці Посмітного, й присвятив свою нову документальну повість "Хустина Макара" одеський письменник Володимир Лясковський. Якось в одеській письменницькій організації відбулися дещо незвичні для цього творчого колективу партійні збори. Одним із доповідачів на них стала Марія Дмитрівна, а співдоповідачем — Володимир Лясковський.

Я був учасником цих зборів і можу засвідчити, що вони виявилися повчальними не лише з огляду на проблеми сучасного села, які порушувалися на них, а передусім, давньою дружбаю, яка існує між головою колгоспу і письменником, всім колективом "Маяка" і письменницькою організацією (до речі, наступні такі збори планується провести вже в колгоспному Будинку культури). І пригадую ці збори не випадково — повість "Хустина Макара" з'явилася саме внаслідок цієї багаторічної співдружності, а звідси й глибинність проникнення автора в історію цього відомого господарства, в причини його злетів і невдач, в організаторські принципи Марії Шолар, суть її взаємин з багатьма спеціалістами і рядовими працівниками господарства, майстрами своєї справи.

Беручи до рук документальний твір про відому, всіма шановану в нашій країні людину, завжди внутрішньо напружуєшся, і, слідом за природною цікавістю, з'являється несподіваний страх: а раптом там усе ідеалізоване, прикрашене і прилизане, і, замість реальної людини, такої, якою ти сам її знаєш, і якою вона насправді є, перед тобою постане середньостатистичний передовик соціалістичного змагання, в житті і побуті якого нічого не здатне викликати ані тіні сумніву, але й захоплення, бажання наслідувати його — теж не викличе? На щастя, Володимиріу Ляковському вдалося уникнути такого обезличування.

Життєвий шлях Марії Шолар... Він теж чекає свого романіста. Колгоспну артіль Шолар очолила навесні 1944 року, одразу по тому, як радянські війська визволили її рідне село, і відтоді ось уже сорок років є беззмінним керівником її. І починала вона тоді разом із іншими жінками й дівчатами з оранки мінного поля, де кожен крок міг стати кроком до смерті. До речі, починали не те що без тракторів, а навіть конячини чи корівки, яку можна впрягти в плуга, не було. Впрягалися самі. Але впрягалися, в прямому і переносному розумінні, саме для того, щоб сьогодні молодь могла переймати від них найсучасніше за організацією праці і за побутом своїм, економічно одне з найміцніших і найстабільніших на Україні господарств. Причому всього було на цьому сорокарічному шляху Марії Дмитрівни — і радості, і смутку, і надій, і розчарувань, і знову радощів.

Ясна річ, у документальній повісті важко досягти того ефекту, тієї яскравості образу головного героя, якого вдається досягати в художньому творі. Зате автор зумів помітити стільки важливих рис господарювання, стільки деталей і подробиць життя колгоспників, їхнього побуту, що книжка ця в певних моментах може слугувати посібником для всіх, хто хоче зрозуміти, розкрити для себе секрети успіху Марії Шолар. Хоча, звичайно, завдання своє письменник вбачав не лише в цьому. В чому ж іще?

Висновки можуть бути різними. На мій погляд, головне, чого вдалося досягти Володимиріу Ляковському, полягає в тому, що він показав, і на конкретному життєвому матеріалі розкрив, образ, тип сучасного ініціативного, мислячого керівника сільського господарства. І зробив це, не завуальовуючи об'єктивних і суб'єктивних факторів, не замовчуючи труднощів, проблем, а іноді й парадоксів сучасного

південного села. Та й не лише південного.

Праця голови колгоспу чи директора радгоспу завжди оцінюється за кінцевим результатом: скільки здано державі хліба, скільки надано молока, яка ситуація із заготівлею м'яса, яєць, овочів. Ну, інакше, мабуть, і не можна, адже йдеться про продовольство для всієї країни. Та біда полягає в тому, що й досі серед керівників господарств є чимало людей, які вважають, що головне для них — сфера виробнича, а все інше, мовляв, або додасться саме собою, або ж спишуть йому за рахунок досягнень.

Так от, основний секрет, основна, державна, слід підкреслити, лінія Марії Дмитрівни як керівника полягає в тому, що вона ніколи не вважала ці показники самоціллю і ніколи не вважала, що їх треба досягати будь-якою ціною, навіть ціною сьогоденного успіху, який згодом може обернутися для господарства мало не економічною катастрофою. Вона уміє бачити село в усьому комплексі його економічних, соціальних і морально-етичних проблем. Проблем давніх і нових, іноді несподіваних, не зовсім зрозумілих, яких, здається, ніхто й передбачити не міг.

З року на рік життя на селі стає заможнішим і заможнішим, прийшла електрика, приходять техніка, автоматика, електроніка, вже, он, стукає в двері хлібороб-робот, а з кожним роком все більше й більше молоді залишає наші села. Хто, який соціолог, який психолог міг передбачити це в сорокових-п'ятдесятих роках? І, чого гріха таїти, в цій ситуації деякі керівники схильні звинувачувати тільки молодь: за її вередливість, непристосованість до життя, розбещеність. А Марія Дмитрівна була одним із тих керівників, які першими навчилися аналізувати проблеми села, враховувати їх у своїй роботі, навчилися керуватись не бажаною, а суворою, іноді й жорсткою дійсністю. В повісті наводиться такий діалог автора з Марією Дмитрівною:

"— З чого починається економіка села?

— З дороги.

— А культура села?

— З дороги.

— Чим же втримати в колгоспі молодь?

— Дорогою..."

Володимир Лясковський яскраво довів, що це не просто слова, а що за ними ціла філософія сьогоденного сільського буття.

Сучасна автотраса пролягла всього за дев'ять кілометрів від центральної садиби колгоспу. Але були місця — навесні, восени, взимку — коли подолати цю мізерну відстань вже не могла ніяка техніка, навіть гусеничні трактори у вибалку на вісся сідали. Ці, перші кілометри колгоспної не асфальтівки, ні, а "фундаментальної" бетонки (Посмітний порадив тоді Марії Дмитрівні: "Ми з тобою, Маріє, не такі багаті, щоб використовувати дешевий асфальт"), колгосп проклав методом народної будови, коли на земляні роботи виходили всі, хто тільки міг тримати в руках лопату, "забетонувавши" в неї майже весь річний прибуток.

Декому з керівників-сусідів це здавалося невчасною розкішшю, яка б'є господарство по кишені. І било. Коли прокладали. Але ж прокладали дорогу не на рік, і

дивилися теж не на рік — на десятиріччя вперед. А потім продовжили бетонку до Семенівки, довели до Михайлівни. Залишалася тільки безперспективна (як легко ми розкидалася свого часу такими визначеннями!), вимираюча Леонтіївка. Одразу ж знайшлися "пророки", які почали запевняти, що прокласти туди дорогу — безглуздя. Та й коштів не було.

Але в цей час обласне дорожнє управління виділило зі своїх фондів кошти і техніку, щоб асфальтувати вулицю, на якій живе голова колгоспу: незручно ж якось — Герой Соцпраці, відома на всю країну, і раптом... Та й жителі вулиці скаржаться: інші вулиці давно заасфальтовані, а їм що — грязюку місити? Проте Марія Дмитрівна взяла і всі ці грейдери, катки, бульдозери і, разом з усіма коштами, кинула на те, щоб прокласти бетонку до Леонтіївки.

Звичайно ж, це не лишилося безкарним. Полетіли скарги, залунали дзвінки "зверху", хтось уже вбачав у цьому зловживання. А Марія Дмитрівна, правління колгоспу і всі, хто підтримував її в поході за Леонтіївку, знали одне: "Треба врятувати Леонтіївку. Треба знову заселити її. Не можна допускати, щоб степ збезлюднів". І розрахунок виявився вірним: ще не встигли завершити свою справу дорожники, як на стіл голови лягли перші заяви від колишніх леонтіївчан, і просто від молодих сімей. Люди почали повертатися до села!

Як і кожний голова, Марія Дмитрівна вболіває за хліб, за показники, бо ж кому хочеться пасти задніх? Але вона твердо знає: розвиток економіки колгоспу прямо залежить від наявності в селах молоді, від побуту колгоспників, від рівня культурного й побутового обслуговування. І тому вона сама бере участь у розробці і впровадженні нових радянських обрядів — хоча, здавалося б, навіщо їй це, невже без обрядів клопоту бракує? А ще вона бореться з несмаком, з купецьким розмахом весіль, з міщанством. І сміливо ставить питання, які вже виходять за межі компетенції правління колгоспу.

Наприклад, твердо встановлено, що підліткам 13—15 років працювати на тракторі не дозволяється. А Марія Дмитрівна вважає, що ми багато втрачаємо від цього: "Починати трудове виховання з 17—18 років, все одно, що засівати поле наприкінці червня. Що ми пропонуємо нашим підліткам? Древню сапу, лопату, ручну працю, одноманітну і нецікаву. Не вміємо розпалити в них азарт, прикути увагу до кінцевого результату, щоб викликати в хлопців почуття суперництва".

Ось як! І справа не в полеміці: підпускати дітей до машин чи ні, а в тому, що трудове виховання треба починати з виховання поваги, любові до техніки, на якій хлопцям згодом доведеться працювати, а отже, любові до майбутньої професії. Хіба не державний підхід?

Володимир Лясковський зумів показати Марію Дмитрівну Шолар не тільки в праці, не тільки в кріслі голови, а й такою, якою вона постає у себе вдома, в родині, у взаєминах із подругами своєї молодості, з колгоспними фахівцями і бригадирами, з молоддю. По-різному складаються життєві ситуації, неоднакове ставлення в неї до людей, з якими вона працює, але за будь-яких обставин Марія Дмитрівна намагається залишатися справедливою у своїх судженнях, оцінках, рішеннях. А люди помічають це,

і тому й все частіше йдуть до неї за порадою вже не як до голови чи депутата, а просто як до змудреної життєм людини, жінки; йдуть іноді сповідаючись у найпотаємнішому, у своїх родинних та інших інтимних справах, тих справах, які, як зауважила сама Марія Дмитрівна: "...штука гостра, тонка, делікатна. Тут слід дбати про обережність, бо грубе, безпардонне втручання може накоїти лиха".

І вона вислуховує, радить, допомагає; там, де можна, втручається, впливаючи своїм авторитетом. Вона вміє своєю мудрою порадою і своєю щирістю повернути людині самовладання і твердість духу.

Одразу ж відзначу, що таке проникнення у сферу суто людську, в особисте життя, в родинні взаємини, в стосунки з людьми поза межами своїх службових обов'язків — для документалістики річ досить рідкісна. І надзвичайно приємно, що автор зумів упоратися з цим завданням. Хоча подекуди саме в тих розділах, в яких ідеться про чуттєві струни душі героїні, про її ставлення до села і землі; де вона милується своїм краєм і розмірковує, радіє і сумує, тобто, постає перед нами у всьому багатстві своєї душі — проявляється найсуттєвіша вада книжки — журналістський швидкопис, який заважає автору піднятися над діловою публіцистичністю, побачити село й людину в ній очима художника, вдатися до образного художнього письма, яке, впевнений, анітрішечки не зашкодило б документалістиці твору.

Головною героїнею повісті справді є Марія Дмитрівна Шолар, одначе поруч із нею у творі виведено цілу галерею фахівців, механізаторів, доярок, інших колгоспників. І цікаво, що, незважаючи на деяку перенаселеність твору, автор зумів знайти для більшості з них точні мазки, виразні психологічні характеристики, підмітити щось таке, що притаманне саме цій людині, ще найвиразніше виявляє її характер, світогляд, ставлення до своєї праці.

Особливо запам'ятовується "диспетчер з особливих доручень" колишній моряк, а нині колгоспний постачальник, морська душа Андрій Іванович Кострик, який так і проситься в окрему новелу. Одразу привертає до себе увагу "надійний за будь-якої погоди" комендант Іван Михайлович Задорожний, який сам себе визнав за "праву руку голови колгоспу", бо ж він іще й начальник пожежної охорони! Запам'ятовується повчальністю свого прикрого досвіду колгоспний "шукач щастя" (на стороні, поза межами колгоспу, ясна річ) Макаренко, який, зрештою, повертається до рідного колгоспу. До речі, за останні три роки до колгоспу повернулося близько сто родин, які свого часу залишили села і подалися хто куди й у пошуках бозна-чого. А це теж факт, вартий уваги.

Повість Володимира Ляковського "Хустина Макара" важлива для нас не лише як твір про знану людину нашої області; вона потрібна сучасному й наступним поколінням молоді як творче дослідження сучасних проблем села, як осмислення життєвого кредо людей, які навечно залишилися причарованими землею, присвятивши все своє життя хліборобській справі, і які не шукали кращих умов, легшого хліба і красивішого життя по містах, хоч якою б помітною не була ще різниця між умовами життя в місті і селі.

Це твір про романтиків, які, можливо, самі того не відаючи (бо кому з покоління

Марії Дмитрівни Шолар йшлося про романтику, коли впрягалися у плуги, щоб прокласти перші борозни на мінних полях?), відкрили для багатьох із нас романтику рідного села, батьківського поля, материнських заповітів. І в тому, що автор зумів донести до читача цю романтику, — полягає життєвість і життєздатність його книжки^[42].

НА ФОРУМІ АРКАДІЙСЬКОГО КЛУБУ

У часи Шевченка і Пушкіна, часи Байрона, Гюго і Бальзака, письменницьких організацій як таких, у нашому розумінні цього поняття, не існувало. Та це не означає, що не існувало й літературно-мистецького життя, не було налагоджено спілкування митців, обговорення їхніх творів та літературознавчих проблем.

Так, творчих спілок не існувало, але в Києві й Одесі, в Петербурзі й Парижі, Лондоні і Берліні та, по суті, в кожній європейській столиці і по великих культурних центрах, існували літературні салони та клуби, що, зрештою, теж діяли за принципами салонів, і завдяки яким формувався й особливий, салонний стиль гуртування поетів, прозаїків, драматургів чи то на загальних засадах, чи на основі мистецьких або мистецько-політичних поглядів та уподобань. І це дозволяло літераторові віднаходити коло митців, котрі близькі йому за творчістю, духом і світоглядом.

Не минуло й року, як у Золотій залі Одеського літмузею, а далі — при свічках та біля каміна Арт-студії, відбулася презентація саме такого елітарного салону, званого "Аркадійським літературним клубом". Засновуючи цей новітній салон, я виходив з ідеї аркадійського елінізму, з прагнення відродити аристократизм мистецького, зокрема, літературного середовища. Саме тому в статуті нашої організації чітко визначено, що вона "пропагує засади інтелігентності та духовного аристократизму, і в цьому розумінні вона є організацією елітарною".

Ми виходили з того, що по подібних салонах викристалізовувалася елітарність мистецтва, тут формувався аристократизм мислення і поведження, висвячувалися ідеї патріотизму; і досить часто саме тут літератори віднаходили своїх майбутніх видавців, критиків та біографів. Утім, зауважу, що, створюючи Аркадійський клуб, я обстоював лише ідею салонної манери спілкування та самовиховання, але ні в якому разі не "салонної", у класичному розумінні цього поняття (тобто вишуканої за формою, але беззмислової, поверхової за суттю), поезії чи прози.

За час свого існування "аркадійці" провели низку цікавих засідань, котрі відбувалися і в одеській Аркадії, в барі "Ротонда", що на самому березі моря; і на березі озера в Пущі Озерній, що під Києвом; за "аркадійським фуршетом" в Арт-студії, і на березі Дунаю, в Ізмаїлі...

Крім того, ми проводили свої засідання в Центрі української культури (директор — Галина Загребенюк), на основі якого й базуємося, і водночас налагодили тісну співпрацю з Українською асоціацією письменників (Володимир Югов); а також із Центральною федерацією спортивних товариств "Водник України" (Володимир Федоренко); із Всеукраїнським громадським об'єднанням "Держава", обласну організацію якого очолює член нашого клубу поет В'ячеслав Кравченко... А головне,

було засновано літературний альманах, який так і називається "Аркадійський клуб".

Так от, саме презентації першого випуску альманаху "Аркадійський клуб — 2004" й було присвячено форум клубу, який відбувся в Золотій залі Літмузею. Авторами цього, тепер уже історичного, першого випуску альманаху, що побачив світ за підтримки Одеської облдержадміністрації і, зокрема, обласного управління культури, стали: відома поетеса, авторка двох поетичних збірок Наталя Палашевська, кілька творів якої вже покладено на музику; поет-лірик Олег Дрямін, який виніс на суд читачів свій "Пушкінський цикл" віршів; член Національної спілки письменників, актор Одеського українського театру Ігор Геращенко, що репрезентував фрагмент зі своєї полемічної книжки віршів "Плоть".

Що ж до знайомства з творчістю прозаїка Олександра Айзенберга, то розпочалося воно у читачів нового альманаху з його фрагментарно-модерністських новел "Золотий ключик" та "Декамерончик"; а творчість талановитої поетеси з Тарутиного Тетяни Танасогло репрезентована циклом змудреної життям філософської лірики.

Не залишаться непоміченими та непрочитаними й ностальгійно-літературознавча стаття "Про що нагадали "Парубоцькі листи" Василя Симоненка", автором якої став прозаїк та журналіст Віктор Мамонтов; помережена суто жіночими хитринками лірика поетеси з Ізмаїла Оксани Картельян; драматургічні дослідження Валерія Ябмурського, вдумлива поезія Катерини Казначеевой та Наталі Абашевої; поетичний, і то досить обнадійливий, дебют наймолодшої "аркадійки" — вісімнадцятилітньої студентки Ізмаїльського гуманітарного університету Христини Корнеєвої...

Уже перший випуск альманаху засвідчив, що навколо Аркадійського клубу гуртується плеяда досить здібних молодих літераторів, яких ми віднаходимо по різних куточках Одещини, відтак справджується надія, що цей альманах стане щорічним популярним виданням. До речі, під час цього ж форуму відбулася й ще одна презентація — есеїстично-літературознавчої книжки "Бесіди біля літературного каміна: як стати письменником...", створеної автором цих рядків.

Одразу ж зазначу, що книжка ця по-своєму унікальна. Ґрунтуючись на власному багатому досвіді роботи з творчою молоддю та з літераторами-початківцями, а також аналізуючи творчі засади Ернеста Хемінґуея, Джека Лондона, Жоржа Сіменона, Степана Олійника, Василя Стефаника, Євгенія Євтушенка, Леоніда Андреева та багатьох інших вітчизняних і закордонних письменників і літературознавців, я намагався простежити увесь творчий процес: від появи задуму твору — й аж до його втілення в образі книжки. Між іншим, це видання й було замислене у нас, в Аркадійському клубі, як настільна книга літератора-початківця, в якій він знайде багато цікавих і повчальних прикладів, порад, аналітичних роздумів; дізнається чимало важливого про міжнародні засади охорони авторських прав, основи ділових зв'язків зі спонсорами, фінансистами та безпосередніми видавцями літературних творів.

Так, поки що презентація відбувалася за сигнальним примірником, але незабаром книжка з'явиться спочатку презентаційним, а далі й комерційним тиражами.

Тут, на аркадійському форумі, було оголошено й імена лауреатів двох

всеукраїнських літературних премій. Зокрема, цьогорічними лауреатами Всеукраїнської літературної премії ім. І. Буніна (Української асоціації письменників) названі відомий прозаїк з Києва Володимир Югов (за повісті "Казарма" та "Пьяные берега") та поетеса з Кодими, член Аркадійського клубу Наталя Палашевська (за збірку поезій "Скрипка в сердце"), А лауреатом Всеукраїнської Аркадійської літературної премії названо відомого українського поета Ярослава Дорошенка (Івано-Франківськ), відзначеного за талановиту книжку сонетів. До речі, читачі "Думської площі" мали змогу познайомитися з великою добіркою віршів цього поета.

І нарешті останній, але теж досить суттєвий штрих: засідання Аркадійського літературного клубу відбувалося як справжнє літературно-мистецьке свято, під час якого поетів змінювали актори, співаки та музиканти...

у ПОВЕНІ СІЛЬСЬКОГО БУТТЯ

Образ партійного працівника — явище в сучасній українській літературі досить рідкісне. Аналіз причин, що призвели до появи цього "персонажного табу" міг би скласти й, напевне, складе колись окреме літературознавче дослідження. Одначе, принаймні дві причини настільки очевидні, що визначення їх не вимагає спеціальних досліджень, і навіть не спонукає до полеміки. Одна з них залишилася нам у спадок від часів вульгарно-соціологічного трактування мистецтва, тобто від тих часів, коли поява негативного образу залізничника легко могла бути витлумачена, як "паплюження славних працівників радянської залізниці"; а такого ж ґатунку образ ученого — як "дискредитацію всієї радянської науки". Що вже говорити про негативні риси в характері партійного працівника!.. Тим часом бажаючих змальовувати підлаковані образки канонічного партапаратника місцевого масштабу знаходилося не так уже й багато.

Другу, більш суттєвішу за умов демократизації причину слід вбачати у невідповідності багатьох літераторів до відображення того соціального кола, в якому живе сучасна номенклатура, власне, кола, котре ще донедавна було поза зоною критики. Та й досі ще нерідко залишається малодоступним для громадського ока. Водночас письменників, що прийшли б у літературу з теренів професійної партійної роботи, надзвичайно мало. До того ж, вони воліють змальовувати будь-які сфери суспільства, окрім тих сфер, вплив яких формується на "високому" райкомівсько-обкомівському рівні, не кажучи вже про вищі поверхи. А тема, що й казати, відповідальна. Вона вимагає житейської мудрості, поглибленого знання суті партійного життя, тонкощів апаратної роботи й апаратної психології, історичної достовірності, а подекуди й громадянської мужності.

Ось чому я з таким інтересом брав до рук рукопис твору Дмитра Ключова "Повінь", у центрі якого — образ першого секретаря сільського райкому партії Володимира Мережка. Твору, працювати над яким автор почав ще на зорі перебудови, за перших досвіток гласное ті, і працював так, як працюють над хвилюючим і наболілим.

Ясна річ, кожен оцінюватиме цей роман по-своєму, виходячи з власного бачення і розуміння складних громадсько-політичних процесів, що відбуваються в нашому

суспільстві; а ще — з власного життєвого досвіду та громадянської орієнтації. Проте в одному, на мій погляд, читацькі оцінки зійдуться: перед нами твір, написаний людиною, котра знає про змальовувані події та явища не з газет, і для якої буття й атмосфера кабінетів сільського райкому — не плід творчої фантазії: райкомівські тривоги, радості й застійні пропагандистські абсурди вона пропустила крізь власне сумління, власну душу. І щоб дійти цього висновку — не обов'язково знати, що в недалекому минулому Дмитро Ключенко тривалий час перебував на комсомольській та партійній роботі; це з усією очевидністю впливає з тканини самої оповіді.

Намагання переповісти в передмові сюжет роману — справа невдячна. Все одно суть колізій краще автора не розкриєш, а всі спроби підігріти інтерес до твору тільки зменшують цей інтерес. Одначе зауважу, що дія роману розгортається в найскладніший, початковий період перебудови нашого суспільства, коли в таких глибинних районах, як Зеленогайський, райком якого очолила "людина зі сторони" Володимир Мережко, не встигли подати голосу навіть перші півнівісники демократизації та гласності, а самі зеленогайці ще й слів таких не завчили.

Так, справді, десь по інших краях відбуваються революційні злами, руйнуються бюрократичні структури та командно-протекціоністські завали. Про все те вражені зеленогайці дізнавалися тільки з центральних газет. До появи ж у районі нового "першого" тут продовжували процвітати корупція і шахрайство; розкрадання громадського майна стало звичним явищем, а дідівські методи господарювання цілком влаштовували значну частину старої, "загартованої" всілякими циркулярами та невдалими реформами гвардії.

Автор правдивий у своїх поглядах на життя. Він чесно каже нам, що дилема: змиритися й плисти за течією чи оголосити бій старому — все ж таки існувала. Перший секретар — не всевладний, до того ж він реаліст і розуміє, що таке повстати проти могутньої старої гвардії дисциплінованих виконавців керівних вказівок. І донкіхотством тут справі не зарадиш. Поступово, мобілізуючи всі здорові сили парторганізації, спеціалістів, істинних господарів землі, Мережко й ті члени райкому, що визнали його і згуртувалися навколо, починають перебудову не тільки керівного апарату, але й самого світобачення зеленогайців, їх уявлення про соціальну справедливість і про соціалізм, про майбутнє свого краю і всієї країни.

І ми бачимо: що глибше запускає партійний ватажок плуг перебудови, то упертішим і вишуканігним стає опір чиновників — голови райвиконкому Шишки, завідуючого організаційно-партійним відділом обкому Нестеренка, голови колгоспу Вільхового та інших людей, які ще вчора видавали себе за поборників перебудови.

Так, в основі цієї переломної колізії лежить партійна принциповість та ідейна безкомпромісність В. Мережка. Але це не означає, що сам він нездатний на розумні ділові компроміси, до масштабного державного мислення. Важливо й те, що більшість рішень і вчинків його продиктовані не так кон'юнктурними вітрами змін, як глибоким знанням психології людини від землі, реалій селянського буття. "Без народу ми нічого не варті!" — скаже він своєму опонентові у запалі полеміки. І це не лише слова — це

девіз його діяльності. Бо мовлені не для гасла, а від усього щирого серця.

Віриш героям твору і в тих сценах та колізіях, в яких розкриваються їх суто людські інтимні поривання, де вони постають перед нами наодинці з природою, зі своїми думами про минувщину і прийдешність.

В романі Дмитра Ключенка "Повінь" чимало таких мудрих слів і дій, які ідуть саме від серця, від душі автора, в яких відчувається тривога й надія митця за все те святе, чим живуть його герої, його народ^[43].

ОБРАЗИ І ДЕКЛАРАЦІЇ

Аналізуємо прозові твори початкуючих авторів

Валерія Галинського та Альбіни Хрустальнової

1

Досить переглянути кілька літературних сторінок газети, щоб переконатися, що прози серед творчого доробку наших молодих читачів практично нема. І справа тут зовсім не в суворості добору творів для публікації чи в труднощах, пов'язаних з їх обсягом. Ні, просто у редакційній пошті або зовсім нема прози, або ж вона надходить у такому зародковому стані, що говорити про неї поки що рано. (Якщо, звичайно, не рахувати творів досвідчених літераторів, які з'являються в газеті досить часто і про які зараз не йдеться).

Отже, молода, щонаймолодша проза... Проблеми її становлення досить докладно розглядалися на Республіканській і Всесоюзній нарадах молодих письменників. І завжди розмова зводилася до того, що приплив молодих сил у прозу вкрай слабкий, і що проблем її поки що бачимо значно більше, ніж... самої прози. Причин цього явища називається чимало, але всі вони настільки ж правомірні, як і сумнівні, і тому не будемо вдаватися зараз до їх аналізу. Досить того, що вони доводять: таке становище з найновішою поросллю прози досить типове.

І тим цікавіше називати сьогодні імена двох молодих прозаїків — Альбіни Хрустальнової та Валерія Галинського, оповідання яких знаходиться зараз у редакційному портфелі. Прозаїків різних, перш за все за творчим досвідом, за літературними манерами та уподобаннями; різних за світобаченням та напрямком своїх пошуків.

Відразу обмовимося, що доля надісланих до редакції творів і Хрустальнової, і Галинського уже вирішена — друкувати ми їх не будемо. Та все ж поговорити про них на нашій студії не тільки варто, а й доконче потрібно. По-перше, тому, що в житті кожної творчої особи настає період, коли людині необхідно знати оцінку свого творіння, й обоє наших авторів уже чекають того, щоб про них заговорили; а, подруге, — і головне — їхні твори уже дають поживу для аналізу, роздумів і оцінки. Їх не відкладеш, як цілком безнадійні. А для початківця це не так уже й мало.

Розпочати, мабуть, варто з оповідання Валерія Галинського "Щедрість". Поки що він надіслав до редакції лише один твір. Але й цього досить, щоб зрозуміти, що маємо справу з автором, який уперто пробує свої сили в літературі і який володіє достатнім досвідом і хистом, щоб не вважати ці спроби марними.

Сюжет оповідання (якщо тут взагалі може йтися про певний сюжет) надзвичайно простий: стара, знемічніла Катря пише листа онуці Надії, яка недавно вийшла заміж і подалася з рідного села. А пишучи того листа, бавить другу онуку та пригадує молодість.

Так ось, читаючи цю банально банальну історію, раптом натрапляєш на таке: Катря б'ється над листом, почуттів багато, а потрібних слів нема. Якось непомітно для себе вона відволікається і починає пригадувати дівочі літа, свої заручини. І коли, врешті-решт, знову схиляється над листом, то слова несподівано вкладаються їй у співомовку: "Іди-іди, моє письмо, понад ліси-буки. І відразу попадайся тобі, Надю, в руки. А я пішла воду брати — вода дуже чиста. Лишай, Надю, всю роботу, читай мого листа..."

Для нас, людей звиклих до літературної мови та південних говірок, ця співомовка видається незвичною і з огляду на мову, і за своєю суттю. Та все ж — це чудова деталь. Реалістична, майстерно введена у тканину твору, вона сказала нам про душевний стан простої гуцульської жінки значно більше, ніж сказали б кілька сторінок найфіліграннішого опису її настрою. Хоча для розуміння її — цієї деталі — треба знати і мову, і побут, і фольклор, й особливості сприйняття природи, та навіть сам спосіб мислення карпатських горян. А те, що Валерій Галинський знає усе це й уміло використовує — підтверджує увесь твір. І такі знання, такий творчий базис початківця вже багато важить.

В. Галинський прагне до образного осмислення явищ й образного письма. Про це свідчить хоча б такий фрагмент: "Ясне проміння снопом зрілої пшениці впало на долівку, рухливим плетивом відбиваючись на білій стіні". До того ж він щедро і доладно використовує образні порівняння і приповідки: "Бувайте здорові, як вода, і щедрі, як земля", або "Два хлопці, як соколи, і трійко дівчат, як маківки".

Автор, загалом, непогано володіє літературною мовою і, водночас, задля мовної характеристики героїні, користується гуцульською говіркою. Його героїня має чітко визначене соціальне обличчя: вона "мужичка" з бідного роду, однак злигодні життя не зломали її — Катря стає однією з засновниць місцевої колгоспної артіль.

Та, поза все це, говорити про "Щедрість", як про викінчений твір поки що рано. "Безсюжетність" стає бумерангом, який повертається і б'є навіть досвідчених літераторів. А "Щедрість" — то цілковита ілюстрація такого бумерангу. Як не прикрашав автор сцену написання листа, вона все жтаки виявилася лише тривіальним епізодом з... майбутнього оповідання. Він відчув це і, щоб якось врятувати становище, наприкінці раптом подає сцену: стоїть голова місцевого колгоспу край бурякової плантації і милується краєвидом.

Але це цілком випадковий, невмотивований, не пов'язаний логікою сюжету, власне "чужорідний" для його тканини, епізод, що нібито помилково занесений з якогось іншого твору.

І ще одне: усі спогади Катрі, весь виклад її минувшини — це, на жаль, тривіальний, хрестоматійний переказ на тему соціального розвитку села. Та це вже не оповідання, Валерію, а конспект майбутнього великого соціального полотна. Перечитайте роман

галичанина Богдана Бойка "Липовий цвіт сорок першого..." — там ви знайдете усе це в добре виписаному, розгорнутому вигляді. Ви не змалювали, не відбили ці події в художніх образах, а лиш побіжно декларували їх. Ще невдаліше ви декларували тугу баби Катрі, примушуючи її тужити за онукою, що вийшла заміж і щасливо живе в Одесі, такою гіркою тугою, ніби та онука десь у тяжкій неволі. Власне, ви намагаєтесь переконати нас, що вона так тужить. Але ми цього не відчуваємо і співпереживати не прагнемо — нема підстав.

Дрібних мовних, смислових та стилістичних огріхів ми вже не торкаємось, вважатимемо прикрим недоглядом. Як от, наприклад: "Життя — то довга, довга дорога, по якій іти важко, щоб бува не збочити" (!?)

Саме декларативність є основним недоліком і творів Альбіни Хрустальнової. На відміну від В. Галинського, Альбіна вже не раз надсилала нам свої твори, брала участь у конкурсах, має публікації по районних газетах. Авторка — педагог за фахом, і це відчуваєш одразу, з перших рядків її оповідок (на жанрі її творів ми ще зупинимось). Вона знає побут учителів, уважно придивляється до навколишнього світу, відшукуючи його зв'язки з людськими душами; оповідь її м'яка, лірична, і... завжди з елементами дидактики. Але ця, край потрібна риса в педагогіці, іноді виявляється шкідливою в літературі.

Хлопчик Гришуня захотів упіймати їжачка, щоб побавитися ним, але:

"Наш супутник, старий художник, з обличчям, обпаленим війною, не витримав:

— Що ж це ви, люди добрі, робите? Ганяєте їжачка!

— Ми, коли поїдемо, випустимо його! — виправдовується хлопчик.

— Погано, — сказав художник. — Ви поїдете, а їжачок і літом не натішиться, буде мучитися в кімнаті без повітря і лісу цілий місяць. Не можна так.

— Він такий нервовий, не говоріть, будь ласка! — втрутилася мати.

— Нічого, нехай поплаче, — говорив художник, — це добре, що ти, Гришуню, пожалів звірка! — і старий чоловік осудливо глянув на молоду матір".

Ось, власне, і вся суть оповідання "їжачок не прийшов" (переклад з російської мій. — Б. С.). А далі, в одному абзаці, хлопчик миттю перевиховався і почав "збирати обгорілі сірники, підв'язувати тонку малинку і розправляти траву. , "А їжачок, ясна річ, більше "не прийшов, образився..."

Гадаю, дидактичні моменти тут роз'яснювати не треба, і їх значення у творі — теж. Але дозвольте, Альбіно... Чому ви, спільно з художником, дійшли висновку, що "Гришуня пожалів звірка"? Тому що заплакав? А ви не припускаєте, що заплакати ваш герой міг, тому що "нервовий" і не визнає заборон? Або тому, що злякався тону розмови художника, незнайомого дядька, з матір'ю (он скільки знаків оклику), або ж його "обпаленого війною обличчя". А ви ж побудували на цьому увесь сюжет, увесь зміст твору.

Набагато вдалішою, на мій погляд, є ваша "Зелена береза". Вдалішою, з огляду на смисл, на мету оповіді. Тут ви теж, яків оповідці "їжачок не прийшов...", прагнете подати опис природи і повернути героїв і читачів на думку про необхідність

бережливого ставлення до неї.

Але ж дозволю собі суттєве, на мій погляд, зауваження. Не новела це, Альбіно, і жанр тут легше визначити, послуговуючись суто журналістськими термінами. Я б назвав це занадто розширеною замальовкою; чи дав підзаголовок "Нотатки шкільного вчителя", або ще щось на зразок цього. А література любить чітко визначений жанр (хоч і тут не без виключень), бо жанр, вірніше, стереотип жанру, якого кожен з літераторів сформував у собі, дисциплінує сюжет і багато в чому зумовлює форму викладу, стиль, художні засоби. До речі, про образи. Їх у вас нема. Ні мікро-, ні макрообразів, ні зорових, ні слухових...

Такі, коротко, зауваження до неопублікованих творів двох наших авторів. Поки що — до неопублікованих... Та, гадаю, що на сторінках літстудії ми ще матимемо змогу обговорювати і твори, що цілком заслужено побачили світу на шпальтах газети, і нехай будуть ці твори маленьким (хоча, чому тільки "маленьким"?) творчим відкриттям.

Відкриттям нового імені і нового таланту^[44].

КОЛИ САМЕ ЖИТТЯ — ПОДВИГ...

Дж. С. Фаньян. "Бессдаертые подвига".

Єреван: Айастан, 1986

1

Ця книжка вийшла друком у єреванському видавництві "Айастан", хоча з повним правом могла б з'явитися в одеському "Маяку". Тому що доля людини, якій вона присвячена, нерозривно пов'язана з нашим краєм. У нас, на Одещині, минуло її дитинство і юнацькі роки, тут вона почала свою революційну діяльність. І тут, у Білгороді-Дністровському, створено її музей. Ідеться про знаного медика, а водночас і про відомого професійного революціонера, одного з роз'їздних агентів-розповсюджувачів ленінської газети "Искра", а згодом — одного з організаторів радянського Червоного Хреста Леона Христофоровича Попова.

В 1971 році, під час ремонту будинку № 16 по вулиці Пушкінській у Білгороді-Дністровському, робітники несподівано виявили добре замаскований тайник, в якому було заховано 16 номерів (24 примірники) газети "Искра", понад 60 назв друкованих та рукописних соціал-демократичних видань, зокрема, проект Програми РСДРП, розроблений редакціями "Искры" та марксистського журналу "Зоря", що видавався в Штутгарті під редакцією В. І. Леніна; твори ряду закордонних діячів російської соціал-демократії, а також чимало інших матеріалів — блокнотів, зошитів з конспектами, листівок, закликів місцевих комітетів і груп РСДРП і, що надзвичайно цікаво, довідники і таблиці з шифром для розшифровки листування між організаціями РСДРП.

Ясна річ, поява такого історичного скарбу через п'ятдесят чотири роки після революції стало сенсацією, яка привернула до себе увагу всіх дослідників революції. Про цю знахідку негайно повідомила газета "Правда" (Н. Буга. "Комплект "Искры", від 29 серпня 1971 р.), її аналізував у своїй статті, опублікованій у квітневому номері журналу "Юность" за 1975 рік, доктор історичних наук А. Костин; розповідали про неї і "Комсомольская правда" та ряд інших видань.

Як же сталося, що така велика кількість неоцінених свідчень революційної діяльності одеських більшовиків опинилася в тайнику в невеличкому містечку? Хто був господарем тайника? Які обставини примусили революціонерів так і залишити ці документи невикористаними ; чому про них не згадали одразу ж після революції, після громадянської війни? На жаль, деякі з цих питань і досі залишаються без відповіді. Проте достеменно відомо, що тайник належав революційно налаштованій родині вірменина, що походив з Нагорного Карабаху, Хачатура Саркісовича Пап'яна-Попова, чотири сини і донька якого брали щонайактивнішу участь у революційному русі. Хтось із них, можливо, й організував цей тайник.

Чому після революції про нього не згадали? Знову ж таки, достеменною відповіді не знає ніхто. Можливо, про цей схрон знало дуже вузьке коло людей, але всі вони загинули. Або, може, знав тільки Леон Попов, який в 1901—1903 роках виконував роль роз'їздного агента "Искры". Втім, відомо, що за небезпечну роботу по розповсюдженню "Искры" бралися й брати Леона — Олександр та Андрій, які стали надійними помічниками агентів "Искры" в Одесі К. І. Захарової, а після її арешту — Д. І. Ульянова та Р. С. Землячки. Вони ж, усі троє, й очолювали в системі, кажучи словами Леніна, "соціалістичної пошти", місцеві іскрівські групи, завдяки яким соціал-демократична література потрапляла до читачів. Ну а сам Леон Попов не обмежувався роботою у своєму містечку та в Одесі, а, за завданням партійного центру, часто виїжджав у міста й райони Бессарабської та Херсонської губерній. Розповсюджуючи там "Искру" та іншу революційну літературу, він водночас провадив марксистську пропаганду, створював та налагоджував роботу груп і гуртків РСДРП.

Одне слово, білгород-дністровський тайник закликав багатьох дослідників ще раз, тепер значно докладніше, вивчити діяльність Леона Христофоровича Попова, може, не такого відомого нині в країні революціонера, як, наприклад, Бауман чи Камо, але все ж таки людини, постать якої повинна навічно закарбуватися в історії нашого краю, історії революційної боротьби. Все життя цієї людини — це легенда про революціонера, а каскад його вчинків і подвигів, гідний пера романіста чи великого кінополотна.

Однак докладніше про нього варто розповісти в іншій публікації. А зараз, відгукуючись на книжку Д. Фан'яна, життєвий шлях її героя варто окреслити лише кількома штрихами.

Ще навчаючись в Одеському університеті (нині це Національний університет ім. І. Мечникова), Леон Попов очолив первинну організацію РСДРП. Коли на рейді Одеського порту з'явився повсталий броненосець "Потёмкин", Л. Попов, разом із більшовиком М. Томасом, організував захоплення пароплава "Емеранс", який мав розвозити вугілля, і доставив паливо потьомкінцям. А згодом, уже після Жовтневої революції, він брав участь у придушенні заколоту лівих есерів та в діяльності ЧК по боротьбі з контрреволюцією; з його іменем пов'язане створення радянського товариства Червоного Хреста і першої профспілкової організації працівників охорони здоров'я "Медсантруд".

У пресі про Леона Попова вже з'явилося чимало різних публікацій та видань, в тому

числі й брошура В. О. Базанова "Л. Х. Попов", опублікована видавництвом "Медицина" в серії "Видатні діячі вітчизняної медицини та органів охорони здоров'я"; і документальна повість Б. Винокура "Надзвичайне доручення", в якій, у пригодницькому ключі, висвітлюються деякі епізоди революційної боротьби Леона Попова. Проте значення книжки Джорджа Фаньяна, який вже не раз виступав у періодиці з публікаціями про цього полум'яного революціонера, полягає в тому, що в ній автор зумів простежити увесь життєвий шлях Леона Христофоровича, його діяльність як революціонера, талановитого лікаря-епідеміолога, бійця громадянської, визначного організатора вітчизняної медицини.

Авторові вдалося дійти й до витоків бунтарства та революційності родини Пап'янців-Попових. Його розповідь охоплює ще ті часи, коли вірменська родина Пап'янців жила в Нагорному Карабасі і майже вся загинула під час кривавої різанини, влаштованої фанатично настроєними азербайджанцями-мусульманами. І тільки юнакові Хачатуру вдалося врятуватись, залишивши Нагарний Карабах (він переслідувався властями за те, що після цієї трагедії якийсь час боровся в групі месників) і назавжди оселившись на Одещині. Відтак простежено й долі братів та сестри Леона Христофоровича. На думку автора книги, кожен із них зробив свій помітний внесок у справу революційної боротьби, тож гідний того, щоб навічно залишитися в пам'яті народній.

2

Дуже важливо, що розповідь свою Д. Фаньян розгортає на досить яскраво відтвореному історичному тлі, в якому виразно проглядається знання автором і загальної історії, й історії вірменського краю Нагорний Карабах, що є нині автономною областю у складі Азербайджанської РСР, і вірменської колонії в Бессарабії та революційних подій на Одещині.

Цікаво, що, опрацьовуючи різні публікації про Л. Попова, автор книжки підходить до них критично, намагається перевірити факти, уточнити їх. Наприклад, наводячи вже згадану замітку в газеті "Правда", на яку посилалися й посилатимуться всі дослідники діяльності Леона Попова, він вважає за необхідне дещо уточнити. Автор замітки стверджує, що робітники "Виявили на горищі 24 примірники ленінської "Искры" за 1901—1903 рр. — з 5-го по 42 номер". Але, на жаль, ні журналіст, що готував матеріал, ні працівники редакції не помітили очевидної невідповідності: якщо з 5-го по 42-й номер, то і номерів, і примірників має бути 37, а не 24, як стверджується в публікації. І, звернувшись до архівних матеріалів, Д. Фаньян засвідчує істину — справді виявлено 24 примірника, але номери газети там були: п'ятий, шостий, чотирнадцятий і з 30-го по 42-й. Тобто, всього 16 номерів (деякі номери були в кількох примірниках).

Д. Фаньяну належить і ще одне уточнення. В публікації читаємо "Андрій Христофорович (брат Леона. — прим. Б. С.) за свій виступ проти чорносотенців в 1904 році на мітингу в Одесі був по-звірячому страчений". У виносці автор книжки категорично стверджує: "Помилка — Андрій Попов загинув в 1905 році". Й ось тут виникає непорозуміння.

Варто уважно прочитати, що написано в газеті, щоб переконатися: журналіст і не стверджував, що А. Попов страчений в 1904 році. Йдеться про те, що він страчений за участь у мітингу, який відбувався в 1904 році, а дату страти М. Буга просто не зазначав. То в чому ж полягає його помилка? Адже не можна припускати, що А. Попов був страчений "на мітингу в Одесі"!

Але постає питання: чому ж працівники Вірменського філіалу Інституту марксизму-ленінізму при ЦК КПРС, які рекомендували цю книжку до друку, не помітили смислової невідповідності зауваження Д. Фаньяна, хоча повинні були б особливо прискіпливо розглянути її? А може, автор книжки мав на увазі, що А. Попов взагалі не був страчений, адже у виносці читаємо: "загинув"? Тоді журналіст в "Правде" припустився суттєвої неточності, але чому цифра, що посиляє нас до виноски, стоїть після "1904 року", тобто, безсумнівно вказує на неточність у даті?

Розгадати цю загадку можна, тільки уважно перечитавши книжку Фаньяна. В розділі "В вогні першої народної революції" він пише: "В один із червневих днів 1905 року він (тобто А. Попов. — прим. Б. С.) виступає з промовою на політичному мітингу портових робітників... Після мітингу, на шляху до центру міста, банда чорносотенців раптово з-за рогу напала на нього, схопила і затягла на безлюдний берег моря, де побила до півсмерті і втопила в морі". Лише перечитавши ці рядки, читач зможе зрозуміти, що журналіст все ж таки помилився — дата смерті — 1905 рік. А ще збив з пантелику читачів газети, вживши слово "страчений" ("казнен"), яке завжди асоціюється з дією згідно вироку суду, а слід було б сказати "по звірячому вбитий чорносотенцями", "замучений"... Та й у виносці в книжці слід було б пояснити суть уточнення.

Я навмисне так докладно зупинився на цих смислових і фактичній неточностях, щоб підкреслити, як важливо бути уважним, коли йдеться про факти історії'. Адже одна така неточність в публікації солідного видання може призвести до цілого ряду неточностей в подальших публікаціях.

Приємно відзначити, що Д. Фаньян досить докладно оглянув період роботи Леона Попова як лікаря в Ананьївському повіті, а також в Білгороді-Дністровському та Татарбунарах. Зі сторінок книжки, на яких йдеться про цей період, Леон Попов постає перед нами справжнім народним лікарем. Людиною, яка не обмежувалася суто професійними інтересами та справами, а намагалася захищати бідний люд краю, відстоювати його права, медичними засобами лікувала тіла, а правдивим словом зцілювала душі своїх пацієнтів, дарувала їм надію.

Книжка, безсумнівно, цікава, потрібна, і поява її дуже вчасна. Можна тільки пошкодувати, що з'явилася вона лише тиражем у дві тисячі примірників, а якщо врахувати, що видана у Вірменії, то стає зрозуміло, що до одеського читача вона не дійде. Зазначу, що в автора цих рядків книжка опинилася тільки тому, що він підтримує зв'язки з сином революціонера, журналістом, капітаном першого рангу у відставці Андрієм Леоновичем Поповим, єдиним нащадком родини Попових, який подав неоціненну допомогу дослідникам діяльності свого батька, створивши на підставі

різних документів та свідчень історичну довідку "Короткі відомості про життя і діяльність членів сім'ї Попових". То, може, варто подбати про те, щоб її було видано і в Україні?

А ще пошкодуємо, що, маючи такий цікавий, багатючий матеріал, Д. Фаньян обмежився простою оповіддю, переказом долі родини Попових, хоча сам матеріал підказував: треба писати художньо-документальну повість. Яка ще більше, ніж рецензоване видання, прислужилася б справі виховання молодого покоління. Адже силу впливу завжди має не переказ подій, а мистецьки створений образ героя^[45].

ПОЕЗІЯ ЗЕМЛІ

Людина й світ, в якому вона живе... Автор збірки "Ми — земля" (Одеса, видавництво "Маяк") Валентин Мороз сприймає цю взаємність очима хлібороба й оповідає про неї мовою поезії.

Більшість своїх творів автор називає думами: "Дума про небо і хмарочоси", "Дума про розорене лелече гніздо", "Дума весільна"... Це дає можливість поетові викладати свої почуття в потоці інтимних роздумів, ліричних і невимушених зовні. Є в них щось від тих, ще давніх, народних дум. І водночас у них уже виразно проглядається образ сучасника — з усіма особливостями характеру, зі своїми пошуками.

Треба відзначити й справжню поетичність мови цієї збірки, постійне намагання автора віднайти для свого вірша таку образність, яка б надала нового звучання будь-якій його темі^[46].

ПЕРЕКЛАД МОВОЮ ДУШІ

Іван Рядченко (1924—1997) належить до тих поетів, кожна нова збірка яких стає подією літературного життя, а сама творчість постає перед сучасниками й прийдешніми поколіннями романтично чарівним, але вічно незвіданим материком, якого кожен із нас відкриває суто для себе і по-своєму.

Самобутній талант, осмислений життєвий досвід людини, що пізнала стихію війни і стихію моря; ліризм світобачення і громадянська мужність — ось ті основи, що формували мистецьку особистість Івана Рядченка, котра, у свою чергу, стала знаковою, етальною для кількох літературних поколінь нашого краю. Збірки його поезій "Улицы впадают в океан", "Лирика странствий", "Когда уходят корабли", "Любовь — величина земная", "Винные погреба", "Ветер в парусах"... — пройняті духом вітчизняного історизму, мрійливої людяності і своєрідного одеського гумору.

Чимало його поезій покладено на музику, а любовна і філософська лірика його входить до репертуару філармонійних читців, її заучують і цитують, її наслідують і по ній, як за мистецьким підручником, за хрестоматією істинної поезії, навчаються мудрості і величі Слова і молоді літератори, і просто шанувальники красного письменства. Можна з цілковитою впевненістю стверджувати, що вірші Івана Рядченка ще за життя поета не лише стали невід'ємною частиною отого, до легендарності популярного одеського ліричного епосу, але й самі витворюють та міфологізують образ і сутність його, образ самої Одеси.

Збірка "Свержение Громов" побачила світ у провідному державному видавництві

"Український письменник" в 1993 році. Чимало її творів було написано напередодні розпаду Радянського Союзу та в перші роки незалежності України. Загальну ж настроєність її досить лаконічно сформульовано у видавничій анотації: "До нової книги російського поета увійшли твори про непоправні моральні втрати нашого суспільства в часи тоталітарного режиму. Заміна культури на культову соцрелігію, десятиріччя жалюгідного духовного існування, винищення інтелігенції привело до численних бід і трагедій, які ми несемо в собі і сьогодні".

Ясна річ. Будь-яке прозове, а тим паче анотаційне, витлумачення віршів хвибує на публіцистичний педантизм, але, поза все це, провідна суть громадянського звучання поезії Івана Рядченка увиразнюється досить чітко. І якщо Лаврентій Нагарний обрав для перекладу саме цю збірку, то в рішенні його передусім слід вбачати схожість підходів до оцінки соціальних та культурно-мистецьких проблем і явищ, які проявляються й у творах Івана Рядченка, й у творчості самого перекладача — газетяра, поета і прозаїка. Особливо якщо зважити, що всі ті проблеми, які пекуче боліли Івану Рядченку, не лише й досі залишаються злободенними, але й ще більше загострилися.

Історія наша у муках і грозах.

О, як ми стомились від крику з трибун!

Заклик за закликом, за лозунгом лозунг топтав наші душі словесний табун!

Навіть найдовершеніші переклади, зазвичай, не обходяться без певних смислових та образних втрат, без неминучих відступів від авторського потрактування й авторського образного, метафоричного ряду, від самих канонів афористичності. Той, кому заманеться буквалістично співставляти оригінал з перекладом Лаврентія Нагорного, теж неминуче виявить це. Проте не слід забувати, що будь-який переклад з мови на мову, особливо коли йдеться про переклад поетичний, то вже мовна й образна інтерпретація, витворюючи яку, поетперекладач має право, а подеколи й змушений, вдаватися до власного оригінального світовідтворення, послуговуючись власного символікою, власним образним рядом, виходячи при цьому з суто національних семантичних традицій мови перекладу.

Замислюючись над цим явищем, польський перекладач Єжі Єнджеєвич, що мав досвід перекладу на свою рідну мову творів Тараса Шевченка, застерігав: "Першим обов'язком перекладача є вивчення всього багатства рідної мови твору, другим — досконале опанування твору, що перекладається, її семантики, інтонації... Необхідно знати всю творчість автора, реалії країни, епохи, середовища, проаналізувати текст і підтекст, прослухати твір, як слухають музику Баха або Бетховена. Іншомовний твір має звучати, як оригінал. Письменникперекладач подібний до городника: перенесена ним з однієї грядки на іншу рослина мусить жити, цвісти, плодоносити".

Не можна стверджувати, що на час роботи над перекладом збірки Лаврентій Нагарний уже набув значного досвіду на перекладацькій ниві. Навпаки, збірка "Звергнення громів" виявилася його дебютом, але, будьмо справедливі, досить вдалим. Щира залюбленість у творчість Івана Рядченка, якого він знав особисто, дбайливе, побожне ставлення до мистецької вартісності оригіналу в більшості випадків справді

дозволяє йому поводитись зі словом відомого поета, як отому, вже канонізованому Єнджеєвичем городникові, якому доводиться терпляче, зі знанням справи, пересаджувати з грядки на грядку виплекану ним творчу "рослину".

На жаль, за життя Івана Рядченка над його творами перекладачі трудилися недовго і не дуже ревно. З їх скромного набутку маємо хіба що кілька віршів у перекладах на болгарську та угорську. Щоправда, добірка його віршів з'явилася й у київському журналі "Вітчизна", але... у власному перекладі поета на українську. Ну ще колине-коли з'являлися окремі публікації в перекладах на українську колеґ-одеситів...

Тобто змушений констатувати, що жодної перекладної книжки за життя поета друком не вийшло. Зрозуміло, що митець такого рівня заслуговує, щоб творчість його знали ширше, знайомлячись із нею в багатьох країнах, багатьма мовами. І хочеться вірити, що так саме воно, зрештою, у найближчому майбутньому й станеться.

А тим часом знайомтеся: перед нами — перша книжка віршів Івана Рядченка в перекладі на українську мову. І цілком справедливим та історично виправданим здається мені той факт, що це видання з'являється саме в Одесі, де цей російський поет України (хоча, на європейський кшталт, правильніше було б говорити — український російськомовний поет) народився, жив, працював, а відтак — написав і видав понад півсотні книжок.

Одне слово, маємо бути вдячними поету-перекладачу Лаврентію Нагорному. На мій погляд, у нас в Україні взагалі не повинно залишатися жодного російськомовного чи будь-якого іншого "мовного" поета, кращі твори якого не були б перекладені українською мовою. Адже, врешті-решт, якою б мовою сутній на землі нашій святій поет не писав, він є і навіки залишатиметься поетом українським. Яким наразі є і завжди поставатиме перед нами — тепер уже і в перекладах Лаврентія Нагорного — самобутній, талановитий поет Іван Рядченко^[47].

СТОРІНКАМИ ВОЛИНСЬКОЇ САГИ

Лаврентій Нагарний належить до тих прозаїків, які приходять у літературу не завдяки літературним впливам, не через прагнення будь-що зажити слави і не через наслідування відомих та маститих письменників, а з глибини отого жорстокого життєвого реалізму, через котрий життя пропустило їх самих. Відтак першими вчителями та співавторами їх стають власний життєвий досвід, історія нашого народу, історія та події того краю, в якому вони зростали і на звичаях якого виховувалися.

Для Л. Нагорного таким краєм стала Волинь, красу якої він змальовує з особливою ніжністю та з ліризмом істинного поета в прозі. Повість написано у вигляді своєрідної родинної хроніки Юрчуків, такої собі сучасної родинної саги. Наймолодший представник цієї суто селянської династії стає журналістом і, вже працюючи в газеті, здобуває університетську освіту. А проте в душі залишається селянським сином, людиною від землі та плуга, і саме це допомагає йому бути правдивим і справедливим навіть тоді, коли це по-справжньому — і, як на сталінські часи, — смертельно небезпечно. Коли від журналіста вимагалось не правдивості і справедливості, а "дотримання лінії партії".

Перші події повісті розгортаються ще тоді, коли Волинь ниділа під п'ятою Польщі, а перші її романтики-революціонери, з молодих та юних, розклеювали листівки, прагнучи перехитрувати агентів польської служби безпеки.

Змальовуючи ці події, Лаврентій Нагорний досить правдиво і переконливо показує, як розвіюється їх романтизм, коли, після зустрічі радянських визволителів, виявляється, що агентів польської дефензиви замінили агенти НКВД, і що селян, які ще навіть не встигли натішитися наділеною їм землею, силоміць заганяють у колгоспи, і вже розкуркулюють "куркулів", а віруючих пертворюють на атеїстів. Одне життя є життя. Автор проводить свою родину-династію через війну, через німецьку окупацію і партизанські загони, через сталінські репресії і хрущовські "відлиги"...

Безсумнівним досягненням Нагорного є те, що він не піддався звабі перетворити свою повість на таку собі декларативну агітку, не захопився нав'язливим політиканством, а всі колізії — політичні, соціальні та психологічні — зумів відтворити через психологію своїх героїв: Василя і Тараса Юрчуків, Теклини Юрчук, дружини Тараса — Ірини, низки інших людей, з котрими Юрчукам доводиться зустрічатися на їх життєвому шляху. Тобто все, що хоче висловити письменник, він не декларує, як це роблять деякі наші прозаїки, наслідуючи передо виці районних газет, а пропускає через свідомість, розум і душу свого героя, відтворює в складних колізіях, у яких формується його характер, його досвід і життєвий шлях, тобто усе те, що зветься долею.

Щоправда, іноді автор захоплюється і в роздумах своїх починає схилитися до публіцистики. Але навіть попри цю ваду маємо досить помітний твір з життя Волині, повість-хроніку, котра для майбутніх поколінь може стати своєрідною хрестоматією буття селянина-волинянина, від "життя під Польщею" — до Незалежної України.

Лаврентій Нагорний вже є автором кількох книжок поезій, в яких байка, гумор та сатира вдало поєднуються з циклами ліричних творів. На його слова написано кілька пісень, а відтак Одеська організація Спілки письменників рекомендувала його до прийому в члени СПУ.

Що ж до повісті "Юрчуки", то рукопис її засвідчує, що на літературному обрії, в особі Лаврентія Нагорного, з'явився не лише талановитий поет-гуморист, але й здібний прозаїк, який знається і на історії, психології та звичаях свого народу, і на складних життєвих, соціальних і суто душевних колізіях. А, маючи таке підґрунтя, гріх не переплавити свій життєвий набуток, свій літературний і журналістський досвід у щось вагоме й помітне — як ось ця повість-хроніка "Юрчуки".

ОСЯЯНА ГУМОРОМ ВІЧНІСТЬ

Гумореска і байка належать до тих жанрів істинно народної поезії, вічність і віптість яких визначається вічністю і віщістю самого українського народу, невмирущістю його природного гумору. Бо ж кому не відомо, що кожен поважаючий себе українець народжується з хитруватою посмішкою людини, котра давно і безапеляційно перехитрувала саму себе; а перші мовлені ним слова породжені не стільки радістю буття, скільки нагальною потребою кинути щось незлостиводошкульне

на адресу сусіда.

То ж чи варто вражатися тому, що вже й сучасна українська література — не кажучи про старожитню класику — має на своєму гумористично-сатиричному Олімпі цілу плеяду божественно-славетних талантів — Остап Вишня, Олександр Ковінька, Степан Олійник, Микита Годованець, Володимир Іванович, Олег Черногуз, Костянтин Сергієчко... А на підступах — добре знаний серед читачів та критиків гурт усіх тих, кому ще тільки належить долати шлях від класично, за пивом з таранькою викладеної пригоди-байки, до возведено! в ранг мистецтва незаперечної народної класики.

Саме до цих здібних неофітів гумористично-байкарського цеху належить, при доброму слові та хвацько підсоленому гуморі, й автор пропонованої вам збірки "Хвилини втіхи" Лаврентій Нагарний. Втім, як поет, не такий вже наш автор і молодий та недавній. Досить сказати, що перші віршовано-ліричні екзальтації його почали з'являтися друком ще в роки давньої юності, по шпальтах обласних і районних видань рідної Рівненщини. А що ви хочете? Краса поліського краю, оспівані всіма поколіннями поетів-поліщуків береги Горині, перекази і легенди цього чарівного, сповненого історичного трагізму куточка землі української — ось ті джерела, з яких живився негучний, а проте міцно вкорінений талант селянського поета.

А дещо згодом, уже виявивши себе студентом Київського державного університету ім. Т. Шевченка, потім — Житомирського сільгоспінституту, Лаврентій Нагарний публікує свої твори в кількох київських виданнях, в тому числі і в колективній збірці молодих авторів "Щасливої дороги", передмову до якої написав Максим Рильський.

Сталося так, що в семидесяті доля закинула Л. Нагорного, тоді вже досвідченого газетяра-районщика, до буремно-гумористичної Одеси. І хоча й тут він час од часу ностальгійно звертався у своїх поезіях до стежин поліської юності — про що красномовно свідчить хоча б збірка його лірики, писаної, щоправда, російською, "У светлых начал" (1995). Проте сам дух Одеси, сакраментальність її пересипсько-привозного саркастичного світогляду та необтяженого жодними пересторогами і забобонами гумору Молдаванки, спонукали нашого поета до роздмухування отих жарин від народження властивого йому гумору, що завжди виклично жевріли в душі Лаврентія Нагорного. І слід відзначити, що дебютував новобранець гумористичного жанру не менш солідно, ніж у ліриці.

Ось уже майже впродовж двох десятиліть його байки, гуморески та всілякі там усмішки-посмішки друкуються у журналах "Перець", "ВУС", у сатиричному збірнику "Ах, Одесса", на шпальтах одеських газет "Моряк", "Слава і честь", "Одеські вісті". А 1994 року побачила світ перша власна збірка поета-гумориста із симптоматичною назвою "Усміхайтесь, люди". І, читаючи її, люди, як-то кажуть в Одесі, "такіда" всміхаються. До слова, кілька кращих творів цього видання увійшли і до рекомендованої оце зараз мною збірки "Хвилини втіхи".

Доскіпливий поцінував гумору одразу ж зауважить, що далеко не все у цій новій книжці автора рівноцінне. Є тут і поклади глибинно-філософської сатири, а трапляються й речі, котрі, як мовиться, лежать на поверхні й поетично оброблені

гумористом з уже відомих нам анекдотів чи й просто побрехеньок. Зрештою, нічого крамольного в цьому нема: це теж із арсеналу та звичаєвих канонів гумористики. Та все ж хочеться підкреслити, що в кращих своїх гуморесках — "Ностальгія", "Заслужений... жебрак", "Іван Ілліч", "Хто кращий?", як і в байках: "Ховрах-орендар" та "Вовки-рекетери" — Лаврентій Нагарний уже відходить від отих читаних-перечитаних у сотнях варіантів баєчок про сварливих жінок з макогонами в руках та чоловіків-п'яниць (хоча, куди від правди дінешся: ні ті, ні ті так досі й не перевелися), а підноситься до сатиричного осмислення складних політичних явищ нашого буття, до проблем морального зубожіння та соціально-економічного свавілля можновладців усіх рангів. Отож і ностальгія за СРСР та часами "советськими" у кожного з цих персонажів своя, і, до того ж, як полюбляв наголошувати в подібних випадках Аркадій Райкін, "специфическая":

"То так, то так. Часи ті золоті, —

Підтакувала Зося Химці. Строчила я щомісяця тоді в ЦК по анонімці.

Це ж завдяки мені зняли

Петра, що був в нас головою,

І під фанфари загули

Наш зоотехнік з ланковою..."

Досить познайомитися із "Золотими часами" та низкою інших творів, щоб переконатися, що ці "часи Зось і Химок" не просто переказані, а відтворені, вважайте, висвітлені під рентгеном проникливої сатири Лаврентія Нагорного, як застарілі виразки нашого суспільства, як ідеологічний діагноз колишнього режиму. І саме в цьому неминуща цінність творів гумориста не лише для сьогоденного читача, але й для наших нащадків.

Ніхто й ніколи гумористам легких доріг не обіцяв і не бажав, тому що бажати таке здатна лише людина, цілковито позбавлена гумору. Тож і ми побажаймо Лаврентієві Нагорному, щоб на тернових пасовиськах його гумористичного Пегаса не переводилися люди, здатні гідно оцінити дотепність його дотепного слова.

СВІДЧЕННЯМ СУВОРОЇ ПАМ'ЯТІ

Яків Сікорський "Суворі пам'яті".

Київ: Молодь, 1973

"Про події воєнних літ написано чимало, однак ще більше ненаписаного, відомого тільки безпосереднім учасникам героїчної епопеї, їх, учасників, щороку стає серед нас усе менше й менше. Отже хочеться зберегти, донести до нащадків невігадані розповіді про подвиги їхніх батьків, дідів, старших братів і сестер..."

Цими словами, зверненими до читачів, Яків Сікорський мовби утверджує своє право на "ще одну книжку про війну". Книжку невігаданих розповідей, у яких буде солоний піт фронтів доріг, біль утрат та жага помсти й одвічна мужність народу, коріння котрої вбачаємо разом із автором у військових традиціях й у любові до землі своєї.

Ну а з героями повісті — Федором Рибкіним, Іваном Іващенко, Віктором Київським та іншими — ми зустрічаємося у найтяжчий період війни, коли частини Червоної Армії із запеклими боями відходили вглиб країни. І тому біографія їхня, доля, сама напруга твору визначаються напругою і трагізмом тих часів. А життєві ситуації, у яких розкриваються характери, це від початку і до кінця твору — ситуації бойових дій, у кожній з яких герої стоять на межі життя і смерті, героїзму і слабкодухості. Тобто на тій межі, на якій людина пізнається у найвищих своїх якостях.

І слід відзначити, що Яків Сікорський дуже уважний, я навіть сказав би, скрупульозний у всьому, що стосується опису подій. Візьміть на вибір будь-яку сцену бою. Вона вражає виразністю окремих епізодів і деталей, умінням автора бачити чи не кожного бійця, помічати ту, вирішальну, мить у його долі, долі підрозділу, долі бою. Автор уміє майстерно поєднати всі ці епізоди й деталі в одне широке батальне полотно, надавши йому відповідного динамізму, а подеколи й трагедійності. А ще більше приваблюють ці полотна своєю правдивістю.

Під час одного з боїв молодий лейтенант, не витримавши натиску ворога, самовільно зняв з позицій свою роту, яка в складі батальйону прикривала відхід полку, і повів її в тил. Цей лейтенант не був боягузом. Випускник військового училища, він уже втиг показати себе в боях. І все ж із позицій утік. Причому втік, щиро вважаючи, що має право вивести підлеглих з нерівного бою і таким чином зберегти їм життя. "Людей під танки кидаєте!" — кинув він в обличчя командирові полку Рибкіну, який намагався зупинити його і повернути роту назад, туди, де залишилися приреченими інші роти батальйону, яким, до речі, командував однокурсник цього лейтенанта по училищу — Карлашенко.

Аби врятувати полк, Рибкін стратив того лейтенанта там же, на місці. Але, доводячи цього персонажа до останньої миті життя, автор все ж таки до кінця стверджує, що за натурою своєю це не боягуз. Він підсилює це і порівнянням його з біографією Карлашенка, підкреслюючи, що жоден із них двох "не був ні боягузом, ні героєм", але "по-різному оцінюючи свої обов'язки, один зостався перед ворогом, готовий стояти на смерть, а другий — втік".

Здавалося б, не такий вже й рідкісний в літературі фронтовий епізод. Але Яків Сікорський знайшов йому несподіване продовження. Через певний час, уже на території, захопленій ворогом, без батальйону, він примушує втрачаючого останні сили Рибкіна відродити у згадці епізод страти лейтенанта і запитати самого себе, а чи мав він право так самочинно й запально вирішувати долю цієї людини? Це те запитання, котре, зрештою, має, за задумом автора, постати і перед самим читачем. Він вагається, виносить внутрішню боротьбу почуттів на суд нащадків, на наш суд.

Ці та інші епізоди надають повісті майже документальної достовірності, примушують читача замислюватися над складними взаєминами між людьми, породженими умовами війни, аналізувати їх, давати свою оцінку.

Останні сторінки повісті присвячені найскрутнішим дням у житті Федора Рибкіна і його полку. Частина в оточенні, сам він поранений і з хвилини на хвилину може

потрапити в полон (автор таки зазначає у післямові, що згодом Федір потрапить у полон, пройде барак смертників і фашистську тюрму в Ростові). Але весь сюжет повісті побудований таким чином, що події розгортаються за законами пружини, яка, стискаючись, лише нагнітає в собі силу для рішучого вибуху. Відтак і вагання комбата, його хвилинний розпач і навіть полонення ми не сприймаємо як свідчення його морально-етичної поразки.

Усе, що пережив народ в особі таких героїв, не зламало його, а додало досвіду, ненависті, примусило мобілізувати свої сили. Саме цьому "сюжетному ефектові" слугують і вдало дібрані уривки зі "Слова о полку Ігоревім" у перекладі Максима Рильського, які стали епіграфами до розділів повісті та які психологічно вмотивовуються тим, що події розгортаються у місцях, про які йдеться у літописі. Такий перегук історичних подій стає у повісті засобом підсилення. Він слугує символом непереможності народу, його одвічної звитяги і мужності.

Та, поза всі позитивні якості твору, повість Якова Сікорського все ж таки має певні вади, які випливають із самої авторської манери. Читач знає Сікорського як письменника-документаліста. Ця "спеціалізація" літератора наклала відбиток і на стиль художньої повісті "Суворі пам'яті", яка окремими сторінками своїми дуже нагадує нам сторінки мемуарної літератури, причому не найкращого ґатунку.

Прагнучи до подробиць змалювати кожен подій, автор в той же час невинуватно мало уваги приділяє внутрішньому світові героїв, психологічній мотивації їхніх вчинків (не треба розуміти це так, що вчинки героїв взагалі не вмотивовані!); образи повісті якось статично зафіксовані, й автор навіть не намагається простежити їх розвиток. Занадто рідко вдається письменник і до мовної образності, а тому мова повісті здебільшого суха, інформативна.

Внаслідок цього — перед нами цікава розповідь свідка подій, людини, котра сама пережила те, або щось подібне до того, про що пише. Тому зараз вона лише мемуарно відтворює події та вчинки героїв, лиш подеколи супроводячи їх ліричними відступами та публіцистичними коментарями. Але, погодьтеся, цього не досить. Як художній твір, повість значно збагатилася б, якби автор користувався прийомами і засобами, властивими саме художнім жанрам. Глибше проникав у внутрішній світ героїв, не описував, а розкривав суть явища, користуючись методами психологічного аналізу стану героїв, тим паче що ситуації, в яких розгортаються події повісті, дають для цього прекрасні можливості. Справді, події історично правдиві, до певної міри документальні, але вони подаються нам у формі художнього твору, і звідси відповідні вимоги.

Як свідчить у "Слові про автора" Степан Ковганюк, зараз Яків Сікорський працює над тематично спорідненою із "Суворою пам'яттю" повістю про оборону Керчі, безпосереднім учасником якої був він сам. Отже, автор лишається вірним своєму девізові: "Зберегти і донести до нащадків невигадані розповіді про подвиги наших батьків і дідів". Тож будемо сподіватись, що ця нова праця письменника стане для нас і ще одним правдивим свідченням, і яскравим художнім відбитком героїзму нашого старшого покоління^[48].

ДЕВ'ЯНОСТОЛІТНІЙ ЮВІЛЕЙ МАЙСТРА

Дмитро Григорович Сергієвич належить до того повоєнного і, водночас, фронтового покоління письменників, яке входило в літературу в солдатських шинелях, зі своєю пекучою окопною правдою і своїм баченням того життя, яке вони виборювали і захищали.

Народився Дмитро Григорович 8 серпня 1912 року, в Мінську. Освіту здобував у будівельному технікумі, готуючись до професії зодчого. І він, справді, встиг певний час попрацювати на різних будовах, але сталося так, що основний фах його життя — військового кореспондента і армійського літератора — визначила Друга світова війна, яку він пройшов по-солдатському мужньо і до кінця, праведно здобуваючи свої фронтові нагороди та сповнюючись болями і втратами свого народу.

Вже перша його повість "На голубом Дунає", яка побачила світ 1955 року, засвідчила, що автор її — літератор, який уміє писати пожитейськи мудро і помистецьки образно. Це ж, у поєднанні зі зростою майстерністю, засвідчили й збірки його оповідань "Первый бой" (1957), "Мы служим Родине" (1962), "Приветиз юности" (1964), "Начало легенды" (1966). А далі були повісті "Тревожная осень", "Маршевая рота", "Нет последних рубежей", у яких знайшли свій творчий відбиток враження від перших днів війни, від буття на передовій; характери і долі ротних побратимів.

Після війни Дмитро Григорович упродовж багатьох років залишався армійським кореспондентом газет, редакції яких перебували в різних куточках Радянського Союзу та в групах військ за кордоном. І саме це дозволило йому в усій повноті і контрастності пізнати особливості мирної солдатської служби, побувати в тодішніх гарячих точках.

Так, свого часу набув розголосу його роман "Гроза на рассвете" (1973), де він, із позицій радянського військового та комуністичної ідеології, розглядає події, які відбувалися в шістдесятих роках в Угорщині, патріотичні сили якої намагалися вирватися з-під твердої руки Москви та хоча б демократизувати соціалістичний лад.

Але, як відомо, спроби ці були придушені радянськими танками. Певного популярністю користувався і його роман "Высокий остров".

Дмитрові Григоровичу Сергієвичу виповнилося дев'яносто років. Так, це пора осінніх роздумів майстра, але це ще й пора його пошанування. Є у письменника Дмитра Сергієвича друзі й учні, а головне, є у нього вірні і віддані йому читачі. Нехай же йому святиться на творчій осінній ниві^[49].

ГАРМОНИЯ СЛОВА И БЫТИЯ

Поэзия Нины Вадимовой сотворяет тот четко осязаемый мир, образная философичность которого требует не столько чувственного, сколько интеллектуального восприятия. Да-да, существует поэзия настроения и поэзия потока сознания; поэзия ассоциативного отражения окружающего мира и утонченная поэзия слога... У Нины Вадимовой это, в большинстве своём, поэзия, позволяющая познавать самого себя через познание сокрытой гармонии мироздания:

Так ноосфере отдан контур слова,

Гармония творцом сообщена.

Воссоздает тростинка письма, Что гул вселенной набирали в строках. И женщины из уст в уста Передают гармонии устав,

Стихи твердить на память, не устав...

Каждое стихотворение ее содержит в себе некую психоаналитическую концепцию, раскрывающую один из аспектов человеческого сознания и... познания. Однако уяснить для себя эту концепцию — лишь половина пути, затем настоятельно рекомендуется прочесть стихотворение, но уже используя положения этой концепции в качестве шифровального кода.

...Способ к яду привыкнуть таков

(Он достался от прежних веков):

Нужно пить его, пить, растворять, Понемногу в еду добавлять...

Только к травле привыкнуть нельзя.

Тяжесть травмы без крика стерпя, К горьким травам приникну не я. От эпохи рабовладенья Этот способ самоотравленья.

И, как яд, шепот рабства в крови:

"Опасайся того, кто вблизи!.."

Тема научного поиска, по которой она защитила кандидатскую диссертацию, — "семантика и психолингвистика художественного текста". Не следует думать, что стихи ее представляют собой практическое воплощение этих поисков, но что страсть к экспериментированию, к постановке психолингвистического опыта, к ядерному расщеплению слога и смысла проявляется у нее и в поэзии — сие несомненно. Однако — этим-то она и интересна как поэтесса.

Восхождение свое к магии слова Нина Вадимова (выступавшая тогда под фамилией Сапрыгина) начала еще в начале восьмидесятых. Тогда под сенью областного литобъединения "Гроно", тяжкая участь руководить которым выпала мне, сформировалась удивительная по силе таланта и непохожести своей плеяда молодых литераторов — Игорь Потоцкий, Александр Айзенберг, Васыль Пивень, Олег Дрямин, Евгений Ушан, Леся Борщевская, Элеонора Мазуренко, Владислав Китик... — многие из которой уже давно стали членами творческих союзов или, по крайней мере, имеют по несколько книг.

Если исходить из сугубо временных критериев, то первым сборником своим Нина Вадимова — начинавшая тогда довольно ярко и заметно — как бы несколько припоздала: слишком уж много времени было отдано преподавательской работе, сотворению кандидатской и просто суетному городскому бытию. Но парадокс искусства в том и заключается, что Талант никогда не опаздывает, он всегда рассчитан на свое время, свое общество, свое поколение, а главное — свое миропонимание. Так стоит ли гадать на кофейной гуще бранных дней наших, не лучше ли обратиться к литературно утонченной и по-женски мудрой поэзии?..

ГРОНА ОСЕНІ АРКАДІЙСЬКОЇ

Цього разу зібрання членів елітарного клубу відбувалося в читальному залі обласної дитячої бібліотеки, на базі якої, до речі, під керівництвом завідувачої

бібліографічним відділом, діє юнацьке відділення клубу А буквально напередодні в Кодимі відбулося — у вигляді фестивалю — зональне засідання Аркадійського літературного клубу, в якому взяли участь літератори-аркадійці та члени інших студій і об'єднань з Колимського (де на чолі аркадійців стоїть член Національної спілки письменників України поетеса Наталя Палашевська), Балтського і Котовського районів. Цим засіданням, що, як завжди, відбувалося в салонному стилі, "біля літературного каміна" та з "літературним фуршетом", літератори відзначили відкриття нового приміщення районної бібліотеки для школярів, подарували бібліотеці свої книжки.

Тоді ж відбулася й презентація колективного поетичного збірника "Поетичне слово Кодимщини", упорядником якого й одним із авторів стала Наталя Палашевська. У ньому привертають увагу солідні добірки поетів-аркадійців Тетяни Бурдейної, Жанни Савицької, Тетяни Тримарук, Надії Птахи...

А на осінньому річному форумі в Одесі, який відбувся 29 вересня, підбито підсумки конкурсу "Аркадійська осінь — 2005", оголошеного восени минулого року, і засновниками якого, крім Аркадійського клубу, стали Центр української культури та редакція газети "Думська площа". Ясна річ, у конкурсі мали змогу брати участь не лише аркадійці, а й всі бажаючі, й активність перевершила найсміливіші сподівання: на розгляд журі було подано добірки віршів, і навіть книжки, 82 авторів з усіх куточків Одещини, різного віку й досвіду, серед яких були і члени Спілки письменників, і початківці.

Частина з цих творів була опублікована в літературних добірках газети "Думська площа", інші розглянуті журі конкурсу, яке мені випала честь очолювати, у рукописному варіанті. Так от, за конкурсом поетичних добірок, які були подані цими літераторами, лауреатами "Аркадійської осені — 2005" визнані поети Сергій Левін з Ізмаїла, Наталя Палашевська з Кодими і Валентина Присяжна з Котовська, а також прозаїки Олег Дрямін — за видане окремою книжечкою оповідання "Кіт Вася" та Олександр Айзенберг — за новелістичну збірку "Страсти. Голографические импровизации". Дипломантами ж конкурсу визнані поети Віктор Мамонтов з Одеси, Жанна Савицька з Кодими, Тетяна Танасогло з Тарутиного, Оксана Картелян з Ізмаїла, Ганна Глазова з Одеси, Тетяна Бурдейна з Кодими та Мар'яна Кашкан з Одеси. Серед прозаїків дипломантом визнана Тетяна Шарникова.

Крім того, грамотами журі конкурсу та Центру української культури відзначені учасники конкурсу Тетяна Тримарук з Кодими, Ольга Хорошенко з села Шабо Білгород-Дністровського району, Надія Птаха з Котовська.

Тоді ж, на форумі Аркадійського літературного клубу, відбулося й оголошення лауреатів уже досить популярної Всеукраїнської Аркадійської літературної премії, заснованої Українською асоціацією письменників та Аркадійським літературним клубом, і серед лауреатів якої вже бачимо відомих письменників з Києва, Івано-Франківська, Одеси. Так ось, лауреатом Аркадійської літературної премії 2005 року визнано відомого талановитого поета з Вінничини, члена Національної спілки письменників України Анатолія Звірика, який привернув увагу шанувальників свого

поетичного слова справді совісною поетичною збіркою "Совість", в якій відтворено та осмислено проблеми сьогоденного українського буття, коли паростки великої національної надії підточуються ерозією совісті, людяності, відданості своїй землі і своєму народові. Отого українського буття, в якому, серед іншого:

Мені всі радять по-блюзнірськи українці кровнії: писати треба українською, та тільки іншомовною.

Проте Анатолій Звірик, цей мужній — ужитті і в літературі — чоловік, завжди писав і пише не іншомовною, а нашою українською народною мовою та задля нашого ж народу. Поезія Анатолія Звірика філософічна, образна, сповнена життєвих парадоксів. Саме такою вона постає перед нами в збірках "Тривоги", "Промінь", "Самота", "Небесне і земне", "Величина сльози"... Крім того, лауреатами цьогогорічної Аркадійської премії стали переможці конкурсу "Аркадійська осінь" член Національної спілки письменників прозаїк з Одеси Олег Дрямін — за повість "Отрок, несущий світ" та оповідання "Кіт Вася", і член Аркадійського літературного клубу Олександр Айзенберг — за новелістичну збірку "Страсти. Голографические импровизации".

Користуючись нагодою, від імені правління Української асоціації письменників та Аркадійського літературного клубу, вітаю всіх переможців та дипломантів з високими мистецькими відзнаками. Нехай вам усім щастить на творчій ниві! Водночас повідомляю, що наш щорічний конкурс "Аркадійська осінь" оголошено вже як конкурс 2006 року. Отож до нових зустрічей на шпальтах "Думської площі" та інших видань.

АНТОЛОГІЯ ПОЧАТКІВЦЯ

Поява чергового щорічного альманаху "Вітрила" — це завжди подія у мистецькому житті України. Не став винятком і черговий номер його — "Вітрила-78", який з'явився друком у видавництві "Молодь". Досить сказати, що на його сторінках побачили світ твори 52 початкуючих авторів — поетів, прозаїків, гумористів, перекладачів та літературних критиків — із тих, кого вважають "на підході" до літератури. Бо хоча ці автори ще й не мають власних книжок, проте встигли заявити про себе помітними публікаціями в обласній, республіканській, а дехто — й у всесоюзній періодиці.

Таким чином, альманах є немовби своєрідною антологією початківців, яка дозволяє нашій критиці, усім, хто цікавиться мистецтвом слова, простежувати певні тенденції у творчості наймолодшого покоління митців і, водночас, дає змогу початківцеві ознайомитися з творчістю своїх ровесників, відчутти приналежність до цілого літературного покоління, що теж має величезне значення у справі морального та мистецького становлення молодого письменника.

Серед авторів "Вітрил-78" ми зустрічаємо вже досить відомі за періодикою імена поетів Миколи Рябчука з Волині, Миколи Мірошниченка з Донбасу, Юрія Кириченка з Дніпропетровська, Марії Людке вич зі Львова; поетеси, що виступає в періодиці і як перекладачка з болгарської, румунської та молдавської мов, Ніни Матвійчук із Києва. А ще — перекладача Анатолія Шпиля з Київщини, в інтерпретації якого в альманасі видруковано кілька прозових мініатюр відомого латиського поета і прозаїка Іманта Зієдоніса.

Значно скромніше репрезентовано у "Вітрилах-78" загін початкуючих прозаїків. Та, мабуть, слід вважати, що співвідношення поезії і прози відбиває тут дійсний стан речей: не так вже й багато нині в Україні молодих прозаїків. Та, поза це, маємо змогу познайомитися з фантастичним оповіданням "Слово старого Джина" — надзвичайно рідкісний жанр серед наймолодшої прози — Олександра Тесленка, лікаря за фахом, з Києва; двома гуморесками Юрія Царика, що вже не раз виступав на сторінках журналів "Перець" та "Прапор" і газет "Літературна Україна", "Молодь України" та низки інших видань, а також із творами Наталки Сподаренко, Миколи Славинського, Софії Серебрякової, Василя Піддубного.

Серед поетичної когорти, на жаль, нема жодного нашого земляка. Але одеську прозу репрезентовано новелою молодого прозаїка, журналіста за фахом, Віктора Сильченка — "Нічна телеграма". До речі, Сильченко теж досить активно виступає на сторінках періодики і зараз підготував до видання рукопис своєї першої прозової збірки, запланованої видавництвом "Молодь".

Новий, розрахований на виступи молодих критиків розділ "Творча майстерня" відкривається у "Вітрилах-78" статтею відомого українського письменника, лауреата Ленінської премії Олеся Гончара "Цвіт народного слова", у якій митець ділиться роздумами про громадське покликання і обов'язок письменника, радить молодим літераторам вдумливіше працювати над словом, глибше проникати у суть соціальних явищ сьогодення.

Нещодавно, напередодні республіканської наради молодих письменників, що відбувалася у Києві в середині січня цього року, на правлінні Одеської організації Спільки письменників України було одностайно прийнято до Спільки молодого критика, науковця Одеського університету Володимира Панченка. Статті В. Панченка про сучасну українську прозу не раз з'являлися на сторінках таких солідних видань, як "Вітчизна", "Жовтень", "Дніпро", "Літературна Україна", "Прапор", а останнім часом — і на сторінках наших центральних видань. Зараз він підготував до захисту кандидатську дисертацію, тема якої теж стосується проблем сучасної української прози й, особливо, прози молодих письменників. У "Вітрилах-78" Володимир Панченко виступає із статтею "Магнітне поле конфлікту", у якій аналізує нові твори Юрія Нікітіна ("Огнепоклонники"), Сергія Носаня ("На баркасі") та Григорія Люлька ("Зошит із зелен-явора"). З аналізом поетичних дебютів останніх років виступають тут і молоді, але вже досить відомі критики Михайло Слабошпицький та Анатолій Скрипник.

Варто відзначити також, що альманах досить вдало ілюстровано репродукціями з картин молодих художників-графіків, студентів Київського художнього інституту.

Звичайно, цей випуск альманаху ще рецензуватимуть, оцінюватимуть його знахідки і прорахунки, та, як би не поставилася до нього наша суворі критика, "Вітрила-78", безсумнівно, є цікавим явищем літературного року^[50].

ТВОРЕЦЬ КНИЖКОВОГО ДИВА

17-19 травня в Одесі відбувалася VIII Всеукраїнська виставка-форум "Українська книжка на Одещині". Серед заходів, які провадилися в її рамках,

був і творчий вечір, присвячений одному з провідних художників-оформлювачів книг Володимиру Миненку, який так і називався "Творчий портрет: "Володимир Миненко — митець книги". І відбувався він у відділі рідкісних видань та рукописів Одеської державної наукової бібліотеки ім. М. Горького.

Цей вечір суттєво відрізнявся від багатьох інших заходів — велелюдних, представницьких, за участю книжників з багатьох міст та від багатьох видавництв України. Навпаки, на ньому зібралися здебільшого ті, хто особисто знав художника Володимира Миненка, який ще зовсім недавно і занадто передчасно пішов із життя; хто співпрацював з ним, як із колегою; чиї увічнені у книжках твори він мистецьки, з особливим, вишуканим смаком і талантом оформлював, доповнюючи суто літературні вартості його ще й витворами зображувального мистецтва.

Відкриваючи це поважне зібрання, знаний український поет Анатолій Глушак, колишній багаторічний директор видавництва "Маяк", який творчо співпрацював з Миненком і як видавець, і як поет, досить виразно окреслив два смислові напрями зустрічі. Перший полягає в тому, щоб справді спробувати створити колективний усний портрет цього художника; а другий — повести цілком професійну розмову і про творчу манеру Володимира Миненка, і про традиції книжкової графіки, традиції і стан сучасного книгооформлення. Причому обидва ці напрями виявилися дуже співзвучними самій ідеї проведення в Одесі вже традиційної, восьмої, Всеукраїнської виставки-форуму "Українська книга на Одещині".

А говорити й справді було про що: у творчому доробку Володимира Миненка понад п'ятсот оформлених ним книжок — різних авторів, різних жанрів, найрізноманітнішої тематики і навіть різних епох. Майже всі виступаючі на цьому засіданні — а це й Анатолій Глушак, і директор бібліотеки імені Горького Ольга Ботушанська; голова Одеської обласної організації Національної спілки письменників Геннадій Щипківський, письменник Юрій Овтін та вдова художника Людмила Миненко, а також його колеги художники-графіки та дизайнери: Григорій Палатников, Людмила Карпушкіна, Геннадій Гармидер, Олександр Карпушкін та інші — відзначали поєднання природної інтелігентності і духовності цієї людини з її умінням творчо проникати в сутність кожного видання, рукопис якого клали йому на стіл.

Він володів дивовижною здатністю уважно й терпляче слухати автора і так само уважно й терпляче дослухатися до того, що промовляють зі сторінок майбутньої книги його герої. Так от, десь на межі сприйняття авторського задуму і книжкової, сюжетно-характерної реальності, якраз і народжувалося те зображувально-графічне рішення, яке виявлялося сприйнятним і для автора, і для видавця; і яке незабаром ставало природним і невід'ємним атрибутом нової книжки.

А ще ж слід зважити, що в часи становлення Миненка як книжкового оформлювача і творця багатьох товарних знаків різних фірм і різної продукції, не існувало ні практики комп'ютерного пошуку та варіювання; тоді ми ще не знали ні ксероксів, ні електронних версій рукописів, завдяки яким можна було комп'ютерно "погратися"

шрифтами, кольорами, сюжетами, розмірами та композиційними побудовами графіки. На озброєнні Володимира Миненка та його колег-ровесників були тільки суто "дідівські" засоби: ножиці, клей, папір і безмежне, чернече багатотерпіння. Але ж подивіться, як винахідливо та вправно вони послуговувалися цим "знаряддям"!

Організована співробітниками бібліотеки виставка "Володимир Миненко — художник книги" ввібрала в себе далеко не всі видання, позначені талантом цього митця, але й вона давала досить повне і контрастне уявлення і про творчу манеру, і про своєрідне асоціативно-зорове мислення його, і про уміння віднайти саме ті символи, які найбільше і найхарактерніше розкривають суть книжки або товарного знаку. І коли свого часу бібліотека ім. М. Горького вирішила видати кілька книг, які б відтворювали дух минулих епох, то, відшукуючи оформлювана, зупинилися саме на постаті Володимира Миненка. Це саме у співтворчості з ним з'явилися представлені на виставці фоліант "Старо-печатные издания кирилловского шрифта" та мініатюрне видання "Маразли".

Приємне враження справляють й оформлені Миненком книжки Анатолія Глушак "Тиждень", Юрія Овтіна "Одесские истории"; бібліографічне видання "Історія півдня України в книгах", збірка есе Галини Лазаревої "Время. Кино. Книга" та книжка поезій Бориса Нечерди "Удвох із матір'ю"; а ще перед нами дванадцять видань із серії книжок молодих авторів "Дебют" і багато інших творінь.

Вже будучи невиліковно хворим, буквально в останні дні свого життя, Володимир Миненко створив оригінал-макет та оформлення чудової книжки Галини Лазаревої "Владимир Высоцкий" з серії "Імена Одеської кіностудії", презентація якої теж відбувалася в рамках виставки-форуму. Склалося так, що мені випало бути і рецензентом рукопису (оригінал-макету) цієї книжки, а згодом, коли вона побачила світ, то й самого видання (стаття "На висоті таланту", газета "Одеські вісті" від 14 грудня 2006 року). Тож, на моє переконання, Володимир Миненко виявився цілком на висоті тих вимог, які ставилися до книжки про талановитого актора Володимира Висоцького. Творення цього оригінал-макета, який увібрав у себе сотні фотографій, кінопроб і кадрів із кінофільмів; оригінали всіляких офіційних паперів, малюнків та фрагментів рукописних сценаріїв, воістину стало одним із вершинних творінь неповторного митця книги, яким був і навіки залишиться Володимир Миненко. Ось чому всі присутні на вечорі його пам'яті схвально поставилися до пропозиції Анатолія Глушак створити буклет, який би бібліографічно відтворював творчі набутки художника, а відтак став своєрідним наочним посібником для молодого покоління книжкових графіків^[51].

ПРОБЛЕМИ МОЛОДІ — В ЖИТТІ

І ТВОРЧОСТІ

Так уже повелося, що доля молодого мищя, як правило, органічно поєднується з життям місцевої комсомольської організації, усієї Спільки. І це природно. Семінари початківців, всесоюзні, республіканські наради, окремі публікації і цілі номери молодіжних видань з творами юних — всі ці заходи комсомолу і творчих спілок

проводяться для того, щоб допомогти початківцеві виявити свої творчі можливості, познайомитися з митцями свого покоління, почути оцінку досвідчених майстрів, визначити шляхи творчих пошуків.

Водночас герої більшості наших творів — це ровесники, люди комсомольського віку. Проблеми, які їм доводиться вирішувати — це наші проблеми, з якими так чи інакше пов'язана і діяльність комсомолу. Отож зв'язки молодих письменників з комсомолом, справді, річ цілком природна і очевидна. Не наголошую вже на тому, що багато молодих митців стали комсомольськими активістами.

Приблизно так склався, власне, і мій життєвий шлях. Певний час я був комсомольським працівником, нині — журналіст обласної молодіжної газети. Свого часу брав участь у республіканському семінарі та нараді початківців, а згодом пощастило побувати і на Всесоюзній нараді молодих письменників у Москві.

Мої твори були відзначені обласною комсомольською премією імені Е. Багрицького та премією на конкурсі, оголошеному ЦК ЛКСМУ і видавництвом "Молодь" на кращий твір про сучасника. Звичайно, якими б словами не намагались ми розповісти про зв'язок своєї комсомольської біографії і біографії творчої, все одно слова ці здаватимуться нам надто гучними і зуживаними. Мабуть, саме тут з усією очевидністю постає давня істина, що все, що хоче сказати письменник, він повинен сказати своїм твором. Тим паче, що продовження біографії письменника досить часто визначає тематику, проблеми й конфлікти художнього твору та до певної міри зумовлює і професії його героїв. Мені як журналістові часто доводилося бувати на ударній республіканській будові — Татарбунарській зрошувальній системі. А на великій будові, як ніде інде, добре простежується і процес становлення багатонаціонального трудового колективу з усіма проблемами, і формування людських характерів.

Враження, набуті під час поїздок на будову, багато в чому допомогли мені потім у роботі над твором "Літо житніх дощів", події якого якраз і розгортаються на ударній комсомольській будові.

А нещодавно я завершив роботу над романом "Через міст над бистриною", головний герой якого — молодий інженер-конструктор, людина складного характеру, перед якою на початку її трудового шляху постає чимало не лише суто творчих, а й моральних проблем. Це мій перший великий твір. Я прагнув розкрити в ньому теж велику і значну, в моєму розумінні, тему — моральне становлення людинитворця. Усе це проблеми, що близькі мені, і певні аспекти яких неминуче розроблятиму у своїй подальшій творчості. Зокрема, в новому романі "Морава", рукопис якого оце маю намір подати до видавництва. Головний герой твору — студент медінституту, що народився і зріс на острові, який загубився у нетрях велетенського гирла Дунаю. Він прагнув відсторонитися від усього, що тут відбувається, зректися відлюдкуватого островного буття, але... чи вдається йому це?..

Далеко не все, що порушується у цих творах, розкривається через діяльність, наприклад, комітетів комсомолу, але проблеми, що постають перед героями, то, знову ж таки, питання, з якими комсомольським організаціям доводиться мати справу у

процесі виховної роботи з молоддю. А хіба не такої співзвучності вимагає від нас повсякденне життя та завдання, що однаково постають і перед трудовою молоддю, і перед великим загоном молодих митців^[52].

МІЖ НЕБОМ І МОРЕМ

Мокряк Геннадій. Над волнами Чорного моря.

Художественно-документальний роман.

Одеса: Печатный дом, 2006

В опублікованій передмові до цієї книги полковника у відставці, журналіста і літератора Василя Лупола є цікаві рядки, якими автор визначає не так професійні можливості Г. Мокряка як літератора, як його професійне знання того істерику-військового матеріалу, яким він послуговувався, створюючи свою книгу: "Перевернув последнюю рукописную страницу объемного художественно-документального романа "Над волнам Чорного моря", невольно подумал: как хорошо, когда автор пишет о том, что ему знакомо по роду воинской профессии. Полковник в отставке Григорий Мокряк и сам — летчик первого класса. Двадцать два года пролетал на истребителях, освоил одиннадцать типов самолетов и более одиннадцати лет летал на сверхзвуковых перехватчиках Су-9 и Ту-128".

...Два десятка лет тому назад автор решил написать повесть о своем земляке... Герое Советского Союза, полковнике в отставке Г. Черниенко и штурмане дальнего бомбардировщика И. Корнееве. Но, работая над повестью, автор решил перестроиться и показать ратные подвиги личного состава 5-го гвардейского минно-торпедного авиаполка ВВС Черноморского флота... Без прикрас и ретуши автор ярко и образно повествует о мужестве и неимоверно трудных испытаниях для летных экипажей дальних бомбардировщиков в воздухе, на море, при бомбовых ударах по военным объектам на территории Румынии, Болгарии, Венгрии; уничтожении вражеских судов на коммуникациях и в портах, оккупированных фашистами Одессы, Крыма".

Щодалі у часі (але не в трагедійності своїй) відходить від нас війна, то ціннішими стають будь-які відомості, покладені до скарбниці її історії, а отже, й історії нашого народу, ветеранами війни, їх нащадками чи дослідниками тих подій. Так ось, книга Геннадія Мокряка надає нам багатющі поклади такої інформації, причому чимало наведених фактів спонукають до ще поглибленішого й адреснішого дослідження відтворених у них подій, а також подій і явищ, які стоять за ними. Річ у тім, що значну кількість фактів добуто ним із

матеріалів Центрального Військово-морського архіву в Гатчині (Росія). Зокрема, кілька важливих повідомлень його ґрунтуються на документах, пов'язаних із діяльністю в роки війни першої гвардійської мінно-торпедної дивізії Військово-повітряних сил Чорноморського флоту та інших військових частин, які на початку війни діяли в районі Одеси.

Ось лише один фрагмент, який відтворює бойовий виліт ланки бомбардувальників 2-го авіаційного полку, що діяла разом із ланкою винищувачів, котрі базувалися в Одесі: "С одесского аэродрома взлетели "ястребки" и, быстро пристроившись к девятке

бомбардировщиков, взяли курс на цель. Подходя к заданному району, летчик Андрей Беспалов заметил, как черной лентой по земле двигалась колонна вражеских танков и автомашин. Это враг бросал новые силы на Одессу и Южный участок фронта. В воздухе появились вражеские истребители. И вот уже шапки черного дыма разрывов зенитных снарядов были видны то тут, то там. Штурман Василий Овсянников вдруг почувствовал горячую боль в правой руке... Пушечный снаряд "мессершмитта" разорвался в кабине штурмана. Осколками снарядов перебило "АСБР" и ранило летчика Беспалова..."

Незважаючи на те, що пілот і штурман були поранені, і машина втрачала висоту, вони навіть у цьому становищі атакували ворожу колону і зуміли дотягти до своїх та посадити машину за лінією фронту.

Мокряк наводить десятки документованих прикладів героїзму наших морських льотчиків, він вводить у науковий обіг (із посиланнями на номер фонду та опису) багато суворо задокументованих повідомлень, вчинків, проявів героїзму; оперує прізвищами сотень людей, таких, як командир авіаланки Георгій Чернієнко; командир гвардійської авіабригади Герой Радянського Союзу Микола Токарев; екіпаж літака-торпедоносця капітана Івана Гарбуза; штурман далекого бомбардувальника Іван Корнєєв. Про нашу морську авіацію, про літаки-торпедоносці, про взаємодію авіації з флотом написано не так вже й багато, а з такою заглибленістю в архівний матеріал — мабуть, уперше. І якщо зважити, що за постаттю кожного героя цієї книжки проглядається не лише його власна доля, але й фронтова доля Одеси, Севастополя чи Новоросійська; що за ними — ще одна оповідь з розряду так по-справжньому і не пізнаної нами фронтової "окопної" правди — то стає зрозумілим, що вже й сама ця книжка постає перед нами і нащадками нашими своєрідним документом, на який посилатимуться й посилатимуться.

Причому дуже важливо відзначити, що Геннадій Мокряк — правдивий у деталях, в психології своїх героїв і їхнього буремного часу; у військово-політичних реаліях. Гадаю, багатьом читачам запам'ятаються фрагменти, які стосуються початку війни, коли льотчики, ризикуючи життям, добували розвідувальні дані про накопичення військової техніки і живої сили ворога вже безпосередньо на кордонах країни, та щойно вони доповідали про це своїм командирам, як одразу ж потрапляли до рук "особистівенкаведеїпників", які влаштовували їм допити і звинувачували в тому, що вони навмисне сіють паніку, а отже, є ворогами народу. Одного з таких пілотів його другові вдалося врятувати від суду і розстрілу тільки тим, що, скориставшись з нальоту німецьких бомбардувальників, яким гітлерівці, власне, підтвердили правдивість відомостей льотчика, він просто вбив енкаведиста прямо в казармі, в той момент, коли той ішов заарештовувати пілота.

У своїй книзі Г. Мокряк ще раз, документально, на архівних матеріалах, переконує нас, що в трагізмі перших днів війни, в страшних поразках і втратах — велика провина вищого радянського командування, вищого керівництва держави на чолі зі Сталіним, яке створило в країні атмосферу беззаконня, терору, підлого доносителства і недовір'я. Таке враження, що комуністичні правителі тих часів не те що не довіряли

відважним розвідникам, в тому числі і льотчикам, які щодня спостерігали за накопиченням ворожих частин на кордонах рідної землі, а що вони вже не довіряли навіть самим собі. І тільки в такій атмосфері льотчик-розвідник, який щойно облетів сотні кілометрів кордону і на власні очі побачив ворога та відчув подих війни, змушений був із сумом констатувати: "...Швак діло! Буде війна! Ріббентроп з Гітлером облапошують Йоську (тобто Сталіна. — />. С.), а він їм вірить. І інших примушує..."

А потім цей же пілот, тільки вже після війни, згадує та констатує: "Конечно, мы готовились к войне, но, что скрывает, готовились чисто по-русски: безалаберно, на авось; готовились выиграть войну малой кровью и настроились бить противника на его же территории".

Та навіть, усвідомлюючи погибельність моралі "сталінсько-беріївських стражів", льотчики жертвно йшли в бій, творили чудеса героїзму; в найневірогідніших ситуаціях приходили на допомогу своїм товаришам. Ось який прояв фронтової дружби продемонстрував, скажімо, пілот Афанасій Фокін. Побачивши, що свого підбитого літака поранений пілот капітан Єсін посадив на ворожій території, Фокін сідає поряд із ним, разом з членами свого екіпажу допомагає екіпажеві Єсіна пересісти до свого літака і піднімається у повітря вже тоді, як ворожі мотоциклісти мчали йому напереріз. І з таких, та з подібних йому, подвигів зіткано всю книгу

Але все ж таки виникає зауваження щодо жанру книги. Даремно автор визначив його як "художньо-документальний роман". І сам він, і редактор та рецензенти, мали б знати, що художньо-документальний роман — це той-таки художній роман (з усіма належними йому атрибутами), тільки написаний на документальній основі. А перед нами — звичайнісінька дослідницька книжка, з елементами публіцистики і нарису, яку так і слід було назвати нарисом або історичним есе, і це анітрішечки не зменшувало б її вартості. Зате не примушувало б кожного, хто знається на теорії літератури, критично ставитися до визначення цього твору саме як "художньо-документального роману", яким він не є і, в такому вигляді, бути не може. Гадаю, що під час перевидання авторові слід зважити на цю жанрову особливість свого твору^[53].

СВІТ ЗАГАДКИ — у ЗАГАДКАХ СВІТУ

Світ людський — ніщо інше як вселенське зібрання загадок, пізнавати й розгадувати які кожен із нас починає від перших хвилин самоусвідомлення і продовжує до останнього свого подиху. Осмислюючи загадковість навколишньої реальності і таїнства людського буття, ми поступово вчимося розуміти мудру і, водночас, сувору логіку природи, пізнавати закони розвитку людства, а відтак — і самих себе. А пізнаючи, — образно, поетично формулювати їх, перетворюючи на важливий елемент навчання дітей, виховання у них допитливості, а отже — й уміння, здатності захоплюватися, зачаровуватися красою і вищою неповторністю рідного краю.

Ось чому загадка є одним із найдавніших, первинніших жанрів фольклору чи не всіх народів світу. І саме на кращих зразках цього виду народної творчості вчать опановувати загадку як літературний жанр поети і прозаїки, котрі пишуть для дітей, але вже намагаючись підносити мистецтво фольклористичного інакомовлення до

вершин образної афористичності.

Одразу зазначу, що письменників, які б наважувалися працювати на цій ниві, не так вже й багато. Тим паче приємно, що одним із поетів, які все ж таки досить плідно гартують свій талант у цьому нелегкому і, як на сьогодні, вже майже екзотичному жанрі, стала одеситка Світлана Зубко. Яка прийшла до нього, маючи досвід творчого спілкування з дитячою аудиторією та її педагогами-вихователями з допомогою збірок поезій "Это что еще за чудо?", "Ох, уж эта школа!", "Здравствуйте, здравствуйте!..", "Джерельце"... А слід сказати, що у творах, які увійшли до цих книжок, поетеса постає перед нами тонким знавцем вікової психології свого юного читача, його образного і словарного рядів, способу світосприйняття і способу мислення.

Упевнений, що й ця, нова збірка Світлани Зубко, що складається з опоетизованих загадок, стане у пригоді батькам, вихователям дошкільних закладів та вчителям молодших класів — одне слово, всім, кому не байдуже, якими очима, якою душею сприйматимуть завтрашній світ усе нові й нові покоління юних українців.

ДОБРОТА, ПРЕОБРАЗУЮЩАЯ МИР

1

Объясняя свою приверженность теме войны, Владимир Высоцкий, создавший немало талантливых песен о фронтовиках, заметил в одном интервью: "Мне кажется, мое поколение несет глубокую вину за то, что опоздало родиться, и мы своим творчеством словно бы "довоевываем". Лидия Селютина не "опоздала". Войну она встретила взрослым, двадцатилетним человеком, выпускницей Одесского театрального училища, мечтавшей стать актрисой. Так что со временем, создавая уже в начале 50-х, свою публицистически острую, антивоенную драму "Грозы проходят", Лидия Селютина естественно вошла в послевоенную писательскую генерацию "довоевывающих" своим творчеством, которая так ярко, с такой силой таланта заявила о себе потом, в 60-е годы.

Война вошла в творчество молодого драматурга без психологического романтизма и сентиментальной впечатлительности. В ее пьесе остро зазвучала трагедия матери, обличительная скорбь женщин по убиенным мужьям и сыновьям, по развеянной по полям сражений человечности. Не случайно пролог пьесы, действие которой хронологически охватывает всю Великую Отечественную, разворачивается не накануне судного июньского дня и не в первые, самые страшные будни ее, а уже в 50-е годы, на Всемирном конгрессе женщин в защиту мира, с трибуны которого главная героиня пьесы Ольга Величко, бывший врач военного госпиталя, заявляет материнское "нет!" новой мировой войне и всем тем, кто строит свою политику в надежде разжечь ее.

Подобно любому другому виду искусства, драматургия обладает способностью накапливать художественные ценности, всякое новшество со временем может превратиться в штамп, а тематическая находка — в банальность. Неудивительно, что пьеса "Грозы проходят" вряд ли смогла бы оказать сильное эмоциональное воздействие на эстетическую мысль зрительского большинства конца 80-х — начала 90-х годов. Но

тогда, в 50-е... тогда она обошла подмостки 12 театров республики, с успехом выдержав по 200—300 спектаклей в каждом из них. Постановку ее неизменно осуществляли лучшие режиссеры, а в главных ролях были заняты лучшие артистические силы.

Тогда же у Лидии Селютиной возник замысел пьесы "Ветер с моря", которая стала ее дипломной работой в Литературном институте и в 1960 году также была поставлена Одесским украинским театром. С героиней этой пьесы — председателем рыболовецкого колхоза Еленой Новосад — мы знакомимся уже в послевоенные 60-е годы. Однако судьба ей тоже выпала нелегкая. Еще будучи студенткой столичного вуза, Елена усыновила сына своей умершей подруги. Чтобы навсегда остаться для Саши родной матерью, она скрывает этот факт даже от своего возлюбленного — капитана сейнера Тараса Кручины, заявив, что это ее родной сын. Она искренне была убеждена: если Тарас по-настоящему любит ее, появление у нее сына не помешает их счастливому браку. Однако действительность оказалась намного суровее, чем она виделась Елене в ее идиллических грезах.

Лидия Селютина определила жанр своей пьесы как лирическую драму. Это вполне соответствует общей тональности произведения. Однако глубина душевной драмы, которая разыгрывается в душе Елены, свидетельствует о том, что речь идет о еще одной трагедии. Драматург как бы продолжает тему "женщины-матери", и при более пристальном рассмотрении пьесы становится ясно: судьба новой героини по существу является одним из драматических вариантов образа Ольги Величко, которая во время войны тоже удочерила девочку-сироту. Однако весьма существенным в образе Елены видится то, что душевные раны ее (которые, в отличие от ран солдатских, заживают значительно медленнее), постоянно бережутся не только воспоминаниями и недостижимой близостью любимого человека, но и воинствующим мещанством, круто замешанным на ханжестве, Марии Андреевны, матери Тараса; а в какой-то мере и нагловатой навязчивостью капитана сейнера Виктора Задорожного, соперника Кручины. Все дальнейшее творчество Лидии Селютиной и в жанре драматургии, и в прозе — в конечном итоге и есть своеобразное художественное исследование, развенчивание, искоренение этого порой переходящего в бытовой садизм ханжества, порожденного нашим бескультурьем, нашим нигилистическим отношением к нравственному наследию русской и украинской интеллигенции. На мой взгляд, именно пьесой "Ветер с моря" Лидия Селютина как писательница и гражданин перешла тот нравственный рубикон, за которым уже не имела морального права отступать. Слишком велика цена морально-этических потерь, слишком далеко зашло общество в своем бытовом хамстве.

И уже в следующей пьесе — лирической комедии "Без любви нельзя" — образ воинственной мещанки, сельского агронома Марины Семеновны, выведен драматургом с явным сарказмом. Научные изыскания своего мужа, сельского инженера, Марина Семеновна рассматривает лишь в качестве трамплина, который может позволить ей выбраться из села, а уж там, в городе, она заставит мужа сделать куда более серьезную

карьеру. И ей совершенно безразлично то, что Павел Архипович по-иному смотрит на будущее, что он, по-крестьянски влюбленный в землю сельский интеллигент, видит свое призвание в том, чтобы создавать условия для нормальной, благоустроенной, культурно насыщенной жизни в самом селе, а не искать их всем деревенским миром по окрестным городам.

Знакомясь с этим произведением, читатель, да и зритель, мог почувствовать: при всей изобразительной контрастности и этой пьесы, и поставленной в 1985 году Одесским областным русским театром пьесы "Цена падения", в которой Лидия Селютина предприняла попытку исследовать социальные корни взяточничества и других проявлений коррупции, сам жанр драматургии уже не удовлетворяет естественное желание писательницы более остро, актуально, с большей публицистичностью откликаться на сложные, порой противоречивые социальные и нравственные проблемы, все явственнее проявляющиеся в нашем обществе в конце 70-х — начале 80-х годов. Это были годы, породившие в широких слоях бунтарскую потребность радикальных перемен, потребность в основательной перестройке не только экономического уклада, но и самой нравственной основы народа; возрождения в нем чувства исторической правды, искоренения двойной морали.

Следует сказать несколько слов и о наиболее зрелом, по единодушному признанию критики, драматическом произведении писательницы — героической драме "Чайки над городом" (1980). Здесь драматург снова подводит нас к теме, которую я бы условно назвал "женщины войны". Студентка университета Виктория Донченко — "Чайка" — это образ женщины-патриотки, женщины-бойца, поставившей интересы борьбы выше всяческих личных интересов и страданий и поэтому вызывающей не столько сочувствие и сострадание, сколько желание преклониться перед ее стойкой жертвенностью.

...Во время одной из читательских конференций Лидию Селютину спросили: что заставило ее, уже известного в республике драматурга, отойти от драматургии и почти полностью посвятить себя большой прозе. Вопрос, действительно, непростой. Но, вместо неминуемых в таких случаях общих рассуждений о призвании и творческом поиске, писательница буквально несколькими словами раскрыла один из самых сокровенных секретов своей творческой лаборатории. Роман "Дороги" она написала потому, что слишком уж кричащей оказалась социальная трагедия хорошо известного ей села Гетмановки, что на Одесчине. Низведенное до уровня неперспективного, основательно обезлюдившее, оно воспринималось прозаиком как символ тех многих тысяч сел, тех гнезд украинского народа, которые уже погибли или же влачили свое существование на грани гибели. Проникнувшись трагедией этого села, Лидия Селютина попыталась раскрыть ее суть, воссоздавая, насколько это возможно в художественном произведении, всю социальную, экономическую и психологическую многогранность данного явления.

Точно так же многолетнее знакомство с несколькими трудовыми династиями одесского завода имени Кирова было толчком к написанию романа "Наследники". А

диалогия "Сотвори добро" и "Быть человеком" навеяна жизненными коллизиями, с которыми Лидия Селютина столкнулась в многонациональных заднестровских районах Одесчины. Кстати, давно известно, что свой "образ" в глазах почитателей писатель формирует не только (а иногда и не столько) книгами, сколько образом жизни, общественным статусом. Так вот, тысячи людей во многих городах и селах ее родного края лично знают Лидию Селютину. Все свое свободное от работы время писательница проводит в поездках, встречах с земляками, которым всегда готова помочь советом, звонком высокопоставленному управленцу, острым публицистическим словом.

Ни уже названные произведения, ни роман "Именем любви" не несут в себе печати документализма, они далеки от репортажной прозы. Тем не менее писательница не скрывает, что каждая ее книжка имеет конкретную географическую, социальную и проблемную привязку и что материал для них она накапливает с чисто журналистским упрямством. Однако, при всех возможных критических замечаниях, которые способно вызвать любое из этих произведений, очевидно, что глубоко осмысленная, страстная публицистичность ее романов и повестей обусловлена вовсе не декларированием проблем, не злоупотреблением праведным "фактажом" и уж не спасительной "злобой дня". Она — во все той же политической и гражданской культуре писательницы, в ее аналитическом проникновении в суть и перспективу общественного явления.

В эпиграф своего наиболее читаемого романа "Дороги" писательница вынесла строчки из стихотворения Роберта Рождественского: "...Я мечтаю о пятилетке дорог,— самой трудной мечтой мечтаю..." Но, прочтя последнюю страницу этого произведения, я почему-то невольно вспомнил во всех отношениях прозаический, но не менее красноречивый диалог писателя Владимира Ляковского со знатным председателем колхоза "Маяк", что на Одесчине, Героем (теперь уже дважды) Социалистического Труда Марией Дмитриевной Шолар, воспроизведенный им в документальной повести "Платок Макара":

"— С чего начинается экономика колхоза? —спросил писатель у Марии Дмитриевны.

— С дороги.

— А культура села?

— С дороги.

— Чем же удержать на селе молодежь?

— Дорогой..."

И подумалось: "А ведь наше село было поставлено на грань социальной и нравственной катастрофы только потому, что многие и многие руководители разных рангов так и не смогли понять этой банальной, уже даже не экономической, а сугубо житейской истины!" Конечно, приступая к работе над романом "Дороги", писательница не задавалась целью всего лишь художественно расшифровать эту истину. Буквально с первых страниц в нем усматриваешь более широкое толкование самого понятия "дорога". Автор доискивается того, корневого, смысла его, в котором раскрывается сущность человеческой судьбы, жизненного пути каждого из нас.

А в том, что; при всей документальной привязанности романа, писательница подводит нас к восприятию именно такой "дороги жизни", читатель убеждается уже с первой главы, первой взволнованной беседы юных Леси и Алексея. Детство закончилось, школярство тоже. Что дальше? Отправляться на поиски удачи в город, чтобы скитаться там по случайным углам и рабочим общежитиям? Или, может, все-таки остаться в родном селе, где все знакомое и привычное, где каждый стебелек что-то нашептывает тебе о детстве? А если оставаться, то как строить свою жизнь? Сразу же поступать на заочное отделение института или просто идти на ферму, в тракторную бригаду — и считать, что это и есть твой рубеж?

Один из героев романа, Алексей Гринько, все же остается в деревне, считая отказ от "побега в город" жизненной позицией. При этом он нисколько не стесняется своей неброской мечты, вызывающей удивление у многих его сверстников, мечты — проложить дорогу! Не абстрактную, а совершенно конкретную, обычную — от родного села до города. Ко всем городам. К городской культуре. К той насыщенной жизни, которую ему, сельскому парнишке, ежедневно демонстрируют чуть ли не в каждой передаче, каждом фильме.

Гринько не желает больше мириться с тем, что ежегодно их село на несколько месяцев оказывается по существу отрезанным от всего мира. И пусть кому-то его решение покажется проявлением юношеского максимализма или, наоборот, наивности — он остается, чтобы строить эту самую сельскую дорогу.

Писательница как бы умышленно заземляет проблему поиска своего пути каждым из героев, сводит ее к проблеме конкретной дороги, в конкретном селе. Но именно в отношении к этой проблеме, к культурному развитию села, постепенно определяются и выкристаллизовываются характеры, принципы, жизненная позиция не только Гринько, но и ряда других героев произведения: председателя колхоза Якова Ивановича Черняка (это он, на свой страх и риск, принял решение строить дорогу), парторга Ивана Васильевича Калицкого, бригадира тракторной бригады Дениса Столяра...

2

Чего греха таить, секретарям райкомов партии в нашей сельской прозе не везет. В большинстве случаев они, как правило, трафаретно положительные, появлялись на ее страницах только потому, что говорить о проблемах села, обходя вниманием фигуру "идейного вдохновителя всех побед", было просто непозволительно.

В романе "Дороги", который создавался в начале 80-х годов, в образе первого секретаря райкома Григория Михайловича Гальченко писательница сумела рассмотреть такие качества партийного работника — лидера не по должности, а по свойствам души, по способности рождать идеи, облачая их в реальные дела, — о которых заговорили и которые по-настоящему начали ценить в нашем обществе уже значительно позже, во времена перестройки.

Ситуации, составляющие суть событий и сюжет романа, как уже сказано, напрямую заимствованы из жизни конкретного, реального села. Поэтому правдивость поступков каждого из героев, их жизненная позиция выверяются не только логикой

развития художественного образа, но и самой жизнью. В поисках ответа на вопрос, почему Довганивка, как и тысячи других украинских сел, оказалась на грани полного духовного и физического обнищания, писательница как бы говорит своему читателю: какие бы кардинальные меры правлениями колхозов и государственными органами ни принимались, настоящее возрождение села возможно только с возрождением в душе крестьянина любви к родному краю, к земле, к непрестижному (увы!) пока что крестьянскому труду. Оно начинается с гражданского возмужания молодежи, с понимания того, что если не ты, то кто же тогда должен вспахать и засеять отцовскую ниву, отстроить обветшалый дом, передать своим детям обычаи, песни, традиции и ремесло предков?

Каким же, однако, трудным бывает порой возвращение в село, каким сложным оказывается путь, который вынужден проходить человек, решивший в погоне за призраками большого города отречься от своего призвания, самой крестьянской природы своей. Вот почему такими трагическими кажутся поиски "городского счастья" еще одной героиней романа — Груней, сельской девчушкой, дочерью лесника, вступившей в культпросветучилище с мечтой вернуться в родное село, чтобы работать в Доме культуры, да так и заплутавшейся в лабиринтах "городской жизни". Предав забвению свою первую любовь — Дениса Столяра, Груня выходит замуж за режиссера, преподавателя культпросветучилища. Ковры, картины, хрусталь, попугай Ричард...

Правда, плебейское имя Груня, конечно же, пришлось сменить на оч-чень благородное: Генриетта. Ничего не поделаешь, Александра Евгеньевича, мужа Груни, корбило все, что выдавало в его жене деревенское происхождение, он буквально вытравливал из Груни "деревню", с нескрываемым презрением относясь при этом к ее родным, и его совершенно не интересовало, что творится в душе самой Груни. Впрочем, наступает время, когда и Груня начинает понимать, в какую "золотую клетку" забросила ее судьба; стоило ей вернуться в село и после долгой разлуки снова встретиться с Денисом, как все ее городское благополучие вдруг показалось трясинной.

Создавая целую галерею людей современного села (читателю запомнятся истинно народные характеры деда Дудки, Павлины Кондратьевны, Максима), писательница по существу творит своеобразную художественную летопись бытия своей Довганивки, пытаясь в то же время обрисовать перед читателем образ "села будущего". И творит она этот образ, не идеализируя положения, не избегая острых проблем, удручающего несоответствия между тем, к чему, исходя из законов нашего социалистического развития, мы должны были прийти и к чему пришли на самом деле. В то же время произведение ее глубоко оптимистично. Не потому, что роман завершается неминуемым: через Довганивку наконец начали прокладывать асфальтированное шоссе. Нет, оптимистичность произведения определяется жизненной позицией большинства героев, концепцией их бытия.

Уже в рассказах, составивших первый прозаический сборник Лидии Селютиной "Иду на огонек" (они написаны на украинском языке, все остальные прозаические произведения писательница создавала на русском), в качестве главного духовного

стержня сотворения характеров своих героев автор избрала ДОБРО. Их отношение к ДОБРУ, к пониманию ДОБРА. Только искренняя, восходящая к самым родникам души доброта медсестры Оксаны ("Сестричка") возвращает искалеченному войной моряку Павлу Грицаю веру в то, что еще не все потеряно, что и для него жизнь еще может обрести надлежащий ей смысл. Стоит ли удивляться, что этой девушке, выходившей его после тяжелой операции, Павел поверил так искренне и свято, как, казалось, не способен был верить никому на свете.

Лишь не угасшая до конца природная доброта помогла братьям Якову и Семену ("Братья"), влюбленным в одну девушку, которая стала женой одного из них, не переступить ту последнюю черту, за которой братья становятся кровными врагами. И когда началась война, мы видим их вместе в рядах патриотов. Жизнеутверждающим пламенем добра освещены и другие рассказы сборника: "Огонек", "Руки" и даже пронизанная трагизмом "Расстрелянная яблоня" — о яблоне, воскресшей, чтобы весной сорок четвертого встретить солдат-освободителей нежным цветом возрождающейся жизни.

Тем же гуманистическим девизом "Сотвори добро!" определяет цель, смысл и суть своей жизни журналистка Варвара Величко — героиня повести "Сотвори добро" и романа "Быть человеком". Ее единоверка "в доброте человеческой" доярка Анна Кобзарь, о которой журналистке предстояло написать очерк, еще только присматриваясь к Варваре, так объясняет ей свою нехитрую философию житейского добра: "Это значит, ты мне добро сделала, и я тебе добром плачу. А тебе опять не хочется передо мной в долгу оставаться. Ты мне еще больше добра делаешь. И так всегда... Зло постепенно уйдет, уступит место добру".

Слишком упрощенно? Возможно. Да только доброта — естественная, не корыстная — и не требует особого мудрствования. Вся она — в деяниях, в порывах души. А еще, на примере судьбы Анны Кобзарь, Варвара утверждает в мысли, которая вскоре становится ее убеждением, основным источником доброты в обществе может быть лишь крепкая семья. Только мудрые, крепкие моральные устои семьи способны созидать доброту народа, возрождать в нем гуманистические традиции, порождать сострадание к слабым и сбившимся с пути.

Образной, художественной иллюстрацией этой истины представляется мне бытие заводской династии Бойко, нравственное исследование которой легло в основу романа Лидии Селютиной "Наследники" (1981). Впрочем, писательница рассматривает это явление несколько шире, ее интересует не просто династия заводских рабочих как таковая. В поле зрения сам род Бойко. В последние десятилетия мы почему-то совершенно забыли, что именно РОД издревле был хранителем семейных легенд, обычаев, традиций, ремесел, фольклора, святынь гуманизма.

На высоких нравственных регистрах прочитываются образы хирурга-травматолога Елены Антоновой и управляющего строительным трестом Андрея Павленко — героев другого популярного романа Лидии Селютиной — "Именем любви" (1988). Исходя из формальных признаков (насыщенности произведения сугубо "производственными"

сценами, раскрывающими характеры героев, их морально-этические основы и отношения с коллективом), роман вполне можно было бы отнести к разряду "производственных". Но в том-то и особенность письма Лидии Селютиной, что все профессиональные муки хирурга Антоновой, все управленческие тревоги Павленко, возводившего со своим коллективом крупнейший морской порт "Восточный", как и трудовые будни других героев романа, вовсе не являются самоцелью творческого замысла писательницы.

Мы знакомимся с Антоновой и Павленко в те трудные для них обоих дни, когда после автокатастрофы Андрей Васильевич попадает в травматологическое отделение областной больницы и талантливый хирург Антонова возвращает его буквально с того света, а потом, проникнувшись не только профессиональным, но и сугубо женским, человеческим состраданием, еще долго выводит своего пациента из морального шока, возвращая к полноценной духовной жизни, к житейским, в том числе и производственным, тревогам и хлопотам. И то, что эти двое красивых мужественных людей с неудавшейся личной жизнью влюбляются друг в друга, кажется совершенно естественным. Писательница сумела так психологически точно и так деликатно построить их отношения, что эта поздняя, но еще не окончательно запоздавшая любовь зарождается как бы в процессе совершенно естественного желания понять, проникнуться взаимным сочувствием и состраданием и, в конечном итоге, облегчить участь друг друга.

В то же время в отношениях Павленко и Антоновой вряд ли можно отыскать элементы традиционного курортного романа двух понравившихся на время друг другу, ничем серьезно не связанных людей. Перед нами — зрелые, осмысленные, в каких-то моментах по-своему возвышенные отношения людей, знающих цену жизни и не потерявших в наш суетный, прагматический век способности искать красоту жизни не во взаимной выгоде, а во взаимопонимании. Вот почему все то, что привнесено в произведение из "производственной" сферы не только Павленко и Антоновой, но и ярко выписанного профессора Гердена, санитарки тети Кати, прораба Бугрова, других героев, — ни в коем случае не воспринимается как дань "производственной" теме. Уже с первых страниц становится очевидным, что речь идет о природной реализации, о духовном воплощении жизненных интересов и профессиональных возможностей каждого из них.

А в самом заглавии романа — "Именем любви" — заложен тот высокий нравственный критерий — любви к любящему тебя человеку, к ближнему, к своей профессии, к окружающему миру — без которого Лидия Селютина не мыслит себе понимания самого смысла человеческой жизни, ее первородной основы.

В последние годы литературная критика с тревогой отмечает моральное оскудение положительного героя в произведениях современных писателей. Они словно бы стесняются восхищаться человеческой добродетелью, побаиваются выглядеть банальными в своем стремлении создать образ, достойный подражания. А тем временем на страницах наших книг, на театральных подмостках, кино и телеэкранах

можно видеть сочно выписанные, колоритные фигуры разнородных злодеев — людей от элиты, от мафии или просто из подворотни. Лидия Селютина принадлежит к тем писателям, которые, не боясь выглядеть старомодными, искренне верят в воспитующую силу литературного идеала. Все ее творчество направлено на то, чтобы, осмысливая лучшие черты нашего современника, показать читателю образы людей высокой гражданственности, людей целеустремленных, верящих, что любовь, трудолюбие и доброта способны изменить мир, сделать его и всех нас, сущих в нем, лучше, возвышеннее, духовно богаче.

искусством души И СЛОВА

Ольга Трандасир — из тех молодых поэтов, которые уже первыми своими произведениями пытаются сотворить собственный мир — с только ему присущими образами и характерами героев, с той особой чувственной экзальтацией, что позволяет раскрывать внутренний мир человека, порой на самом крутом, трагическом изломе судьбы и душевного состояния, когда...

Спать не хватает снов, Лгать не хватает слов, Житьне хватает сил...

Ольга обладает удивительной и крайне важной для всякого истинного, а тем более — молодого, начинающего поэта, способностью проникать в состояние и сущность магического "Я" своего лирического героя, раскрывать мотивы, психологию и душевную динамику его поступков. В то время, когда подавляющее большинство поэтов ее возраста и творческого опыта упорно творит свои "вирши" на уровне чувственно-лирических банальностей типа: "не могу, страдаю... от тоски умираю...", Ольга отважно вторгается в крайне сложные, почти запретные сферы человеческого бытия и человеческого сознания, стараясь средствами поэзии воссоздать таинство драматического самопостижения; исследовать духовную анатомию любви, предательства, крайней стадии инфантильности и эгоизма; всевозможных навязчивых состояний, рождающихся из не менее навязчивых идей. Наподобие тех, что обуревают "самоубийцу" из ее стихотворений "Старый город..."

И вот, ты стоишь

На карнизе высокого дома, Смотришь вниз и молчишь. Ты понимаешь, что никому не нужна Твоя жизнь,

А тем более смерть.

...Все это так. Но ты готов умереть

И ты прыгаешь вниз

И летишь

В бездну асфальтных плит.

"Радуйтесь, радуйтесь!" кричишь ты...

... Ты прекрасно знаешь, что это Твой прощальный полет, И еще есть мгновения,

Чтобы додумать последнюю мысль, Даже в эти мгновения Ты думаешь лишь о себе.

Само собой понятно, что образ Самоубийцы в данном случае символический. Поэтесса довольно мастерски воспроизводит то "пограничное" состояние человеческой психики, которое позволяет ее лирическому герою доводить себя не столько до

фізического, сколько — что не менее страшно — душевного самоубийства. Которое уже само по себе убийственно, даже если до фізического самоубийства дело и не дойдет. И такая "пограничность" чувств и ощущений не воспринимается, как некая літературная условность. Она вполне естественна; логически, філософски и нравственно аргументирована. А поскольку в той или иной степени она просматривается также в стихотворениях "Безумие", "На грани", "Разорванные облака" и многих других, то и в самом названии сборника — кстати совершенно оправданном — "Над бездной" улавливается нечто такое, надрывное; не столько для автора книжки, будем надеяться, сколько для ее лирического героя, сугубо личностное, образно-символическое.

Еще далеко не все удастся этой молодой поэтессе. Порой ее подводит не отсутствие таланта, а отсутствие должного літературного опыта. Как способно подводить оно в любом ином виде искусства, любом ином виде человеческой деятельности. Но я абсолютно уверен, что при той похвальной серьезности и, я бы даже сказал, солидности, с которой входит в русскоязычную українську літературу Ольга Трандасир, она очень скоро заявит о себе, как поэт вполне зрелый, неординарный, умеющий даже самое банальное, в течение многих веков выстраданное, оплаканное и "зачитанное", состояние женской души возвести в ранг высокого искусства... души и слова. На этом и позвольте благословить автора сборника у подножия ее собственной творческой Голгофы^[54].

ПОЕЗІЯ, НАСПІВАНА БУГОМ

Микола Палієнко належить до того покоління поетів, чиє молоде мистецьке слово гартувалося наприкінці шістдесятих, під пронизливими вітрами так званої "хрущовської відлиги", на благословенній хвилі національного духовного відродження, піднесеною літературною когортою, в лавах якої висвячувався і творчо мужнів талант Дмитра Павличка, Івана Драча, Ліни Костенко, Бориса Нечерди, Павла Мовчана...

Й тому, очевидно, про що б не писав Микола Палієнко, яких би історико — філософських чи морально — етичних проблем не торкався, він так чи інакше творить свій власний — ним відкритий і лише йому підвладний — світ. Отой світ "поета від плуга", світ селянина за способом мислення і душевним покликанням, українця, виколисаного на ковилево-полинних рівнинах степової України.

Материк цей, як і материк, витворений будь-яким іншим митцем (згадаймо хоча б Уільяма Фолкнера, Василя Стефаника чи Іво Андрича) звичайно ж, нафантазований, проте він має чіткі географічні та історичні обриси, за його — М. Палієнка, — героями виразно вбачаються постаті земляків, отих — тертих життям, згорьованих, проте незламних; знаючих ціну лихові, але не позбавлених мудрого життєвого гумору; наївних у своїй природній хитрості, але ж і хитруючих на власній наївності — сільських дядьків. З яких саме й вийшов, і до невмирущості яких дійшов, сам поет.

Не дивно, отже, що тематика й загальний настрій більшості поезій Миколи Палієнка, які склали його попередні книжки — "Лукашева сопілка", "Щедриця", "Зелені космодроми", "Тяжіння поля", "Заповідаю долю"... — формувалися цілком природньо,

живлячись з усіх отих фольклорних джерел, які віддавна, нуртують в його рідному краї, на зігрітому сонцем Південному Побужжі.

Миколі Палієнку як митцеві надзвичайно пощастило в тому розумінні, що його рідна Семенівка (Арбузинського району на Миколаївщині) ще й досі з гордістю засвідчує перед світом, що вона зароджувалася з козацьких таборів та зимівників, і що все довкола тривалий час було західним порубіжжям запорозької вольниці. Відтак і перші вірші поета виспівувалися з сільських легенд і переказів, з історій його древнього козацького роду — войовничого, хоча й хлібосольного.

Та, погодьтеся, й самому козацькому селу цьому теж пощастило, що з курних вулиць його пішов у світ нехай не гучної слави, проте незрадливий співець — поет, якого ні гонорові університетської студії Одеси, ні богема Вищих літературних курсів у Москві, не змогли розчарувати в романтиці рідного надбузького ковчега, в розмаїтті характерів і типів якого, та в їх психології, митець вбачає своєрідну соціально-психологічну модель всієї України. І перед яким, наче перед святинею, постає з усіма своїми пекучими роздумами, тривогами, висповідується в тому, чим живе, що його справді по-синівськи болить. А вже з того болю з'являються сумні і водночас гнівні рядки:

Порубана, але не вбита,
Замулена, але жива,
Моя ти мово сумовита,
М'яка, з вербового шитва.
Не залишай мене при скруті,
Коли ні сміху, ні плачу.
Не віддавай в полон
манкуртам,
Де рідне слово не почуть...
("Освідчення перед рідною мовою").

Є люди, які, навіть переживши кращу частину свого життя у місті, за станом душі, способом буття, світосприйняттям, до кінця днів своїх залишаються селянами. Саме до них належить і Микола Палієнко. Інша річ, що його поезія подеколи аж занадто приземлена, від землі взята і в землю висіяна. Але це не оте міське — наче хата під стріхою посеред Дерібасівської — виплекане на шароварному дрібнотем 'ї українське хуторянство, яким хворіють — не перехворіють чимало українських поетів, учорашніх селян, з селянським коренем вирвані, але на асфальт не пересаджені.

У Миколи Палієнка все це щиро, від самої суті, від істинного способу мислення і буття. Він був і залишається селянином не тільки в буденні своєму, а й у творчості. Що, однак, не принижує ні художнього рівня його творів, ні їх інтелектуальної основи. Підтвердженням цього слугує і рукопис нової поетичної збірки "Повертають мої степи", твори якої — незалежно від того, який часовий пласт вони порушують — пронизані гострим усвідомленням вічності хліборобського роду, природної миролюбності людини від поля.

Відтак і сама поезія М. Палієнка по-селянськи мудра і віща. Їй аж ніяк не лукавить поет, визначаючи критерії свого мистецького слова за отими найвищими національними критеріями...

Кожне слово, моя сльоза

гаряча,

З гострого серпа на

мозолі.

В нім несхитність, Кобзарева вдача, Клич світанний Рідної землі.

Інша річ, що в дійсності не завжди вдається витримати кожную поезію на такому рівні, та все ж, та все ж...

Помітне місце в новій збірці посідає розділ "Тарасова віть". До образу великого Кобзаря — його долі, щоденників, листів, друзів!.. — Микола Палієнко звертається не вперше. Та, мабуть, ніколи ще постать Шевченка як національного месії не відтворювалася в його віршах у таких глибинних громадянських вимірах, такому наболілосучасному контексті; бо все заповідане Шевченком — прочитано, сприйнято й осмислено нашим сучасником, який розгублено стоїть посеред полишеної жниварами стерні, на святій ниві омріяної всіма поколіннями українців незалежності.

Сприйняття поезії, як і таємниця її творення — річ аж занадто суб'єктивна, щоб не сказати інтимна. Тож і нові цикли поетичних творів Миколи Палієнка ще знатимуть і прискіпливих критиків, і — що важливіше — вдумливих читачів. Одне не викликає сумніву: для самого поета вони стали своєрідним мистецьким випробуванням, плодом отого полудневого творчого пізнання себе як митця, як творчої особистості, як громадянина. А ще — нового пізнання, вже з висоти життєвого, творчого досвіду, і величі рідного краю^[55].

думи БАТЬКІВСЬКОГО ПОЛЯ

Існує якась особлива поетична таїна в ранковому полі, в достиглому колосі, в батьківській криниці, в стежині твого дитинства — отій першій стежині, що, зваблюючи, заманювала кожного з нас, хто зростав у селі, в далекі незвідані світи, щоб потім усе життя снитися і кликати до рідної домівки...

Пізнати цю таїну, осмислити цю поезію душею і розумом; осягнути віщість лелечиноного гнізда над рідною хатою і мудрість зернини на зморшкуватій долоні хлібороба...

Хто з українських ліриків не мріяв про вершинність подібних поетичних поривань, хто не звертався у своїй творчості до далекого, але незабутнього і все ще загадкового світу дитинства? Тому можна було б сказати й так, як то традиційно в подібних випадках мовиться: "Не обминає цієї тематики у своїх творчих шуканнях і поет Микола Палієнко".

Сказати, звичайно, можна, проте річ у тім, що була б ця, на перший погляд, свята правда якоюсь життєво-творчою напівправдою. Тому що для Миколи Палієнка — поета істинно селянського, поета від землі, від душі і традицій українського села — батьківське поле, хліборобський піт і мамина пісня, принесена осінніми вітрами з

духмяного поля, — не символи, не поетичні образи, а сама сутність його мистецького буття, його світобачення. Кожен вірш його (ну, майже кожен, якщо вже бути прискіпливо точним), пройнятий помислами сіваца й освячений мозолястою вірою женця. Тією вірою, тією переконаністю у непере бутності своєї праці і свого покликання, які освячують і кожне щире, вивершене слово поета.

Наприклад, вірш "Проміння хліба" має конкретного адресата, оскільки присвячений славетному хліборобові Одещини Марії Шолар, але за глибинністю проникнення у суть явлення світові українського хлібороба він постає звертанням до всіх "людей від плуга", звертанням до самих витоків творчості; до отого кореня, що, ніколи не убожуючи, впродовж усього життя живить нас невмирущими соками рідної землі, щоб, врешті-решт, пройти крізь нас, вивершуючись осяйною кроною усього нашого життя.

Народився Микола Палієнко 3 жовтня 1944 року, в селі Семенівці Арбузинського району Миколаївської області, в тому краї над Південним Бугом, що відомий в козацькі часи своєю Бугогардівською паланкою, яка захищала кордон Запорізької Січі з турецькими володіннями. Ось чому багато його поезій присвячено козацькій давнині та козацькій славі рідного краю:

У цих краях чудовий древній Буг, Очерети, мов стріли голосисті. Колись отут стояв Іван Богун І терпла шабля у руці...

Колись тут,

Ішли полки в задумі віковій...

Ще в шкільні роки він друкував перші свої віршовані спроби в місцевій районній газеті; згодом, уже після закінчення школи, певний час працював кореспондентом Братської районної газети та кореспондентом луганської обласної молодіжної газети "Молода гвардія". Відтоді він уже ніколи не поривав із журналістикою; ось і зараз він є власним кореспондентом газети "Одеські вісті". Та все ж таки основною справою його життя стала література.

Сам Микола Олександрович вважає, що надихнув його на цей шлях відомий поет, класик Андрій Малишко, з яким, ще в юності, доля випадково звела його на Кавунівському елеваторі, де столичний гість зустрічався з робітниками. Микола тоді наважився прочитати йому кілька поетичних проб пера і заслужив доброзичливу оцінку метра. Відтоді спогад про цю зустріч став для нього духовним талісманом.

Здобувши освіту на філологічному факультеті Одеського держуніверситету ім. І. І. Мечникова та на Вищих літературних курсах при Літературному інституті ім. О. М. Горького, він тривалий час торував свої журналістські стежини в сільській редакції Одеського обласного радіо, і саме це дозволило йому зустрічатися зі славетними хліборобами області, такими як Макар Посмітний, Марія Шолар, Андрій Куций, Василь Тур, Микола Миндру... Не поривав він своїх фізичних і духовних зв'язків із селом і тоді, як тривалий час працював літературним консультантом Одеської обласної організації Національної спілки письменників України, був керівником обласного літоб'єднання ім. Є. Бандуренка.

Селянський син, хлібороб з діда-прадіда, людина, яка ніколи не соромилася і ні за яких модних віянь не зрікалася свого істинно селянського ества, Микола Палієнко не уникає у своїй творчості приземлених реалій, навпаки, майже кожним своїм віршем відкриває перед нами ще одну сторінку, ще один факт таїни і традицій буття сучасного села. "Польові абрикоси", "Старий обліковець", "Цвіте пшениця", "Скиртоправи", "Я з вами сіяв, земляки", "Монолог завідуючого током"...

Когось такі, не дуже-то й пройняті лірикою заголовки могли б і насторожити: чи не маємо справу зі ще одним "поетом зі злоби дня", який, пильнуючи оту злободенність, давно забув, чим відрізняється пересічна газетна замітка від справжньої поезії? Та, повторююсь, сам Микола Палієнко не побоюється такої заземленості теми, не побоюється такого, майже документального, свідчення правдивості кожного свого вірша. Бо, зрештою, в кожному з них він зумів побачити, підмітити й поетично осмислити якусь красномовну деталь сільського побуту, якийсь штрих степового сьогодення, якусь грань українського характеру.

Зауважу, що поезія Миколи Палієнка в самій суті, в принципах творення, в образній системі — джерельно, коренево народна та національна. І це, та ще талант митця, і досить високий рівень професіоналізму дозволяють йому сміливо вводити побутові реалії і не з чистої поезії химерними словесами вичавлювати артистичну сільськоземлі, а віднаходити високу поезію у просоленій потом і кров'ю нашої степовій ниві, вздовж і впоперек переораній ралами, стрілами, списками і плугами.

У своїх поетичних збірках "Лукашева сопілка" (1972), "Щедриця" (1975), "Зелені космодроми" (1979), "Тяжіння поля" (1984), "Заповідаю долю" (1988), "Зоря Шевченка", "Озвися перепілкою..." Микола Палієнко простежує і досліджує весь морально-етичний всесвіт хліба: хліба-годувальника, хліба-борця, хліба-символу добробуту, незмінного атрибуту безлічі народних обрядів, повір'їв, давніх і новітніх звичаїв та традицій.

Ясна річ, не все у творах цього поета рівноцінне, щось в його творчості вдавалося більше, щось менше. Але можу засвідчити, що в кожній його збірці завжди знаходяться рядки, гідні того, щоб учителі цитували їх — і таки цитують! — замість довгих і, чого гріха таїти, пісних та нудних лекцій, повчань і настанов, з якими вони нерідко звертаються до учнів під час виховних годин та в піднесені миті шкільних свят.

Як в давнину, не водять кобзарів, їх голоси розтанули в туманах.

Чи, може, шлях кобзарський застарів, Чи рідна пісня подалася в найми.

Був не один на неї бузувір,

І гендлювали нею, і гендлюють.

Як в давнину, не водять кобзарів Поводирі-хлопчата поміж люди. Знаходять достобіса тих причин, Мовляв, така пульсуюча епоха.

Та хто, скажіть, нам душі причинив, Що заросли вони чортополохом?

Гули бандури танули жалі,

Паски в церквах світилися великодньо...

Вони, мабуть, до нас ще не дійшли

Ті перебенді-лірники народні.

Розкрити глибинну сутність хліба-символу, зазирнути в душу оратая досить часто допомагає поетові той чи інший вражаючий факт з історії рідного краю, з історії країни (тих часів). "У дні блокади Ленінграда німецько-фашистськими військами в 1941—1943 роках, у Всесоюзному науково-дослідному інституті рослинництва голодні вчені зберігали для людства світову колекцію пшениць", — читаємо у заспіві до вірша "Зерно Ленінграда". Мабуть, треба знати данину, сплачену Ленінградом голодній блокаді, щоб по-справжньому збагнути велич подвигу цих учених. Втім, зрозумілий він і нам, хоча ми, люди повоєнного покоління, вже не здатні так глибинно, так емоційно осмислювати його. Але там, де уява зраджує нас, де бракує нашого образного сприйняття, приходить на допомогу Поет.

Він розповідає, як припадала всього одна хлібина на роту, яку так і не вдалося поставити на коліна. Одна... на роту, тобто на сотню бійців! Чи завжди пам'ятаємо про це? Чи знатимуть про оту хлібину обложених Ленінграда, Одеси, Києва, Севастополя наші діти, прийдешні покоління — ось провідна думка, що пронизує увесь цей твір, від факту — заспіву й до останнього рядка. І такі глибинні думки, такі звертання до пам'яті нашої, до совісті, честі, хліборобської мудрості і просто звичайної людської людяності ми віднаходимо у віршах "У Київському музеї хліба", "Універсал", "Сільниця", "Вулиця Посмітного в Одесі", "На могилі матері", "Кам'яні баби". Тож є щось символічно справедливе в тому, що за поему "Заповідаю долю" та низку інших творів про українське село і селян, про вселюдський аристократизм невмирущого селянина, Миколі Палієнку було присуджено республіканську літературну премію імені Макара Посмітного.

Нещодавно побачила світ поетична збірка Миколи Палієнка з промовистою і зобов'язуючою назвою — "Послання Чернечої гори". Так, це твори, умовно кажучи, "про Шевченка", але про отого Шевченка, який визначає дух кожного українця, його національне сумління, його історичну відданість історії свого народу, свого козацтва, своїй землі, тобто це твори про Шевченка в наших душах. Тема ця для Палієнка не нова, свого часу, ще в збірці "Тяжіння поля" (1984), з'явився цикл його поезій "Тарасова віть", поєднаних постаттю і долею Кобзаря. І якщо вже вдаватися до аналізу даних творів, то стає зрозуміло, що, поза всю біографічну прив'язку більшості шевченківських поезій до життєпису Кобзаря, — це не черговий екскурс в біографію визначного поета (а хто з українських поетів не вдавався до таких екскурсів, аби засвідчити свою повагу до Вчителя?), а ретроелективний погляд у минуле всього українського народу, його біль і страждання, які, однак, ніколи не заглушували мужності боротьби і таланту творення.

В циклі "Тарасова віть" поет оспівує й історію України, й характер українця, і його братерське прагнення миру й злагоди з усіма народами, а водночас, і любов до материнського слова, до солов'їної української мови. І цілком природним видається мені той факт, що на Першому Всеукраїнському конкурсі на кращий поетичний твір про материнську мову, саме Миколі Палієнку присуджено було першу премію, якою відзначено його "Баладу про рідну мову".

Свій шістдесятилітній ювілей Микола Палієнко зустрічає в розквіті творчих сил. На його робочому столі — рукопис нової поетичної збірки. І можна не сумніватися, що з часом нам явиться ще один правдивий, поетично осмислений літопис сучасного українського села; літопис, ліричний герой якого відкриває для себе великий світ правди і добра не в романтичній чужині, а у своєму рідному селі, в батьківському напутньому слові, у сходженому усім родом прадідівському полі.

Книжки Миколи Палієнка — з тих, які кожному сільському хлопчині варто, якщо вже не взяти з собою в життєву дорогу, то, принаймні, прочитати перед порогом. Вони примушують озирнутися, замислитися і висповідатися перед світом і собою^[56].

ПРИКОСНОВЕНИЕ ТАЛАНТА И ДУШИ

Существуют поэты, для которых поэзия, со всеми ее канонами и святостями, не столько вид искусства, сколько способ обыденного житейского самопознания, возможность выразить свои мысли, настроения и чувства так, чтобы, оставаясь предельно возвышенным, они в то же время отражали мятежный мир души автора, сотворяли стихотворную летопись его бытия, воссоздавали его мировосприятие. Именно к таким поэтам относится Инна Саврасова, чьи стихи уже знакомы почитателям поэзии по публикациям в альманахе молодых авторов "Південна ліра-97" и "Південна ліра-98", а также на страницах одесских городских и областных периодических изданий.

Поэзия ее, на первый взгляд, бесхитростна, но в каждом стихотворении перед нами восстает частица судьбы лирической героини, которая, при присущей Инне Саврасовой исповедальности и искренности, вольно или невольно связывается с судьбой самого автора сборника.

Я за тебя держусь, как за соломинку, А ты не хочешь ею быть, устал совсем. Уж буйный ветер угрожает злобой домику, Но ты по-прежнему и глух, и нем. Соломинкою быть, увы, невесело, К тебе осталась жалость больножгучая, А вот другим кажусь веселой песнею, Пусть будет видно всем, что я везучая.

Впрочем, не столь уж и важно, насколько чувства и судьбы героинь стихотворений Инны автобиографичны. Важно, что поэзия ее заставляет читателя сочувствовать и сопереживать им. А не в этом ли высший смысл искусства? Тем более что за строчками стихотворений молодой поэтессы весьма четко и контрастно просматривается, хоть и философски обобщенный, но все же предельно жизненный и вполне узнаваемый образ современной женщины, пытающейся в суете и круговерти повседневности сотворить хоть какое-то подобие личной жизни, душевного комфорта, женского счастья. Пусть даже такого призрачного, как у героини стихотворения "Я жду тебя":

... Я жду, как жертва, как палач, С одним и тем же нетерпением. Скрывает сердце тихий плач С одним желаньем о прощеньи. Вдогонку бросится душа, Оставив на пороге тело.

За то, что я любить хотела, А ждать, прости, так не умела, И все же жду... Я жду тебя!..

Крайне важно, что даже в самых, казалось бы, "прозаических" стихотворных

сюжетах Инна Саврасова старается избегать излишней декларативности, поучительности и бытописания; уходит от банальных выражений, приемов и поэтических штампов.

Чувственность восприятия в ее поэзиях самым естественным образом зарождается из столь же чувственной образности. Что уже является свидетельством таланта, который более или менее выразительно и обнадеживающе заявляет о себе даже в тех произведениях поэтессы, в которых еще явственно ощущается отсутствие должного литературного опыта, должной литературной школы. Но это, будем верить, придет к ней со временем, со стихами, с целенаправленной работой над собой и над словом.

А пока что — перед нами первый сборник стихов Инны Саврасовой "Прикосновение", вместе с которым на небосводе молодой поэзии девяностых появляется и новое имя. Так запомним же его^[57]!

ПОМНИТЬ свои истоки

1

Анализируя произведения молодых, критики любят сравнивать современное состояние молодой поэзии, уровень ее творческих поисков с поэтической волной шестидесятых годов (на гребне которой пришли в литературу такие поэты яркого таланта, как Евгений Евтушенко, Роберт Рождественский, Андрей Вознесенский, Иван Драч, Виталий Коротич, Микола Винграновский, Борис Нечерда, Петро Осадчук...), признавая при этом, что сегодняшняя поэтическая волна менее мощная и, при большом количестве начинающих литераторов среднего уровня, редко появляются произведения незаурядные, произведения, которые сразу стали бы явлением художественной жизни, вызвали полемику, были отмечены печатью творческого поиска, эксперимента, новаторства.

Ну, что ж, наверное, эти критики правы: нынешние начинающие, возможно, менее склонны к новациям (однако вспомним, что далеко не все, чем восторгались в шестидесятых, оказалось удачным и не все, что было признано поклонниками поэзии, прижилось), и все же подавляющее их большинство уже с первых своих произведений стараются компенсировать это путем философского осмысления событий современности — тех бурных событий, которые держат в напряжении все мыслящее человечество, которые заставляют во всей полноте осознавать угрозу миру, цивилизации, планете, угрозу существованию самой живой материи, по крайней мере, в тех формах, в каких мы ее привыкли представлять; а еще — по-своему трактовать существующие психологические и социальные концепции бытия, по-своему осмысливать прошлое и настоящее народа.

То есть сократился сугубо ученический период чувственного самосозерцания, декларативной исповедальности и утверждения прописных истин. Лучшие произведения наших начинающих отличаются прежде всего четко очерченной жизненной позицией, умением их авторов проникнуть в суть событий и явлений; той социальной, так сказать, заангажированностью, которая уже и теперь определяет, а в дальнейшем, я уверен в этом, будет определять их еще полнее, и среди значительно

больших читательских масс, — как художников идейно зрелых, преданных делу своих отцов, делу коммунистического строительства.

Именно таким глубинным проникновением в суть изображаемых явлений, такой концептуальностью трактования отличаются произведения молодых поэтов Анны Старостенко, Валерия Грошко, Леси Борщевской; Игоря Березинского, Владислава Китика, Евгения Ушана, Андрея Галушко, Богдана Бардецкого...

Кажется, совсем недавно дебютировала в одной из литературных подборок областной молодежной газеты работница Одесской фабрики художественных изделий Анна Старостенко, но уже первые ее стихи привлекли внимание тем своеобразием поэтического видения, которое сразу выделяет человека по-настоящему одаренного, талантливого среди десятков и сотен прочих начинающих, для которых таинство поэтического творчества сводится к тонкостям рифмования и вариациям на темы, уже давно и хорошо освоенные поэтическими кумирами, которым они старательно подражают.

Стихи Анны, как и стихи Леси Борщевской, проникнуты тем особым лиризмом, в котором нелегко уловить нотки сентиментальности, присущей, чего греха таить, многим нашим начинающим поэтессам: вместо нее щедро проявляется образным словом мудрая рассудительность души. И это ярко подтверждает первый поэтический сборник Анны Старостенко "Живая вода", недавно выпущенный издательством "Маяк". А тем временем на письменном столе молодой поэтессы уже лежит рукопись новой книжки, которая, надеемся, станет очередной ступенью творческого роста.

Есть люди, для которых — независимо от того, пишут они стихи или нет — образное, ассоциативное восприятие мира является естественным способом познания реальной действительности. Это редкостный, удивительный, непознанный дар, и люди, владеющие им, — поэты не по желанию своему, не по стремлению переплавить в рифму свои чувства, а по самой сущности души, по своему мировосприятию, сознанию единства с окружающей природой. Такими поэтами как раз и видятся мне сегодня Валерий Грошко и Леся Борщевская.

Валерий Грошко лишь недавно окончил факультет журналистики Львовского университета. И так уж вышло, что первые его шаги в журналистике совпадают с первыми шагами в поэзии, а все это вместе определяет нелегкий период его творческого становления. Но уже появились первые публикации Валерия в областной периодике, уже четко обрисовывается разбросанный по газетным полосам цикл его стихов о Подолье — как бы своеобразная летопись родного края поэта, летопись, в которой история пропущена через сознание, через образное восприятие человека двадцатого века.

Поэтическая манера Валерия, в лучшем смысле этого слова, традиционна для украинской поэзии. Но, может, в этом и сложность его творческой задачи. Поэтому остается пожелать, чтобы, опасаясь этой традиционности, он находил в себе мужество не торопиться со следованием поэтическим модам и поветриям, а, оберегая дарованный ему природой голос, искал свои темы, сформировал свою образную

систему

В этом же, собственно, видится мне и творческое будущее Леси Борщевской, поэзию которой по уровню философичности, по технике стихосложения, и вообще по уровню профессионализма, можно считать явлением уникальным (ведь она только что окончила школу, и по возрасту, наверное, моложе всех наших молодых начинающих), и молодого учителя из Килии Валерия Выходцева, в поэтических строках которого

Навколо мене лиш трава,
Вслухаюсь в музику
зелену,
Вона написана для мене,
А я придумую слова...

— не поэтическая декларация, а сконцентрированное выражение сущности поэзии молодого автора, постижение органичного родства мелодики своей души с мелодикой травы, деревьев, птичьего клина в весеннем небе.

Длительное время остается верен тематике героического прошлого, легендарной героике гражданской Игорь Березинский. Современное южное степное село, с его народными умельцами, красивыми душой и трудом своим, предстает перед нами, в оригинальной по образности, неожиданной ассоциативности и афористичности, поэзии Александра Гаркавченко.

2

Мы уже как-то привыкли к терминам "городская" и "сельская" проза. Употреблять их применительно к поэзии критики пока не решаются, хотя тенденция к такому разделению, безусловно, существует. Нельзя не заметить, например, что поэзия довольно способной поэтессы Ольги Ильницкой — это своеобразная трактовка существования человека в большом городе, его быта, почти подсознательного тяготения к прошлому своего рода, к первозданности нетронутых уголков природы; что это, по сути, осмысление взаимоотношений горожан, взаимоотношений, которые все чаще становятся темой полемики между социологами и психологами.

Близки ей по манере поэтического мышления и по тематике многих произведений Татьяна Коваленко, Светлана Джигун, Владимир Дризо, Андрей Галушко, Вячеслав Титов, Ольга Богданович...

Возможно, и не стоило бы столь детально останавливаться на этом, если бы не одна достаточно заметная и довольно характерная для начинающих литераторов тенденция. Даже у тех авторов, что печатаются, не говоря уже о тех, кто лишь мечтает о первых публикациях, — заметно ощутимо стремление к так называемой поэзии настроения, которая на поверку оказывается набором реминисценций и в которой из стиха в стих декларируются не столько вечные, сколько вечно-банальные сентенции, а недостаток жизненного опыта, нежелание или неумение познавать сущность современного бытия компенсируется перепевами модных поэтов и примитивной стилизацией.

Чем больше читаешь произведения таких авторов, тем крепче утверждаешься в мысли, что некоторые из них будто бы стесняются опуститься в своих произведениях

до повседневности, до человека от земли и станка, исповедуя при этом ту самую абстрактную поэтику самосозерцания, о которой уже столько говорилось на совещаниях и писательских собраниях всех уровней. Именно это, на мой взгляд, мешает полному раскрытию таланта безусловно способной начинающей поэтессы Светланы Мартынчик; просматривается это и в отдельных произведениях многих других молодых авторов.

К сожалению, довольно заметно проявляется такая тенденция и в нашей молодой прозе, которая словно бы и существует, так как всегда можно назвать с десяток имен, но которой все-таки нет; и, чтобы убедиться в этом, достаточно просмотреть литературные публикации областных изданий за последние годы. Да и вообще, если иметь в виду молодую прозу, то здесь легче говорить о том, считай, среднем поколении молодых литераторов, которые заявили о себе серьезными публикациями в республиканской и даже центральной периодике, стали авторами коллективных сборников или ожидают появления своих первых книжек, но которых молодыми можно назвать лишь условно. Потому что многие их ровесники уже давно в рядах Союза писателей, — имею в виду прежде всего Сергея Рядченко, Галину Соколову, Василия Полтавчука, Игоря Божко, произведения которых — своеобразное, но вполне реальное проявление житейского опыта, вследствие чего и проникнуты они духом жизненной правды, которая и есть первый и приметнейший признак правды художественной.

В свое время заявила о себе прозаическими миниатюрами Светлана Кондратюк из Балты. Вот уже несколько лет активно пробуют перо Григорий Яценко из Ширяево, Людмила Семененко из Березовки, которая совсем недавно стала студенткой филологического факультета Одесского университета, Александр Айзенберг и Александр Сидюк из Одессы, начинающий драматург Лариса Галушко.

Хочется, однако, чтобы и они, и другие прозаики и поэты были в своем творчестве ближе к сегодняшнему дню, к мировоззрению и философии своих современников. Чтобы произведения их в художественной форме отображали закалку в душах людских гражданской сознательности, а также все те святейшие черты, без которых невозможно воссоздать характер достойного человека, чтобы они раскрывали содержание социальных преобразований в селе и в городе, свидетелями которых мы являемся.

Жизненно правдивее должны быть наши произведения — вот в чем суть развития таланта каждого из нас. И если сегодня мы не можем говорить о некоторых из молодых как о вполне сформировавшихся прозаиках, то лишь потому, что они упрямо довольствуются любительскими упражнениями, подбирая для этого какие-то аморфные, тривиальные, сентиментально-романтические сюжеты. И дело даже не в самих сюжетах — ибо найти совершенно новый сюжет практически невозможно, это общеизвестно, — а в том, что, излагая их, авторы даже не пытаются раскрывать при этом характеры героев, наделять их определенными жизненными принципами, моралью, философией, то есть создавать полноценные художественные образы, а ограничиваются лишь пересказом сюжетной схемы.

И все же среди прозаиков самого младшего поколения уже появляются начинающие, которые, при условии серьезного отношения к своему художественному труду, к формированию себя как творческих личностей, могут со временем стать неплохими писателями. Имею в виду прежде всего Юрия Невежина. Уже первые его рассказы говорят о том, что перед нами — эрудированный, вдумчивый прозаик, который умеет анализировать житейские ситуации, стремится проникнуть в суть характера, настойчиво учится мотивировать поступки своих героев, исходя не только из ситуации, но и из психического состояния и мировоззрения. Это же можно сказать о необычайно эмоциональной прозе Людмилы Семененко.

Мы часто употребляем понятия "молодой литератор", "начинающий" и, нередко используя их в качестве оправдания, щита, забываем, что молодость художника — это не время беззаботного ученичества, а, прежде всего, чрезвычайно ответственная пора творческого и гражданского становления, возмужания. И от того, какой круг социальных, философских и морально-этических проблем очерчивает для себя начинающий в начале своего творческого пути, насколько глубоко он проникает, или хотя бы пытается проникнуть, в суть этих проблем — зависит, собственно, вся его дальнейшая творческая судьба, его жизненная позиция, его гражданское кредо. И не стоит тешить себя (а ведь тешим же, чего греха таить!), что до сорока пяти (к большому сожалению, средний возраст начинающего все упорнее тяготеет именно к этой черте) будем перебиваться перепевами перепетого, а вот тогда уже, вот тогда!.. Так вот, то взлелеянное мечтой творческое "тогда" может и не наступить. А социально активным надо быть уже сейчас, сегодня, немедленно, с первых написанных нами страниц искать свой материк, свою тему, свой и только нам присущий голос.

И какими бы ни были наши творческие устремления, каких тем, каких явлений реальной действительности не касались бы в своих произведениях, мы должны быть достойны святости своих истоков. Да, река творчества неминуемо приводит нас к океану общечеловеческой культуры. Но мудрость состоит в том, чтобы даже в безбрежном океане помнить свои истоки^[58].

АЛЕКСАНДР ПУШКИН:
БОГОВОЗНЕСЕННЫЙ
В ВИРТУАЛЬНОМ СЕГОДНЯ

Давайте говорить откровенно: уже давным давно существуют Пушкин — литератор, Пушкин — обыватель и Пушкин — кумир. А посему, даже во времена всевозможных юбилейных чтений, нетнет да и случалось, что углубленное "буквоедское" — или же наоборот, непредзятое, раскованное, незакомплексованное тенью классика — прочтение отдельных строф поэта, изучение быта, как, впрочем, и всевозможных житейских передразыг и увлечений его, в том числе и причин дуэли на Черной речке, вдруг начинало разрушать каноническую ипостась истинного творца, властителя дум народных, которую все мы осознаем и полуобожествленно со-состворяем с самых ранних лет всей школярской жизни.

И можно не сомневаться, что еще найдутся, как уже не раз находились очередные

начетчики, критики, полемисты и ниспровергатели...

Истинная глубина и незамутненность восприятия творчества великих достигается умением видеть в их творчестве величественность Творца; стремлением отыскивать в их произведениях, в их "былом и думах", все то, что способно облагораживать не только их, но и нас самих. Причем отыскивать, прекрасно понимая при этом, что и гении на каких-то строчках позволяли себе... отдыхать.

...Для истинно русского человека Пушкин — точно также как для украинца Шевченко, поляка — Адам Мицкевич или грузина — Шота

Руставели — не просто гениальный поэт, но и одна из величественных святынь национального духа. Что же касается значения Пушкина для становления культурно-духовного имиджа Одессы, то позволю себе повторить слова, которые я сказал, открывая недавно, 4 июня 1999 года, юбилейный Пушкинский вечер общественности города в Одесском оперном театре:

"Даже если бы на священный, богоизбранный лик Одессы никогда не накладывался профиль никакого иного творца, кроме Пушкина, одной "одесской" строчки этого гения оказалось бы вполне достаточно, чтобы город сей на веки вечные был причислен к сонму культурных и духовных святынь человечества".

Мне искренне нравится демократичность скульптурного и архитектурного решения памятника Пушкину, открытого в день 200-летия Поэта у его музея. По всей Европе наблюдается сейчас великое сошествие Великих и их забронзовелых пьедесталов и лакированных бронзовых седел. Еще вчера боговознесенные и недоступные, сегодня они — в ипостасях памятников — сидят рядом с нами на садовых скамейках, сливаются с людскими потоками у входов в университеты и супермаркеты.

Помню, при открытии в Одессе памятника Пушкину, одна дама, из числа самоприглашенных, благопристойно возмущалась: "Это что ж такое получается: что теперь, извините, всякий-каждый будет позволять себе фотографироваться в обнимку с самим Пушкиным?!"

Да и всякий-каждый — тоже. И в этом, не скрою, определенная этическая коллизия конечно просматривается. Но в то же время... А почему бы и нет? Одно дело преклоняться перед канонизированным классиком, стоя у пьедестала или у книжной полки, совсем другое — подойти всяк мнящему себя если не творцом поэзии, то уже во всяком случае изысканным ценителем ее, к САМОМУ, к Саше, то есть, запросто так переброситься с ним парой слов "за жизнь", да прочесть несколько своих собственных, только что написанных, но уже нетленных!..

Нет, согласитесь, в этом, и в самом деле, проявляется нечто такое, от виртуальной действительности XX века, в которую Пушкин-памятник, работы, от Бога талантливого, скульптора Александра Токарева, входит вместе с нами, становясь неотъемлемой частью не только нашего читательского поклонения, но и, что очень важно, нашего бытового нравственно-этического сознания^[59].

ОСВЯЩЕННОЕ ЗЕМЛЕЙ ПРЕДКОВ

Почти каждый уголок земли украинской когда-нибудь да рождает своего певца;

того волхва языческой древности, который — рассказ за рассказом — познает былое родного села, его известных людей, самобытных мастеров и своеобразный окружающий мир. Именно таким, влюбленным в родную местность краеведом и новеллистом — Валерием Заричуком, и обогатилось в своё время село Новопетровка, которое на протяжении многих лет возвышается над берегом тихоструйного Кучургана.

"Спекотний літній день. Сонце щедро сипле на землю палючі промені. Зачаровано дивлюсь я на діда, який сидить у густій тіні розлогого дуба й обідає. На білому рушникові — окраєць домашнього хліба, поряд — дрібка солі у полив'яній сільничці. Старий їсть повільно. Злегенька торкається устами пухкого м'якуша білого хліба, відчуваючи у роті пахучий його аромат, і радіє цьому, як самому життю.

— Ось так і життя, ось так і життя... — повторює він, прислухаючись до його різноголосся".

Это — фрагмент одного из рассказов, вошедших в первый сборник прозы Валерия "Пісня джерела", вышедший в свет в 1997 году и сразу же замеченный и отмеченный не только жителями родного села, в котором учительствовал в те времена его автор, но и в литературных кругах Одесчины. "...Невичерпна любов до рідної землі, батьківського порогу, висока напруга почуттів і часу, місце людини на землі — все це творчий світ Валерія Зарічука. Крізь нього проглядає біле світло дитячих спогадів, святе слово-хвиля українського мовного океану, роздуми про філософію життя", — писал в предисловии ко второму изданию этого сборника, изданного в 2006 году, одесский писатель Василий Выхристенко.

И это действительно так. Уже первые историко-документальные рассказы, — "Річка мого дитинства", "Криниці", "Жага життя", "Голоси моїх предків", "...А душею в рідному селі" и ряд других, опубликованные в периодике, а затем составившие основу сборников "Пісня джерела", "На землі моїх предків", "Залишаться про вас мої слова", "Зоряне небо прикучурганського степу", свидетельствуют, что Валерий Заричук умеет обрисовать, а кое-где и рельефно выделить характеры своих героев; несколькими контрастными мазками выписать не только внешние, но и духовно-душевные их портреты. Он умеет воссоздавать внутренний мир "человека от земли", прояснять многогранность его красоты на фоне величия родной природы; правдиво-образно описывать родословное древо своих героев; от самих истоков — и до наших дней.

По своим стилистическим характеристикам язык большинства произведений Валерия Заричука повествовательно народный и очерково непритязательный. Но есть в нем что-то такое, что свидетельствует о близости его к говору южно-степного села и к приморскому темпераменту. Прозаик очень внимателен к психологии современного крестьянина, его старым традициям и присущей всем степнякам философии мудрой рассудительности.

Сложилось так, что служит Валерию Заричуку, тогда еще выпускнику Березовского сельского профтехучилища, механику холодильных установок, пришлось в далеком жарком Казахстане, вблизи городка Форт-Шевченко, в той местности, в

которой в своё время "карався, мучився, але не каявся" Великий Кобзарь земли украинской. Узнав, что в этом городе сохранилась ива, посаженная еще Тарасом Шевченко, однополчане Валерия привезли одну ее веточку в свою часть, и она принялась. Для Валерия эта верба стала символом далекой Украины и Шевченковского духа. В философских размышлениях под ее кроной зарождалось и видение солдата своей дальнейшей жизни, и истинное осознание своих национальных корней, и первые строки прозаической "Оди вербі", в которой нашла отображение эта вербово-казахская история.

Вернувшись из армии, будущий краевед окончил Тираспольский пединститут им. Шевченко, а потом, уже будучи учителем, заочно учился в Киевском институте иностранных языков, далее — в ГетеИнституте, совершенствуя своё знание немецкого. Уже тогда Валерий Заричук увлекся историей родной Новопетровки. Воспоминания старожилов, архивные документы и материалы из семейных архивов односельчан, краеведческие публикации в прессе — все это постепенно формировалось, осмысливалось и приобретало очертания фундаментального краеведческого очерка "Новопетрівка", который навеки войдет в историю этого села, как первая его подробная летопись. И он же в 2001 году стал автором юбилейного календаря, посвященного 200-летию основания Новопетровки. А за год до этого его сельская летопись была отмечена на Втором Всеукраинском конкурсе исследовательских работ во Львове на тему: "Історична пам'ятка спогад, застереження, пізнання".

Его произведения печатались в журналах "Юность" (Москва) и "Горизонт" (Кишинев), в республиканской и областной периодике, а педагогические и краеведческие работы отмечены дипломом "Майстер — золоті руки", грамотами управлений образования областной и райгосадминистраций, рядом других наград, среди которых и Почетная грамота Великомихайловской райгосадминистрации, в которой так и говорится: "За весомый вклад в освещение исторического прошлого родного края, творческое мастерство и патриотизм, любовь к своей малой родине — Новопетровке". И это признание земляков Валерий Заричук воспринимает как наивысшее проявление благодарности.

Но, увлекшись историей села, он не мог не видеть, в каком сложном социальном и экономическом положении, по известным причинам, оказалось оно уже в наши дни. И в 2002 году односельчане избирают своего сельского летописца и педагога сельским головой. Понятно, что это были нелегкие годы, поскольку приходилось ему как сельскому голове заниматься всем тем, что определяет бытие современного украинского крестьянина: дорогами, отоплением, водообеспечением, поддержкой ветеранов, многодетных и малообеспеченных; а еще — сельской школой, сельским клубом, фельдшерским пунктом, сложными экологическими проблемами... Но что поделаешь: надо — значит надо!

Сейчас Валерий Заричук снова работает учителем, но годы, проведенные в должности головы, навечно запомнятся ему как период преданного служения сельской громаде в нелегкие годы ее становления, на рубеже экономических и политических

эпох, на заре зарождения и нового украинского села, и молодого украинского государства. Доброжелательный, по-учительски внимательный к состоянию человеческой души и безгранично влюбленный в исторический и природный мир своего края, Валерий Заричук предстает перед земляками, перед всеми нами — в образе одного из тех истинных сельских интеллигентов, благодаря которым интеллигентнее становится и все наше национально и духовно возрождаемое украинское село^[60].

РУСЬЮ КРЕЩЕННАЯ

Залетки на полях сборника стихов

Элеоноры Мазуренко "Грань". Одеса, 1991

Стихи Элеоноры Мазуренко — это поэзия, которая всей своей сутью исходит из глубин чувственного мировосприятия, из своеобразного видения и понимания истории и судьбы Родины и Рода, из покаянной причастности ко всему тому кроваво —страшному, но посвоему величественному, через что мы прошли, и той исторической неизбежности, перед которой предстали.

Один расстрелянный во ржи, Другой в убитого стрелявший.

Мне, примиренцем вражим ставшей, Быть продолжением вражды?

Самой себе счет предъявить?

Как ни стараюсь, негодуя, На красных, белых не могу я Состав крови своей делить.

Один из разделов сборника поэтессы так и называется: "Крещение Русью". Очень точное, образное определение всего того, о чем поведывает поэтесса своему читателю и в чем, размышляя, исповедуется. Даже, казалось бы, в заповедно-лирических стихах Элеоноры Мазуренко мы так или иначе соприкасаемся с миром ее личностной, духовной связи времен, в осмыслении которой поэтесса не стремится ни предстать судьей эпохи, ни определить свое место по ту или иную сторону возведенных нашими идеологами барикад.

"Лики и судьбы" — название другого раздела сборника — в котором предшественников и современников поэтесса предпочитает оценивать глазами человека, который искренне задумывается над вечными вопросами бытия, над тем, как, получив столь обжигающее историческое наследие, всем нам следует основополагать дальнейшее, тепер уже освященное космическими тайнами, однако все еще земное, цивилизованное житие в веке грядущем. Причем оценивает глазами всепрощающей "маленькой женщины", осознавшей однако свое высокое, истинно человеческое, материнское предназначение.

Жестокие люди, когда бы вы знали,

Как часто Христа вы к себе призывали...

И к вам он являлся, и ждал его крест, Огонь или плаха, петля иль обрез.

И вы в слепоте своей бога карали, И гвоздик вы в души святых забивали, Но шли к вам Иисусы в оковах идеи, Предвидя судьбу, о себе не радея.

Возможно, распяты или самосожженье

И было единственным смыслом рожденья?

Единый ответ на извечный вопрос В любом человеке живущий Христос.

У Элеоноры — философская, сюжетно-образная манера письма, почти исключая появление традиционных страдательно-вздохательных стихов. Кому-то ее интеллектуальная строгость будет импонировать, а кому-то нет. Однако я абсолютно уверен, что этот небольшой сборник стихов Элеоноры Мазуренко не останется незамеченным, что он найдет своего соразмышляющего читателя.

И хотя предсказывать судьбу кого-либо, а тем более литератора, — занятие неблагоприятное и безнадежное, все же верится мне, грешному, что в литературу входит настоящий поэт, коему по достоинству предназначено не только издание собственных книжек, но и сотворение собственного имени^[61].

ПОЕЗІЯ — сповідь душі

I МОЛИТВА ТАЛАНТУ

(Із бесід біля літературного каміна)

1

Коли упорядник цього збірника звернулася до мене з проханням написати до нього передмову, я виявився перед складним професійно-етичним вибором.

З одного боку, за традицією, автор напутнього слова має утримуватися від докладного аналізу творів, обмежуючись загальними оцінками та, бажано, хвалебними чи хоча б поблажливими зауваженнями. З іншого — вже навіть побіжне знайомство з творами, які зібрані під обкладинкою чергової збірки — "Райдуга снів піднебесних", з усією очевидністю засвідчило: так, у більшості її авторів поетичний дар проглядається, що є то є, але...

...З тією ж очевидністю стає зрозумілим: у багатьох віршувальників, і тих, чиї твори потрапили до цієї збірки, як і безлічі з тих, — котовчан і не тільки — що лишилися поза нею — просто відсутній досвід роботи над власними творами; у них немає навичок критичного прочитання і редагування власних віршів; за ними не проглядається ні літературної школи, ні філологічної підготовки, чи хоча б уміння та бажання працювати зі словниками. Вони уяви не мають, що таке образ і образність, як вибудовувати психологічну і філософську концепцію свого твору, спілкуючись із читачем не лише в текстовому полі, але й з використанням усього розмаїття, усієї палітри підтекстів...

Саме тому я вирішив відійти від канонів класичних "передмов", особливого сенсу в яких ніколи й не бачив, а, вже з височині літ і певного літературного досвіду, дозволити собі кілька порад і міркувань.

Передусім, не звертайте уваги на тих демагогів від мистецтва, які десь там починають нашіптувати, що, мовляв, поезія "диктується з небес", тож має лишатися такою, якою лягла вам на душу, не зазнаючи жодної правки і жодного літературного втручання... Якщо випадє побувати в садибі-музеї Пушкіна в Михайлівському чи в будь-якому іншому музеї будь-якого іншого відомого поета чи прозаїка, подивіться на їх рукописи. І вам одразу ж стане зрозуміло, яка різниця між тим, що "лягло Пушкіну на душу", а що згодом лягло... видавцеві на стіл.

Зверніть увагу на те, який вигляд мають рукописи поета, котрого офіційно визнали першим професійним літератором східнослов'янського світу. Яка напружена робота тривала над багатьма строфами тих поезій Пушкіна, які в його збірках здаються легкими, ейфорійними, написаними під першими повіями натхнення, а тому без будь-яких зусиль. А яких редакторських правок зазнавали твори прозаїків, котрі потім ставали чи не живими класиками.

Якось у залитому дощем провінційному Кишиневі стомленому засланням Пушкіну "лягли на душу" слова:

И тихо, и грустно в темнице глухой, Пленен, обескрылен орел молодой, Мой верный товарищ в изгнании моем Кровавую пищу клюет под окном...

Але це тільки те, що лягло... на душу поетові. Тому що на стіл видавцеві вже лягли дещо інші, всім нам відомі хрестоматійні рядки:

Сижу за решеткой в темнице сырой, Вскормленный в неволе орел молодой, Мой грустный товарищ, махая крылом, Кровавую пищу клюет под окном.

Перечитайте уважно обидві строфи і зверніть увагу: задум загалом не змінився, але як завдяки новим образним та асоціативним підтекстам змінилася смислова і психологічна значущість і ліричного героя, і всього цього твору. Причому у своїй книжці "Беседы у литературного камина: как стать писателем" я подаю й інші, не менш ретельно та глибинно опрацьовані Пушкіним строфи цього твору.

Щоправда, коли дванадцять років тому ця книжка, яка стала своєрідним підручником для сотень початкуючих авторів, побачила світ, надійшло чимало листів, у яких автори надсилали різні варіанти своїх творів і з розпачем звірялися: ось мої рукописи, подивіться, скільки варіантів строф і які в них правки, але всі чомусь переконані, що вірші від цього кращими не стають.

У цьому немає нічого дивного. Автолюбитель-аматор може п'ять годин порпатися в моторі, щоб збагнути, чому він не працює. Та ось з'явився досвідчений автомеханік, і за п'ять хвилин машина знову на ходу. Додайте до цього порівняння незначне уточнення: для якісної літературної правки однієї лише професійної підготовки замало, потрібна ще й така "дрібничка", як талант — і зміст цього порівняння проясниться остаточно.

Відтак, ще кілька слів з цього приводу. І в редакції газети, і в кабінеті голови обласної організації Спілки письменників, у мене лежала папка з написом: "Надиктоване голосами з небес", куди потрапляли твори тих, загалом психічно здорових літераторів, які наполегливо переконували всіх навколо, що вони нічого не вигадують, вірші самі приходять до них, кимсь надиктовані, а вони їх лише... записують. Коли ж до мене потрапив черговий рукопис "надиктовано-записаного", терпець увірвався. Я попросив колег зібрати у мене шістьох таких "поетичних контактерів", поклав перед ними папку і попросив читати вголос.

Після майже двох годин такої екзекуції, я сказав, що готовий повірити в їх версії, але за однієї умови — що вони пояснять мені суть дивного парадоксу: чому володарі "потойбічних голосів" усі як один бездарні, абсолютно не володіють основами поезії, а головне... З якого дива свої, з дозволу сказати, "вірші" їхні голоси надиктовують з

небес українсько-російсько-одеським суржилом?! Природно, що сама постановка питання виявилася для них несподіванкою, тож і пояснень я не дочекався. Зате відтоді жодного з "контактерів" я в себе не бачив.

А ще запам'ятайте: в поезії кількість у якість не переходить. Якщо не навчитесь працювати над Словом, якщо не зумієте досягнути хоча б основи літературознавчих теорій, — ви просто нагромаджуватимете низькопробні чернетки так і ненароджених вами віршів. І не має значення — залишаються ці "чернетки" в рукописах, чи поспішливо видаються у вигляді книжок. Запитаєте, чому "чернетки"? Та тому, що писати віршами і писати... Вірші — це абсолютно різні заняття. Так само, як і писати прозою, ще не означає — писати Прозу. Відтак трагедія більшості віршувальників саме в тому і полягає, що вони не здатні досягнути цю просту істину.

Як досвідченому музикантові, з навичками педагога, неважко визначити: є у майбутнього учня музичний слух і вокальні дані, та яким інструментом йому краще оволодівати і до якого сценічного амплуа готуватися, так і досвідченому літераторові буквально за кількома строфами, чи навіть окремими рядками, неважко з'ясувати, з ким і з чим він має справу. Причому навіть у дуже слабких віршах іноді трапляються рядки, які засвідчують: у цього неофіта від поезії талант усе ж таки проявляється! Інша річ, що авторові бракує знань, працелюбності і літературного досвіду.

Свого часу я уяви не мав, хто така котовчанка Катерина Казначеева, яка у неї теоретична підготовка і творчий досвід. Та ось на стіл мені лягає добірка віршів, у яких віднаходжу рядки:

Я не стыжусь наивных слов своих —

Их скрытый смысл бывает слишком тонок.

Дрожит пока что не рождённый стих чувствительным дыханьем камертона. Ты в этот тихий вечер не молчи. Пускай душа словами заискрится, чтоб замерла в сиянии свечи исписанная сумраком страница.

Або:

В наследство мне досталась доброта

От множества веков неизмеримых.

Той щедростью я бережно хранима, В той щедрости мне лучше надо стать. ... Пусть все твердят: "О, сколько в мире зла!" Но я не верю в эти небылицы.

Я для того из пепла ожила,

Чтоб с миром добротой поделиться...

І стало зрозумілим: це вже Поезія! Так, якісь вірші виявилися посправжньому вдалимими, в якихось авторку ще підводив брак досвіду. Але поза сумнівом лишалося одне — ця людина в літературі не випадкова. Відтак у передмові до її першої книжки "Абрикосовое солнце" я з усією щирістю писав (подаю мовою оригіналу):

"...Катерина Казначеева как раз и принадлежит к тем, не провинциального уровня, творцам, которые умеют чувственную импульсивность подчинить философскому познанию собственного бытия, а трагизм вселенских проблем пропускать через осознание изначальной человеческой доброты. И прибегает она к подобной практике,

независимо от того, лежит ли в основе её поэзии сюжет, связанный с воспоминаниями о "погасших вишнях в мамином саду", или с глобальным видением того, как "постепенно приходят к единству все дороги на этой земле".

Доброту, как высшую форму добродетели, поэтесса избрала своим магическим кристаллом, который помогает ей определять высоту пробы всего содеянного каждым из нас. И хотя декларируется это понятие крайне редко — декларации вообще претят истинной поэзии — но оно заложено в подходе к тому или иному явлению, в философском видении, в мироощущении, в образном осмыслении человеческих чувств и переживаний; в отношении к природе и нашей памяти.

"Абрикосовое солнце" — первая книга поэтессы, в ней не всё равноценно, однако же, и в снисходительности она тоже не нуждается. Катерина умеет говорить со своим читателем правдиво, доверчиво, с той долей образности, которая помогает понять, воссоздать, а главное, быть понятой...

Пишущих и издающихся — в провинции сейчас много, но много ли среди них людей, стремящихся профессионально работать в литературе, уходящих от губительной самодеятельности; пытающихся формировать себя и в жизни, и в литературе как Личностей?"

2

Я навмисне подаю фрагмента творів авторів-котовчан з елементами аналізу, який може спонукати початкуючих літераторів до подібного пізнання власних творів, а відтак і до формування отого "внутрішнього редактора", котрий у кожного пишучого до часу перебуває у зачатковому стані. Саме виходячи з цього, я і писав у рецензіях до збірок іншої поетеси — Ірини Львової

"Обладая завидной творческой интуицией, поэтесса приходит к познанию тех или иных явлений жизни, к познанию окружающего мира — со всеми его грехами и праведностями, тайнами и парадоксами — через самопознание, через анатомирование не только авторского "Я", но и своих мечтаний, самой судьбы:

Во мне живут ребенок и мудрец,

Во мне живет задумчивое эхо.

Немножко от Христа и, наконец,

Еще одна частичка от поэта.

Порой смеюсь, порой чуть-чуть дразню, Бывает, что грущу не без печали.

За выгоду друзей не предаю, Лишь бы они меня не предавали.

Так и живу...

Основной интерес поэтического мировосприятия Ирины Львової лежит в плоскости вечной проблемы: женщина — в современном, жестком, а порой и жестоком по отношению к ней, обществе. Именно в стихах этой тематики наиболее ярко раскрываются философичность ее мышления, образный строй видения жизни, стремление по-своему понять и истолковать проявление основных заповедей морали в конкретных житейских ситуациях.

Даже — на первый взгляд — в безмятежных лирических, "любовных",

стихотворениях Ирина пытается оставаться предельно философичной, пропуская сугубо женские чувства и ощущения (ту особую женскую чувственность) сквозь ионизатор житейской рассудочности и современного интеллекта. Пока еще далеко не все в искусстве стихосложения подвластно ей. Случаются строчки проходные, в которых образность выражения мысли автор пытается подменять назидательным декларированием чувств, взглядов и идей.

Однако все это — преходяще. Главное, что в основе творчества Ирины Львовой — вера в свое призвание, в свое по-женски мудрое и не по-женски нелукавое перо. Ну а что касается литературного опыта... так ведь он придет, как приходит всегда... по зову нашего таланта.

Уже первый, дебютный сборник стихов Ирины Львовой засвидетельствовал, что к искусству приобщается поэтесса, которая познала не только цену Слова, но и цену всех тех душевных переживаний, тех жизненных взлетов и падений, тех душевных заводей и водоворотов, в которых это самое Слово рождается.

Почти каждое ее стихотворение — это еще одна частичка той вселенской тревоги: за детей, за друзей, за весь этот физически и духовно вздыбленный, и в то же время невесть куда, к какой пропасти несущийся мир, — которая, постепенно проникая из стихотворения в стихотворение, формирует великую исповедь современной, затерянной между бесчувственным миром цивилизации и собственным душевным миром Женщины. Именно на грани этих миров и зарождаются искренние в своей наивности, но далеко не наивные в своей искренности строфы.

Увы, в искусствоведческий обиход давно вошел литературно-обывательский термин "женская поэзия". Знаю-знаю, в устах одних он означает ни что иное, как обостренную чувствительность отмеченной им поэзии; в устах других — звучит как-то слишком уж снисходительно, причем снисходительность эта самим поэтессам нередко кажется оскорбительной...

Так вот, поэзия Ирины Львовой, несомненно, принадлежит к разряду "женской". Но определяется это не излишним чувственным сюсюканьем автора, и даже не подчеркнуто-изысканной женственностью, а теми сложными судьбами ее героинь, в которых, словно в таинственном кристалле познания, зарождается и пульсирует вполне узанаваемый образ нашей современницы. А уж кому-кому, а Ирине Львовой удастся из калейдоскопического множества выстроенных в ее стихах разноцветных и разночувственных деталей составить этот зримый, умудренный жизнью образ мечущейся, любящей и душевно страждущей женщины, пребывающей на самом опасном изломе возраста, материнства, судьбы, карьеры и, конечно же, творчества...

Да, порой Ирина почти сознательно жертвует своим поэтическим видением и поэтической школой во имя возможности вдоволь, всласть выговориться перед собой и читателем; во имя стремления сказать значительно больше, нежели это позволено по канонам рифмы, ритма, строфы, размера и, ясное дело, языковых норм, а, следовательно, по законам высокого искусства. Но... не обладая в совершенствии умением постигать законы мастерства всегда и во всем, она, тем не менее, старается

быть совершенной в восприятии своей личной житейской правды, а значит, и в своей искренности".

Чимало хороших слів можна сказати і про твори Анатолія Ковальського, Михайла Нізовцова, Олександра Корембліта, Наталії Тувинської, Людмили Шиманської, Валентини Присяжної...

Свого часу про одного з відомих московських поетів, уже на схилі його літ, було мовлено: "Він написав чимало хороших віршів, але не видав жодної хорошої книжки!" Висновок настільки ж гнітючий, наскільки й парадоксальний. А розшифровується він просто: у кожному з книжок автор намагався втиснути все, що тільки ним написано. Тобто "внутрішній редактор" у нього не спрацьовував, а редактори, які готували ці книжки до видання, не набиралися сміливості переконливо підказувати авторіві.

Причому не слід плутати поняття "внутрішній редактор" і "внутрішній цензор", до якого теж необхідно вдаватися в питаннях етики, патріотизму і, взагалі, громадянської відповідальності за своє слово. Так, і відповідальності, але не на стадії громадянського переляку, від якого застерігала колись Ліна Костенко:

Шукайте цензора в собі,
Він там сидить, дрімучий, без гоління.
Він там сидить, як чортик у трубі,
І тихо вилучає вам сумління...

з

Я вже не раз говорив і не боюся повторитись: справжній письменник починається не з таланту, а... з Особистості! З таланту починається всього лиш amator... Навіть володіючи могутнім талантом, письменник як особистість, як літературне і громадське явище може і не відбутися, тому що талант є лише основою, на якій і завдяки якій ще тільки треба сформувати інтелектуальний потенціал, світогляд, професійний рівень, громадянську позицію і просвітницьку мудрість. І все це — за виняткової, до самозречення, працездатності.

Подібно будь-якому іншому виду мистецтва, поезія володіє підступною — саме підступною! — здатністю накопичувати й постійно поповнювати свій арсенал образів й асоціативної образності; тематичних розробок, сюжетних колізій, мовних, жанрових і стильових прийомів... Відтак, щастя величезного гурту вічно "молодих" і вічно "початкуючих" літераторів у тому й полягає, що пізнання світової поезії обмежується у них побіжним оглядом шкільної хрестоматії та кількома збірками двох-трьох відомих — із найбільш знаних і цитованих — авторів.

Причому більшість із них ніколи — щоб отак, вдумливо та з олівцем у руці, — не знайомилися ні з творами широкого кола своїх сучасників, ні з працями літературознавців, критиків та мовознавців, не кажучи вже про творчі лабораторії провідних митців. В іншому випадку вони нарешті збагнули б, як це неймовірно важко — хоча б щось у цьому творчому бутті по-своєму побачити, осмислити і відчутти, а головне — талановито переплавити все це в образну систему і філософську думку та відтворити в поетичному Слові.

Хтось із давніх сказав, що поет, який уперше порівняв місяць із жіночими персами, тобто красу місяця із красою жіночих грудей, безсумнівно був поетичним генієм. У той час, як усі інші, що під впливом його поезії, свідомо чи не усвідомлювано, вдавалися до подібних порівнянь, поставали перед літературним світом викінченими нездарами.

Здається, зовсім недавно поетові варто було написати: "Лобзай, лобзай, твої лобзанья жгучі!" — як дами починали розчулено діставати зарукавні хусточки і заковувати очі, а найбільш екзальтовані — ще й артистично вміли. Одначе упаси Господь когось із віршуючих податися з подібними творами до солідного видавця у наш час. Хоча, не поспішаймо з висновками: до сучасних так званих "видавництв" ще й не таке приносять.

У тім-то й біда, що сьогодні володар кількох тисяч гривень або співчутливого спонсора, без будь-якого добору, внутрішнього рецензування і редакторської правки; за цілковитої відсутності не те що таланту і професіоналізму, а хоча б якихось там примарних літературних навичок, у будь-якій "захудалій" районній типографії може спокійнісінько видавати, хоч повне зібрання одвертої графоманії, а хоч літературні свідчення свого цілковитого божевілля. І прикладів цьому скільки завгодно.

Надання сотням районних типографій, які не мають у своєму штаті ні редакторів, ні коректорів, ні рецензентів, ні просто підготовлених літераторів, права на книжкове видання, призвела до того, що Україну буквально заповонила орда вже не просто пишучої, але й уславленої районним самвидавом та лауреатськими званнями місцевого поширення літературної братії.

До мене вже десятки разів зверталися вчителі і директори шкіл, які просто не знають, як відбиватися від місцевих свіжоспечених лауреатів, які тепер вриваються до шкіл, вимагаючи, щоб за програмами "Літератури рідного краю" вивчали саме їхні твори, тому що тільки їхні безсмертні творіння і є отією... справжньою літературою рідного краю. Причому пошесть ця вже набуває всіх ознак чи то епідемії, чи стихійного лиха.

Та саме на тлі цього масового "літературного самогоноваріння" особливої значущості набуває явлення провінційному читачеві поета-особистості, людини, яка вміє поєднувати властиву будь-якому інтелігентові кабінетну книжність з активною професійною підготовкою і не менш активною участю в культурному та громадському житті свого краю. І я не дарма вдаюся до цих екскурсів, тому що за ними — жорстока правда мистецтва.

* * *

І нарешті, наостанок. Поезія, як і проза, підвладна видам і жанрам, кожен із яких має свої сюжетні, стилістичні, образотворчі, словникові та інші особливості і характеристики. Тому й оцінювати твори слід, виходячи, передусім, з вимог і канонів жанру.

Якось, впорядковуючи черговий випуск обласного альманаху "Ярмарок сміху", я змушений був у сотнях варіантів читати занудні, вже навіть не вторинні, а третинні у своїй тематичній банальності віршовані оповідки про лихих тещ, чоловіків-п'яниць і

збайдужілих чиновників. І раптом серед усього цього літературного непотребу натрапляю на просто-таки осяйні у своїй філософській іронічності рядки:

Ко всенародному признанию

Пути заведомо трудны.

Поэт обязан быть в изгнании Хотя б от собственной жены!

... І тільки тоді знову починаю вірити, що справжні гумористи на Одещині все ще не перевелись. А відтак, відкриваю для читачів альманаху ім'я талановитого котовчанина Василя Федорова.

Подібні відкриття вдається віднаходити і в творах, які складають основу збірки "Райдуга снів піднебесних", зокрема, у лірико-філософських поезіях Катерини Казначеевої, Валентини Присяжної та Наталії Тувинської; Людмили Шиманської, Катерини Левченкової та Любові Заморської; в опоетизованих полемічних посланнях сучаснику, до яких вдаються Петро Луценко, Роман Дуда, Григорій Колесов та Михайло Агеєнко; у жанрових пошуках чи то віршованої прози, чи прозового віршування, притаманних уже досвідченому літераторові Михайлу Нізовцову. Все впевненіше пробує себе в пізнанні соціальної психології публіцистка Ольга Франко...

Усе це якраз і дає підстави вірити, що поява чергової літературної збірки дозволить кожному з її авторів осмислити власні творчі набутий на мистецькому тлі свого покоління, а головне, віднайти свого... обдарованого читача, бо й сприйняття поезії теж вимагає відповідного таланту^[62].

Одеса, лютий 2016р.

СОНЕТНІ ЗВОНІ ПОДІЛЛЯ

Поділля — ця перлина України, одна з історичних колисок українського народу — завжди було щедre на таланти, виколисуючи все нові й нові покоління обдарованих скульпторів, музикантів, художників, поетів. Краса цього краю, одвічна мудрість його традицій, зажурлива дума сивих курганів-пагорбів, веселкове намисто левад — усе це не може не навівати поезії, оскільки саме є опoетизованою сутністю буття і світосприймання кожного подолянина.

У цьому ще раз переконуєшся, знайомлячись із віршами Михайла Гершковича, поета, що живе і витворює свою сонетну лірику в самому серці Південного Поділля — древньому українському місті Балті. Про що б не писав поет, яких тонкощів чуттєво-ліричної фантазії не сягав би, в творах його так чи інакше проявляється зачарованість рідним краєм, прагнення досягнути його минувшину і будучність, пройнятися насущними проблемами.

За фахом своїм Михайло Гершкович — журналіст, уже багато років працює відповідальним секретарем балтської районної газети "Народна трибуна", отож йому добре відомі й історія Балти, й чарівні куточки її; істинне будення його краян і ціна їх важкого селянського хліба...

Одначе в більшості творів поет зумисне уникає і декларативної ейфоричності, і підкресленої заземленості віршованих сповідей, підносячи поезію до того рівня філософського осмислення, за якого наше грішне буття неминуче вивіряється на

високу пробу морально-етичних критеріїв добра, людяності, гуманістичного сумління:

У чергах, в побутовій суєті Зумій не розміняти на дрібниці, Лиш в праці невичерпної криниці Вичерпуючи істини святі.

Добро і зло напрочуд непрості.

У сплєтиві стосунків, вчинків нищих.

І лиш змовкає совісті дзвіниця, Руйнуються опори у житті.

Закони поетичного творення не дозволяють авторові зловживати поняттям "дзвіниця", вдаючись до нього в кількох віршах, проте образ оцієї "дзвіниці совісті", його по-громадянському наснажена духом сучасності луна правди і сумління б'є на сполох, по суті, у всіх творах збірки Михайла Гершковича. Саме цим, власне, він уже давно, і то досить сміливо, прилучається до загальнонаціонального літературного процесу, виступаючи зі своїми віршами та літературними розвідками на сторінках республіканських журналів "Дніпро" і "Донбас", у колективних письменницьких збірниках та в обласній періодиці. Він був учасником кількох зональних нарад молодих літераторів, переможцем обласного літературного конкурсу "Гроно", дипломантом обласного фестивалю поезії і пісні.

Перша книжка автора, ніби перший шабель того важкого поступу, яким кожен митець, наче на Голгофу, піднімає на вершину мистецької майстерності ним самим проголошений і витворений, відлтий у творчих пошуках і муках сумління дзвін власної совісті. Нехай же щастить нашому поетові у цьому важкому, але благодійному сходженні^[63].

МЕЛОДІЇ ДУНАЙСЬКОЇ ХВИЛІ

Пониззя Дунаю — один із тих чарівних куточків країни нашої, який ніби для того й створений, щоб у ньому щороку народжувалося по талановитому поетові і щодня — по новій пісні. Правічна українська земля, полита кров'ю і потом ще тих, із праслов'янських часів, пращурів наших, сучасна Кілійщина щедро ввібрала у свою генетичну пам'ять і злети та падіння Галицької Русі, кордони якої сягали правого берега Кілійського гирла та морського узбережжя; і навальні штурми ворожих фортець дружинами київських князів та полководців; і звитязність воїнів Задунайської Січі...

Упродовж тривалого часу цей географічно віддалений край, з певних причин, залишався осторонь бурхливого літературного життя решти держави. Перші ж ознаки мистецького відродження з'явилися лише 1984 року, коли в Кілії було сформоване літературне об'єднання "Дунайська хвиля", від дня заснування свого очолюване поетом, нині членом Співки письменників України, Валерієм Виходцевим. З приємністю згадую, що й самому мені, як голові Обласної ради творчої молоді, теж пощастило виявитися безпосередньо причетним до створення цього творчого гурту. До того ж мені неодноразово випадало готувати до друку на сторінках обласної молодіжної газети і твори окремих кілійських літстудійців, і їх колективні добірки.

Що ж до колективної поетичної збірки, яку ви оце щойно взяли до рук, то її не можна вважати традиційним зібранням творів кількох місцевих авторів, тому що насправді перед нами — повноцінний творчий звіт і кожного члена районного

літературного об'єднання, і всього цього творчого колективу в цілому. Тож, упевнений, сама поява її стане не лише початком доброї мистецької традиції "Дунайської хвилі", але й повчальним прикладом для літературних громад інших районів Одещини.

Я далекий від думки, що все, вміщене під обкладинкою збірника, слід вважати поетично вивершеним. Проте умови, на яких формувалася текстова основа цієї книжки, були хоч і досить суперечливими, з огляду на художні критерії та видавничі канони, проте межево демократичними: твори добираються самими авторами і подаються в недоторканій, авторській редакції. Одразу ж хочу зауважити, що поява подібних видань, у підготовці яких не відчувається втручання ні упорядника, ні літературного редактора чи внутрішнього рецензента, завжди пов'язана з певним ризиком. Але, з іншого боку, саме такий, до певної міри, експериментальний підхід дозволяє довести чистоту творчого звіту кожного з авторів до ідеального стану, демонструючи і справжній рівень творчих здібностей, і справжній рівень набутої літературної майстерності. Тобто в тому вигляді, в якому вони постають, скажімо, у вірші Євгенії Томші "Старенька хатка":

...А вікна тугою напнуті,
І стіни чорні, у сльоті.
Чия це доленька забута
Схилилася у самоті?
І де ви, справедливі боги?
Назвати це яким ім'ям?
Старенька хатка, наче стогін, Стоїть, відштовхнута життям.

...Чи у вірші Валерія Виходцева "Читаю літери зірок":

На сторінках нічної книги
Читаю літери зірок.

Вони мовчать і я із ними, Бо це не перший мій урок. Мені не вперше так мовчати У класі без учителів.

Ніхто не сміє тут повчати Учись собі, як сам зволів. Учися вислухати північ І вітерець у комиші, Де збудять досвітками півні І легко стане на душі.

Біля нескошеної ниви, Де починається яр, На сторінках нічної книги Читаю літери зірок.

І тематикою своєю, і пошуками власного голосу та власного поетичного стилю, привертають увагу вірші Володимира Сімейка, Олени Густиної та Олега Борща. Визначною творчою особистістю постає перед читачами композитор і поет Кузьма Смаль, який свого часу заявив про себе як співавтор збірника "Пісні Буковини", що вмістив у собі понад шість тисяч зразків народної творчості. Випускник Київського музичного училища ім. Глієра та оркестрового факультету Львівської консерваторії, цей подвижник, істинний інтелігент, упродовж багатьох років працював учителем музики в селі Шевченковому Кілійського району. Уродженець українського села Сверже, що в Польщі, він десятки своїх пісень присвятив Придунайському краю, який став для нього духовно і творчо рідним.

Вірю: ще з'являться рецензії критиків, у яких буде оцінено доробок літературних неофітів Кілійщини; і пролунають відгуки читачів, душі котрих виявилися збентеженими знайомством з тими чи іншими творами. Я ж у напутньому слові можу лише сказати, що, об'єднавши під своєю обкладинкою людей різних за віком, творчими уподобаннями та життєвим і мистецьким досвідом, ця книжка залишиться і для сучасників, і для прийдешніх поколінь ще одним переконливим свідченням як культурного буття Придунайського краю, так і творчих пошуків його мистецької еліти^[64].

МУДРІСТЮ РІДНОГО СЛОВА

Так вже склалося, що ставлення до української мови в Україні є, і завжди буде, визначальним фактором українського патріотизму, українського державного мислення та української національної самосвідомості.

Українська нація, як, можливо, жодна інша, духовно, психологічно та інтелектуально формувалася завдяки геніям свого письменства. Вилучіть з нашого всенародного набутку імена Івана Котляревського, Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Франка, Михайла Коцюбинського, Ліни Костенко, Павла Загребельного... — і ви побачите позаду себе духовну пустелю.

У моєму письменницькому архіві зберігається цікавий документ — засвідчена копія ухвали Львівської міської ради від 24 липня 1997 року "Про заснування свята Рідної мови", яка переконливо прояснює мотиви, що послужили поштовхом до запровадження Дня української мови та писемності. "У зв'язку з 200-річчям виходу в світ першого друкованого твору сучасною українською літературною мовою "Енеїди" Івана Котляревського, — мовиться у цій ухвалі, — та численними зверненнями окремих громадян і громадських організацій, Львівська міська рада ухвалила: звернутись до Президента України з проханням заснувати в 1998 році свято Рідної мови... Дану ухвалу направити Президенту України й опублікувати в місцевій пресі. Виконавчому комітету міськради максимально сприяти Львівській організації Спілки письменників та видавництвам Львова у випуску "Енеїди" Івана Котляревського в оригіналі та мовами національних меншин..."

Цей документ підтверджує, що ідея відзначення такого свята породжена була внеском у розвиток нашої національної мови українських літераторів. Крім того, він привертає увагу до того факту, що ініціатори його потурбувалися про видання славетної української "Енеїди" мовами національних меншин незалежної України, що, у свою чергу, сприяло поширенню та функціонуванню цих мов на українських теренах.

Зараз українська мова по суті ще тільки відроджується після кількох століть офіційної заборони її в Російській імперії (згадаймо хоча б Валуєвський циркуляр 1863 р., "Ємський указ" 1876 р., низку інших імперських указів і циркулярів, за якими українські книжки, тогочасні і давні, знищувалися, а всі, хто намагався писати українською, та ще коли йшлося про наукові та релігійні твори, переслідувалися); та після ідеологічного тиску в радянські часи, коли українська мова була вилучена майже з усіх вищих і середніх спеціальних навчальних закладів, а сам прояв любові до

української мови оголошувався комуністичним режимом "українським буржуазним націоналізмом"...

Зараз, крім України, де українська мова є державною і де нею володіють понад 35 мільйонів громадян, вона є однією з офіційних (державних) мов Придністровської Молдавської республіки, більшість території якої була, як відомо, в 1940 та в 1944 роках відторгнена від України. Українською мовою володіють також мільйони людей, що компактно розселені в Курській, Білгородській та Воронежській областях (тобто на Слобідській Україні), а ще — на Кубані, Дону, на Далекому Сході та в інших регіонах Росії, де, на жаль, російською владою не створено жодної української школи чи хоча б українського класу; не надано українцям жодної хвилини державного радіо чи телебачення, не виходить жодного державного україномовного періодичного видання!

Але це має своє пояснення: російська влада настільки заклопотана ініціюванням (чи провокуванням?!) "російськомовного питання" в Україні, що перейматися мовно-культурними потребами мільйонів українців, які постійно проживають на території Росії, їй уже ніколи. Тим паче, що влада України, яка повинна відстоювати інтереси українців за кордоном, поки що спостерігає за цим мовчки і терпляче. Водночас українська мова досить поширена серед мільйонів українців, які живуть в Канаді, Аргентині, Австралії, США та кількох інших країнах, де українська громада має більш-менш дієву підтримку місцевих урядів.

Зараз, стоячи на священних підмурівках відроджуваної української державності, всі ми, українці, мов закликання, мов нагірну проповідь і голгофну молитву, повинні промовляти самі і заповідати нащадкам нашим: бережіть українське слово! Бережіть, філософськи і людяно збагачайте духовну велич і невмирущу душу народу нашого, навіки закодовані у самим провидінням дарованому нам материнському, українському слові! Святому народно-книжному слові...

у СЛОВІ — ВЕЛИЧ НАРОДУ

Рідна мова... Вона приходить до нас із колисковою піснею, з материнською ніжністю, з усвідомленням краси рідного краю і напутнім батьковим словом. Якщо спробувати з'ясувати, що в людині як біологічному виді є визначально людського, то відкриємо для себе, що все воно, власне, закодоване у рідній мові, з якою нам передається у спадок весь інтелектуально-науковий набуток, всі народні звичаї і традиції, вся історія нашого народу, його фольклор, сама його мудрість. Це неправда, що існують мови "великі" і "малі", "красиві" і "некрасиві", "розвинуті" і "відсталі". Мова кожного народу така ж неповторна, як і сам цей народ; а велич народу, як і велич його мови, визначається не чисельністю даного етносу чи кількістю людей, які спілкуються даною мовою, а його, народу цього, неповторністю, тим інтелектуальним, душевним та асоціативним світобаченням, які закодовані в його генезисі. Зрештою, кожна мова такаж неповторна, як і кожна людина, яка цю мову опановує, а всі мови по-своєму великі і величні. Недарма ж древні повчають нас: "Скільки мов знаєш, стільки раз ти і людина". В Європі зараз не залишилося мононаціональних країн. Якись із тих мов, якими ми послуговуємося, мають статус державних, інші їх не мають; але ми повинні

привчати себе до того, що кожна мова, якою послуговується той чи інший етнос даної країни, для когось із наших співгромадян є такою ж рідною, як і для нас самих — наша материнська мова. Ми повинні усвідомити ту просту істину, що "нерідних" мов не існує; кожна мова для когось є рідною, а отже, заслуговує на повагу. У кожній із мов — душа народу; кожна з мов витворювалася упродовж століть і століть сотнями поколінь, а відшліфовувалася найталановитішими майстрами слова, літературно-мистецькою елітою того чи іншого народу.

Згоден, коли ми говоримо, що українська мова — це мова Шевченка і Лесі Українки; російська мова — це мова Пушкіна і Лермонтова; а польська — мова Міцкевича, чи болгарська — мова Базова, у цьому, звичайно ж, є певна доля перебільшення, але, водночас, у цій персоніфікації — данина тим велетам мистецького слова, які возвели і возвеличили свою рідну мову до мови найвизначніших літературних шедеврів, мови світової класики.

Будь-який вияв неповаги до мови — це вияв неповаги до самого народу, вияв власного безкультур'я. Конституція України, як і конституції більшості цивілізованих країн світу, гарантує право кожного етносу послуговуватися у внутрішньому спілкуванні рідною мовою; а в громадській свідомості нашої країни любов того чи іншого громадянина до рідної мови є проявом не "національної обмеженості" чи "буржуазного націоналізму", як запевняли нас у недалекому минулому комуністичні ідеологи, а цілком природним проявом поваги і любові до рідного слова, рідної мови, рідного народу Любімо ж, оберігаймо свою рідну мову, кожен... свою рідну мову^[65]!

МУЗЕЙ ПОЕТОВІ І БОРЦЕВІ

Вступне слово для публікації в газеті "Одеські вісті — Одесские известия":
25 жовтня в селі Задунайвці Арцизького району відбулася визначна подія в культурному житті нашого краю — відкриття музею видатному синові болгарського народу, поетові, мислителеві та борцеві за незалежність Болгари Христо Ботеву (1848—1876). Сьогодні ми говоримо про це з ініціатором створення музею, заступником голови Одеської облради, президентом Культурного фонду ім. Христо Ботева Георгієм Івановичем Арабаджі.

— Ім'я Христо Ботева давно відоме на Океані та й у всій Україні, з якою доля на певний час пов'язала цього талановитого болгарського поета і громадського діяча, отож ідея створення його музею давно витала у повітрі. Проте рух за конкретне втілення її у життя очолили саме ви. Що саме спонукало вас до цього?

— Думка про те, що такий музей треба створити, справді витала в колах задунайвського вчителства та арцизького районного керівництва давно. Адже в Задунайвці, заселеній здебільшого етнічними болгарами, відбувалося становлення Христо Ботева як митця, як особистості, як педагога і просвітителя. Тут ще й досі зберігається оселя, в якій він жив, про що свідчить меморіальна дошка; ще й зараз живуть легенди і перекази про нього, а вчителі місцевої школи знайомлять учнів з його творчістю на уроках літератури рідного краю, особливо з його віршами "Молитва", "Він

живий" "Моїй матері"... Добре відомо було в Задунаївці та в Арцизі і про те, що в рідному місті Христо Ботева Колофері (в Болгарії) існує музей, очолюваний знавцем його життєвого і творчого шляху Асею Ніколовою, та фундація його імені, на чолі якої стоїть Боян Ботев. До речі, обох їх, у числі багатьох інших високих гостей із Болгарії, з Одеси та Києва, ми запросили на відкриття нашого музею.

Ну а сама ідея створення цього закладу з'явилася в мене майже шість років тому, під час зустрічі в цьому селі зі своїми виборцями. В даному випадку наказ виборців щасливо збігся з моїм палким бажанням допомогти сільській громаді у такій святій справі.

— Але весь вітчизняний досвід створення музеїв свідчить, що давати подібні передвиборчі обіцянки легко, а виконувати настільки важко, що досить часто вони так і залишаються... обіцянками.

— Саме в цьому я і мав змогу переконатися. Але, по-перше, свої передвиборчі обіцянки я звик виконувати, а по-друге, ця справа надихнула чимало ініціативних, вольових людей, істинних меценатів. Найскладнішими виявилися дві проблеми: підготовка музейного приміщення та фінансування робіт. За основу ми взяли стару будівлю школи, яка підлягала знесенню. Виявилось, що й розташована вона дуже зручно, в центрі села, і за розмірами своїми прийнятна, а головне, відомо, що Христо Ботев певний час учителював у Задунаївці... Ну а далі слово було за архітектором Сергієм Прото поповим, який створив чудовий проект музею, та генпідрядником Олександром Стояковим, директором товариства "Вікторія", який зі своїми будівельниками взявся за реставраційні роботи.

Що ж стосується фінансів, то ними допомагали меценати, серед яких хочу назвати голову товариства "Шампань України" Ігната Братінова; голову правління СПК ім. Христо Ботева Миколу Волканова; президента конгресу болгар України Юрія Граматика; голову правління товариства "Арцизьке хлібоприймальне підприємство" Валентина Грищенко; начальника морського торгового порту "Южний" Володимира Іванова, а ще — таких знаних на Одещині людей, як Дмитро Іоргачов, Антон Кіссе, Михайло Лебеденко, Петро Македонський, Сурен Сардарьян... Цього року певну суму коштів було виділено також із обласного бюджету, і ці гроші пішли на оформлення експозицій музею, яким займалися директор Одеського літературного музею Тетяна Ліптуга, наукова співробітниця цього ж музею Ганна Полторацька, відомий одеський фотохудожник Леонід Сидорський. Ну а допомагали їм Ірина Данєва, яка очолила тепер музей Ботева, місцева інтелігенція, просто жителі села, які передали до музею чимало старовинних речей, зразки одягу, знаряддя праці своїх предків, витвори народного мистецтва.

— Наших читачів, звичайно ж, зацікавить, чи побачать відвідувачі в цьому музеї якісь особисті речі та рукописи Христо Ботева; яка, на ваш погляд, сфера історико-культурного впливу цього сільського закладу культури та перспективи його розвитку.

— Одрразу ж слід зауважити, що цей музей є не лише музеєм Христо Ботева, а й

історико-краєзнавчим музеєм села, цілого краю, адже в його експозиціях відображено історію Задунаївки, долю болгарських переселенців і сучасний розвиток району. Це дозволить учителям проводити в залах музею уроки з історії та культури рідного краю, привабить шанувальників давнини з навколишніх сіл і районів, туристів із Болгарії.

На жаль, особистих речей Христо Ботева не збереглося, але ми намагалися зібрати все, що тільки могло стосуватися його, нехай і не значної за обсягом (близько двадцяти творів), але дуже вагомої для розвитку національної самосвідомості болгар, творчості; все те, що відтворює життєвий шлях людини, яка, виступивши на чолі загону болгарських добровольців, загинула в бою з османськими поневолювачами своєї батьківщини.

Статус задунаївського музею визначається ще й тим, що він уже став філіалом Одеського літературного музею, а отже, його співробітники завжди можуть розраховувати на кваліфіковану допомогу одеських колег. Сподіваємось і на поповнення експозиції матеріалами з Болгарії, в чому нам можуть допомогти співробітники Колоферського музею Ботева та фундації його імені. Та й наш культурний фонд імені Ботева теж продовжуватиме свою діяльність, всіляко сприяючи розвитку музею.

— І нарешті слід сказати, що відкриття музею Христо Ботева приурочене було до 160-річчя від дня народження цього болгарського поета і громадського діяча...

— Саме тому всі ми, хто переймався створенням музею, робили все можливе, щоб відкриття його відбулося вже цього року і ми раді, що відтепер, у ряду таких закладів, як музей українського поета-гумориста Степана Олійника в Левадівці, Миколаївського району; історико-краєзнавчі музеї в Кодимі, Ізмаїлі, Балті та ряді інших міст і сіл краю, постане і музей Христо Ботева в Задунаївці.

ПОЮЩАЯ В ТЕРНОВНИКЕ

Ольга Фомина — из той когорты провинциальной интеллигенции, которая самым существованием своим, святостью души и высокой нравственностью духа даже самые отдаленные, тихие городки наши превращает в "маленькие парижи".

Для нее, учительницы русской словесности, поэзия — это и естественное отражение профессии, и способ познания мира; это приобщение к ауре великих творцов, и краткая — без надежды творящей её быть услышанной и прощенной — молитва...

Ольга, собственно, и не пишет эти стихи, поскольку они творятся как бы сами по себе, истекая строчками, как песочные часы жизни нашей — неосязаемым, но неумолимым временем. Она стихами этими самыми попросту живет, а на извечный вопрос: "Кем же я все-таки буду, когда на этом свете меня уже не будет?" — отвечает с романтической беспечностью поэта:

Буду спеть шиповником по осени
И, горячей кровью истекая,
Зазывать из перелетной просини

Певчих птиц озябнувшую стаю.

На первый взгляд, стихи Ольги Фоминой предельно ясны и подфольклорно-бесхитростны, однако просматривается в них и нечто такое, пережито-истоскованное, что близко и понятно каждому, перед кем жизнь хоть и устилала ковры, но почему-то все больше — сотканное из терновника.

Контрастнее и убедительнее всего талант поэтессы проявляется в тех произведениях, в основу которых автору удается заложить некую философскую концепцию, поэтически воспроизвести один из постулатов житейской мудрости, сотворить, как правило, идеализированный, но, в то же время, вполне осязаемый макрообраз своей — любящей, сомнениями терзающейся, но все же пытающейся жить по-библейским заповедям, — героини.

Ярким примером образного воспроизведения житейско-философской концепции может служить удивительное по глубине своего проникновения в сущность собственной версии известной психологической драмы отношений стихотворение "Последняя любовь", которое считаю приемлемым процитировать полностью:

Последняя любовь непрощенная гостья
И в дверь не загремит, а тихо забредет...

Рябиновая кисть дрожит в озябшей горсти, Решенья твоего она покорно ждет!

Последняя любовь, последний самый случай, Столетнего вина испить с тобой не прочь... Что раньше не постиг она всему научит, Пусть даже ночь одна, зато какая ночь!

Последняя любовь разумная девчонка, Не выдаст, не продаст, не выставит на смех. Не распахнет глаза, не захохочет громко, Томится в глубине, мерцает сладкий грех!

Ни солнца, ни дождя она не забывает, Не пятится назад и не дает "отбой"!

Последняя любовь прощальной не бывает: Она и в мир иной уходит за тобой...

Не правда ли, перед нами — одно из тех произведений, мудрость и жизненность которых подтверждены жизненным опытом целых поколений. Написанное в искреннем, доверительном ключе, оно не столько направлено на то, чтобы развенчать догмат святости первой любви, сколько на то, чтобы заставить каждого из нас задуматься над все еще недостаточно воспетым и оцененным феноменом любви последней — неброской и, увы, уже не столь пылкой, как это случалось в юности, но, в то же время, доверительной, искренней, по-настоящему зрелой. Которая — жаль, что поэтесса не остановилась на этом аспекте — не предполагает ни предательства, ни измен, иначе она не была бы последней.

Стоит ли удивляться, что подобные стихотворения достигают такой стадии популярности, при которой читатель, как правило, никогда не ограничивается одним прочтением, а возвращается к нему вновь и вновь, осмысливая, постигая и, конечно же, заучивая его на память, поражаясь при этом логикой и образностью поэтического мышления автора. Еще не так давно стихи подобного уровня заведено было тут же достаивать странички в записной книжке или же в семейно-гостевом альбоме. Кстати, неплохая была традиция — формировать для себя и потомков подобные альбомы.

Привлекают внимание в сборнике и несколько рассказов, которыми Ольга Фомина как бы пытается досказать то, что не сказалось стихами, но чем обязательно хочется поделиться с читателем.

Если исходить из жестких литературоведческих канонов, то рассказами эти повествования назвать трудно; в большинстве своем лишенные контрастно очерченного сюжета, с героями, которые предстают перед нами без судеб, драматических конфликтов и четко выписанных характеров, по психоаналитике своей они все же тяготеют к газетным "зарисовкам с натуры" или очерковым новеллам. Но если по поводу жанровых определений в каждом конкретном случае можно спорить, то бесспорным остается одно: Ольга Фомина принадлежит к тем рассказчицам, которые способны не просто пересказать какое-то событие, но и словесно, образно приукрасив его фабулу, преподнести так, чтобы не только самой душевно увлечься, но и заставить восторгаться своего читателя.

"Хозяйка оказалась неказистой, как и ее квартира. Впрочем, трудно было назвать квартирой это убогое строение, на птичьих правах прилепившееся к добротному солидному дому.

Пока мы с Аннушкой разглядывали старуху в темном коридорчике, откуда-то сбоку отворилась низенькая сарайчатая дверь и боком-боком, туп-туп, выбралось существо черное, носатое, обросшее щетиной, с маленькими глазками под огромным квадратным картузом. Мы опешили. А хозяйка успокаивающе кивнула в сторону этого пугала: "Не бойтесь, Тоська тоже мой квартирант". Тоська тут же затопал молча к выходу и исчез. За два года мы так и не привыкли к его неожиданным появлениям и исчезновениям.

У старухи мы снимали угол, вернее, одну кровать на двоих и квадратный стол для занятий. Старуха спала на соседней кровати с металлическими шишечками, спала странно: даже в зимние ночи ее желтые пятки торчали из-под одеяла, зато голова была укрыта. Большой серый нос высовывался в малюсенькую щель и громко сопел. Дышала она тяжело, астматически, со свистом..."

Это — из рассказа "Старуха", а вот фрагмент из рассказа "Куриный муж":

"Мальчик покупал петуха, а тот никак не хотел покупаться. Он забился в дальний угол огромной клетки на колесах, спрятался среди куриного племени и терпеливо, с закрытыми глазами, ждал, когда закончится этот ужасный, непонятный переполох. Базар давно был в разгаре, и всех хороших курочек и петухов раскупили, остались самые неказистые, а этот хитрец надеялся уцелеть. Но мальчик разглядел крепкие ножки и петуха рассекретил. Когда его выдернули из пернатого убежища, раздался такой истошный крик, что весь базар повернулся к клеткам. От неожиданности мальчик чуть было не выронил покупку: "Ух ты, вот это петья! Да не волнуйся ты, не на холодец беру, нам куриный муж нужен".

Куры приняли новичка благосклонно, а тот так быстро освоился, что стал расти и крепнуть прямо на глазах и уже через месяц превратился в грудастого белоснежного красавца с золотым плащом. Чувствуя всеобщую любовь и внимание, петух стал

злоупотреблять своим "служебным" положением, от него не стало проходу. Если с хозяйкой он еще кое-как считался, то мальчик его побаивался, а девочку петух нагло догонял и клевал".

Чтобы стать настоящим прозаиком, Ольге нужно, прежде всего, научиться оживлять тени своих обычно всего лишь названных героев из человеческого "племени" (представители "племени" животных удаются автору значительно лучше), наделять их динамичными, самосовершенствующимися характерами, воспроизводить их судьбы в контексте отношений и с другими людьми, и с представителями животного мира... Но уже сейчас в рассказах Фоминой проявляется то, что заставляет верить в ее талант рассказчика, — склонность к образному воспроизведению событий, умение всякую более или менее любопытную подробность превращать в полноценную литературную деталь; настойчивое стремление подмечать такие особенности внешности, поведения и характера своих персонажей (вновь-таки, прежде всего, из мира животных...), которые обычный, не наделенный творческим даром, свидетель тех или иных событий попросту не способен заметить. Ну и, конечно же, неплохо отточенный слог, без которого все прочие достоинства литературного текста вообще не имеют смысла.

Словом, как бы кто из читателей ни оценивал прозаические опыты Ольги Фоминой, считаю, что без них первый сборник представал бы незавершенным холстом из цикла ее творческих поисков и метаний. А хотелось бы, чтобы книжный первенец этот сравним был с явлением свечи на предвечерней исповеди еще одного, нами и миром познанного, самого себя "услышавшего", а значит, в себя же поверившего, Поэта^[66].

НА ЛЬВІВСЬКІЙ ВАТРІ ГУЦУЛИ

Роздуми над публіцистичною збіркою "Гуцульщина у Львові". За редакцією О. І. Масляника. Видання суспільно-культурного товариства "Гуцульщина" у Львові та Регіонального об'єднання дослідників Гуцульщини. Львів, 2012.

Свого часу я вже говорив це, але дозволю собі повторитись: Гуцульщина — ось той благословенний Богом край, в якому кожна колиба висвячується піснями; кожна хатина висповідается хистом вишивальниці, художника чи різьбяр; кожне село нуртує віщим талантом знахаря чи мольфара; а кожне поважне містечко дослухається вічності... скрипкою в руках генія!

Як людина, чиї предки сотнями літ вікували на схилах Карпат, а раннє дитинство минало в бориславському передгір'ї, я поступово трансформував своє уявлення про цей край від простого й очевидного усвідомлення того, що "Карпати неможливо уявити собі без гуцулів, так само, як гуцулів — без Карпат", до філософськи та генетично закодованого усвідомлення того, що "Гуцули — такими, як вони є, сформувалися тільки завдяки Карпатам, а Карпати, такими, якими ми їх собі уявляємо, сформувалися саме завдяки гуцулам". Мало того, іноді мені здається, що й самі гори карпатські існують тільки завдяки гуцулам, так само, як гуцули існують тільки завдяки тим-таки горам.

Тому й кажу собі: Карпати — ось де вічне і віще святилище гуцульської душі й гуцульського духу!

В анотації до цього видання мовиться, що "Гуцульщина у Львові" — перша спроба

узагальнити кількадесятилітню діяльність суспільно-культурного товариства "Гуцульщина", що у древньому галицькому місті не дало згаснути карпатській ватрі". Так ось, ностальгічно, з олівцем у руці, перечитавши його від першої до останньої сторінки, можу засвідчити: спроба справді вдалася. Проте висловлюсь конкретніше...

Поеднавши низку ґрунтовних, таких як "Нема краю за ту Верховину.." чи "Теплий подих Гуцульщини" (Василя Коржука), історикогеографічних та етнографічних нарисів і замальовок, — з фестивальною й організаційно-буденною хронікою діяльності товариства, а головне, мудро оздобивши цю збірку не лише життєписами відомих, гуцульським етносом породжених громадських, наукових і творчих діячів, але й сповідально одвертими розповідями багатьох знаних ґазд і ґаздинь, — редактори-упорядники по суті витворили і змістовний довідник регіонального товариства, і своєрідний "рушник долі" значного масиву провідних його членів.

Бо й справді, оповіді багатьох горян просто-таки вражають жорстокою суворістю своєї історичної правди. Причому кожна з них постає вибуховим зачинком до новели стефаниківського рівня трагізму, або й до повноцінного роману: "Народилася я на св. Миколая і через два роки, в цей день і навіть годину, вбили КДБісти мого тата у 1945 році, у криївці в лісі. Там переховувалися мама, тато, вуйко, тета, корова і я. Спіймали татового двоюрідного брата і він їх повів. Катували, били, але нікого не видали. Всі вони відбули каторгу в Сибіру 10 років. Хати, стодоли, стайні спалили. Худобу забрали, а баба Анна залишилася з неповнолітнім сином Петром. їх переслідували, хотіли вивезти до Сибіру, але вони переховувалися по чужих людях" (це — зі сповіді, адже "автобіографією" називати таке гріх, Анни Маджарин-Фединяк).

"Мое життя починалося і закінчується не у дорогих фотелях, а ні у м'яких кріслах. Народилася на дерев'янім бомбетлі у сіннику з соломи. Колисалася у колисці, підвішеній на сволоку, та недовго, бо, крім сестер, ще було шестеро менших братів, які теж хотіли колисатися... Я тричі у своєму житті мала померти. Моя покійна мама, нехай з Богом спочиває, тричі шила мені сорочку на смерть та попри це сильно за мене молилися. З того часу мій денний раціон — молитва, пісна страва та рух..." (Анна М'якушак).

"Іван Головацький народився 29 березня 1926 року в с. Чортові, тепер Городенківського району Івано-Франківської області. Вченийбіолог, доктор біологічних наук, професор... 1944 року заарештований КДБ як член молодіжної ОУН. 1945 року звільнений за браком доказів, але відрахований з Коломийської педагогічної школи. Продовжив навчання у Львівському педагогічному училищі (1945-1946). Закінчив Львівський ветеринарний інститут (1951). Дослідження Івана Головацького, проведені в 1957—1961, сприяли формуванню нового напрямку у вивченні біохімії обміну вуглеводів... Вони внесли істотні доповнення до існуючих тоді характеристик біохімії серцевого м'яза і викликали зацікавлення відомого хірурга К. Бернарда, який здійснив першу пересадку серця людині. У 1982 році, за вказівкою КДБ, Головацького звільнено з посади завідувача кафедри органічної та неорганічної хімії Львівського зооветеринарного інституту за політичними мотивами, без права праці на викладацькій

роботі..."

Подібних життєписів у збірці "Гуцульщина у Львові" — десятки, й кожен із них, доповнюючи один одного, постає перед нами доленосним мазком на історичному полотні цього прекрасного і водночас багатостраждального краю. Ясна річ, знаних представників його можна зустріти по багатьох містах України і закордоння. Але склалося так, що саме Львів упродовж ось уже кількох століть виступає в іпостасі політичного, культурного, наукового і духовного центру не лише Галичини, а й усього західноукраїнського регіону. Тож чи варто дивуватися, що серед активістів місцевого гуцульського товариства зустрічаємо вражаючу плеяду науковців і митців; громадських, політичних, бізнесових і релігійних діячів?

Серед цих постатей особливо увиразнюються такі, далеко за межами Гуцулії знані особистості, як науковець і письменник, відомий журналіст-міжнародник, головний редактор етнічного журналу "Гражда" та заповзятий гуцулознавець Олександр Масляник; один із провідних санскритистів України, професор Університету "Львівський Ставропігон", академік Академії оригінальних ідей, поет Василь Кобиліух; один із засновників і лідерів гуцульського товариства у Львові, відомий громадський діяч, публіцист і релігієзнавець, директор Львівського музею історії релігії та засновник і керівник Інституту релігієзнавства, член Гуцульського дослідного інституту в Чикаго (СІЛА) і заступник голови регіонального об'єднання дослідників Гуцульщини Володимир Гаюк; по-справжньому талановитий прозаїк і публіцист, член Національної спілки письменників України, заслужений працівник культури України та лауреат кількох літературних премій Василь Стефак; академік Академії наук Вищої ніколи, заслужений журналіст України, професор, завідувач кафедри радіомовлення і телебачення Львівського національного університету ім. І. Франка Василь Лизанчук; відомий скульптор, професор Львівської національної академії мистецтв, заслужений діяч мистецтв України Василь Гурмак...

"Гуцули Українських Карпат: етногеографічне дослідження" — такою була тема кандидатської дисертації провідного географа Гуцулії, кандидата географічних наук, доцента Львівського національного університету ім. І. Франка Марії Лаврук. А ще в цій плеяді бачимо доктора мистецтвознавства та кандидата історичних наук Олену Никорак; фундатора Регіонального об'єднання дослідників Гуцульщини та його керівника, доктора наук, професора, історика Гуцульщини Нестора Библюка; народного артиста України, актора Львівського національного академічного українського драматичного театру ім. М. Заньковецької Петра Бенюка... І лише обмежений обсяг статті не дозволяє мені перелічити ще з десятків імен гуцульських достойників.

Характерно, що, переказуючи власну біографію, більшість героїв цієї збірки намагається якомога докладніше подати і свій, хоча б до діда-прадіда знаний, родовід. З одного боку, це відроджує у згадці допитливого читача низку пов'язаних із Гуцулією історичних подій, а з іншого — доводить, що, віддаючи данину сучасності, гуцули воліють усвідомлювати себе дієвими ланками у природному ланцюгу невмирущої

спадковості поколінь.

До речі, завбачливо вчинили творці цього видання, що подали інформаційну добірку "Гуцульщина фестивальна". Відомості про двадцять міжнародних гуцульських фестивалів, у кожному з яких брали участь представники гуцульських осередків з Румунії, Польщі, Канади, Німеччини та інших країн, стають основою для хроніки буття сучасного світового гуцульського співтовариства, демонструючи при цьому етапи його етнокультурного, історичного і психологічного — так, і психологічного теж! — відродження.

До такої ж функції покликана і добірка організаційних документів, починаючи від датованого 3 лютим 1991 року звернення оргкомітету "Гуцульщини" до львів'ян з гуцульським корінням та "Повідомлення про перший конгрес гуцулів" — до відомостей про керівників товариства. Зокрема, про першого голову — колишнього підпільника УПА, фахового шкільного педагога Дмитра Геника; його наступника у 2004—2007 роках, відомого громадського діяча, колишнього представника Президента України у Яворівському районі Львівщини Богдана Дудзяного... А як не згадати, що з 2007 року й донині львівське регіональне товариство очолює відомий діяч національного та державного відродження на галицьких теренах, полковник ЗСУ у відставці Василь Коржук, нагороджений 2009 року Подякою Президента України "За вагомий особистий внесок у розбудову Української держави та зміцнення її незалежності". До речі, впродовж тривалого часу він залишається заступником голови Всеукраїнського товариства "Гуцульщина".

Так само мудро вчинили фундатори "Гуцульщини", що, з ініціативи Василя Коржука, запровадили вищу відзнаку "Патріот Гуцульщини", а також відзнаки "Заслужений гуцул України" та "Гуцул року" і "Гуцулка року". Причому зауважу, що подібні відзнаки не лише вмотивовують активну діяльність членів товариства та їх "побратимів з Гуцульщини", але й одразу ж набувають статусу родинної реліквії, котра передаватиметься з покоління в покоління.

* * *

Будемо одвертими: до етнічного регіоналізму в Європі, яків усьому світі, політичні аналітики і патріоти-державники ставляться тепер із великою пересторогою. І мають для цього всі підстави. Саме етнічний регіоналізм, із більш чи менш переконливим посиленням на історичні прецеденти й аналогії, стає отим вибухонебезпечним підґрунтям, тією міною сповільненої дії, яка будь-коли здатна збурити суспільство, поставити його на межу громадянської війни, а за певних умов, — і розчленувати ту чи іншу державу. Причому досвід показує, що всередині етнокультурних товариств неминуче віднаходяться гіпертрофовані містечкові патріоти, котрі починають роздмухувати етнографічну та діалектно-фольклорну осібність даного етносу; а за кордонами держави негайно з'являються запопадливі друзі-вороженьки, котрі ладні пропагандистськи та фінансово підживлювати паростки чергового сепаратизму.

Не зупинятимусь на цьому докладно, бо то вже тема окремої розмови, проте й повівся б легковажно, якби, розмірковуючи над збіркою "Гуцульщина у Львові", не

акцентував уваги на цьому, дуже принциповому і доленосно болючому для молодії Української держави, аспекті. Згадаймо хоча б, як заповзято російська пропаганда намагається культивувати сепаратизм на ґрунті закарпатського русинства чи як, на рівні клінічних понять психіатрії, творить націю "лугандонів" на сході країни, — і всі ці застереження одразу ж набувають зловісного сенсу. Особливо ж — якщо зважити, що подібні проблеми зринають зараз чи не в кожній європейській державі.

Так ось, публіцистична збірка "Гуцульщина у Львові" переконливо засвідчує, що, досліджуючи та оберігаючи фольклорно-етнографічні набуток предків своїх, і творці, й автори видання сприймають їх саме в контексті всеукраїнського національного відродження. А в наші дні це має вирішальне значення.

Одеса,

25—26 серпня 2017 року

ВОЗРОЖДАЯ СВЯЗЬ МИРОВ

Заметки на полях произведений поэзии и прозы
известной писательницы Лианы Мусатовой

В свое время я уже говорил, и не боюсь повториться: поэзия — это исповедь души и молитва таланта. Как это нередко случается, истинный смысл собственных фраз иногда по-настоящему, образно начинаешь воспринимать только тогда, когда сама жизнь вдруг раскрывает перед тобой их глубинный замысел в ярких, убедительных примерах. Именно такими "примерами" предстают лучшие образцы поэзии Лианы Мусатовой.

Само собой разумеется, обстоятельный, предметный разговор о поэтическом творчестве Лианы пойдет чуть ниже, в литературоведческих заметках на полях её стихотворных сборников. Но уже сейчас можно утверждать, что в непостижимо бурном, извините за неологизм, "словоброжении массовой поэзии"; той самой, что, в непостижимой массе своей, не поддается теперь уже ни всеобщему прочтению, ни хотя бы поверхностному, по названиям да именам, обозрению, Мусатова сумела отыскать свою собственную тематическую нишу, свою философию ко-эзотерическую концепцию воспроизведения внутреннего мира героев, а, следовательно, и своего, пусть пока еще не очень многочисленного, но преданного, понимающего читателя. А это дорогого стоит.

То, что эти статьи — размышления появляются в печати в юбилейном для Лианы Мусатовой году, — в определенной степени, случайность. Тем не менее, нам никуда не уйти от того факта, что они все же оказываются привязанными и к "юбилейному" изданию произведений, и к самому юбилею писательницы. Поэтому, поздравляя её с этой серьезной, по-настоящему ответственной датой, я не стану впадать в эйфорию здравниц, а скажу так...

Юбилеи именно для того и придуманы, чтобы, "взойдя" на них, каждый из нас мог голгофно оглянуться на, казалось бы, непреодолимо трудный жизненный путь свой, осмысливая: кто ты и чего стоишь на этой земле; что из совершенного тобой хотелось бы оставить в памяти человеческой, а по поводу чего — сам будешь просить друзей и

историю о милостивом забвенье.

И пусть никогда не ощутит тяжести лети унижительной старческой немочи тот, кто юбилейной свят-вершины своей достиг трудолюбиво и достойно, как и положено человеку, который всю жизнь посвятил преданному, по-монашески бескорыстному служению своей профессии, своей мечте, своему народу!

Я не стану пересказывать сейчас житейско-творческую биографию Лианы Мусатовой. Основательнее и правдивее всех это, под настроение, конечно, сделает сама Лиана, в традиционной для таких случаев творческой "Автобиографии". Однако, пользуясь случаем, хочу сказать: у каждого писателя существует "то лучшее произведение" из всего, что им уже написано; и то "главное произведение", которое он еще только долго и мучительно вынашивает, и которое, конечно же, мечтает когда-нибудь, в конце концов, написать...

Так вот, на мой взгляд, такое, "лучшее из уже написанных" и "главное — из мечтами взлелеянных", произведение Лианой Мусатовой уже создано. Я имею в виду её документально-исторический роман "На Пришибских высотах алая роса", к созданию которого она пришла с опытом написания романа-хроники "Я, Надя Попова, из Донбасса" и документального романа "Реабилитирован посмертно", о которых тоже пойдет речь в контексте "военной прозы" писательницы.

Другое дело, что, по-настоящему творчески, талантливо выношенное, можно сказать, душевно выстраданное, произведение это, "На Пришибских высотах алая роса", на мой взгляд, пока еще не оценено по достоинству не только широким кругом читателей, но и... самим автором, самой писательницей Лианой Мусатовой.

Согласен, звучит парадоксально. Однако поверьте моему опыту: с писателями нередко случается так, что, только благодаря "взгляду со стороны" — впечатлительного читателя, доброжелательного рецензента или вдумчивого литературоведа; они вдруг открывают для самих себя ими же порожденное образное сравнение, философски взлелеянную строфу, художественный образ... Или же, как в случае с романом "На Пришибских высотах алая роса", — большое, причем не только по объему, талантливо сделанное, исторически выдержанное и востребованное произведение.

Словом, добро пожаловать в творческий мир Лианы Мусатовой, господа...

I. ПОЭЗИЯ НА АЛТАРЕ ЖИЗНИ

1

Поэзия Лианы Мусатовой — явление сугубо личностное, творящееся на грани исповеди и покаяния. И стремится в ней автор не столько к совершенству формы стиха и стиля, сколько к совершенству самопознания, к глубинам искренности, к святости помыслов, к вере в высшее — божественное и человеческое — начало.

Почти вся поэзия ее оказалась собранной в трилогию, под общим названием "В окопах бытия". Но это не просто собрание сочинений, не стихи разных лет, по временному признаку скомпонованные под тремя обложками, нет... Перед нами — три логически, философски выверенные беседы поэтессы со своими читателями и... с

собой. Беседы, прямо скажем, напряженные, нервные, на грани эмоционального срыва.

При всей многосложности подходов к сотворению каждой отдельно взятой поэзии существует то общее, что единит и стихотворения внутри книги, и трилогию в целом — попытка автора доступными поэтическими средствами объяснить (раскрыть, отобразить, в образных выражениях показать) себе и всему миру: как — порой совершенно безбожно — мы с вами в этом мире живем. И почему живем именно так, а не по библейским и внутренним, нравственным заповедям? Как собираемся и как сможем жить дальше; к чему придем, до чего доведем свою душу, свое общество, свою планету?

Каких семян на ниву вечной жизни

Насеяли вы на пути своем, Что будет с миром после вашей тризны, Какой вы здесь оставили заём?

А ведь:

... У каждого из нас своя дорога И только свой уничиженья крест.

Лишь сформировав и осмыслив этот нравственно-философский стержень, мы начинаем понимать и воспринимать названия, суть и сущность каждой из книг трилогии: "Что будет потом...", "Твой крест" и "Многозначительная однозначность".

Герой Лианы Мусатовой — человек познающий, ищущий, душевно мечущийся и мучающийся. Но, пробиваясь через тернии жизненных невзгод и сомнений, он всякий раз предстает перед той простой истиной, что вся жизнь его — ни что иное, как исполнение обязанности перед Богом, как крест, который он обязан терпеливо, богобоязненно нести к высшей истине и высшему смыслу Бытия.

Сложны ли эти стихи для восприятия? Да, порой сложноваты, философски и дидактически перенасыщены; а порой — и провидчески, до мессианской поучительности, мрачноваты... Особенно усложнена — но не искусственно, апо самому первородному замыслу своему — третья книга, "Многозначительная однозначность", лирический герой которой пытается осмысливать первопричину, первоимпульс взаимосвязи Человека и Природы, микрои макромиров; стремится воспроизвести проявление чувственного, интуитивного мировосприятия и миропознания...

У Лианы Мусатовой, автора книг "День рождается из ночи", "Элизиум теней", "На алтаре жизни", "Паруса грез", уже есть свой читатель, свой поэтический голос и свой творческий мир, а значит, существуют все предпосылки для того, чтобы поэтическая трилогия ее — "В оковах бытия" — была понята и принята, была востребована именно теми людьми, коим она и творчески, и чисто по-человечески адресована^[67].

... А еще поэзия Лианы Мусатовой специфична. Она сотворяется на слиянии психоанализа души человеческой и веры человека в высшее начало, в Бога, в свое идеалистическо-божественное предназначение. Само собой разумеется, поэзия эта имеет своего, именно своего, читателя, способного воспринять и критический взгляд ее автора на столь непродуманно, а порой и безбожно, устроенный мир; и почти интимную исповедальность поэтессы; и ее, далеко не всегда выдержанную в классических стихотворных канонах, задумчивую осеннюю музу.

Все её произведения, в той или иной степени, относятся к философской лирике, во многих случаях соприкасающейся с духовной поэзией. Она довольно часто обращается к библейским мотивам, к изначальной праведности человека, как творенья Божьего, пытаясь при этом понять, постичь истоки его греховности, истоки преступного безразличия к себе и окружающим, к состоянию своего духовного самосовершенствования.

В этих случаях поэтесса не стесняется резкости своего тона и суждений, как не стесняется и поучительности их. Она как бы предлагает своему читателю: "Давай поговорим о жизни, о смысле бытия, о том, почему столь нескладно и непутево всё у нас с тобой выстраивается". И тут уж, то ли читатель принимает её условия, и тогда можно считать, что разговор состоялся, то ли...

Сборник "Твой крест" является второй книгой трилогии "В оковах бытия" Лианы Мусатовой. В нём она остается верной своей исповедально-философской манере, своему жизненно-критическому постмодернизму. И по-прежнему лирический герой её стихов — человек мыслящий, глубоко религиозный, пытающийся понять смысл своего появления в этом мире, сверить свой земной путь с критериями христианской морали. А вот, насколько всё это ему, а следовательно, и автору, удаётся — тут уж судить читателю.

2

"Многозначная однозначность" — третья книга поэтической трилогии Лианы Мусатовой "В оковах бытия", две книги которой — "Что будет потом..." и "Твой крест" — уже познали своего читателя и свою творческую судьбу, завоевав автору признание человека, метафорически, образно мыслящего, умеющего отмечать философию бытия во всех ее и возвышенных, и низменно бытовых проявлениях.

Лиана уже давно сформировала своего — именно своего, способного понимать и воспринимать именно такую поэзию, — читателя, на полках которого, кроме уже названных двух томов трилогии, бредят вечностью ее сборники "День рождается из ночи", "Элизиум теней", "На алтаре жизни", "Паруса грез", "Валентина", "Уроки времени", "Строгое лицо войны". Каждый из этих сборников приоткрывал для творческого, душевного соприкосновения какую-то новую грань поэтического видения и философского мировосприятия Лианы Мусатовой, еще одним штрихом дополняя палитру и образного "иконостаса" стихотворений, и внутреннего мира их автора.

Теперь, ознакомившись с заключительным томом трилогии "В оковах бытия", читатель получает более или менее целостное представление о гранях духовно-философской и житейско-бытовой лирики поэтессы, а значит, — возможность стать сотворцом ее произведений, сопереживая с ней все те радости и боли, которые, собственно, и побудили Лиану Мусатову взяться за перо. Так, пусть же это единение души и духа не будет омрачено читательским разочарованием^[68].

II. ВОЗРОЖДАЯ СВЯЗЬ МИРОВ

1

Так уж сложилась творческая судьба Лианы Мусатовой, что к своему первому

роману, сотканному из причудливых узоров фэнтези и историко-философских экскурсов в оккультный мир современной египтологии, она шла через такие же информационно и философски насыщенные сборники поэзии: "День рождается из ночи", "Элизиум теней", "На алтаре жизни", "Твой крест", "Уроки времени", "Многозначная однозначность"; а еще — через познание бытия не только в его сугубо житейской мудрости, но и в мудрости цивилизационной, красноречиво засвидетельствованной дипломами самой писательницы о высшем техническом, историческом и философском образованиях.

Как вы понимаете, я не случайно акцентирую внимание на уровне литературной и интеллектуальной подготовленности автора. Буквально с первых же страниц романа "Стандарт времени", задуманного Лианой в качестве первой книги трилогии "Смех сфинкса", становится ясно, что поездка его главной героини, украинской журналистки и поэтессы Лии в Египет — всего лишь ситуационная канва. И тот, кто рассчитывает найти здесь банальное туристическолюбовное чтиво, дальнейшим чтением может себя не утруждать.

Нет, здесь, конечно же, обнаруживаются элементы и романтики дальних странствий, и чувственной экзальтации, это уж, как водится в литературном мире... Но по-настоящему смысл появления в истоптанном туристами "пирамидном" Египте и самой Лии, и ее лирического спутника, в котором, под дружески-легкомысленным именем Саша, скрывается доктор физико-математических наук, глубинно занимающийся таинствами сотворения полевой материи (а также парижан: фото художника Пьера и его подруги, будущего физика Орнэлы), раскрывается путем сложнейших пространственно-временных "проникновений", во время которых Лия мысленно вторгается в Зазеркалье своих предыдущих жизней, немыслимыми нитями связывающих её, жительницу Донецка, с миром древних пирамид, смертельно амбициозных фараонов и бессмертных в своей искушенности жрецов.

Кому-то из читателей может показаться, что произведение Лианы Мусатовой перенасыщено информационными потоками, связанными с мифологией Древнего Египта, тайнами "Братства Тота", адепты которого призваны сохранять тайные знания предыдущих цивилизаций, чтобы в нужное время передать их поколениям цивилизаций грядущих; а еще — с Великим космическим проектом, теориями реинкарнации, прочими физическими и духовными перевоплощениями...

Да, согласен, порой эта пресыщенность, в самом деле, проявляется и, в какой-то степени, осложняет восприятие произведения, особенно читателя, не подготовленного к такому уроню информационной атаки автора; в частности, она мешает следить за развитием сюжета, поскольку отвлекает от его линий...

Однако за всем этим просматривается попытка героини романа, а значит, и её литературного творца, хоть в какой-то степени познать великую связь миров, учений и цивилизаций. Причем познание это проходит через познание множественности явлений миру сему земному каждого из нас, каждой — физически сотворенной, на розщепне и смерть запрограммированной — Личности, в четко определенных

географических и временных координатах. Но, с условием, что каждое очередное явление предопределено той великой духовной миссией, с которой мы посланы в мир сей в качестве связующего звена между "Первым и Последним Временем" бытия, между эпохами, расами и цивилизациями; между Космическим Разумом и одухотворенной планетой.

В основу воссоздания внутреннего мира своей героини писательница заложила мысль о том, что мир наш является как бы трехмерно осознанным, поскольку предопределяется сущностью сложнейших процессов, происходящих в ее, героини романа, сознании, подсознании и... в сверхсознании. К тому же, писательница не только нарекла свою героиню поэтессой, но и постаралась убедить нас в глубинности её поэтической натуры. Причем достигается это и разбавлением, кстати, в большинстве случаев довольно удачным, прозаического повествования философско-поэтическими строфами; и многочисленными опозитизированными авторскими отступлениями...

"Что-то странное, загадочное и интересное происходило с Лией в Египте. Она слышала шёпот песков, с нею разговаривали камни. Всё здесь было до боли родным. Она прикасалась к стенам храмов и ощущала их приветливое тепло. Оживали настенные росписи и спускались к ней герои повествования, и она была среди них, как равная. Появлялись разные знаки, подразумевающие что-то необыкновенно хорошее, и радостью наполняли её душу. Ей было здесь хорошо. Её всю жизнь, как и каждого человека, сопровождали знаки и знамения. Каждое мгновение что-то нашептывала ей Вселенная. Дышала ли за окном тёмная ночь без луны, без звезд, без просвета, или резвилось золотое солнце, играя искрящимися зайчиками, ей что-то сообщалось. Чтобы услышать эти послания, она прислушивалась к далёкому зову звёзд и шёпоту облаков, к шуршанию ветра и шелесту листвы, к стуку дождя и пению птиц..."

Конечно, нравится это Лиане Мусатовой или нет, но в каких-то фрагментах романа явственно просматривается влияние творческой манеры Пауло Коэльо, на что критики ей, несомненно, укажут. Однако замечу, что в данном случае речь скорее должна идти не об ученическом подражании стилю и манере этого талантливому писателя, а о соответствующей литературной школе^[69]. А это разные понятия. Да и школа, согласитесь, вполне пристойная.

Каждый, кто удосужится внимательно прочесть её роман "Стандарт времени", сразу же поймет, что здесь есть все: образы, характеры, психологически жестко закрученный, динамичный сюжет, — то есть все то, что канонично должно сопутствовать современному европейскому роману. А значит, все то, что определяет в первых прозаических опытах литератора — истинного прозаика.

* * *

Как проляжет дальнейшая "линия судьбы" поэтессы Лианы Мусатовой в прозе — покажет время, которое она столь активно и творчески исследует; однако то, что благодаря роману "Стандарт времени" дебют её по-настоящему состоялся, — это уже литературный факт.

Следует сказать, что проза Лианы Мусатовой зарождается в той многогранности творческого восприятия, благодаря которой писатель начинает постигать мир не в огрубевшем реализме повседневности и не в тех видениях, на грани "фэнтэзи", в которых зарождаются образные иллюзии...

"Иллюзии чего?" — спросите вы. Да всё той же, некоей прагматически выстроенной, компьютерной виртуальности, в которой вполне воодушевленная Земля оказывается поработанной почти лишенными какой-либо одухотворенности, роботизированными... Нет-нет, не пришельцами, а землянами.

Естественно, в своем романе "Танец обсидиановой бабочки" Лиана Мусатова пытается вернуть нас к тем каноническим постулатам и сокровищам таинств цивилизации, благодаря которым человечество способно познавать себя и во множественности "гомосапиенсных" миров; и в магических "петлях" времен, событий и поколений; и в кармических циклах перевоплощений. Причем фабула произведения выстраивается таким образом, что наше читательское осознание образа, скажем, главной героини романа, Лии, происходит вместе с осознанием самой этой женщиной таинственных связей с реальным и "потусторонним" мирами; осознанием своей миссии в процессе самосовершенствования человека и человечества...

"Никто ей этого никогда не говорил, нигде об этом она не читала, но с детства считала "людей от земли" более честными, более искренними, более истинными, что ли, потому что, живя на земле, общаясь с ней, питаясь её соками, просто не могли быть другими. Она им больше верила, считая, что они меньше врут и лукавят. Они более душевные, и душа у них чище.

Конечно, встречаются и антиподы, но, в основной своей массе, они заслуживали её уважения и расположения. Общаясь с ними, она всегда убеждалась, что права в своих ощущениях. От них исходит сила земли, тот дух земной, которым они щедро делятся. Они свято хранят наследие предков, знают много старинных сказаний, которых городские считают проявлением "деревенщины", а значит, недалёкости, необразованности, и вообще, некоей суеверности. А Лия находила в них мудрость веков, скрытую под сложными сплетениями сюжетов".

Обращаясь к прошлым жизням героев, автор пытается воспроизводить процесс становления человеческой личности, в частности, процесс приобретения тех навыков, знаний и привычек, которые, оставаясь в подсознании, следуют за человеком из жизни в жизнь, удивляя при этом самого обладателя этих знаний, предстающих перед ним и его окружением в виде неких прирожденных способностей, в виде таланта, величия и божественного дара Творца.

Постепенно у героев романа, а значит, и в сознании читателя, формируется понимание того, что генная память хранит решительно всё, что происходило с нами не только за долгий период взросления, но и в прошлых циклах нашего восхождения к Высшему Совершенству.

Проникая в глубины эзотерических знаний, Лия, Орнэла, проповедник Захи и

другие герои романа "Обсидиановая бабочка" помогают — уже не столько себе, сколько нам с вами — переосмысливать отношение к жизни, пересматривать, теперь уже на духовность выверяя, давно устоявшиеся бытовые, общественные, мировоззренческие и прочие позиции; вновь и вновь открывать для себя непостижимую божественность мироздания и холодное, непознанное величие Космоса.

Знания, доселе хранимые в недоступных тайниках древних святилищ, только потому и открывались героям романа, что, волею автора, им уготована была особая миссия — предстать перед своей эпохой в ликах "великих посвященных", способных постигать вечные истины познания. В реальном, физическом, мире Лия всего лишь путешествовала по современному Египту, на самом же деле, некое генное сознание заставляло ее путешествовать во времени и пространстве, по всей цепи своих былых "пришествий" на эту землю.

"...На тропе духов, на этой "вене дракона", — читаем в романе Лианы Мусатовой, — она поняла, что открыла следующую страницу своей жизни. Пришло понимание того, что препятствия, даже те, которые кажутся неудачами, — это знак к переориентации. И для того, чтобы "прочитать" эти знаки или послания, надо обладать воображением и, время от времени, напрягать его, прислушиваться к нему. Надо научиться переплавлять свои ощущения и символы — в образную систему.. Лия уже привыкла к тому, что информация, поступающая ей, дозирована. Она не ведала принципов этой дозировки, но знала, что позже придет все остальное, и то, что на сегодня является загадкой, неминуемо будет разгадано. Так уже было не один раз.

Иногда разгадка приходила вся сразу и быстро, иногда же на это уходило несколько лет, и информация подавалась по частям. Не всегда это было во сне, порой она находила ее в книгах, газетах, телепередачах, иногда же — просто в общении с людьми, причем совсем незнакомыми..."

Так уж задуман сюжет этого произведения, что, пребывая в центре современного мегаполиса, любой из героев способен почти мгновенно "телепортироваться", скажем, в африканскую пустыню, а, находясь у подножия пирамиды, неожиданно "вспомнить" себя в облике воина Александра Македонского или вождя затерянного посреди амазонских джунглей первобытного племени.

Но, при всей наукообразной усложненности многих фрагментов романа "Танец обсидиановой бабочки", без которой подобные произведения никогда не обходятся и которые явно рассчитаны на читателя более или менее подготовленного, Лиана Мусатова все же не преступает грань, за которой художественное произведение неминуемо превращается в популяризаторскую брошюрку общества "Знания". Именно поэтому она использует любую возможность, чтобы самые проблемные, философские размышления наполнить вполне земной чувственностью, а самые интимные, греховные порывы и чувства облачить в философию возвышенной, самим Творцом освященной страсти.

И тот факт, что порывы подобной страсти порой прорываются к героям романа сквозь космическое забытие прошлых жизней, вовсе не лишает их вполне земного,

каждым из нас осязаемого драматизма:

"...Однажды ветер принес ароматполевой ромашки, загадочный и мягкий, с едва уловимым терпким оттенком. Это был аромат пушистой пряди волос, такой же мягкой, переливающейся волнистыми завитками. Его взбудораженное воображение рисовало картины, одну заманчивее другой. Он погружался в волшебное облако волос и, упоенный его ароматом, уносился вдаль по горячей тропинке желания.

Ее волосы сводили его с ума своим шелковистым отливом и, едва прикасаясь к щекам, а его воображение будило ответную нежность. Они манили его в неизведанное, они будоражили в нем до сих пор не знакомое ощущение, острое, пронизывающее все его существо. Потом до его ноздрей долетел смешанный аромат лесных ягод, который слетал с ее губ. Этот аромат исторгал такой жгучий соблазн, что щеки загорались чувственным огнем, а его самого несло в неудержимом потоке над джунглями, над осознанием себя, над бранным бытием.

Когда он возвращался из своего путешествия, сердце его все еще билось в учащенном ритме, и ему требовалось немало времени, чтобы осознать себя".

Как и все предыдущие, в том числе и поэтические, произведения Лианы Мусатовой, роман "Танец обсидиановой бабочки" — не из серии легкого, занимательного чтения. В то же время, как и подобает истинному, талантливому литератору, Мусатова не стремится подменять философию бытия своих героев излишней, нарочитой заумью. В том-то и дело, что, в конечном итоге, весь внутренний мир ее героев оказывается сотканным из той глубинной житейской мудрости, ради которой только и стоит создавать свои произведения писателю, уже в полной мере познавшему тот по-настоящему., настоящий, реальный, неким техногенным безумием инфицированный мир...

III. У ХРАМА ИСКАТЕЛЕЙ ИСТИНЫ

1

Существуют писатели, для которых реально воспринимаемый нами окружающий мир кажется той действительностью, которая — самым сознанием человеческим — слишком сужена, познавательно ограничена и, в большинстве своем, возведена в состояние иллюзорности.

И если все прочие литераторы, в основном, пытаются сотворять бытие своего героя из его метаний между несбывшимися мечтаниями прошлого и несбыточными грезами будущего, то Лиана Мусатова ставит перед собой и своими героями совершенно иные задачи. Она осознанно поднимает планку их, а значит, и своего собственного, познания — до множественности миров, до инвариантности мировосприятия, а главное, до духовной — порой через столетия — преемственности генетически породненных человеческих судеб.

Стоит ли удивляться, что карма действующих лиц нового романа Лианы Мусатовой, "Солнце в чаше лотоса", как и действующих лиц двух предыдущих книг трилогии "Смех сфинкса", формируется по тем же канонам, по которым — по убеждению писательницы — формируется, проходя через греховно-познавательные таинства прошлых жизней,

карма каждого из нас, ныне сущих?

С уже знакомой нам по книгам трилогии героиней по имени Лия, мы встречаемся в тот момент, когда, физически все еще оставаясь в своем родном Донецке, она терзается некими странными "озарениями", которые время от времени посещают её вместе с мысленными видениями "пирамид, храмов и святилищ Египта". Видениями, кои девушка уже давно воспринимает, как "интригующие намеки и завораживающие подсказки", зарождаю ши с у неё желание обязательно побывать в местах, овеянных её, теперь уже далеко не "романтически девичьими", грезами.

И лишь со временем к Лие приходит осознание того, что драматические отношения между египетской царицей Хатшепсут и ее возлюбленным придворным Сененмугом, — о которых она читала еще в детстве, и в которого, в красавца Сененмута, сама, с подростковой непосредственностью, была тайно влюблена, — каким-то непостижимым образом связаны с её судьбой.

Мало того, Лия начинает понимать, что чувства, влекущие её к Сененмуту, не просто навеяны некими историческими сказаниями. Нет, они порождаются её, пока еще плохо осязаемыми генетическими воспоминаниями; они — видения из прошлой, довольно яркими, драматическими событиями насыщенной, жизни. А, вместе с героиней, и читатель тоже начинает догадываться, что все эти загадочные мятежные чувства Лии — лишь призывные отзвуки чувств, которые приводили в смятение её предшественницу еще в те времена, когда, как бы я выразился, "физическое тело прошлого бытия" удерживало ее душу где-то в территориально-временных пределах Древнего Египта.

Да, в течение долгого времени наша начитанная, эзотерически подкованная героиня не могла понять, почему она все чаще и чаще ставит перед собой цель: во что бы то ни стало посетить египетский храм, посвященный святилищу бога Тота. Как не понимала и того, что именно она призвана будет искать в этом святилище; что способна постичь в его стенах и в его божественной ауре?

Само собой разумеется, я не стану воспроизводить фабулу этого произведения, предоставляя читателю возможность самому, терпеливо, чтобы не сказать стоически, пройти вместе с его героями — Лией, Сашей, Пьером и Орнэлой — весь тот путь познаний и открытий, который привел их к жертвеннику "Цветка Жизни" древнего храма. А, следовательно, к пониманию того, что "самое главное, ради чего они приехали в Египет", заключается в их духовной потребности "принести клятву верности и готовности служить Великому Делу". То есть, следует понимать, делу преобразования мира; делу внутреннего, духовного перерождения самих себя, нашего мировосприятия, нашего способа жизни...

2

На этом "вступительное слово" мое к публикации романа можно было бы и завершить. Но, когда оно уже было почти закончено, неожиданно пришло электронное послание от самой Лианы Мусатовой. Очевидно, опасаясь, смогу ли я разобраться в сюжетном хитросплетении её романа, писательница решила изложить свое авторское

кредо таким образом:

"Обращаясь к прожитым прошлым жизням героев, я стараюсь воспроизвести сам процесс становления человеческой личности: приобретение навыков, знаний, привычек, которые следуют за человеком из жизни в жизнь и нередко удивляют самого обладателя этих знаний, вселенских даров, даров Творца. Постепенно у героев формируется понимание того, что генная память хранит всё происходящее с ними за долгий период взросления и восхождения души к высокой духовности. Главное для них — изменить свое сознание, и не просто изменить его, но одухотворить, чтобы пойти дальше по пути духовного восхождения.

Проникая в глубины эзотерических знаний, — пытается автор романа постигать тайны собственного замысла, а следовательно, и тайну постижения мира своими героями, — переосмысливая отношение к жизни, пересматривая её позиции, они (то есть герои произведения) обнаруживают сложность мироздания и величие Космоса. Знания, хранимые в святилищах, и с незапамятных времен строго охраняемые от непосвященной толпы, открывались только Героям, ибо им уготована миссия, подобная животворящим гениям священных земель, — будить божественные души. Шаг за шагом они постигают откровения Вечной Истины, готовясь исполнить свою миссию".

Вот такая, вот, попытка "введения читателя" в святая святых авторского замысла, за которую я, конечно же, Лиане Мусатовой признателен.

Другое дело, что, на мой взгляд, еще ни одному писателю — ни в письмах, ни в аннотациях, интервью, мемуарах или в каких-либо иных формах творческой исповеди — не удавалось сколько-нибудь полно и впечатляюще сформулировать ни сюжетной канвы, ни, тем более, сути замысла своего произведения. Но, Бог, и мы с вами, свидетели того, что в письме своем Лиана Мусатова очень старалась опровергнуть это мнение и, в какой-то степени, даже преуспела в своем старании.

Почему я заговорил об этом? Да потому что, вчитываясь в главы романа "Солнце в чаше лотоса", все чаще ловил себя на мысли... Нет, через какие бы события этого произведения; через какие бы чувственные экзальтации, исторические экскурсы в прошлое нашей цивилизации и в "параллельные миры фантазии героев" мы ни пытались постигать сущность этого произведения... Мы не постигнем её, пока не поймем: главной сюжетной нитью духовного становления Лии является ее... самопожертвование в Искательницы Истины.

Да-да, уже тогда, на заре своих физических скитаний по раскаленным пескам Среднего Египта, предшественница современной героини Лии открыла в себе... Искательницу Истины. Причем, похоже, что совершила она это, тяжкому кресту голгофному подобное, открытие не столько ради себя, сколько ради тех генетических последовательниц, которые будут и будут приходить в этот грешный, но, может быть, только поэтому столь прекрасный мир уже спустя много столетий после неё.

Так вот, именно в этом "самопожертвовании" открывается нам путь главной героини романа "Солнце в чаше лотоса" к духовному озарению, к абсолюту постижения, к божественным истокам всего сущего, в том числе — и к нашей чувственности, к нашим

душевным порывам и к нашей неизгладимой генетической памяти.

Постоянно, в той или иной форме, апеллируя к избранности своих героев, к их высокому предназначению, Лиана Мусатова подводит нас к сакральному выводу: все те тайные знания, которые они постигают, — "высшими посвященными" созданы, а значит, на таких же "высших посвященных", то есть на духовно усовершенствовавшихся и возвысившихся, рассчитаны!

Увлечшись этой убежденностью, Лиана Мусатова и сама не заметила, как сотворила "Книгу посвященных" — для посвященных".

Причем сразу же хочу заметить: делению на "хорошо это, или плохо?" творческая данность сия не подлежит. Почему? Да потому, что таковым является выбор автора, продиктованный его замыслом, его волей, его талантом и его... священным авторским правом.

IV. БУНТ ПАМЯТИ

Из предисловия к роману Лианы Мусатовой

"На пришибских высотах алая роса"

1

Вопреки самым пессимистическим прогнозам некоторых литературоведов относительно того, что военная тематика давно исчерпала себя, и что в начале XXI века она уже не будет представлять никакого интереса ни для одного из читательских поколений, — на книжных полках, Пегас тому свидетель, появляются произведения все новых и новых писателей-баталистов. Тех писателей, которые не просто отдают некую творческую дань Великой Отечественной, но и настойчиво, с документальной вдумчивостью, разрабатывают пласты "глубинного залегания" этой, во всех отношениях странной, все еще далеко не изученной, а во многих аспектах своих — и не до конца осмысленной, войны.

И среди этих литературных имен, уверен, не затеряется теперь уже и имя писательницы Лианы Мусатовой.

Свое творческое видение, свое душевное "прочувствование" войны, Лиана стала воспроизводить еще в первых поэтических сборниках "На алтаре жизни", "Уроки времени", "Строгое лицо войны", "Многозначная однозначность"...

Но, всего лишь в отдельных стихотворных произведениях задекларированная, тема войны воспринималась в этих изданиях, то ли в качестве обычного тематического вкрапления в поток современной женственной лирики; то ли в качестве творческого проявления гражданственности; да еще — дани общественному мнению и коллективной народной памяти. В том числе, и памяти, возрождавшейся из семейных альбомов рода Мусатовых, по судьбе которого война тоже прошла кроваво и жестоко.

Понятно, что Лиана — чье детство было истерзано войной и немыслимо трудным; физически и душевно израненным послевоенными годами — не могла, не имела права умолчать в своих стихах о виденном и пережитом; причем пережитом не столько лично ею и не только родными и близкими, но и всем ее многострадальным поколением. Это было бы нечестно и несправедливо, уже не только по критериям обыденной

человечности, но и по самым высоким критериям очеловеченного искусства. Ибо, как писала она в своей поэзии "Строгое лицо войны":

Уходят поколения свидетели войны,

Свидетели последние... война тревожит сны, Желтеет похоронками, что в старом сундучке, С потершимися кромками... словами на клочке...

Может быть, именно такое понимание своего творческого долга перед военными поколениями, да еще то, что в довоенные годы сложные житейские обстоятельства сблизили многодетную семью Мусатовых со столь же многодетной семьей Поповых, воспитавшей прославленную фронтовую летчицу, Героя Советского Союза Надежду Попову, — и подвигло в свое время поэтессу Лиану Мусатову засесть за роман-хронику "Я, Надя Попова, из Донбасса", увидевшем свет в 2010 году в Донецке.

Конечно, жесткий документальный материал романа, который еще могла видеть сама героиня, диктовал свои условия, определял сюжет, манеру и стилистику произведения, в рамках которых Мусатовой непросто было развернуться и с лирическими отступлениями, и с философским проникновением в суть образов и коллизий. К тому же сама личность Поповой, со множеством ее званий, наград и общественных должностей, почиталась, причем вполне справедливо, почти на культовом уровне.

Тем не менее, в пределах жанра, роман удался; он нашел своего читателя, а главное, подарил новоявленному прозаику то, что мы, романисты, привыкли именовать "романным мышлением" — с его выстраиванием сложных сюжетных линий и событийных хитросплетений; с формированием микрои макрообразов, подтекстов и характеров...

А вот с последующим документальным романом "Реабилитирован посмертно" все выглядело намного сложнее. Здесь уже нужно было не столько романтически превозносить и восхищаться своим героем, сколько поражаться тем обстоятельствам, которые определяли судьбу старшего политрука Александра Шведова. То есть человека, который сначала, еще до нападения немцев, как сотрудник НКВД, в должности военного комиссара батальона особого назначения, наводил образцовый коммунистический порядок в Западной Украине; затем, по заданию НКВД, честно и преданно налаживал работу подпольной организации в тылу немцев.

Однако самое потрясающее заключалось в том, что, после возвращения к своим, Шведов попал в подвалы НКВД, прошел через все пытки и издевательства и в июне 1944-го был расстрелян по приговору военного трибунала. Естественно, как "враг народа", "пособник ипериализма", "предатель Родины" и т. п. Реабилитировали же его, как и сотни тысяч других репрессированных коммунистами, только в 1975 году; посмертно, само собой...

И вот здесь уже, вместе с героем своего документально насыщенного романа, писательнице пришлось иметь дело с такими фактами и явлениями, которые заставляли задумываться над сущностью того, что происходило на территориях, занятых и советскими войсками, и войсками фашистскими. Раскрывая процессы,

происходившие в западных районах Белоруссии и Украины, у писательницы, например, хватило мужества документально признать, что после ввода туда советских войск...

"...Имели место безрассудные расстрелы пленных и раненых. Все это еще носилось в воздухе. Местные жители обсуждали военные парады, прошедшие в Бресте, Гродно и других городах, после падения Польши. В парадном марше прошли германские войска под звуки торжественной музыки советского оркестра. Советские солдаты и офицеры стояли вдоль шоссе и наблюдали за их парадным шествием. (И не только наблюдали, добавлю; в Бресте красноармейцы провели совместный парад с германскими войсками).

Местные жители всех советских называли "оккупантами". Из уст в уста передавались слухи об актах террора и самоуправства, случаях грабежей и мародерства со стороны военных. Таким образом, посланцы страны Советов искореняли "буржуазный дух и капиталистические пережитки прошлого". В соответствии с этой директивой, многих жителей депортировали, а имущество конфисковали. Под "раскулачивание" попала почти треть населения. Приобщенная территория гудела, как растревоженный улей. В этот улей и приехал он (то есть энкавэдист Шведов) с семьей. Для местных жителей они оказались оккупантами, а к оккупантам они были безжалостны".

Но лишь когда сам Шведов, который участвовал в раскулачивании и депортации коммунистами трети населения Западной Украины, несмотря на свою преданность советской власти, тоже оказался в застенках НКВД — только тогда он понял причину этой "безжалостности". Как и причину того, почему сотни тысяч бывших советских граждан уходили в ряды 15-го Русского кавалерийского корпуса СС, памятник которому, с поименным перечнем генералов-предателей этой части, был воздвигнут в свое время у храма Всех Святых в Москве; в Русскую Освободительную Армию генерала Власова; в Русскую Народную Армию Каминского, в украинские, белорусские, прибалтийские, туркестанские, кавказские и прочие национальные формирования.

В свое время я уже говорил — и по этому поводу меня много раз цитировали в СМИ, — что "ни понимать, ни оценивать процессы, происходившие в годы Великой Отечественной, невозможно, не осознав, что для Советского Союза — это была еще и жесточайшая... гражданская война". Так вот, не ссылаясь на это высказывание, Лиана Мусатова, по существу, подтверждает его щедро используемыми в своих произведениях документами, событиями; и, конечно же, судьбами самих героев.

Только имея опыт работы с подобными документами и фактами, писательница решилась подступить к своему новому произведению — роману "На Пришибских высотах алая роса". Тема, которую она избрала, изначально обречена на читательский интерес, ведь речь идет о штрафном батальоне. Знаю-знаю, о штрафниках-красноармейцах уже немало написано и отснято киноленты. Но в данном-то случае речь идет о... женском штрафбате! И тоже на документальной основе.

К чести писательницы, свое пристальное внимание она сосредоточила не столько на короткой, в пределах одного боя, жизни этого подразделения смертниц, сколько на том, как именно главные героини ее произведения оказались сначала под трибуналом, а затем в пггафбате; через какие круги ада им пришлось пройти. Наиболее примечательна в этом смысле судьба находчивой, вполне удачливой разведчицы Таисии Скотаренко.

Оставленная на территории противника, с целью внедрения в штат обслуживающего персонала лагеря военнопленных, вплоть до статуса любовницы его начальника, она в считанные минуты оказалась избалованной первым же сотрудником лагеря, который взял в руки ее советский паспорт. Почему так произошло? Да потому что идиоты, или предатели, которые готовили ее к заданию, вручили девушке совершенно новенький, "непотертый", неизмызганный паспорт, хотя, исходя из даты выдачи, он уже должен был служить ей в течение нескольких лет, а значит, пройти через десятки рук.

Популярно объяснив девушке, что ее "сдали" гестапо еще в русской разведке, отправив сюда на верную гибель, немецкий офицер, пожалел ее, вернул документ и посоветовал появиться с ним через какое-то время, но уже — с истрепанным, способным пройти проверку у высшего начальства, в полиции и гестапо.

И Таисию, в самом деле, с пристрастием проверяли, допрашивали, провоцировали и вербовали. Она же все выдержала, внедрилась, и, с помощью связника и радиста, постоянно сообщала в Центр все те сведения, которые от нее требовались. Когда же, будучи отозванной Центром, она чудом прорвалась через линию фронта, то попала в руки советской контрразведки, где ее в течение многих дней допрашивали и пытали; где, не веря ни одному ее слову, над ней садистски издевались...

Выводы, к которым пришла эта украинская, до мозга костей советская, девушка-разведчица, чудом дотянув до трибунала, на котором ее приговорили к расстрелу, — были страшны своим запоздалым кошмарным прозрением: "Я боялась немцев, а, оказалось, надо было бояться русских! Немцы со мной обращались лучше, чем русские!.. Получается, что нет разницы между немцами и русскими, между фашистами и советскими!". Она, в самом деле, вдруг открыла для себя, что методы допросов и способы издевательств над личностью у оголтелых фашистов и убежденных коммунистов — одни и те же.

Что же касается национальной принадлежности девушки-смертницы, то советские следователи напоминали о ней советской патриотке Таисии циничными словесными плевками в лицо: "Падло хохляцкое! Комсомолка вшивая, с хохляцким гонором!"

Приблизительно так же складывалась и судьба храброй зенитчицы Сони Кирилюк; и бывшей летчицы Ады Бальзамовой, и многих-многих других "штрафниц", которым немедленный расстрел по приговору трибунала был милостиво заменен гибелью у немецкой оборонительной линии "Вотан".

Читатели старшего поколения помнят, как в 60—70 годах, теперь уже прошлого столетия, в литературу пришла целая плеяда писателей, таких как Виктор Некрасов, с

его романом "В окопах Сталинграда"; Василь Быков, с циклом фронтовых повестей; Анатолий Иванов, Павло Загребельный, Виктор Астафьев, Валентин Распутин... — которые, порой преодолевая жесточайшую цензуру и политическую травлю в советской прессе, утверждали свое право на "окопную правду" войны, на истинно солдатское ее видение и понимание.

Так вот, можно смело утверждать, что романом "На Пришибских высотах алая роса" Лиана Мусатова присоединяется к этой когорте, талантливо и мужественно утверждаясь в собственном творческом праве на историческую правду своей военной прозы.

V. ИЗ ТВОРЧЕСКОЙ ПЕРЕПИСКИ

С ЛИАНОЙ МУСАТОВОЙ это — считать мой сюжет, вернее, частичку сюжета!.. Несколько лет назад мною начат роман, в котором встречаются живые — писательница трилогии "Смех сфинкса" и герой этого романа Пьер. Оказывается, что он действительно видел ее у пирамиды в тот день, когда она писала этот текст, и сфотографировал. Далее — они выступают как герои этого романа об А. Македонском. Так вот, сегодня я подумала о том, что существует какая-то связь между нашими сознаниями, иначе как бы Вы могли такое угадать?! Еще раз огромное спасибо!

Лиана^[70]^[71].

* * *

Лиана Мусатова. Донецк. 6 мая 2019

Добрый день, Богдан Иванович! После нашего разговора подумала, что могу тебе почтой отправить предисловия для трёх книг трилогии, чтобы ты освежил в памяти их текст. Может быть, они пригодятся тебе при написании статьи, о которой ты говорил. Дай Бог, чтобы с твоей лёгкой руки, прочитав о моём творчестве, заинтересовался какой-нибудь издатель. У меня на сегодняшний день ждут издания две поэтические книги и два романа. Так никто и не взялся издавать "На Пришибских высотах алая роса" — я послала заявку в шесть издательств. Из трилогии "Смех сфинкса" написана вторая книга "Танец обсидиановой бабочки". Если ты согласишься к ней написать предисловие, пришлю текст. Я пока его никуда не послала. Сейчас шлифую. Правда, отвлекаюсь на новеллы на злободневные темы.

Во второй книге герои вспоминают прошлую жизнь в племени майя, а Пьер — Педро — испанский солдат, прибывший с Кортесом. Их воспоминания переплетаются с той информацией, которую они получают на экскурсиях. Линия их миссии — быть проводниками между Первым временем и Последним — продолжается. И, знаешь, кто там был в этом Зеп Тепи — скифы!

Я не перестаю благодарить Бога, что он послал мне тебя на моём жизненном и творческом пути. Для меня большая честь иметь твои оценки моего творчества и, в то же время, помощь в приобретении известности. Я всегда помню твои слова: "Сделай имя, потом имя будет работать на тебя". И я "делаю имя". В общей сложности у меня восемнадцать книг, девятнадцатую набираю, это автобиографическая поэзия.

Двадцатую составят новеллы^[72].

СПОВІДЬ КРАЙ ЖНИВНОГО ПОЛЯ

Передмова

Твори Святослава Огінського, скомпоновані під обкладинкою збірки "Савранські мотиви", належать до тієї психологічно особистішої поезії, котра не зринає під збуджений настрій професійного віршувальника, а поступово, строфа за строфою, висвячується у сповідальних роздумах змудреного життям селянина, який, досягаючи своїх посадових вершин по службових міських кабінетах, так і залишався у душі... селянином, по-язичницьки залюбленим у свій Подільський край, у село свого дитинства, у вербове диво, сотворене берегами тихоплинної річки Савранки...

Свого часу я вже казав: "Людина повинна жити там, де оселилася її душа. Більшість житейських трагедій і сум'ять саме тому й виникають, що, з розвитком цивілізації, поєднувати фізичні і душевні гніздища нам, закоренілим прагматикам, стає все важче й важче". Саме тому з непідробною щирістю лунають для мене слова негучного, на зітхання схожого, зізнання Святослава Огінського:

Я живу душею в тихих селах,

На ріці, для мене молодій...

Або:

В'яжеться поле намистом,

Запахом диму й живиці.

Знову приїхав я в місто

Від степової криниці.

...які, по суті, визначають ліричний лейтмотив усієї збірки цього поета.

Коли мені важко, я їду в Івашків, На землю мого дитинства.

Там особливі цвітуть ромашки

І пахне дубовим листям...

Там юнки ростуть вродливі Всі в білому дикі вишні.

І навіть травневі зливи

Шумлять і шумлять незвичні.

Поміж осокою досі Чалапають черногузи, І днями пахне осінь, І місяць щербатий гудзик.

Втім, поза всі ці екскурси у ностальгійно-традиційне для кожного істинного українця "річкове, вербово-тополине" дитинство, справжні мотиви, які спонукали автора взятися за перо, значно глибинніші. Витоки їх слід шукати у цілком природних для літнього вже чоловіка роздумах над тим, що, із колись давно наміреного, в житті збулося, а що не тільки не збулося, але й навряд чи могло б збутися; хто, на зламі буремних століть і політичних буревіїв, зраджував тебе, а кого, з тих чи інших причин, але в будь-якому випадку — беручи гріх на душу, зраджував ти сам; що зумів перейняти від предків своїх, а що спроможешся залишити по собі...

Ось тоді й зринають рядки тихої, далеко не ліричної сповіді:

Тяжко, батьку. Ночами не сплю, Життя свого кадри прокручую...

Чи:

Зараз я сивий. Вивчив урок не один, із хитрими зламами. Що ж воно тисне, наче за крок, Вже сам я стою перед ямою?

Наче самому треба тепер

Поля залишати невлорані.

Тяжко, батьку. Немає тебе —

Страждаю. Підрубані корені...

Прочитавши ці рядки, я одразу ж пригадав строфу з Євгена Євтушенка, яка свого часу вразила мене суворим, нещадним якимось психологізмом житейської філософії буття:

Чувства жизни нет

Без чувства смерти.

Мы уйдем, не как в песок вода.

Но живые, те, что мертвых сменят, Не заменят мертвых никогда!

Кожен, хто уважно, а головне, з огляду на канони літературознавства, прочитає першу збірку кодимчанина Святослава Огінського, неминуче зверне увагу на те, що, на жаль, авторові не завжди вдається філософськи вивершити вірш, підпорядковуючи його, як це й належить, логіці творчого задуму; що досить часто по-мистецькому сильні, образні рядки його поезії не працюють на сюжетно й асоціативно викінчений макрообраз твору; що, зваблюючи свого читача проблемною темою чи своєрідним поглядом на явище нашого сьогоденного буття, він, винятково через брак літературного досвіду і невміння саморедагуватися, втрачає логіку викладу та збивається на тривіальні штампи...

Біда багатьох віршувальників саме в тому й полягає, що свій сум і смуток, свої ностальгійні поривання та інтимні екзальтації вони намагаються виплеснути безпосередньо на папір. Але ще нікому не вдавалося здійснити це біль-менш талановито, якщо між задумом і творчими емоціями не з'являється літературний образ; якщо саму основу твору не запрограмовано на певну філософську концепцію та якщо у творі не проглядаються витвори образного асоціативного мислення автора.

До речі, коли вже зайшлося про філософську концепцію... Один із своїх віршів Святослав Огінський подає у вигляді переспіву твору дагестанського поета Расула Гамзатова. Так ось, якось Расул Гамзатов, з яким я мав приємність бути знайомим, і навіть писав про його творчість, взяв до рук традиційний кавказький ріг із вином, задумливо подивився на нього і процитував переспів з давнього східного поета:

Кто пил тот умер,

Тот, кто пьет, умрет!

Но разве тот бессмертен, Кто не пьет?!

Зверніть увагу: всього чотири рядки. Але який діапазон роздумів — від іронії до житейської безвиході — вони породжують! Бо саме тому й породжують, що в основі твору — один із філософських парадоксів нашого буття, а ще — своєрідне, в суті своїй гротескне, сприйняття автором чітко сформульованої дилеми. Расул Гамзатов добре знав, що саме він хоче сказати читачеві, а головне, знав, як саме, у якій формі, це

висловити; причому зумів не лише донести до читача суть свого задуму, але й здійснив це у суто мистецький спосіб.

Як ви розумієте, я міг би навести і більш класичні приклади, але чи багато знайдеться серед них настільки промовистих, очевидних і... переконливих?

Свого часу я вже писав, що справжній поет починається не так із уміння віршувати, як із уміння читати ним же написане. Тим паче — робити це, болюче пізнаючи різницю між тим, що ти прагнув написати, беручись за перо, і що насправді лягло з-під цього пера на папір.

Трагедія недосвідченого віршувальника саме в тому й полягає, що інтелектуальна формула того, що він намагався сказати своєму читачеві, і того, що та як він насправді сказав, — здебільшого вбивчо не співпадають! До того ж пізнання цього мистецького парадоксу дається літераторам найтяжче, як і вміння до бездушності жорстко, наступаючи собі на горло, правити власноруч "вистраждане", пам'ятаючи при цьому, що, як у даному конкретному випадку, Кодимщина, як і вся Одещина, ще й до безбожності, "до непрілічія", суржикомовна! А в поезії суржикомовність особливо небезпечна. Це не проза, в якій просто взяв і безболісно замінив слово чи рядок, не порушуючи при цьому ритму та розміру строфи.

Відтак уже на первісному етапі саморедагування авторові слід більше покладатися не на власне знання української мови, а на російсько-українські перекладні та українські тлумачні словники.

Ясна річ, передмова — не той жанр, в якому варто докладно аналізувати той чи інший твір поетичної збірки, тому свої редакторські зауваження та побажання я виклав на полях рукопису і в "закритому", для внутрішнього, так би мовити, вжитку, "редакційному висновку", переданому авторові у вигляді листа.

А тим часом зверну увагу шанувальників поезії і всіх земляків поета на той факт, що асоціативно сильні, образні, психологічно наснажені рядки у творах Святослава Огінського все ж таки є. І їх чимало. Недарма ж то в одному, то в іншому творі натрапляємо на вислови типу: "Чекає усіх кінечність, і вічністю пахне глина", "Могильна осіння тиша, хрестів розіп'яті руки"; "Я живу, горицвітом сповитий, п'ю дзвінку, замріяну весну"... або, в стилі "подражанія" Ліні Костенко: "Поети — дивні люди. Прикрий факт. Таке собі відхилення від норми..." І свідчать вони про те, що творець їх — людина у літературі не випадкова, тому що так сказати здатен лише автор, який володіє образним мисленням і поетичним баченням, тобто володіє отим найзаповтнішим, чим здатен обдаровувати нас талант митця — Словом!

Р. С. Хоча цього листа, про який мовиться у статті, я писав, так би мовити, для внутрішнього вжитку, проте, поміркувавши, визнав за потрібне все ж таки опублікувати його в цій збірці. Річ у тім, що в ньому міститься кілька зауважень, які можуть бути корисними для багатьох інших літераторів. Природно, що в якихось моментах текст листа перегукується з текстом статті, але в даному випадку це припустимо.

Лист

Святославу Огінському,

літераторові з Кодими, що на Одещині; колишньому, багаторічному,
за всіх влад і політичних режимів незмінному керівникові
Колимського району.

Датований 9—28 вересня 2017 року.

Святославе! Ви припускаєтесь тієї ж помилки, якої припускаються мільйони віршувальників, тобто намагаєтесь свою ностальгію, свій сум за батьками і, як прийнято тепер казати, за "малою батьківщиною"; навіть свою, як-то кажуть росіяни, "половую тоску" — вихлюпнути безпосередньо на папір. Але в поезії це завжди веде до невдач, до творчого краху.

Річ у тім, що між Вашими пориваннями та почуттями — і папером мають постати: чіткий задум, переконливо відтворена філософська концепція, контрастно виписаний образ літературного героя; макрообраз твору, сформований із логічно вибудованої образності; синтаксично грамотно здійснений виклад Вашого авторського задуму.

На жаль, жоден із Ваших віршів у згаданих і не згаданих вище поетичних канолах не витриманий. Зате у Ваших творах багато словесної патоки, бурчання, зітхання, голослівних запевнень і банального інтимного "сюсюкання". Причому, переходячи з вірша у вірш, все це перетворюється на словесну "жуйку". Таке враження, ніби вірші ці писала не людина, котра, за різних часів і режимів прожила твердо зорієнтоване, складне "керівне" життя, а невтішна сільська вдовиця чи екзальтовано чуттєва гімназистка.

Якщо вже ви так апелюєте до сповідального "Я", то покажіть нам того чоловіка, який за ним приховується. Пишете про батька? То відтворіть його образ — через прояви долі, через якісь особливості ставлення до життя, до навколишнього світу, особисто до вас. Почали говорити про українську мову? Ну то сформулюйте своє бачення проблеми, ви ж не для стінгазети пишете, поважайте читача!

До речі, стежте за мовою. Привчайтеся звирятись зі словниками, пам'ятаючи, що Кодима, як і вся Одещина, безбожно, "до неприлічія", суржикомовна. А в поезії суржикомовність особливо небезпечна. Це не проза, в якій просто взяв і замінив слово чи вислів, не порушуючи при цьому ритми, ритму та розміру строфи.

Не беріться за перо, поки не з'ясуєте для себе: про що маєте намір говорити з читачем, у яку філософську концепцію та в яку притчу здатні "загорнути" свої емоції, свої думки; яку ідею хочете провести через усі строфи вірша, уникаючи при цьому банальних, зачовганих фраз.

Зрозумійте: одна справа, коли, схлипуючи в подушку, Ви пишете "для себе", інша — коли зі своїми опоетизованими зітханнями і романтизованими шмарклями, до книжки запханими, ви наважуєтесь вийти на люди. Наразі Ви мудро вчинили, що звернулися з рукописом до мене. Уявляєте, що було б, якби, з благословення когось із місцевих шанувальників поезії, цей рукопис, у своєму первісному стані, явився громаді у вигляді поетичної збірки?!

Подобається це віршувальникам чи ні, але кожним своїм віршем вони змушені

доводити читачеві, що той має справу з мислячою, змудреною життєм людиною, якій є що сказати і самому собі, і своєму співрозмовникові; мало того, вона вміє сказати це по-своєму, нетривіально.

Згадайте, як Ви готувалися до доповідей, з якими мали намір виступати перед "активом" району, якому, на загал, плювати було на всі ваші емоції і переживання, адже він чекав конкретики, чекав образного, влучного вислову, чекав переконливого прикладу і нетривіального бачення шляху до успіху. А ще згадайте, що, виходячи на трибуну, ви ж орієнтувалися не на зледачілого розумом і неробством обивателя, а на мислячого чиновника, інтелігента, робітника чи селянина.

Тож і в поезії орієнтуйтеся не на сусіда чи давнього приятеля-простачка, який проковтне все, що Вами заримоване, та ще й похвалить, а на читача, якому захочеться розгледіти (як оце мені, грішному) у Вашому віршуванні хоч якісь просвітки високого мистецтва. Але про це я докладніше говорю у своїй передмові, яка, водночас, розрахована і на всіх тих численних місцевих літераторів, котрі "причащатимуться" вашими віршами.

Святославе! Іскра Божа у Вас є, принаймні вона все ще жевріє. Інша річ, що бракує досвіду. Розумію, що Ваш статус не дозволяв Вам бути на літстудіях, які я вів у Кодимі, аналізуючи твори місцевих, і не тільки, авторів. А шкода, можливо, в такий спосіб Ви могли б запозичити для себе чимало корисного.

Ваш рукопис потребує не просто, як у моєму випадку, "прочитання задля передмови", а конкретного, з олівцем у руці, редагування кожного вірша, кожної строфи! Я уважно прочитав увесь рукопис, однак, за браком часу і зайнятістю, правив далеко на все. Та навіть тієї безлічі правок, які я зробив, досить, щоб Ви відчули: над рукописом ще роботи й роботи. Ви, даруйте, не в тому віці і не в тому статусі, щоб копійчано підставлятися критикам і недоброзичливцям.

Можете лаяти мене, як Вам на душу ляже, але зауваження раджу прочитати дуже уважно, пам'ятаючи, що і в несправжніх мною віршах помилки аналогічні. Причому їх дуже багато.

Звертатися з рукописом до професійного літератора, який "привів у літературу" десятки авторів, відредагував та відрецензував сотні рукописів, — те ж саме, що звертатися зі своїми застарілими болячками до досвідченого лікаря. В обох випадках треба мати мужність вислухати діагноз!

Природно, що в літературі його краще вислуховувати на стадії підготовки рукопису, ніж після виходу КНИЖКИ. Адже щойно з'явиться книжка, як критики одразу ж візьмуться за розтин, як у морзі. Тож, якби я був Вашим ворогом, одразу сказав би: "Старий, ти — геній! Здавай рукопис у друкарню і готуй лисину під лавровий вінок!" Втім, з поваги до мистецтва, такого я не сказав би навіть найлютішому своєму ворогові.

Переглядаючи прочитані мною рукописи своїх майбутніх книжок, Н. Палашевська теж, мабуть, не раз згадувала мене "незлим, тихим словом", та коли з'являлися книжки, які розходилися потім поміж прискіпливої письменницької братії, — дякувала і, сподіваюсь, щиро. До речі, Палашевська по-справжньому, потужно талановита, але

що вдієш, у велику поезію, як і в будь-який інший вид мистецтва, слід входити працюючим, професійно підготовленим і... маючи досвідченого наставника. А ще — тут, як на футбольному полі, одразу видно, хто таки справді футболіст, нехай навіть поки що потенційний, а кого одразу ж... — "на мило!".

Й останнє: дайте назви своїм віршам, чи принаймні порозбивайте їх у рукописі зірочками.

Книжки не зрікайтеся. Готуйте її до видання. З повагою. Богдан Сушинський.

9—28 вересня 2017 року.

Кодима — Немирів — Одеса

МИР, ОСМЫСЛЕННЫЙ ТЕЛЕЭКРАНОМ

Так уж сложилось, что среди множества атрибутов, способных определять величие и трагическую проблематичность XX века, одним из самых массовых, влиятельных и впечатляющих, конечно же, следует считать сотворение "всемирной паутины" телевидения.

В самом деле... Уникальная способность "телепортировать" любое важное событие на тысячи километров, почти что мгновенно превращая миллионы телезрителей из различных уголков региона, страны, континента — в участников данного "действия" в режиме реального времени; стремление всякого создателя сего творческотехнического "продукта" ненавязчиво проникать в каждую семью и в каждый офис; наконец, мощное информационное, просветительское и пропагандистское влияние, которое он повседневно оказывал на огромную многоликую аудиторию, — все это сразу же вывело обычный бытовой телевизор на острие цивилизационных процессов нашего социально и политически разобщенного общества.

Так вот, очерк "Идем на "телек" как раз и задумывался двумя тележурналистками, Анной Бузиян и Натальей Карай, в качестве своеобразного исследования непростой, многоречивой, однако же на всех этапах своих — захватывающей истории становления и развития одесского регионального телецентра, одесской областной телестудии и, естественно, всего "многопрофильного", но, во все времена существования своего, — высокопрофессионального коллектива одесской тележурналистики.

Удалось ли авторам справиться с этой непростой задачей? Считаю, что, несмотря ни на какие замечания, которые способны возникнуть в плане использования архивной документалистики, ее делового и прочего толкования, а то и просто субъективного восприятия данного эссе, — да, удалось. Причем, на мой взгляд, читательский успех этого, прямо скажем, специфического издания, его историко-познавательная значимость, прежде всего, предопределены личностью авторов, особенно Анны Бузиян, завершавшей свою журналистскую карьеру заместителем генерального директора Одесской гостелерадиокомпании; их биографической, житейско-творческой, а порой и служебной причастностью к большинству отражаемых в нем процессов и событий.

Прежде всего авторам удалось воспроизвести все этапы технического развития телевидения, начиная от первой, экспериментальной телестудии в одной из аудиторий Одесского института связи, и завершая самым современным телецентром,

соответствующим всем новейшим требованиям данного вида коммуникаций. Причем сделали это публицистически грамотно, не утомляя "широкий круг читателей" излишними научно-техническими подробностями и специальной терминологией. Другое дело, что при этом они вполне обстоятельно, с фактами, событиями, а порой и с ярко запоминающимися курьезами, вводят нас в творческую лабораторию отдельных журналистов и целых творческих коллективов — редакций, программ, студий, рубрик, телевизионных клубов...

Кто, особенно из людей старшего, тогда еще не "загнанного" в интернет и вообще некомпьютеризированного, поколения не помнит передач кают-компаний для моряков и любителей путешествий "Глобус", телевизионных клубов и журналов: "За час до рейса", "Праздничная морзянка", "Объективный объектив", "Одесса — мой город родной", "Наша почта", "Роден край", "Спортивная Одесса" и многих многих других?

А ведь с упоминанием любой из них, перед внутренним взором нашим проходит целая плеяда, порой уже давно ставших, как, например, диктор Нелли Харченко, легендарными, личностей — режиссеров, корреспондентов, ведущих, дикторов, телеоператоров, художников-оформителей; как, впрочем, и представителей сугубо технического персонала да руководителей разных времен и рангов. Люция Глибко-Долинская, Анатолий Кравченко, Лариса Трифонова, Петр Заричанский, Людмила Сироткина, Викентий Нечипорук, Анатолий Довгонос, Ким Каневский, Наталья Симисинова, Виталий Нахапетов, Галина Илюшенко, Вадим Мартынюк, Татьяна Стриженюк, Игорь Деревянко, Леонид Бурлака, Николай Фомин, Инга Матяшек...

Само собой разумеется, каждый из авторов книги и читателей ее способен дополнить этот список своими, более близкими ему именами. И, конечно же, будет прав. Иное дело, что одним сотрудникам телевидения в течение многих лет суждено было оставаться легко узнаваемыми, причем не только на телеэкране; другие же, в силу своих функциональных обязанностей, всегда оказывались вне зрительской доступности, где-то там, "за кадром". Однако для каждого из них у авторов издания нашлось несколько строк вполне профессиональной, в большинстве своем коллегами давно сформированной, оценки. Той самой, что навсегда предопределила его место в коллективе, в творческом процессе, а следовательно, в самой судьбе одесского телевидения.

Как человек, много лет отдавший не только журналистике, в том числе и телевизионной, но и познанию всевозможных исторических процессов, имею право сказать: детальное исследование общей истории нашей страны именно тем и затруднено, что в былые времена предки наши крайне редко прибегали к составлению таких вот, на первый взгляд, слишком локальных, узкопрофессиональных, "цеховых", как принято выражаться в подобных случаях, а потому, дескать, малозначительных летописей, очерков и хроник. А зря.

Время показывает, что издания, подобные тому, которое вы держите сейчас в руках, — самый надежный, достаточно документированный, а главное, вполне доступный способ не только увековечить в сознании потомков имена и достижения

своих колег, но и создать крайне важную, свидетельски заверенную главу всеобщей истории нашего края, народа, цивилизации. Так вот именно этим, собственно, и должна быть ценной для нас работа авторов издания "Идем на "телек" Анны Бузиан и Натальи Карай.

духом І ВІРОЮ ПРЕДКІВ

Ще коли явився світові політико-юридичний нарис Івана Ковальчука "Романипрокурорські" (Дніпропетровськ: Пороги, 2005), читачі звернули увагу на характерну рису цього твору — жанрову еклектичність, що зримо проявлялася у поєднанні нарису і художньої повісті; одвертого детективу та історичної документалістики, приправленої елементами отого, що в європейському літературознавстві давно набуло визначення — "фентезі".

І когось дивував, а когось, можливо, і шокував той факт, що в тканину реалістичного відтворення подій раптом вривається щось таке, що межує з потойбіччям фантастики. Відтак герой нарису Дмитро Ковалевський, в якому читач віднаходить риси біографії та долі самого автора, увірував у можливість зустрітися з міфічним Охоронцем Велесової Книги. Так-так, отієї загадкової, й досі до кінця не розшифрованої та не витлумаченої — і взагалі, не розгаданої — "Велесової книги", котра до наших днів не відкрила нам ні свого походження, ані науково визнаного авторства. Як не існує і її оригіналу чи більшменш прийнятної версії походження.

Проте з'являється хтось невідомий, званий у нарисі Високим Блондином, (назва зауважу вкрай невдала, кіношно-епігонська, котра зовсім не личить твору такого характеру!), якого і герой, і читач мають сприймати чи то за ангела-охоронця Ковалевського, чи за уособлення Духа Предків. Важливо, що саме цей Дух Предків покладає на героя нарису святий обов'язок: написати книгу, в якій, як би я особисто це сформулював, мудрість законів творилася б мудрістю буття народу, а мудрість буття творилася б мудрістю законів.

То ж коли на стіл мені ліг рукопис повісті Івана Ковальчука "Світ Велеса", я анітрішки не здивувався, що в ній діють і герої "Велесової книги", і Високий Блондин; а на історичні події, на віру та побутове тло Х століття Русі-України найнесподіванішим філософськологічним чином накладаються події ХХ століття. І не лише між князями Богумиром та Ратибором, між дідом Андрієм та Високим Блондином, а й між поколіннями народу нашого, між історичними реаліями, між слов'янською язичницькою вірою та вірою християнською, точиться полеміка з приводу права й обов'язку руси-українського народу мати і шанувати свою віру і своїх богів, а не поклонятися богам іудейсько-синайським.

Зустрівши свого брата, князя Богумира, в рідному городищі Мощаниця, князь Ратибор стверджує: "Ми бережемо традиції наших предків і билинне минуле і навчаємо цьому людей — від малого і до найстарішого. Розповідаємо про минуле на віче, яке згукуємо, коли потрібно для вирішення важливих державних завдань... Ми добре пам'ятаємо, що Бог часу — Велес — це наш Бог, і все, що твориться в часі, має бути збережене, обмірковане і записане для майбутніх поколінь".

Звичайно, кожен, хто будь-коли уважно читав "Велесову книгу", одразу ж вловить, що, по суті, Ратибор промовляє словами "Велесовиці". Та суть не в цій схожості, не в запозиченні, а в тому, що і герой "Велесової книги", і герой повісті Івана Ковальчука досить швидко переконуються, що не все так ідеально в питаннях віри, мови та спадковості поколінь, як це здається Ратиборові; і що князь швидше видає бажане за дійсне, ніж відтворює реальний стан речей. Тому що насправді в народу нашого вже і боги чужі, і мова та віра чужинницькі, за якими гряде войовниче безбожество.

І, на підтвердження цього, автор легко переносить нас до подій 1917 року (які відбуваються рівно через тисячу років після віче, котре відгомонило в Мощаниці літа 917-го), коли "тіло жовтої істоти богині Землі вже відкрито терзають вібрації демонічних імен: Ленін, Дзержинський, Зінов'єв... А вчорашні арії-слов'яни, загрузши у невігластві матеріалізму, поспішають влаштовувати собі рай на землі без богів, відкинувши дружину Сварога богиню Ладу".

Повість Івана Ковальчука подеколи аж перенасичена полемічністю, конфліктністю та історико-філософською невизначеністю витоків формування нашої віри, наших народів, наших держав; і перед кожним із цих полемічних екскурсів можна поставити одне вселенське запитання: "А чи справедливо?.."

Тобто, чи справедливо, що православ'я християнське поєднують з історією іудеїв та іудаїзмом; чи справедливо, що "через Віру в чужих богів хтось прагне керувати нашим народом і нашою державою"? Чи справедливо, що історики відірвали слов'янське коріння від арійського, а віття сучасних слов'янських націй — від стовбура праслов'янського материка?

Ні, доконечних відповідей в автора не існує, як не існує їх і в реальному світі. Проте книга, написана Іваном Ковальчуком, ще раз спонукає всіх нас замислитися над одвічно слов'янськими: "откуда есть пошла?.." і "камо грядеші?".

Зібравши юних слов'ян-неофітів, дід Андрій, яко наставник їх, заповідає, щоб вони "з молодих літ почали займатися наукою. Насамперед, добре вивчали історію свого народу і продовжували писати "Велесову книгу". Тож можемо вважати, що серед нащадків отих язичників-неофітів перебуває й автор книги "Світ Велеса". Відтак і заповіді древнього волхва стосуються всіх нас, в Україні сутніх.

ХРАНИТЕЛЬКА КНИЖНОЇ ВІЧНОСТІ

Вступне слово для публікації в газеті "Одеські вісті — Одесские известия":
Щойно громадськість міста відзначила ювілей відомої діячки, заслуженого працівника культури України, директора Одеської державної наукової бібліотеки ім. М. Горького Ольги Федорівни Ботушанської, чиї заслуги відзначено "Орденом княгині Ольги" всіх трьох ступенів; першою в Україні державною відзнакою Французької Республіки — срібного медаллю Кавалера Ордена Літератури та Мистецтва, багатьма іншими нагородами й відзнаками. В урочистостях з нагоди ювілею, що відбулися 22 жовтня в приміщенні бібліотеки, взяли участь голова Одеської облдержадміністрації Микола Сердюк, заступник Одеського міського голови Тетяна Фідірко, інші офіційні особи, представники політичної, ділової та культурної еліти краю.

Книжне слово... Нестор Літописець і чернець Сильвестр; митрополит Іларіон і Володимир Мономах; Феофан Прокопович, Тарас Шевченко, Леся Українка та Іван Франко... "Несть числа" тим, хто у непевні часи та грізні епохи історії народу нашого стояв біля витоків української книжності, хто творив і нині творить та оберігає мистецьке слово, висвячуючи з нього тисячолітню історію національної самосвідомості та прилучаючись до вселюдського цивілізаційного процесу.

Саме це й спадає на думку, коли постаєш перед рідкісними, або й взагалі унікальними, ексклюзивними виданнями, що зберігаються у священній інтелектуальній скарбниці нашого краю — державній науковій бібліотеці імені М. Горького; і з якими, водночас із документальним відеофільмом про життєвий шлях Ольги Федорівни, а отже й про значний відтинок історії очолюваного нею закладу, мали змогу ознайомитися того дня учасники ювілейних урочистостей.

Раз і назавжди обравши для себе стезю і долю хранительки книжної мудрості та вічності, Ольга Ботушанська закінчила Харківський державний бібліотечний інститут, і пройшла шлях від завідувачки пересувним фондом однієї з районних бібліотек на Хмельниччині до директора Одеської обласної бібліотеки для дітей, а згодом, уже в 1986 році, — й до директора державної наукової бібліотеки імені Горького. І зараз, після майже двадцяти двох років її діяльності на посаді керівника "Горьківки", можна з упевненістю сказати, що всі сподівання Міністерства культури України, наказом якого її було призначено директором цього поважного закладу, та всієї одеської громади, Ольга Федорівна виправдала. Вона не лише зуміла берегти статус цієї бібліотеки як провідного регіонального інформаційного центру, науково-методичного та освітньо-культурного закладу, але й потурбувалася про те, щоб капітально відремонтувати та реставрувати старовинну будівлю, в якій знаходиться цей заклад і котра як пам'ятка архітектури державного значення вже сама по собі залишається неоціненним набутком історії нашого краю.

Проте, дбаючи про збереження архітектурного антуражу давнини, Ольга Ботушанська водночас постійно дбає, щоб бібліотечні приміщення цієї будівлі наповнювалися найсучаснішими технічними, технологічними та фаховими досягнення кращих інформаційних центрів світу. Під керівництвом цього професіонала найвищого творчого ґатунку в бібліотеці провадиться розробка низки науководослідницьких тем, налагоджуються і підтримуються зв'язки з творчими організаціями та бібліотечними закладами не лише України, але й багатьох інших країн, зокрема тих, в яких сформувалися значні українські емігрантські громади — Канадою, Австралією, США, Аргентиною, Францією... Під егідою "Горьківки" постійно видаються науково-допоміжні та рекомендаційні бібліографічні посібники, організовуються різноманітні конференції, семінари і тренінги, спрямовані на піднесення авторитету бібліотеки на вседержавному та міжнародному рівнях.

Я знаю, з якою повагою ставиться Ольга Федорівна до сучасної творчої інтелігенції, до літературного процесу, що твориться на Одещині та в Україні в наші дні, та з якою повагою ставляться самі діячі культури і мистецтва до неї. Як досвідчений бібліограф

та бібліотекознавець, вона добре усвідомлює: те, що сьогодні сприймається лише як ще одне, можливо, й не дуже помітне в суєті мирській, видання, завтра вже стає об'єктом дослідження літературознавців, фактом мистецького буття нашого покоління, свідченням епохи.

Саме з її ініціативи ось уже впродовж десятиліття проводяться всеукраїнські виставки-форуми "Українська книга на Одещині"; вона ж таки стала ініціатором створення громадського Університету екологічних знань, перетворивши "Горьківку" на одну з провідних ланок дослідження екологічних проблем регіону та екологічного просвітництва. Вона є автором низки вагомих бібліографічних статей у професійних виданнях, а також редактором та упорядником кількох наукових видань, спрямованих на відродження духовності й утвердження української державності: "Невичерпні джерела пам'яті" (репринтні видання серії з історії та етнографії України, в чотирьох томах); "Книги долі. Митці Розстріляного Відродження"; зібрання історичних та мемуарних нарисів бібліографа і публіциста О. Дерібаса "Старая Одесса: забытые страницы". І вона ж таки виступила відповідальним редактором двох випусків, виданого спільно з Інститутом історії України НАН України, фундаментального бібліографічного покажчика "Голодомор в Україні 1932—1933 рр."

Згадаймо й про те, що Ольга Федорівна не раз представляла бібліотечний світ України на міжнародних конференціях, симпозіумах та форумах. Вона ініціювала створення Канадсько-українського бібліотечного центру, залу "Українці в світі", інформаційно-культурного центру "Закордонне українство", крайового відділення товариства "Україна — Австралія", Німецького читального залу та центру "Вікно в Америку". Свого часу, спільно з посольством Франції в Україні, було організовано "Французький центр документації та освіти", що з часом трансформувався у "Французький центр в Одесі", який став надійним осередком розвитку зв'язків дружби і партнерства між Україною та Францією.

До кола професійних та громадських обов'язків Ольги Федорівни прилучаються й посади заступника голови Постійної комісії з культури, науки та освіти Одеської міськради та члена президії обласної Ради миру; голови регіонального відділення Української бібліотечної асоціації та члена міжнародної колегії Білої Книги культурної політики Європи. Відомості ж про неї можна віднайти в енциклопедичних виданнях "Жінки України", "Хто є хто в Україні", "Енциклопедичний довідник українців Австралії", "Хто є хто у видавничій і бібліотечній справі", "500 влиятельных личностей Одесского региона", "Уславлені постаті України". Відтак трудові досягнення її відзначені нагородами Міністерства культури України, золотою медаллю Міжнародної кадрової академії "За заслуги в освіті", орденом Української православної церкви "Преподобного Нестора Літописця", відзнаками облради та облдержадміністрації, знаком Фундації українознавчих студій Австралії.

Вітаючи Ольгу Федорівну Ботушанську з поважним ювілеєм, голова облдержадміністрації Микола Сердюк назвав її найславетнішою жінкою нашого краю. І це вже не просто визначення, це — визнання, до якого приєднуються всі, хто давно

знає цю енергійну, працювиту й обдаровану людину!

ПІЗНАЮЧИ ХАРАКТЕРИ ПРЕДКІВ...

Нотатки з приводу творчості письменника

Івана Ненова

Сьогодні, в наш вибухово-інформаційний вік, коли перед кожним із нас телеекранно розкриваються, спалахують і згасають тисячі людських доль, тільки справжній митець, тільки залюблений в історію свого краю і народу свого патріот, здатний знаходити час і терпіння, доброту й історичну поміркованість, щоб, відкинувши будь-яку часову й політичну упередженість, сторінку за сторінкою, вчинок за вчинком, творчо простежувати життя і діяння одного з діячів нашого краю — російського генерала Інзова...

Так-так, саме того військового і політичного діяча часів Російської імперії Івана Інзова, який видався і хоробрим воїном, і далекоглядним адміністратором, а проте по-справжньому зажив собі слави тим, що, будучи найвпливовішим чиновником Російської імперії в нашому південному краї, зумів залишитися при цьому... Людиною, з усіма належними і невід'ємними атрибутами людяності.

Відтак засвідчую, що отим "по-справжньому справжнім" митцем якраз і постає перед нами зі сторінок свого нового роману "Баща на бесарабските болгари. Отец бессарабских болгар", який оце нещодавно побачив світ болгарською і російською мовами (Болград, 2018), досить відомий нині українсько-болгарський письменник Іван Ненов. Причому як творча постать він зринає саме з тих сторінок, завдяки яким сучасний читач має змогу охопити внутрішнім зором і постать генерала-попечителя Інзова, і ту соціально-економічну та політичну ситуацію, в якій, власне, й відбувалося освоєння буджацьких земель першими хвилями, а отже й першими поколіннями, болгарських переселенців.

Досягти, завдяки своїй воїнській вправності і житейській мудрості, високих щаблів імперського чиновницького реєстру, "виконуючий обов'язки намісника Бессарабської області" та Головний попечитель колоністів півдня України, якому, на час тривалої відпустки генералгубернатора Ланжерона, було доручене навіть тимчасове "управління Новоросійськими губерніями", — Іван Інзов, зі всією можливою щирістю, наполегливістю і політичною передбачливістю, дбав, аби нові колоністи, і зокрема болгари, дістали змогу по-селянськи ґрунтовно приживатися у безмежних буджацьких степах. Аби вони могли вистояти на цих землях під час турецьких навал та підступів стихії; здобути для себе і своїх нащадків кращу долю і, не кращу — бо "кращих" чи "гірших" батьківщин не буває, — а просто свою другу батьківщину. Тож чи варто дивуватися, що завдяки цим зусиллям генерал-попечитель заслужив на щире повагу не лише кількох поколінь колоністів, але й багатьох інших сучасників?

Досить сказати, що свого часу до постаті Інзова з більшим чи меншим успіхом зверталася ціла низка авторів історичних розвідок та нарисів. І серед них — знаний дослідник А. Скальковський — "Болгарские колонии в Бессарабии и Новороссийском крае" (1848), а також Г. Соколов, А. Струдза, А. Фадеев; один із засновників Одеського

товариства історії та старожитностей Н. Мурзакевич, автор біографічного нарису "Низов Иван Никитич" С. Потоцький, сучасний краєзнавець М. Агбунов, інші дослідники і публіцисти.

...На тлі цих імен, усе впевненіше заявляє про себе і вдячний нащадок мужніх болгарських переселенців Іван Ненов, який із твору в твір наполегливо підступається до пізнання історії свого краю, і так само наполегливо випробовує свій мистецький хист у змалюванні образів болгар-степовиків. Журналіст і письменник, кандидат політичних наук, член національних письменницьких спілок України і Болгарії, він упродовж багатьох років по-мистецьки осмислює події минувщини отого окрайця землі української — Придунав'я, який, волею історичної долі, було відведено його землякам-болгарам; їх фольклор та обряди, побут і національні традиції...

Справжніми подіями в культурному відродженні болгарського земляцтва стали свого часу і повісті Ненова "Міст розлучень" та "Попечитель", і двомовний, болгарською й українською мовами виданий, роман "Розкидані по землі", а тепер ось цей перелік вдало доповнює роман "Отец бессарабских болгар".

Зазначу, що саме ці романи і повісті виявилися першими в Україні художніми творами, в яких Ненов правдиво і по-мистецьки талановито дослідив воістину страдницьку історію українських болгар, котрі ще в ХІХ столітті, рятуючись від османського іга, переселилися на територію Придунав'я, і зокрема в буджацькі степи. А вже через долі героїв цих творів письменник намагався відтворити картини життя своїх земляків, їх боротьбу за виживання у спраглому степу, працелюбність та непогамовне прагнення волі.

І мав рацію доктор історичних наук, професор Михайло Дихан, коли у своїй передомові писав: "Історичний роман Івана Ненова "Розкидані по землі" — своєрідна енциклопедія двохсотрічної історії болгар на теренах нинішньої України, в якій сплелися трагічні та героїчні сторінки їхнього життя в пошуках щастя. Автор через художні образи зміг розкрити феномен болгарського характеру, в якому головною рисою була боротьба за виживання. Подеколи — рідко, з радістю, але завжди з вірою й надією на вільне життя".

До цього слід додати, що чимало епізодів і сцен із романів "Розкидані по землі" та "Батько бессарабських болгар" допомагають читачеві зазирнути в етнографічний і фольклорний дивосвіт болгарських родин середини ХІХ століття, осмислити їх погляди на життя та історичні реалії, пізнати особливості їх духовного світобачення і житейського будення. Твори Івана Ненова тому й містять у собі величезний художньо-пізнавальний заряд, що й сам автор — і це засвідчують не лише його художні твори, але й газетна публіцистика — постає перед нами досить тонким знавцем не тільки історії, але й фольклору та етнографії, взагалі, всього розмаїття життєвих реалій своїх земляків.

Причому досить мудро вчиняє письменник, вдаючись до видання деяких своїх творів — одразу двома мовами під однією обкладинкою. Згоден, прийом у світовій літературі не новий, але й користується ним автор не задля претензії на оригінальність.

Скажімо, видання двомовного роману "Розкидані по землі" дозволяє болгарському читачеві в Україні відчувати, як болгарське слово його земляка лунає мовою держави, на території якої йому випало жити. І, водночас, завдяки такому друкові, твір болгарського письменника стає набутком усього україномовного світу.

Впевнений, що художньо-документальні твори Івана Ненова не лише увійдуть до вітчизняної історії помітним явищем літературного становлення бессарабських болгар на тлі розвитку всеболгарської культури, але й — що дуже важливо — стануть повчальним підґрунтям міжнаціональної злагоди в нашому Причорноморському краї.

СЛОВО ПРО ЙОГО ВЕЛИЧНІСТЬ...

ЧИТАЧА

З промови на читацькому зібранні в Одеській
обласній науковій бібліотеці ім. Грушевського

Свого часу ми вважалися малопишучою нацією книгоманів, а тепер усе впевненіше стаємо малочитаючою нацією графоманів. На 50-мільйонну Україну було щось із 700—800 професійних літераторів; та одне, одеське, видавництво — на п'ять областей. Художньо-читацький загаль складався з не такого вже й значного прошарку інтелігенції, але це була та читацька еліта, яка не просто споживала читиво, а й активно творила літературних кумирів: Євгена Євтушенка й Івана Драча, Миколу Вінграновського і Василя Викова, Ліну Костенко і Белу Ахмадуліну...

На жаль, ми забуваємо, що найбільше, на що здатен літератор, — це сотворити по-справжньому художній текст, а вже визнати цей текст талановитим і перетворити його на популярний твір, а літератора — на модного, визнаного, талановитого письменника; співця епохи і кумира покоління — це, пардон, прерогатива Читача!

Згадаймо сакраментальне: "Короля грає його оточення!" І, що тонкітчим стає дезорієнтований та здріб'язковілий по кримінальномільних телеі книгосеріалах прошарок української читацької еліти, то оголенігпими постають з-поміж своїх текстів наші знецінені вселенським книжним потоком (і так і не короновані читачем) — літературні королі. Тому слід відроджувати читацькі гуртки, літературні салони та студії, клуби шанувальників літератури чи творчості окремих літераторів при бібліотеках, будинках культури та книжкових магазинах. Не про чисельність тут уже має йтися, а про відданість містецькому слову, відданість певному авторові, певному літературному напрямкові чи жанрові.

Що колись ми мали одне видавництво на п'ять областей — це ну... дуже погано! Але чи стали ми щасливішими від того, що, попри три десятки теперішніх одеських видавництв, маємо ліцензовані державою, зі знаками ISBN, видавництва на базі кожної районної типографії?! Які не тримають у своїх штатах ні професійних консультантів та рецензентів, ні редакторів та коректорів, ні поліграфістів-оформлювачів художньої книжки. Щойно в якомусь виді мистецтва зламано професійні канони, як воно негайно піддається навалі сірості, непрофесіоналізму і бездарності. Сучасна українська література — класичний тому приклад. У вас є гроші? Мерщій до районної типографії (чи до більшості міських видавництв) і видавайте — нечитаним, нередагованим і

некорегованим — повне зібрання власного божевілля!

Я вже говорив про те, що мені довелося вислухати безліч скарг учителів, бібліотекарів і службовців райдержадміністрацій на те, як, ніким не читані і не рекомендовані до друку, графомани вриваються до службових кабінетів, вимагаючи грошей на видання своїх "геніяльних" писань, а потім так само вриваються до місцевих шкіл з якоюсь жалюгідною подобою книжечок, вимагаючи, щоб їх творчість вивчали на уроках "літератури рідного краю" та влаштовували їм презентації і творчі ювілеї по бібліотеках, нарівні з "усілякими там" всесвітньовідомими.

І, що б ви думали: вивчають і влаштовують! Задля цього графомансько-провінційного цунамі я змушений був навіть запровадити спеціальний літературознавчий термін — "літературне самогоноваріння"! Уявляєте, якого читача ми виховуємо на цій провінційній "гичці-гикавці"?!

Тож, закликаю: плекаймо й леліймо на наших літературних українських чорноземах Його Величність Читача! А щодо талантів... Талант, щоб ви знали, — це таке дике поганське зілля, що, відчувши вдячного читача, воно й на камені посеред пустелі проросте. Якщо тільки пустеля ця не... читацька!

м. Одеса.

Одеса, квітень 2008 року

"МЕМОРАНДУМ ТРЕТЬОГО ТИСЯЧОЛІТТЯ", АБО ЩЕ РАЗ ПРО "ТЕОРІЮ ВСЕСВІТНЬОЇ ЗМОВИ"

(Вступне слово)

Погодьмося, джентльмени: у який ще спосіб здатен відвести душу справжній цінитель переказів, міфів і незбагнених таємниць, як не в тих-таки "задушевних" розмовах про інопланетних прибульців, містичні вірування, таємні товариства, всесвітній масонський уряд, сфальсифіковану історію людства і всього іншого, що неминуче підживлює фантазію таких високодостойних шанувальників "теорії всесвітньої змови", як оце ми з вами?

Та навіть серед "зачитаних" нами зібрань популярних оповідок, час від часу зринають міфи, які не лише здатні заповнювати уяву всієї освіченої частини нашої цивілізації, але й підступно змінювати саме уявлення про шляхи, мету і таємні пружини її розвитку. А це завжди інтригує, тим паче, що рятівна природна "колиска людства" все більше нагадує таку собі планетарну колимагу, яка невідомо чому і звідки зірвалася, але абсолютно точно відомо, куди, в які такі "тартарари", котиться.

Останнім часом людство, і зокрема науковці та державники нашої планети, поводить досить нерозважливо. Наша цивілізація не зуміла зосередити свої науково-дослідницькі зусилля на жодному з явищ, які хвилюють людство і дослідження яких могло б суттєво вплинути на його самоусвідомлення. Так, людство не зуміло зосередити свій науковий потенціал ні на вивченні такого явища, як "літаючі тарілки", ні на існуванні та походженні гуманоїдів; на ганьбу, ми так і не змогли з'ясувати, чи існує в реальності "снігова людина" і що вона становить собою.

Кидаючи мільярди доларів на польоти наших космічних апаратів до віддалених планет і шукаючи там проявів інопланетного життя, ми так і не змогли дослідити Антарктиду, хоча вже давно існують версії щодо того, що надра її таять не лише корисні копалини, але, можливо, і якісь людські поселення.

Зважмо, що міжнародна спільнота нічого не зробила для того, щоб, об'єднавши свої фінансові, технічні та інтелектуальні зусилля, дослідити ті місця, які вказують на існування людського життя у глибинних печерах. Ми уяви не маємо про те, що таке насправді Бермудський трикутник; так і не дослідили озеро Лох-Нес з його Нессі.

Ми й досі гадаємо: чи якийсь інопланетний корабель справді зазнавав аварії в пустелі штату Нью-Мексико; та чи існували гуманоїди-пілоти з загиблих "літаючих тарілок", яких американські медики нібито досліджували. А хто пояснить нам, що то за монстр на ймення "чупакабра", який нібито випиває кров тварин уже не тільки по американських, як раніше, але й по європейських, і зокрема по українських, фермах та приватних господарствах.

Упродовж багатьох років ми залишаємося свідками того, що військові чини, силові структури та можновладці різних країн засекречують інформацію про дані явища, дискредитують дослідників, які серйозно займаються вивченням цих явищ, та очевидців подій; зумисне розповсюджують дезінформацію. Те ж саме стосується і підривок під давнину, фальсифікації пам'яток старовини, умисного приховування їх від громадськості...

Вважаю, що настав час, якщо вже не сесією ООН, то хоча б рішенням ради ЮНЕСКО, ухвалити обов'язковий для всіх держав, націй, народів і громадян Планети Земля "Меморандум Третього Тисячоліття", проектно поклавши в його основу, ну, хоча б такий текст:

I. Всі історичні, культурні та релігійні; археологічні, космогонічні, паранормальні, окультні та інші пам'ятки і документи; предмети, апарати, а також описи й інші документальні свідчення очевидців, незалежно від того, в якій країні вони виявлені і в чийй юридичній та інтелектуальній власності реально перебувають, — визнаються надбанням усієї Людської Цивілізації в її минулому, сьогоденності та прийдешності, і підлягають відповідній охороні.

II. Всі реальні фізичні та юридичні володарі цих Надбань Цивілізації зобов'язані зберігати їх, вивчати самим і надавати для вивчення вченим інших країн, міжнародним комісіям та науковим експедиціям; а також надавати світовій громадськості всю більш-менш достовірнішу інформацію щодо властивостей цього Надбання, історії його появи та планів щодо вивчення і використання.

III. Будь-яку фальсифікацію цих Надбань Цивілізації, замовчування їх існування; небажання надавати їх в оригіналі чи цілковито достовірних копіях для ознайомлення і вивчення науковими, урядовими та міжнародними комісіями; їх знищення, дезінформація громадськості щодо обставин їх появи та властивостей — вважати Злочином Проти Людства.

IV. При появі якоїсь сенсаційної знахідки, відкриття; контактів з позаземними, чи

досі не знаними земними, цивілізаціями, або цивілізаціями з паралельних світів, — інформувати про це Людство, на підставі досліджень спеціальної науково-урядової комісії, повинен сам Глава держави, приймаючи на себе всю юридичну та моральну відповідальність за правдивість даної інформації.

* * *

Ясна річ, це лише проект. Який, після обговорення на Верховній Раді, можна було б запропонувати міжнародній спільноті вже хоча б у такому вигляді, а можна, як це любляють робити наші всенародно обрані, "говорильно забалакати" сотнями поправок і доповнень. Бо ж відомо, що, за яку б святу справу наші парламентські улюбленці не взялися, вони не заспокояться, поки не доведуть її до цілковитого абсурду..

Одне незаперечно: про ці проблеми час говорити. А де саме говорити про них, як не в збірнику "міфів і містифікацій"?

...До речі, звертаючись до полеміки щодо автентичності "Велесової книги", "Слова о полку Ігоревім", "Манускрипту Войнич", "Костянтинового дару" та інших "сумнівних" історичних пам'яток... Я вважаю, що час створити всесвітній "Музей-Інфобанк підрбок і сумнівних текстів", інших пам'яток старовини і сучасності, а також тих текстів (та їх копій), які ще не розшифровані (з доданням усіх, уже добутих відомостей про них), де вони підлягали б старанному зберіганню та всебічному дослідженню. І, в такий спосіб, відкрити доступ до них.

...А тепер, повертаючись до міфів і містифікацій, якими культурне надбання людства буквально заповнені. Не те що відтворити всі пов'язані з ними версії та оповідки, а хоча б перелічити їх у будь-якій із наших "історій" — неможливо. Та й не потрібно. Зате є сенс зупинитися на кількох із них, на мій погляд, найцікавіших чи принаймні пізнавально значущих. Словом, наповніть келихи, джентльмени...

ЗМІСТ

ЧАСТИНА ПЕРША

ЛІТЕРАТУРА МИСТЕЦТВО ЕЛІТАРНЕ. З ЛІТЕРАТУРНИХ

СТУДІЙ. *Статті про життя і творчість*..... 4

Святістю книжного слова (з нагоди 1000-ліття українського книгодрукування) 4

[Тяжіння мистецького всесвіту](#) 6

Шукати свій материк (*...про творчість одеських літераторів*) .. 11

[Чим слово наше проросте](#)..... 18

[Об элитарности литературы и литераторов](#)..... 25

[Іван Гнатюк: "З новою вірою у слово"](#)..... 33

[Володимир Яворівський: "Світові ми цікаві нашою українською культурою"](#) 39

І в жилах — мудра кров любові... (*...про творчість Любові Проць*)..... 44

[Искусство "звать к топору"? Не искусство — безумие!](#)..... 49

Побачене очима серця (*...про творчість Наталії Бутук*)..... 53

Хроніка сільського інтелігента (<i>...про творчість Сергія Мефодовського</i>).....	55
<u>К истокам нравственности</u>	<u>58</u>
Мудрістю віщого слова (<i>...про творчість Івана Дузя</i>)	65
Голосом разбуженной тишины (<i>...Олени Ананьева!</i>)	71
Поэзия холста и кисти (<i>...Олени Ананьевої</i>).....	79
Исповедь перед вечностью (<i>...Инги Фотінато-Сарло</i>)	81
Песни Кубанской Мадонны (<i>...Таїсії Куценко</i>).....	83
Великим таїнством слова (<i>...про альманах молодих авторів</i>)	86
Мелодії "Південної ліри" (<i>...про альманах</i>)	88
Антологія гумору (<i>...про антологію "Здоровте з гумором живеться"</i>)	91
<u>Літопис козаків-чорноморців</u>	<u>94</u>
Житейская ирония прозы (<i>...Володимира Ривкіна</i>).....	98
Ніжна муза Поділля (<i>...про колективну збірку поетів Балтичини</i>).....	99
Святістю книжного слова (<i>...про ювілей Одеського літмузею</i>)...	100
І знову гумористи ярмаркують! (<i>...про колективну збірку гумористів Одещини</i>)	103
Силою слова і духу (<i>...Леоніда Чалюка</i>)	106
Поезія, настояна на гуморі (<i>...Володимира Вдовиченка</i>)	109
<u>Книжною мудрістю цивілізації</u>	<u>115</u>
Мовою народного гумору (<i>...Степана Олійника</i>)	118
<u>На з'їзд — як на сповідь</u>	<u>121</u>
<u>Під звуки пушкінської ліри</u>	<u>122</u>
<u>Забота о творчестве молодых — веление времени</u>	<u>124</u>
В основі — гарт і досвід митця (<i>...Володимира Єрьоменка</i>) . . .	129
<u>Звітують аркадійці</u>	<u>130</u>
Народна артистка Одеси (<i>...Світлани Лукіної</i>)	133
История одного плагиата (<i>...Павла Мацкевича</i>)	136
Антологія подвигу (<i>...про авторів видавничої серії "Юні герої"</i>)	142
Величчю життя (<i>...Андрія Шишкіна</i>)	147
Подолання (<i>...Андрія Шишкіна</i>)	152
Ріка вселюдської самотності (<i>...Валерія Виходцева</i>)	162
Талантом зроджене слово (<i>...Василя Павленка</i>).....	164
Незрадливим словом публіциста (<i>...Бориса Дерев'янка</i>)	166
Вечная мудрість любови (<i>...Олега Дрямина</i>)	167
Казачий хрест (<i>...Олега Дрямина</i>).....	170
Муза надії і любові (<i>...Володимира Гетьмана</i>)	174
Вітри з Таврії (<i>...Анатолія Звірика, Леоніда Куліша і Сергія Крижанівського</i>).....	176
Сяйво вершин (<i>...Мурата Базоева</i>)	180
Антологія солдатського подвигу (<i>...Бориса Дуброва</i>)	181

Мовою свого народу (... <i>Степана Олійника</i>).....	184
Лики літературної Одеси.....	190
Ліра суму і самотності (... <i>Олександра Солодаря</i>)	193
Поезія, виколисана степом (... <i>В'ячеслава Друзяки</i>)	196
Есть тыг — и есть поэзия (... <i>Василя Півня</i>).....	198
<u>Лауреати "Аркадійської осені"</u>	200
<u>На ярмарку "Зеленої хвилі"</u>	202
<u>У величі козацтва — велич народу</u>	205
ЧАСТИНА ДРУГА	
У МИСТЕЦЬКОМУ КОЛІ	
<i>Статті про життя і творчість...</i>	
Величием таланта (... <i>Степана Олійника</i>)	219
Хранителька книжної мудрості (... <i>Галини Лазаревої</i>).....	238
Відданість професії (... <i>Світлани Стаселькової</i>)	243
Оспіване мистецьким словом (... <i>про письменників</i> <i>Одещини</i>)	247
...І залишатися вірним слову (... <i>Віктора Мамонтова</i>).....	251
Недоспівана пісня життя (... <i>Бориса Янчука</i>)	253
<u>Артистка Тамара Тищенко</u>	257
"Душу поклавши на плаху спокути (... <i>Ігоря Геращенка</i>).....	264
Мир таинственный, очеловеченный (... <i>Надії Ширяєвої</i>).....	271
Літописець епохи (... <i>Володимира Ляковського</i>).....	273
Мудрі люди — на щедрій землі (... <i>Володимира</i> <i>Ляковського</i>)	276
<u>На форумі Аркадійського клубу</u>	283
У повені сільського буття (... <i>Дмитра Ключенка</i>)	286
Образи і декларації (... <i>Валерія Галинського та Альбіни</i> <i>Хрустальнової</i>)	289
Коли саме життя — подвиг... (<i>Дж. С. Фаньяна</i>)	293
Поезія землі (... <i>Валентина Мороза</i>).....	298
Переклад мовою душі (... <i>Івана Рядченка та перекладача його поезій Лаврентія</i> <i>Нагорного</i>)	299
Сторінками волинської саги (... <i>Лаврентія Нагорного</i>).....	302
Осяяна гумором вічність (... <i>Лаврентія Нагорного</i>).....	304
Свідченням суворой пам'яті (... <i>Якова Сікорського</i>).....	307
Дев'яностолітній ювілей майстра (... <i>Дмитра Сергієвича</i>)	310
Гармония слова и бытия (... <i>Ніни Вадимової</i>)	311
Грона осені аркадійської (... <i>членів Аркадійського літературного клубу</i>)	313
Антологія початківця (... <i>авторів альманаху "Вітрила-78"</i>) . . .	315
Творець книжкового дива (... <i>Володимира Миненка</i>).....	317
Проблеми молоді — в житті і творчості (... <i>учасників республіканського зльоту</i>	

молодих літераторів)	320
Між небом і морем (...Геннадія Мокряка).....	322
Світ загадки — у загадках світу (...Світлани Зубко).....	325
Доброта, преобразующая мир (...Лидии Селютиной)	326
Искусством души и слова (...Ольги Трандасир).....	336
Поезія, наспівана Бугом (...Миколи Палієнка)	338
Думи батьківського поля (...Миколи Палієнка).....	341
Прикосновение таланта и души (...Інни Саврасової)	346
Помнить свои истоки (...про творчість молодих літераторів) .	348
Александр Пушкин: боговознесенный в виртуальном сегодня..	354
Освященное землей предков (...Валерия Заричука)	356
Русью крещенная (...Элеонору Мазуренко)	359
Поезія — це сповідь душі і молитва таланту (...про творчість авторів колективної збірки "Райдуга снів піднебесних")	361
Сонетні дзвони Поділля (...Михайла Гершковича)	371
Мелодії дунайської хвилі (...про колективну збірку віршів поетів Кілійської районного літоб'єднання)	372
Мудрістю рідного слова (...про проблеми розвитку української мови)	375
У слові — велич народу (...про проблеми розвитку української мови)	377
Музей поетові і борцеві (...про музей Христо Ботєва)	378
Поющая в терновнике (...про творчість Ольги Фоміної)	381
На львівській ватрі Гуцулії (...про збірку "Гуцульщина у Львові").....	385
Возрождая связь миров (...Ліани Мусатової).....	390
Сповідь край жнивного поля (...про творчість Святослава Огінського).....	412
Мир осмысленный телеэкраном (...про творчість Ганни Бузіян і Наталії Карай)	419
Духом і вірою предків (про творчість Івана Ковальчука)	422
Хранителька книжної вічності (...про Ольгу Ботушанську) ...	424
Пізнаючи характери предків (про творчість Івана Ненова) ...	427
Слово про Його Величність Читача	430
"Меморандум Третього Тисячоліття" або ще раз про "Теорію всесвітньої змови"	432

^[1] Уперше цю статтю було опубліковано у вигляді передмови до першого номера журналу Одеської обласної організації Спілки письменників України (СПУ) "Літературна Одеса", О., 1997. № 1. С. 56. Богдан Сушинський як тодішній голова обласної організації СПУ та член правління і член Президії правління Спілки письменників України став ініціатором створення цього журналу, домігся його державної реєстрації та фінансування. На своїх зборах колеги пропонували Богдану Сушинському обійняти посаду головного редактора журналу, але, будучи керівником

обласної організації Спілки, він, з етичних міркувань, відмовився, запропонувавши на цю громадську посаду кандидатуру поета Валентина Мороза.

^[2] Уперше цю статтю було опубліковано на шпальтах газети Спілки письменників України "Літературна Україна" (Київ), від 17 травня 1984 року.

^[3] Уперше цю статтю було опубліковано в одеській обласній газеті "Чорноморська комуна" від 12 квітня 1991 року.

^[4] Норми сучасного українського правопису вимагають, щоб слово "архістрати́га" було написане через "і", проте в назві збірки Івана Гнатюка воно написане через "и", тож я дотримуюся його авторської інтерпретації.

^[5] Рецензія Богдана Сушинського "Явір із вічних Кортелісів" на цей двотомник вибраних творів Володимира Яворівського (Київ, 2007) була опублікована в газеті СПУ "Літературна Україна" (Київ) від 3 липня 2008 року. Нею ж вікривається солідний том вибраних літературознавчих статей Богдана Сушинського "Перед забралом вічності" (Одеса, 2014. 520 с.)

^[6] Вперше ця стаття була опублікована у вигляді передмови до збірки віршів Наталі Бутук "Моя любове". Київ, 2001.

^[7] Вперше ця стаття була опублікована в газеті "Вечерняя Одеса" від 15 квітня 1991 року. Тобто за кілька місяців до референдумного проголошення незалежності України. Серед іншого, українська книговидавнича індустрія тих часів дуже потерпала від нестачі паперу.

^[8] Уперше цю статтю було опубліковано в збірці "Спогади про Івана Михайловича Дузя". Одеса, 2004.

^[9] Вперше ця стаття була опублікована у вигляді передмови до книжки віршів Єлени Ананієвої "Мой вернисаж", Одеса, 1999 рік.

^[10] Уперше ця стаття, у вигляді передмови, була опублікована в збірці віршів Таїсії Куценко "Костер любви осенней". Одеса, 2000.

^[11] Уперше цю статтю було опубліковано в одеській обласній газеті "Одеські вісті Одесские известия" від 4 жовтня 2006 року.

^[12] Вперше ця стаття була опублікована в обласній газеті "Одеські вісті Одесские известия" від 12 липня 2007 року.

^[13] Ця стаття є рецензією на сатиричну збірку Володимира Вдовиченка "Відлуння серця" ("Бібліотечка лауреатів премії ім. С. Олійника". Одеса, 2005). Вперше вона була опублікована в обласній газеті "Одеські вісті Одесские известия" від 10 червня 2006 року.

^[14] Вперше ця стаття, під назвою "Поезія, написана життям", була опублікована в обласній газеті "Одеські вісті Одесские известия" від 10 серпня 2008 року. Вона стала рецензією на гумористичну збірку В. Вдовиченка "Відлуння серця" (Одеса, 2005 рік).

^[15] Вперше ця стаття була опублікована в обласній газеті "Одеські вісті Одесские известия" від 27 травня 2006 року.

^[16] Вперше ця стаття була опублікована в обласній газеті "Одеські вісті Одесские известия" від 5 квітня 2006 року.

^[17] Слід пояснити, що, після набуття Україною незалежності, в країні відчувалася гостра нестача видавничого паперу. Всі паперові фабрики виявилися на території Росії, яка негайно оголосила папір "стратегічним продуктом", нарівні з газом, і почала використовувати регулювання його експорту в Україну, як один із засобів тиску на нашу незалежну державу.

^[18] Після публікації цього інтерв'ю в дуже популярній на той час письменницькій газеті "Літературна Україна", моя ідея про створення організації української інтелігенції була підтримана і в виступах на з'їзді, і в його кулуарах. З часом було створено Конгрес української інтелігенції, членом республіканського та обласного правління якого й було обрано мене.

^[19] Вперше, під назвою "Богдан Сушинський: "На з'їзд як на сповідь", ця стаття, у вигляді інтерв'ю, була опублікована в газеті "Літературна Україна" (Київ) від 11 квітня 1991 року.

^[20] Вперше ця стаття була опублікована в обласній газеті "Одеські вісті Одесские известия" від 14 червня 2006 року.

^[21] Вперше ця стаття, в її первісному варіанті, була опублікована в "теоретичному і політичному" журналі ЦК КПРС "Коммунист" (Москва), якого неофіційно іменували "журналом Політбюро", тобто журналом найвищої партійно-державної еліти СРСР, у листопадовому номері за 1976 рік. Стор. 6669. Сам факт публікації тоді ще молодого автора з Одеси в такому закритому, жорстко цензурованому виданні, підпорядкованому Політбюро ЦК КПРС, став гучною сенсацією, котра викликала занепокоєння в одеської обласної партократії, адже стаття з'явилася без її відома і згоди. Готуючи зараз цю статтю до друку, я вилучив окремі, вписані редакцією "обов'язкові фрази" про "турботу і мудрість партії", намагаючись повернути її до авторського змісту.

^[22] Цю рекомендаційну статтю було написано 27 листопада 2012 року. Друкується вперше.

^[23] Вперше ця стаття була опублікована в газеті "Одеські вісті Одесские известия" від 22 листопада 2006 року.

^[24] Вперше ця стаття була опублікована в одеській обласній газеті "Комсомольська іскра" від 25 квітня 1985 року.

^[25] Вперше ця стаття була опублікована в одеській обласній газеті "Комсомольська іскра" від 9 жовтня 1986 року.

^[26] Вперше цю статтю було опубліковано в одеській обласній газеті "Чорноморська

комуна" від 4 лютого 1987 року.

^[27] Вперше ця стаття була опублікована у вигляді передмови до збірки віршів Валерія Виходцева "Дзвони вічного добра". Ізмаїл-Кілія, 1998.

^[28] Вперше цю статтю було опубліковано на сторінках всеукраїнської газети Спілки письменників України "Літературна Україна", № 32 за 1988 рік.

^[29] Вперше ця стаття була опублікована у вигляді передмови до збірки віршів Олега Дряміна "Изумрудная луна". Одеса, 1996.

^[30] Ця стаття була опублікована на сторінках одеської обласної газети "Слово", від 24 вересня 2004 року, та газети "Казачьи вести" (Тирасполь, Молдова), від 28 вересня 2004 року.

^[31] Свого часу цю статтю було опубліковано на сторінках "Літературної України" від 14 червня 2001 року та газети Одеського військового округу "Слава і честь" від 22 червня 2001 року.

^[32] Вперше ця стаття була опублікована в одеській обласній газеті "Комсомольська іскра" від 3 квітня 1971 року.

^[33] Вперше цю статтю було опубліковано в газеті "Комсомольська іскра" від 18 березня 1975 року. Підписана була псевдонімом С. Богданов.

^[34] Вперше цю статтю було опубліковано в газеті "Одеські вісті Одесские известия" від 9 вересня 2006 року.

^[35] Вперше ця стаття була опублікована у вигляді передмови до збірки віршів В'ячеслава Друзяки "Степовий Всесвіт". Одеса, 1997.

^[36] Вперше ця стаття була опублікована в газеті "Одеську вісті Одесские известия" від 22 жовтня 2005 року.

^[37] Уперше цю статтю було опубліковано в газеті "Одеські вісті" від 3 серпня 2005 року.

^[38] Вперше цю статтю, під назвою "Сказание о хранительнице вечности", було опубліковано у вигляді передмови до книжки Лазарева Г. "Время. Кино. Книга". Одесса, 1999. С. 58.

^[39] Уперше цю статтю було опубліковано в газеті "Одеські вісті" від 24 січня 2006 року.

^[40] Вперше цю статтю було опубліковано в обласній газеті "Одеські вісті Одесские известия" від 14 грудня 2006 року.

^[41] Вперше ця стаття, у вигляді передмови, була опублікована в книжці Ширяева Н. Гусак Гоша и Матильда. Одеса, 2000. С. 34.

^[42] Вперше ця рецензія була опублікована на сторінках одеської обласної молодіжної газети "Комсомольська іскра" від 9 жовтня 1984 року.

^[43] Вперше ця стаття була опублікована у вигляді передмови до роману Дмитра Ключенка "Повінь". Одеса, 2002.

^[44] Вперше ця стаття була опублікована в газеті "Комсомольська іскра" від 16 вересня 1976 року.

^[45] Вперше ця стаття була опублікована в одеській обласній газеті "Комсомольська іскра" від 14 жовтня 1986 року.

^[46] Подається за скороченим редакцією варіантом, у вигляді рекламної анотації, опублікованої у всеукраїнській газеті "Друг читача" від 1 серпня 1967 року. Повний, тобто авторський варіант її, на жаль, не зберігся. Газета "Друг читача" по суті була рекламним виданням Держкомвидаву.

^[47] Уперше ця стаття, у вигляді передмови, була опублікована в перекладеній на українську Лаврентієм Нагорним збірці Івана Рядченка "Звергнення громів". Одеса, 2000.

^[48] Уперше ця стаття була опублікована в одеській обласній газеті "Комсомольська іскра" від 12 лютого 1974 року.

^[49] На рукописі цієї статті є помітка про те, що написано її 22 липня 2002 року, під час мого перебування в Одеському будинку творчості, в 2 корпусі, в кімнаті 21. До слова, у цій кімнаті я зупинявся постійно, тож і працівники закладу, і письменники так і називали її "Кімнатою Сушинського". Особливість її полягала в тому, що, розташована на другому поверсі, вона була єдиною серед кімнат цього багатокорпусного Будинку творчості, з якої відкривався чудовий вид на море.

^[50] Вперше ця стаття була опублікована в газеті "Комсомольська іскра" від 1 лютого 1979 року.

^[51] Вперше ця стаття була опублікована на сторінках обласної газети "Одеські вісті Одесские известия" від 31 травня 2007 року.

^[52] Вперше ця стаття була опублікована в республіканській газеті "Молодь України" від 22 жовтня 1978 року. Вона присвячувалася Республіканському зльоту творчої молоді, який розпочинав свою роботу 23 жовтня 1978 року у Києві, й серед учасників якого випало бути й мені. Організаторами зльоту стали ЦК ЛКСМУ та Спілка письменників. Отож редакція газети "Молодь України" як орган ЦК ЛКСМУ націлювала кожного молодого письменника на те, щоб у своєму виступі на її сторінках він обов'язково акцентував увагу на зв'язках молодих літераторів із комсомолом. Який, коли вже бути правдивим, у тій чи іншій формі виявлявся неминучим.

^[53] Вперше ця стаття була опублікована в обласній газеті "Одеські вісті Одесские известия" від 8 листопада 2006 року.

^[54] Вперше ця стаття була опублікована у вигляді передмови до збірки віршів Ольги Трандасир "Над бездною". Одеса, 1998 рік.

^[55] Вперше ця стаття була опублікована в одеській обласній газеті "Чорноморські новини" від 1 жовтня 1994 року, з нагоди 50-річчя М. Палієнка.

^[56] Вперше цю статтю, з нагоди 60-річчя поета, було опубліковано в газеті "Одеські вісті Одесские известия" від 2 жовтня 2004 року.

^[57] Вперше, у вигляді передмови, ця стаття була опублікована в збірці віршів Інни Саврасової "Прикосновение". Одеса, 1998.

^[58] Вперше ця стаття була опублікована 17 листопада 1983 року в одеській обласній газеті "Знамя коммунизма". Я виступив з нею як голова Одеської обласної ради творчої молоді.

^[59] Вперше ця стаття була опублікована в одеському журналі "Пассаж" за липень 1999 року.

^[60] Вперше ця стаття була опублікована в одеській обласній газеті "Одеські вісті Одесские известия" від 19 квітня 2008 року, під авторською рубрикою Б. Сушинського "Інтелігентність категорія духовна".

^[61] В першому варіанті ця стаття була опублікована у збірнику Елеонори Мазуренко "Грань", у вигляді передмови.

^[62] Вперше цю статтю було опубліковано у вигляді передмови до колективної збірки "Райдуга снів піднебесних". Котовськ, 2016.

^[63] Ця стаття стала передмовою до першої поетичної збірки Михайла Гершковича "Вичерпуючи істини святі". Одеса, 1992.

^[64] Уперше ця стаття була опублікована у вигляді передмови до колективної збірки "Дунайська хвиля. Вірші і пісні поетів Кілії". Ізмаїл, 1996.

^[65] Уперше цю статтю було опубліковано в одеській обласній газеті "Одеські вісті Одесские известия" від 21 лютого 2007 року.

^[66] Первісний варіант цієї статті був опублікований у вигляді передмови до колективної збірки: Ольга Фомина, Елена Фомина. Шмель и шиповник. Стихи и рассказы. Арциз, 2001.

^[67] Впервые эта статья, под названием "Поэзия исповеди и покаяния", была опубликована в виде предисловия к сборнику стихов Лианы Мусатовой "Что будет потом...". Донецк, 2003.

^[68] Впервые эта статья, под названием "Поэзия на алтаре жизни", в виде предисловия, была опубликована в сборнике стихов Лианы Мусатовой "Многозначная однозначность". Донецк, 2007.

шая стаття (с элементами интервью) "Пауло Коэльо: "Писать я учился у жизни". До этого сборника, стаття публіковалась в періодикі.

¹ Богдан Сушинський виступив автором кількох вступних статей і внутрішніх

рецензій (для видавців) до поетичних збірок та романів Ліани Мусатової. І це вже не перший випадок, коли Ліана виявляється враженою його творчими прочитаннями її творів

[\[71\]](#) передбаченнями, котрі проявлялися у цих статтях, а також у рецензіях на її книжки.

[\[72\]](#) В має 2019 года, из неподконтрольного Украине украинского Донецка, мне передали экземпляр романа Лианы Мусатовой "На Пришибских высотах алая роса". С автографом: "Богдану Ивановичу, с благодарностью за "Бунт памяти". От автора. Лиана Мусатова. 6 мая 2019. Донецк".